Cilt - 2

MEŞÂHÎRU'N - NİSÂ'

— AYIN HARFİ —

718 — AİŞE es-SIDDÎKA

Mü'minlerin annesi, Rasûlullah (s.a.v.)'ın zevcesi, Hz. Aişe Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in kızı olup nesebi şöyledir :

Aişe binti Ebî Bekir (Abdullah) b. Ebî Kuhâfe (Osman) b. Âmir b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lu'ay el-Kuraşiyye et-Teymiyye.

Babası, cahiliyye devrinde de reislerden, kendisiyle istişare edilenlerden olup Kureyş kabilesi içinde hatırı sayılır, en zor işlerden olan kan ve diyet işlerinde bile kendisi güvenilir bir merci tanınarak diyet tayini hususunda her ne miktar diyet takdir ederse makbul olurdu.

Annesi Ümmü Rûman hazretlerinin, Rasûlullah nezdinde ne derece takdire mazhar olduğu hal tercümesinden anlatılmıştı.

Hz. Aişe, Hz. Hatice'den sonra Rasülullah (s.a.v.)'ın zevcelerinin en meşhur en güzeli olup Rasûlullah (s.a.v.) ile evlendiği esnada henüz 6 yaşlarında idi. O esnada henüz Medine'ye hicret vukubulmamıştı. O vakit nikâhları kıyılmış zifaf ise Medine-i münevverede olmuştur. Dolayısıyla aradan 3 sene geçmiş ve Hz. Aişe de 9 yaşına gelmişti.

Rasûlullah (s.a.v.) ile 9 sene beraber olmuş, bu müddet zarfında gerek fiilî gerekse kavlî olan sünnetlere dair rivayetleri şeri'î birçok meseleye dayanak ve mercî olmuştur.

Kendisi âlim, fakîh ve son derece fesahatli olup çok hadis rivayet etmiştir. Arapların meşhur günlerine ve şiirlerine de âşina idi.

Fazileti ve fıkıhda derecesi o kadar yüksektir ki fıkhımızın hemen hemen dörtte biri ondan rivayet edilmiştir. Kendisi hakkında rivayet edilen :

خذوا ثلثي دينكم من عائشة
خذوا شطر دينكم من الحميراء (1-2)

Hadisleri de onun bu konudaki derecesine işaret etmekte olup birinci hadise göre din işlerinde muhtaç olduğumuz meselelerin ekserisi; ikinci hadise de dini bilgilerimizin yarısı ondan naklen alınmıştır. demek oluyor.

Alim olmasına gelince :

Çeşitli islâmî ilimler ile cahiliye devri ilimlerinde son derece şümullü bilgisi vardı. Hz. Ebu Musa el-Eş'arî :

— «Biz ashab olarak hangi hadis-i nebevîde müşkille karşılaşmış isek onun nezdinde o konuda tam ve mükemmel bilgi bulup müşkülümüzü halletmişizdir.» diyerek Hz. Aîşe'nin ilim ve faziletini itiraf etmiştir.

Tabiîn'in büyüklerinden Urve b. Zübeyr :

— «Ben, gerek Kur'an-ı Kerim'in hükümleri konusunda, gerek fıkıh ve feraizde, tıpdan ve arapların meşhur günleri ve şiirleri konusunda ve gerekse ensâb ilminde Hz. Aîşe'den daha bilgili bir kimse görmedim.» demiştir.

Fesahati konusunda Hz. Muaviye :

— «Ben hiçbir hatip görmedim ki Hz. Aişe'den daha belîğ, faṣîh ve zekî olsun.» diye yemin etmiştir.

Tabiînden olan Ahnef b. Kays'tan şöyle nakledilir :

— «Ben Hz. Ebu Bekir'in, Ömer, Osman ve Ali ile sair halifelerin hutbelerini dinlemişimdir. Hiç birinin ağzından Hz. Aîşe'nin kelâmı kadar faṣîh olanını duymamışımdır.»

Çok hadis rivayet etmiş olduğuna gelince :

Mevâhib-i Ledünniye şarihi Zürkanî'nin açıklamasına göre kendisine 2210 [3] hadis-i şerif rivayet edilmiş olup bunların 174 ünde Şeyhân yani Buhari ile Müslim ittifak etmişlerdir. Yalnız 54 hadis Buharî, 68 hadis de sadece Müslüm tarafından alınmıştır.

Eyyâm-ı arabı yani arapların meşhur hadislerini de haklarında söylenen şiirler ve ürcüzelerle birlikte tafsilâten olarak bilirdi.

---

(1) «Dininizin üçte birini Aişe'den alınız.»
(2) «Dininizin yarısını Hümeyrâ'dan (Hz. Aişe) alınız. demektir.
(3) Mevahib Şerhi'nin ibaresi şöyledir: Ondan sadece 1210 hadis rivayet olunduğunu zannedenlerin hilâfına kendisinden 2210 hadis rivayet edilmiştir.

Bunca fazilet ve menkıbeleriyle birlikte dünyaya rağbeti az, hayır ve sadakası çok olma meziyetine de sahip idi. Oruçlu olduğu bir gün eline geçen 100.000 dirhemi, içinden bir akçesini akşam iftarı için dahi ayırmaksızın bütünüyle sadaka olarak dağıtmış olduğu hizmetine bakan Ümmü Zerre rivayetiyle [4] güvenilir hadis kitaplarında yer almıştır.

Hakkında Rasûlullah (s.a.v.)'ın methü senâsını ve ondan hoşnutluğunu ifade sadedinde rivayet edilen sahih hadislerden birisi şöyledir :

Rasûlullah (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde :

«Erkeklerden kemale erenler çoktur. Kadınlardan ise ancak dört tanesi kemale erişti. Ki onlar :

1. Âsiye binti Müzâhim,
2. Meryem binti İmrân,
3. Hatice binti Huveylid,
4. Fatıma binti Muhammed.» dir. buyurdukları esnada :

«Hz. Aişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü ve rüçhaniyeti Tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir.» diye onu ayrıca methetmişlerdir.

Tirit yemeği :

اذا ما الخبز تأدمه بلحم فذاك امانة الله الثريد

Tarifine göre et ile ekmekten yapılan yağlıca bir yemek olup besleyiciliği herkesçe kabul edilmekle birlikte lezzetle yenir, kolaylıkla çiğnenir olduğundan araplar nezdinde son derece makbul bir yemektir. Selim bir fıtrat ile yaratılmış olan Rasûl-i Ekrem Efendimiz onda, yemekten kastedilen manâyı gerçekten bulduğu içindir ki Tirit'i hiçbir yemeğe değişmez ve kendi ifadeleriyle ona «Cennet ortası» anlamına gelen (Buhbûhatu'l-Cenne) derlerdi.

Bu yönüyle Rasûlullah'ın bu teşhibi Hz. Aîşe hakkında büyük bir övgüyü içermektedir. Rasûlullah (s.a.v.) bu sözünde Hz. Aişe'nin güzel ahlâkı ile beraber sözünde tatlılık akıl zekâ ve görüşlerinde bir metanet olduğunu bu sebeple de kendileri ile evlenilerek konuşmalarıyla yalnızlığın giderilebileceği güzel huylu bir kız olduğunu ima buyurmuşlardır.

---

(4) Hizmetçi şöyle anlatır: «Ona dedim ki: Nafaka olarak dağıttıklarından bir dirhemcik olsun alıkoyup akşama iftar edeceğin bir parça et satın alamaz mıydın? Şöyle cevap verdi: Evet eğer yetişebilseydin sen yapardın, değil mi,»

(5) İkinci, mısradaki أمانة الله ın başından harfi cer bâ hazfedilmiştir. Yemin manâsı vardır. Dikkat oluna.

İşte bu cihetlerden dolayıdır ki Mevlânâ sirâcüddin el-Evşî, Emalî'sinde Hz. Aişe'nin bazı hususlarda Seyyidetü'n-Nisâ olan Hz. Fatma'dan üstün olduğu manâsına gelmek üzere :

و للصدّيقة الرجحان فاعلم على الزهـراء في بعض الخصال

demiştir. Fakat her halû kârda rüçhan ve kemal Hz. Fatma'nındır.

İsmi olan Aîşe lâfzında Ayşe şeklinde bir kullanılışın da doğru olduğu, hadis âlimlerine göre Aişe şeklinde de kullanılışı olduğu Mevâhib şerhinde Allâme zürkanî tarafından tasrih edilmiş olup kendilerinin Künyesinin Ümmü Abdullah olduğu, bu künyenin Rasûlullah (s.a.v.)'ın tasvip ve tensibi ile kız kardeşinin oğlu Abdullah b. Zübeyr'e nisbetle verildiği de Mesrâhib metninde Allâme Kastalânî tarafından belirtilmiştir. [6]

Sıddîka sıfatı ile nitelenmesine gelince :

Bu sıfat onun huyundaki sıdku sadakati ve temiz tıynetini tarif eder ki şair Hassân b. Sabît'in [7]

اذا تذاكرت شجواً من أخي ثقة فاذكر أخاك أبا بكر بما فعلا

خير البرية أتقاها و أعدلها بعد النبيّ و اوفاها بما حملا

الثاني التالي المحمود مشهده و أوّل الناس منهم صدق الرسلا

beyitleri ile Ebu Mihcen es-Sekafî'nin :

و سميت صدّيقاً و كل مهاجر سواك يسمّى باسمه غير منكر

Tazimkâr hitabiyle yüceltilen Hz. Ebu Bekir Sıddîk hazretlerinin sülbünden geldiğini ifade etmek üzere bu lâkabla anılmış olmakla beraber kendisinin İfk hadisesinde gerdanlığını kaybetmesiyle başlıyan olaylarda kendine atılan iftiralardan beraatine dair âyet inmiş olması, Rasûlullah (s.a.v.)'ın hizmet ve sevgisinde sadakatinin kemal derecede olması da bu lâkabla anılmaya ne derece lâyık olduğunu gösterir.

Babası Sıddîk'in sıddîkıyyeti :

و سيجنبها الأتقى الذي يؤتي ماله يتزكّى و ما لأحد عنده من نعمة تجزى

Âyet-i kerimesiyle perçinlenmiş, Hz. Aişe'nin Sıddîka binti Sıddîk olduğu da Nûr sûresindeki :

---

(6) Hz. Aişe'nin Resulullah'ın sulbünden Abdullah isminde bir çocuk düşürdüğü ve bu sebeple Ümmü Abdullah künyesi olduğu hakkında herhangi bir rivayet sabit olmamıştır.

(7) Hassan bu beyitleri Hz. Ebu Bekire mersiye olarak söylemiştir.

(8) Leyl Sûresi, âyet: 17

المحصنات الغافلات

âyetinde beliğ bir telmih ile ifade olunmuştur. Âyetteki gaflet ise :

المؤمن غر كريم

hadis-i şerifi gereğince iman ve kişinin müslümanlığının kemale ermesi alâmetlerinden olan gönül selâmeti ve kalb temizliği ile tefsir edilmiştir.

Hz. Ali (r.a.) Hz. Aişe'den bir şey rivayet edeceği zaman :

حدثتنى المرأة الصادقة بنت الصديق حبيبة النبى

Yani : «Sıddîk'ın kızı ve Peygamberin sevgili zevcesi sâdık hanım bana dedi ki...» derdi.

Hz. Aişe, Keşşaf Tefsirinde ve Mevahib şerhinde zikredilen 9 övünmesinden [10] birinde :

— «Ben temiz olarak yaratıldım. Allah tarafından temiz rızık ve mağfiretle müjdelendim.» diye övünürdü ki bu övünmesinin dayanağı o âyet-i kerimenin devamı olan :

والطيبات للطيبين والطيبون للطيبات اولئك مبرؤن مما يقولون [11]

لهم مغفرة ورزق كريم

âyetidir.

Binaenaleyh şair Hassân b. Sabit —ki ifk hadisesinde Hz. Aişe aleyhinde konuşanlardan biriydi.— Hz. Aişe'yi :

حصان رزان ماتزن بريبة وتصبح غرثى من لحوم الغوافل

Şeklinde överek bu hadisedeki zimmetinden kendini temizlemiştir.

(حصان) iffetli, (رزان) temkinli kadın manâlarına olup (تزن) kelimesi bir kimseyi birşey ile itham etmek manasına olan

---

(9) Nûr Sûresi, âyet: 23. Siyer ve tefsirlerde bu âyet-i kerîmenin devamıyla Hz. Aişe'nin beraati kesin olduğu halde buna karşı iftira meselesinde ısrar eden şiiler fetvâlarımızda kâfir sayılmışlardır.

(10) Hz. Aişe'den rivayette şöyle demiştir: Hiçbir kadına verilmeyen 9 şey bana verildi: Rasûlullah benimle evleneceğinde Cibril benim resmimi avucu içinde ona getirmişti; Rasûlullah beni bâkire olarak aldı. Benden başka hiçbir kadını bâkire olarak almadı; Allah'ın rasûlü, başı benim kucağımda olduğu halde âhirete irtihal etti; Benim odama defnedildi, Melekler onu benim odamda çevrelediler; Diğer hanımlarının odalarında vahiy geldiğinde onlar dağılırlardı ben ise onunla aynı örtü altında onunla beraber kalırdım; Rasûlullah'ın halifesi ve Sıddîk'ının kızıyım. İftiraya uğradığımda mazur olduğuma dair Cenab-ı Hak âyet-i kerîme inzal etti: Temiz olarak yaratıldım ve temiz rızıkla, mağfiretle müjdelendim.»

(11) Nûr sûresi, âyet: 26

İznâ'dan fiil-i muzari meçhuldür. (غرثى) aç, fakir manâsınadır ki gıybet etme ayıplarından biri denilmek istenmiştir. غرثان فاربكواله

Darb-ı meseli herkesin malûmudur. (غوافل) gönlü temiz olan kadınlar demektir.

İfk hadisesinde (Usbetu ifk) dediğimiz Hz. Aişe'nin aleyhinde konuşan kimseler I. cildde Hamne'nin hal tercümesinde sayılmış idi. [12]

Hz. Aişe'nin malûm ve meşhur olan olgunluk ve fesahati ile beraber şiir söylemeye rağbet ettiği rivayet edilmeyip bu konuda kendilerinden yalnızca : ذهب الذين يعاش في أكنافهم وبقيت في خلف كجلد الاجرب [13]

beyti ile Rasûlullahı (s.a.v.) methetme sadedinde söylemiş olduğu : فلو سمعوا في مصر اوصاف خدّه لما بذلوا في سوم يوسف من نقد beliğ kıt'ası rivayet olunabilmiştir.

(لواحي زليخا) isim tamlaması şeklinde Züleyha'yı ayıplayıp kötüleyen kadınlar manâsına, 1. cildde Savâhib-i Yûsuf adıyle geçen kadınlar kastediliyor. Onlar Züleyha hakkında :

«Aziz'in karısı oğlamının olmak istiyormuş, ona büyük bir aşkla tutulmuş.» diye ayıplayıp kötülüyorlardı.

Kıt'anın meali şöyledir :

«Eğer Rasûlullah (s.a.v.)'ın yüz güzelliğini Mısır'da duymuş olaydılar Yusuf'u satın almak için hiç para harcamazlardı. Züleyha'yı önce Hz. Yusuf'a olan sevgisinden dolayı ayıplayıp zemmeden sonra da Yusuf'un güzelliğini görünce hayretten ellerini kesen kadınlar da Rasûlullah (s.a.v.)'ın mübarek yüzünü görseydiler ellerini değil de kalblerini paralarlardı.»

Fakat temessül tarzında şiir söylemesi pekçok olup bu cümleden olarak Rasulullah (s.a.v.)'ın vefatından sonra, onun yüce vasıflarını sayıp tarif etmede Hassân b. Sabit'in Rasûlullah (s.a.v.)'a na't olarak söylemiş olduğu şu beyitleri okumuştu : حتى يبد في الداجي البهيم جبينه يلمع مثل مصباح الدجى المتوقد

(12) Urve b. Üzeyne diyor ki : Şayet Aişe'nin anlatılan faziletleri olmasaydı bile ona şeref ve fazilet olarak ifk hadisesi yeterdi. Onun hakkında kıyamete kadar okunacak bir Kur'an âyeti inzal olundu.

(13) Beytin Şair Lebîd'e ait olduğu, Hz. Aişe'nin ise sadece bu beyitle kendi halini anlattığı rivayet edilir.

فمن كان أومن قد يكون كأحمد نظام لحق أو نكال لملحد

Babası Hz. Ebu Bekir'in vefatında yanında bulunmuş ve onun sekerât-ı mevti esnasında da şu beyti okumuştu.

لعمرك ما يغني الثراء عن الفتى اذا حشرجت يوماً وضاق بها الصدر [14]

Ana-baba bir kardeşi Abdurrahman b. Ebî Bekîr'in vefatında ise:

وكنا كندماني جذيمة حقبة من الدهر حتى قيل لن يتصدعا

فلما تفرقنا كأني ومالكا لطول اجتماع لم نبت ليلة معا

Beyitlerini okumuştu. Bu beyitler Mütemmim b. Nüveyre'nin, Hz. Ebu Bekir'in halifeliğinin ilk yıllarında dinden çıkanlarla yapılan muharebeler esnasında maktul düşen Yerbû' oğulları kumandanı ve kardeşi Malik b. Müveyre için söylediği mersiye beyitleridir.

(Cüzeyme'nin dostları, nedimleri)nin açıklaması birinci ciltte (Rikâş) maddesinde geçmişti.

Hz. Aişe'nin vefatı Hz. Muaviye zamanının sonlarında Hicretin 58. yılı Ramazan ayının 17. salı gecesinde (M.Temmuz 678) olup kendi vasiyeti üzere geceleyin Cennetü'l-Bakî'yi defnedilmiştir. Namazını, o sırada Medine'de vali vekili olan Hz. Ebu Hüreyre kıldırmıştır. Asıl vali olan Mervan b. Hakem o sırada hacca gittiğinden yerine vekil olarak Ebu Hüreyre'yi bırakmıştı.

Kabrine konması ve defnetme işini üstlenenler Hz. Zübeyr'in oğlu ve kendi kız kardeşi oğlu olan Abdullah ve Urve hazretleri ile Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekir, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Bekir, Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir (Hz. Ebu Bekir'in 3 torunu) olmuşlardı.

Cemel Vakası hakkında, I. cildde Sahibetü'l-Cemel maddesinde verilen bilgi ile iktifa edilmiştir. [15]

---

(14) el-Haşrece: Ölüm halinde olanın çıkardığı sesler.

(15) Rivayete göre Ümmü Evfâ Hz. Aişe'nin yanına girmiş ve:
— Ey Mü'minlerin annesi oğlunu öldüren bir anne hakkında ne dersin demişti. Hz. Aişe:
— cehennemi hak etmiştir.
— zannettiğin cezayı biraz küçült,
— Cehennemi kendi hakkında vâcip kılmıştır.
— Peki Cemel vak'asında karşısına çıkan binlerce oğlunu öldüren kadın hakkında ne düşünürsün?
— Allah'ın düşmanı olan bu kadının elini tutunuz, »diye cevap vermiştir. (Sa'âlibî'nin Simâru'l-Kul–bundan alınmıştır.) Onun hakkında Seyyid el-Himyeri de buna benzer bir olay nakletmiş ve »oğlunu öldüren kadın» ibaresi yerine» yavruların yiyen kedi gibi» ifadesini kullanmıştır.»

719 — ÂİŞE en-NEBEVİYYE

Peygamber hanedanından Cafer es-Sadık'ın kızı ve Musa Kâzım'ın kız kardeşidir. Babası Cafer Sadık, Hz. Hüseyin'in üçüncü çocuğu olup onun babası Muhammed Bâkır, büyük babası Ali Zeynelabidin daha büyük babası ise Hz. Hüseyin'dir.

Aişe'nin meziyeyt ve derecesini ifadede bundan başka bir tarife ihtiyaç yoktur. Beşeriyet için Hâtemü'l-Enbiyâ olan Peygamberimiz (s.a.v.)'e nesebyönüyle bağlı olmaktan, yakınlıktan daha büyük saadet ve yücelik tasavvur olunabilir mi

Ebu Zer el-Gıfârî hazretlerinden rivayet edildiğine göre Ebu Zer :

لوصليتم حتى تكونوا كالحنائر لم ينفعكم ذلك حتى تحبوا آل رسول الله عليه الصلاة والسلام

buyurmuştur. Manâsı şöyledir :

«Yaylar ve kemerler gibi iki bükülüm olacak kadar namaz kılmış olsanız bile Rasûlullah (s.a.v.)'in âline muhabbet etmedikçe bir faydası olmaz.»

تمسك في أخراه بالسبب الأقوى ... هم القوم من أصفاهم الود مخلصا

محاسنهم تحكى وآياتهم تروى ... هم القوم فاقوا العالمين مناقبا

وطاعتهم ودوودهم تقوى ... موالاتهم فرض وحبهم هدى

Aişe, âbid, mücahid bir hanım olup Cenab-ı Allah'a münacatında :

وعزتك وجلالك لئن أدخلتني النار لأخبرن توحيدي بيدي وأطوف به على أهل النار وأقول — وحدته فعذبني.

diye dûa ederdi.

145/762 yılında vefat etmiş olup Mısır'da Bâbu'l-Kurâfe'de medfundur.

720 — AİŞE el-BÂÛNİYYE

Ahmed b. Nasr el-Bâûnî'nin kızı olan Aişe, Fâzıletu'z-Zemân adıyle tanınır.

İlim ve faziletinin derecesi «el-Fethu'l-Mübîn fî Medhi'l-Emin» adlı kasîdesinden ve bunun üzerine kaleme almış olduğu güzel şerhten anlaşılmaktadır. Bu kasîde Rasûlullah'ı öven bir na't olup :

---

(15) «Onlar öyle bir kabiledir ki onları ihlâs ile seven âhireti için sağlam bir sebebe dayanmış olur.»
Onlar öyle bir kabiledir ki menkıbeleri bütün dünyadan üstün güzellikleri hikâye edilir, mucizeleri rivâyet olunur.
Dostlukları farz, sevgileri hidayettir, onlara itaat sevgi, sevgileri takvâ'dır.» demektir.

فى حسن مطلع أقمار بذى سلم أصبحت فى زمرة العشّاق كالعلم

matla' beytiyle başlıyan bir kasîde-i mîmiyye'dir.

Aîşe bu kasîdesinde diğer bedî erbabı gibi bedî güzelliği çeşitlerinin isimlerini telmih yönüne gitmeyip dil açıklığı, düzgünlüğü ve kelimelerin insicamını esas almış sonra onu şerh ve ah ederek ibn Hacce el-Hamevî'nin Hızânetu'l-Edebî tarzında ve belki de Abdülganî en-Nablusî'nın dediğine göre ondan daha güzel bir şekilde benzersiz bir bedî eseri vücuda getirmişlerdir.

Aişe adıgeçen kasîdesi şerhinin «Hutbe»sine :

الحمد لله محلى جياد الأفهام بعقود مدح الشفيع

diye başlamış, Hitab» bölümüne de

وبعد فهذه قصيدة صادرة عن ذات قناع : شاهدة بسلامة الطباع ،

سافرة عن وجوه البديع ، سامية بمدح الحبيب الشفيع

diye başlamıştır.

علواً كمالاً جلواً حسناً سبواً أمماً زادوا دلالاً فنى فشا سقمى

beyti, Aişe'nin yukardaki kasîdesinde Mühassınât-ı lâfziyyeden olan Cinâs-ı Nâkıs sanatını hâvi olmak üzere söylenmiştir.

Kamus Tercümesinde «Tazmin» maddesine mîsal olarak getirilen şu kıt'a da onun, benzersiz güzellikte, bir divan şiiri olabilecek nitelikte söylediği şiirlerindendir :

كأنما الخال تحت القرط فى عنق بدا لنا من محيا جل من خلقا

«O nazenînin göğsünde olan gerdanlık sihirli bir yıldız gibidir ki sabah direği olmak üzere tahayyul edilebilen o gerdan üzerinde Süreyya yıldızı ayarında olan küpenin altında güneşten önce doğup da yüzünün güneşine yakın olduğundan yanıp kararmıştır.»

Aşağıdaki manzumesi de (vat'ı naime) meselesi hakkında sorulan fetva kahkında Aişe'nin dört mezhebe tatbik etmek üzere tasvir ettiği fıkhî bir meseledir. Kendinin hem fazilet hem de bilgisine delâlet etmesi bakımından mühimdir :

سؤال: ما قولك يا ستنا العالمه فى رجل دبّ على نائمه
تفتحت تحبها بعلها وهى بما لذ لها دائمه
فاستيقظت فأبصرت غيره عضت على اصبعها نادمه
فهل لها من فتوة عندك مأجورة فى ذاك أم آثمه

جواب: قالت لكم ستكم العالمه أنا لأهل العلم كالخادمه
أنقل ما قالوا وما خبروا عن التى قد نكحت نائمه
الشافعى قال لها أجرها ولم تكن فى نكحها عالمه
والمالكى قال أنا فتوتى مأجورة فى ذاك لا آثمه
والحنفى قال أتى رزقها فى ظلمة الليل وهى حالمه

والحنبلي قال أنا فتوتي في هذه النكحة كالآثمه
لو لم يكن لذّ لها طعمه لا نتهضت من تحته قائمه

(أجر) burada ya herhangi bir zararı (karşılığı) yoktur manâsına kullanılmıştır. Ya da karı-koca muamelesinin icrasında, zevcenin kocaya temkin-i nefs etmesine bağlı ve onun üzerine gereken me'curiyet kastedilmektedir. Fetva ve Fütyâ kelimeleri yerine (فتوه) kelimesinin kullanılmış olması vezin zaruretine mebnî bir hatalı kullanıştır.

721 — AİŞE es-SEMERKANDİYYE

Semerkand'lı bir şair kadın olup Âteşgede adlı kitapta mevcut 2 rubaisinden başka şiirine rastlanamamıştır.

اشکی زچشم من برو غلطیداست در کوش کشیده که مروا ریداست
از کوش بزون آد که بدنامئ تست کانرا برخم تمام عالم دیداست

یا من چو شب وصل تو بکشاید راز ناکاهم أز شام کند صبح آغاز
با اینهمه کر عوض کنندم ندهم کوتاه شبی أزان بصد عمر دراز

Bunlardan birincisi âşığına : Kulağındaki inci küpenin kendi gözünden akıp yuvarlanma gözyaşı olduğu iddiasıyle :

«Aman o inciyi kulağından çıkar. Zira herkes onu eskiden benim yüzümde görmüşlerdir. Sana kötü ad takılmasına sebep olur.»

mealinde olup ikincisi yine âşığına hitaben :

«Seninle bir gece vuslat müyesses olacak olsa talıhımden o gece sabah ansızın akşamdan olur.

Bununla beraber ben öyle bir kısa geceyi yüzlerce uzun geceye değişmem.» demektir.

Bu Aişe'nin birinci rubaisi, Carullah Zemahşeri'nin hocası Ebu Mudar Mansur hakkında söylediği şu mersiyesini andırır :

وقائلة ماهذه الدرر التي تساقط من عينيك سمطين سمطين
فقلت لها الدر الذي كان قد حشا ابو مضر أذني تساقط من عيني

Bu kıt'asında Zemahşeri :

«Senin gözlerinden iplik iplik dökülmekte olan incilerin aslı nedir?» diye ağlamasından sual eden bir kadına :

«Onlar Ebu Mudar'ın kulaklarıma doldurmuş olduğu incilerdir ki şimdi gözlerimden dökülmektedir.» diye cevap verdiğini beyan etmektedir. Dökülen incilerden maksadı hocasından almış olduğu ilimlerdir. Ağlamasının da Ebu Mudar'ın, üzerindeki hocalık hakkından ileri geldiğini ima etmektedir.

722 — AİŞE el-KURTUBİYYE

Bir zamanlar Endulüs Devleti'nin başşehri olan Kurtuba halkından Ahmed adındaki bir zatın kızı olan Aişe meşhur bir şairdir. Kitaplarının ve risalelerinin çokluğuyla, çok okumasıyla meşhur olmuş olan Aişe'nin Endülüs edibeleri arasında bir benzeri olmayıp adı şöhreti büyük şairler meyanında zikredilir idi.

Amcası olan Ebu Abdullah et-Tabib —ki doktorluğu yanında şiir ve inşâ'da da maharetiyle mümtaz idi.— den şiir yönünden Aişe daha üstündü derler.

Aişe, belig kasîdeler söyliyerek kıralları metheder, işi düştüğünde de bizzat kendisi onlara durumu arz ederdi.

Bir gün Muzaffer b. Mansur Ebu Âmir'in huzuruna çıktığında yanında küçük şehzadesini de görünce irticalen şu beyitleri söyledi :

أراك الله فيه ما تريد ... ولا برحت معاليد تزيد
فقد دلت مخائله على ما ... تؤمله وطالعه السعيد
تشوقت الجياد له وهزال ... حسام هوى واشرقت النبوّ
وكيف يخيب شبل قد نمته ... الى العليا ضراغمة أسود

فسوف تراه بدراً فى سماء ... من العليا كواكبه الجنود
فانتم آل عامر خير آل ... زكا الأبناء منكم والجدود
وليدكم لدى رأى كشيخ ... وشيخكم لدى حرب وليد

Bu beyitler :

«Hak Tealâ bu çocuk hakkında muradın her ne ise göstersin. Onun şeref ve şanı daima artsın. Alnından da senin umduğun şeylerin emaresi var. Talihi de güzeldir. Soylu atlar onun arzusunu çekmekte, keskin kılıçlar onun arzusuyla (onu istediklerinden) ihtizaza gelmekte, sancaklar parlamaktadır. Nasıl zararda ve nasıl mutsuz olur o arslan oğlu ki babaları ve dedelerinden olan bir takım arslan yürekliler kendini şan ve şerefe mensup kılmışlardır?. Yakında sen onu ikbal semalarında yıldızların kendisine ordu olduğu ay misali makam ve hasmet sahibi olduğunu göreceksin. Ey Âmir hanedanı! 'iz şerefli ve hayırlı bir ailesiniz : Sizin ecdad ve evlâdınız hep temiz ve yücedir. Çocuklarınız, görüşlerinden istifadede ıntiyardır. Yani tecrübe görmüş kimseler gibi olup ihtiyarlarınızda harb esnasında gençler gibi metanetli ve gayretlidir.»

Manâsında olarak en yüksek belâgat derecelerine ulaşmıştır.

Nefhu't-Tayyib adlı arapça Endülüs tarihinde belirtildiğine göre bu Aişe hüsn-ü hat sanatına da sahip olup Kur'an-ı Kerim yazardı. 400/1009 - 1010 tarihinde kız olduğu halde vefat etmiştir.

Vaktiyle bir şair kendisiyle evlenmek istemişti. Ona red cevabı olarak o da şu kıt'ayı yazarak göndermişti.

أنا لبوة لكنني لا أرتضي نفسي مناخاً طول دهري من أحد

Yani : ولو أنني اختار ذلك لم أجب كلباً وكم غلقت سمعي عز أسد

«Ben bir dişi arslanım. Lâkin ömrüm oldukça nefsimin hiçbir kimseye râm olmasını istemem istemiş bile olsam köpeğe icabet etmem ki şimdiye kadar nice arslanlara kulak asmadım.

723 — AİŞE ÜMMÜ EBİ ABDULLAH

(Ebu Abdullah'ın annesi Aişe)

Endülüs'te Müslüman Sultanların sonuncusu olan Ebu Abdullah es-Sağîr'in annesidir.

Oğlu Ebu Abdullah Gırnata şehrini küffara teslim edip hanedanı ve yakınları ile çekilip gitmekte iken halen «Arab'ın ah ettiği yer.» diye meşhur olan yerden son defa olarak dönüp Gırnata'ya bakıp «Allahu Ekber» diye gönüller yakan bir âh çekip gözlerinden hasret ve nedamet yaşları dökülmüştü. İşte o sırada annesi aişe ona karşı bir serzeniş olarak söylediği sözler akıl hikmet ve dirayetinin bir nişanesidir.

Bu konuşmasının türkçe tercümesini bazı kitaplarda görerek —aslına mutabakatine bakmadan— buraya alıyoruz :

«Şerefli Arap nesline lâyık olmadığın halde benim vasıtamla iltihak eden alçak; Sana oğlum demeye utanıyorum. Senin gibi hayırsız, nâmerd evlâd yerine keşke taş doğuraydım. Ağla utanmaz ağla; Erkek gibi muhafaza edemediğin muhterem vatanın için karılar gibi ağla; Acaba Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Livâu'l-Hamd sancağı altına cansiperâne toplanan bahadırlara yardım edemez miydin? Aralarında olsun bulunamaz mıydın? Birkaç kere ecdâdının azat ediverdiği din düşmanlarına galebe edemezsen vatanını onların tasallutlarından olsun kurtaramaz mıydın?

Lâkin sen dünya süslerine tutularak sarayları vatanına tercih eder, gece gündüz cariyeler, bahçeler ile eğlenir, ağaçların meyvelere akseden gölgelerini seyirde lezzet bulurdun. Bir dakikalık nefis şehveti uğrunda bunca şan ve şöhreti ayaklar altına aldın, bir kerrecik olsun geleceği düşünmedin.

Hamiyetsiz evlâd! «Büyük ecdâdının sana teslim ettiği Rasûlullah'ın kılıcını ne yaptın? Gırnata'yı, el-Hamrâ, el-Beyzâ saraylarını kime teslim ettin? Hücum ve heybetleriyle düşmanlarını daima mağlûp ve perişan eden bahaderları hangi düşman aleyhinde akıllıca kullandın? Küheylân atlar ne oldu?» derlerse ne cevap vereceksin? Bütün zaferlerin alâmeti olan yüzlerine rûz-i cezada nasıl bakacaksın?

«Bıraktığınız kılıcı emrime itaat etmiyen esirleri, tabiatıma uygun gelmiyen cariyeleri kesmekte kullandım. Gırnata, el-Hamrâ, el-Beyzâ'nın yalnız bahçelerini, çimenliklerini sever, onların içinde kalb huzuru ile eğlenirdim, vatan muhafazasına, geleceği temin etmeye hiç ehemmiyet vermezdim. Ordularımızı kendi nefsani arzularımı gerçekleştirmek için düşmanların elinde kurban ettim. Sizin gazâda binip de hücum ettiğiniz arap atlarını etraftan cariye getirtmekte kullandım.» diye mi cevap vereceksin?

Vakit varken şu geniş sahralara bu verimli ovalara muazzam saraylara, bilgi kaynağı olan kütüphanelere Arap kanıyla karışık akan çaylara, lâtif çimenliklere bir kere daha bak!

Muhammed ahfadının karargâhı olan el-Hamrâ, Gırnata'nın yangın alevleri arasında senin alçaklığının alâmeti olarak kül olacak Şerefli araplarla şereflenen Gırnata senin vasıtanla harap olup din düşmanına vatan olduğu için ruz-i cezada seni alçaklığınla anacak.

Kaç korkak kaç! Artık Arap padişahının vatanında hükmü kalmadı. Gözünü aç : Bundan sonra Afrika çöllerinde hayvan gibi yaşıyacaksın. Git kalan ömrünü zillet ve alçaklıkla geçir. Gafil olma ki yalnız bu rezaletle kurtulamıyacaksın. Dünyada değil sükun ve sessizlik diyarı olan kabirde bile :

«Anasının şerefini ayaklar altına alan, biçare ümmeti zulümle öldüren, Endülüs'te İslâm Devleti'nin izmihlâline ve yok olmasına sebep olan, Gırnata'yı eliyle düşmana teslim eden alçak Ebu Abdullah es-Sağîr'in ölüsü bu toprak altındadır.»

Sözlerini, çürüyüp te toprağı da pisleyen parçaların işitecektir;

724 — AİŞE HUBBÂ

Birinci cildde işaret olunduğu üzere II. Sultan Selim'in nedimesi olan meşhur Hubbâ Kadın benzeri olmıyan bir şair kadın idi.

Âşık Çelebi ve Kemalızâde Hasan Çelebi Tezkire'lerinde yazıldığına göre Hubbâ Kadın, Şeyh Yahyâ'nın torunu ve II. Sultan Selim'in şehzadeliğinde hocası olan ve şeyh Akşemseddin hazretlerinin ahfadından olan Şemsi

Çelebi'nin hanımı olup saraya o münasebetle gelmiş ve II. Sultan Selim'in nedimesi olmuştur.

Şuarâ Tezkiresi yazanların ittifakla beyanlarına göre Aişe Hubbâ kadınlardan şiir erbabının meselâ Rum'da kendinden evvel geçen Mihrî Zeyneb! Acem'de Celâyî, Afâkî, Cihan, Dilşad hatunların en üstünü, o gurubun ve belki bazı erkek şairlerin bile en şairi ve fasihidir.

Kendinin gazelleri, kasideleri, mesnevileri ve bu cümleden olarak Hurşîd-u Cemşîd [17] isminde 3 bin beyitten fazla güzel bir manzumesi olup aşağıdaki beyitler o manzumesinden seçilerek buraya alınmıştır :

— Der Rağbet-i Düâ —

Düâ temsîli Yusuf gibi herdem
Kim ona müşteridir halk-ı âlem
Verir her kişi makdûrunca gevher
Onun, tâ müşterisinden olalar
Sen onun şimdi hem ol sen misali
Kaçan arzeyledi Yusuf-Cemali
Getirip nice rişte onda berzen
Harîdâr oldu ona cân-u dilden.

Bunları, kitabı yazma sebebinin, güzel anı, hayır düa arzusunda ibaret olduğunu ifade üzerine söylemiş olduğundan letafetleri gizli değildir.

— Der Vasf-ı Âb —

Sular şûrîde - hâl olmuş idi gayet
Geçen ahvali eylerdi şikâyet
Su rahmet hattını eylerdi tahrîr
Nesim ol âyeti eylerdi tefsîr.
— Der Vasf-ı Nakkaş —
Onun gibi zî-nakş içinde üstâd
Su üzre nakş ederdi sarasın bâd
— Der Vasf-ı Hurûş-ı Deryâ —
Giyip baştan ayağa cümle cevşen
Deniz bir demde oldu şaha düşmen
Yüzünü çîn edip körler ve kûmler
Lebinden saçılır her dem köpükler

(17) Lütfi Beyzâde'nin Hâmiş-i Şekâik'te 810/1407 - 1408 tarihinde vefat eden Ahmed el-Kirmani'ye ait olarak gösterdiği Cemşid-u Hurşid bundan başka olsa gerektir.

Son olarak Aişe Hubbâ'nın Sultan III. Murad'a da nedimeliği olup III. Murad'ın şu parlak gazeline de onu takip eden nazîreyi söylemiştir :

— Sultan Murad'ın Gazeli —

Aksemtü iler-rab Hüvel hayy Celîl
Ferd Ehad Kadir, Allah Cemil
Halimi ne hacet ki beyan ede Zebânım
ed-Dem'u mine'l-ayn ale'l-hâl delîl
Elbette bu halimden o yarin haberi var
Fi'l-kalbi, mine'l-kalb ile'l-kalb Sebîl
Aşık nice sağ ola çû senden ola ayru
el-Âşık min hecrike fânin ve alîl
Hâşâ ki (Murad) eyleye gayrilere meyli
Kalbî leke min mehdin ile'l-lahdi yemîl.

— Hubbâ Kadın'ın Nazîresi —

Favvaztu ilâllah hüver-Rab Celîl
Hayy, samed, dâme lehu'l-fadl Cemûl
Yok varlığın isbat için gayra tekellüf
el-Aklu lehû Yeşhed ve'n-naklu delîl
Adl eylesin ol şah ki böyle hakka takarrub
eş-Şer'u şerîf ve ilallahi Sebîl
Aksa nola dil-i ârızın, âbın görup ey cân
el-Cinsü ile'l-cins kemâ kîl Yemîl.
Bu nazm-ı şaha nice nazîre diye (Hubbâ)
Fi'l-hüzni meda'l-Ömr hiye'l-Ân alîl

Gerek arapça ifadeleri kullanmada, gerek ince şiir manâsı yönünden Hubbâ Hanım'ın gazeli Sultan Murad'ın gazelinden üstündür. Hele dördüncü beyti bayağı bir şiir divanına değer derecede parlaktır. Son beyit ise kendinin o sırada ihtiyar olduğunu ima etmektedir.

Kâtip Çelebi merhum'un, Keşfü'z-Zunun'daki ifadesine göre Hubbâ Kadın aslen Amasyalıdır.

Râstder-i reftârımız mânend-i mîl-i tûtiyâ
Biz hezârân dîde-i mahmûre girmiş çıkmışız

beyti de Hubbâ Hanım'ındır.

Asrının ulemâsından Muhammed vusûlî efendinin —şair ve ilmiyye sınıfından olup Molla Çelebi adıyle meşhur idi.— Aîşe Hubbâ'ya damat olarak İstanbul kadılığına kadar yükselmiş olduğu bu sebeple Hubbâ Mollası diye lâkap takıldığı Hâ harfinde anlatılmıştı.

Hadîkatü'l-Cevâmî'de Hubbâ Hanım'ın hayır eserlerinden olan Fındıklı (İstanbul'da) camii anlatılırken Molla Çelebi'nin Hubbâ Kadın'ın kocası olduğu söylenmişse de hem tarihlere, hem de tezkire'lere muhalif olduğundan yanlıştır.

725 — AİŞESSİTTU'L-İYŞ

Kadı Alâeddin el-Hanbeli'nin kızı olup Hâfız Şihabeddin Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî'nin «Enbâu'l-Gumr fî Ebnâi'l-Ömr» adlı muteber eserinde 840/1436 - 1437 senesinde vefat edenler zikredilirken adıgeçen meşhurlardandır. Şöhreti hadis ilmi sahasındadır.

Dedesi Fethu'd-Din el-Askalânî'nin hadis dersi meclislerinde hazır bulunmuş, Mısır ve şam muhaddislerinden olmak üzere birçok büyük zattan icazetler almıştır.

Doğumu 768/1366-1367 yılında olup kendisi hayırlı ve hüsn-ü hat sahibi muhterem bir muhaddis idi.

Talebeleri ondan pekçok şey rivayet etmiştir. Kadı İzzeddin b. Kadı Burhaneddin b. Nasrullah el-hanbelînin annesidir.

726 — AİŞE BİNTÜ'L-HATÎB
(Hatîb'in kızı Aişe)

Hatîb Abdurrahim b. Bedreddin b. Cemâa'nın kızı ve Kâdı'l-Kudât Burhaneddin b. Cemâa'nın kızkardeşidir.

İbn Hacer'in yukarda adıgeçen eserinde yer verdiği muhaddislerden olup 789/1387 yılında vefat etmiştir.

727 — AİŞE BİNTİ SA'D
(Sa'd'ın kızı Aişe)

Sahabeden cennetle müjdelenen 10 kişiden biri olan Sa'd b. Ebî Vakkas'ın kızı olup Arap darb-ı mesellerinden : أبطأ من فند

darb-ı meselinin menşei olan cariye Fen'din sahibi idi.
Fend onun azatlı ceriyesiydi.

Bir gün Aîşe onu Medine-i Münevvere'de ekmekçi fırınından ateş getirmek için eline bir kürek vererek çarşıya göndermişti. Fend çarşıya çıktığında Mısır'a giden bir kafileye tesadüfle onlara uyarak Mısır'a gider, orada bir sene kaldıktan sonra dönüp fırından ateşi alır, eve aceleyle ve süratle gelirken ayağı sürçüp elindeki ateşler etrafa saçılır. Acelesine pişman olarak : تَعِسَتْ العجلة

der. Buna binaen bir yere gidip de geçiken kimseler hakkında

تعست العجلة أبطأ من فند

demek darb-ı mesel haline gelir.

728 — AİŞE BİNTİ TALHA
(Talha'nın kızı Aişe)

Aşere-i mübeşşere'den, son derece cömert olmasıyla tanınan ve bu yüzden Talha el-Hayyir, Talha el-Feyyâz lâkabları takılan Hz. Talha'nın kızı olup birinci cildde Zâtü'l-Üzüneyn adıyle geçen Aişe'dir.

Annesi tarafından Hz. Ebu Bekir Efendimizin torunu, yani Ebu Bekir'in kızı Ümmü Gülsüm'ün kızıdır.

Fevkalâde güzel olup kulaklarının büyüklüğünden başka kusuru olmadığı için kuması olan Sitti Sekine ona Zâtü'l-Üzüneyn lâkabını takmıştır denilir.

Aişe sahabe veya tabiînin güvenilir ravilerinden olup rivayetleri muhaddisler nezdinde şayi olup muteber sayılmıştır. Kendisinin Arapların şiir ve haberlerinde geniş mutalâası, ilim, fazilet ve dirayeti inkâr edilmemekle birlikte güzelliği diğer bütün vasıflarını unutturacak derecede olduğundan edebiyat kitapları sadece bu konudaki haberlere yer vermektedir. Anlatıldığına göre Aişe :

«Hak Tealâ'nın bana ihsan ettiği güzellik nimetini kimseden gizlemek istemem.» diyerek yüzü açık gezer ve yüzünü herkese gösterir imiş, hattâ Ebu Hureyre'nin bir gün tesadüfen güzelliğini görüp :

«Sübhanallah, sanki bir hurî.» diye hayretini belirttiğini rivayet ederler.

Aişe'yi, teyzesi olan Hz. Aişe es-Sıddîka önce kendi kardeşinin oğlu Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir ile evlendirmiş ondan İmrân, Abdurrahman, Ebu Bekir ve Talha adlarında 4 oğlu ile Nefise adında bir kızı dünyaya gelmiş! bunlardan Talha'nın, kahramanlar içinde «Talha el-Cûd» diye nâmı kalmıştır.

Kocası Abdullah'ın ölümünden sonra Aişe'yi Mus'ab b. Zübeyr hazretleri almıştır. Mus'ab onu Sitt-i Sekîne ile beraber nikâhı altına almış, her birerine 500 er bin dirhem mehir vermiş, bu meblâğın bir mislini de ağırlık olarak onlara vermişti.

İşte bu şerefinden dolayı Mus'ab'ı, en büyük kardeşleri olan Abdullah b. Zübeyr :

قدّم أيْره وأخّر خيره

diyerek ayıplamıştır.

Durumları hakkında daha geniş bilgi edinmek istiyenler Eğânî'nin 10. cildine bakabilirler.

Babasının vefatından 30 sene sonra Aişe babasını rüyasında görür. Babası, rüyasında yerinden şikâyet ettiği için Aişe babası Talha'nın kabrini açtırıp onu gömüldüğü hali ile bulur ve na'şını oradan aldırtıp Basra'da halen bilinen yeni kabrine defn ettirir.

NOT : (İSTİTRAD)

Zikredilen Talha el-Hayyir diğer tabiriyle Talha el-Feyyâz ile Talha el-Cûd'dan sonra bir de Talha et-Talehât vardır ki Talha b. Abdullah b. Halef el-Huzâî'dir.

Târîh-i Kâmil'de zikredildiğine göre bu Talha Selem b. Ziyad b. Ebîh zamanında Sicistan valisi idi. Orada vefat etmiştir. O da cömert bir zat olduğu için diğer Talha'lara ilâve edilerek hakkında :

رحم الله أعظما دفنوها بسجستان طلحة الطلحات

denildi. Şiirde zaruret-i şiirden dolayı muzaf ile muzafun ileyhin arası açılarak söylenmiştir. Doğru şekli :

رحم الله أعظم طلحة

şeklinde olacaktır ki Talha'ların Talha'sının en büyüğü demektir. Muzafa tenzin konulduğu için yanlıştır. (İmriu'l-Kays'ın divanında da böyle geçmektedir.)

Kamus'ta Talha el-Hayyîr ve Talha el-Feyyaz ile Talha el-Cûd da birleştirilmiş ve Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) in Hz. Talha'ya Uhud harfinde Talha el-Hayyir, Zâtu'l-Uşeyre gazvesinde Talha, el-Feyyâz, Huneyn harbinde de Talha el-Cûd isimlerini verdiğini; üzerinde durduğumuz Talha b.Abdullah el-Huzâî hakkında da: annesi Safiyye bintü'l-Hârîs b.Talha b. Ebî Talha b.Abdimenâf olduğu için Talha et-Talehât adı verildiğini kaydetmektedir.

729 — AİŞE binti ABDULLAH
(Abdullah'ın kızı Aişe)

Ashabdan Abdullah b.Abdülmedân el-Hârisî'nin kızı olup Hz. Muaviye devrinde musîbete dûçar olanlardan ve tabiinin fasîh hanımlarındandır. Rasûlullah'ın amcazadesi Ubeydullah b.Abbas'ın zevcesiydi. Ubeydullah Hz.Ali'nin Yemen valisi olup Hz.Muaviye Hz.Ali'ye muhalefetle Şam'da yerleşince Hz. Ali'nin hâkim olduğu yerlere asker gönderdiği esnada Büsr b.Ertat isminde bir adamını da 40/660-661 tarihinde Yemen üzerine göndermişti. Büsr önce Medine-i Münevvere'ye gelmiş sonra Yemen taraflarına yürümüştü.

Medine-i Münevvere üzerine yürüyünce buranın Hz.Ali tarafından tayin edilmiş olan valisi Ebu Eyyüb el-Ensârî hazretleri Küfe'ye Hz.Ali tarafına kaçtığı gibi Büsr'ün yemen üzerine yürümesi sırasında da bu Aişe'nin kocası ve oranın Hz.Ali tarafından tayin edilmiş olan valisi olan Ubeydullah b.Abbas da Yemen'den kaçmaya mecbur kalarak ailesini orada terk ederek kayınbiraderi olan Abdullah hazretlerini yerine vekil bırakmıştı.

Büsr b.Ertat gelip önce Abdullahı ve oğlunu, Hz.Ali taraftarı olan diğer ileri gelenleri birer birer öldürdükten sonra Ubeydullah b.Abbas'ın bu Aişe'den olan masum çocukları Kusem ve Abdurrahman'ı da annelerinin gözleri önünde boğazlatmıştı. Biçare anne bu hadiseden sonra şuurunu kaybetmiş, çocuklarının acısı ile gezdiği yerlerde şu beyitleri söyler olmuştu :

يا من أحسّ يابنيَ اللذين هما ... كالدرّتين تشظى عنهما الصدف

يا من أحسّ بابني اللذين هما ... مخّ العظام فمخّي اليوم مزدهف

يا من أحسّ بابني اللذين هما ... قلبي وسمعي فقلبي اليوم مختطف

من ذلّ والهة حرى مدلهة ... على صبيّين ذلّا اذ غدا السلف

نبئت بسراً وما صدّقت ما زعموا ... من فكهم ومن القول الذي وصفوا

انحى على ودجي ابني مرهفه ... من الشفار كذاك الاثم يقترف

Bu beyitlerden ilk üç beytin başındaki nida harfi olan (يا) yerine Ebu'l-Fidâ'nın tarihinde (ها) yazılıdır.

(أحسّ) kelimesi ihdâs mastarından fiil-i mazî olup hemzesi izale manâsına olduğundan katil ile hissi izale etme manâsı murad edilmektedir. (يابنيّ) tabirindeki ibn kelimesinin hemzesi zaruret-i şiirden dolayı düşmüştür. İbn Kuteybe'nin «el-Me'ârif» inde ismi tasgîr sîgasıyle (أحسّ بُنَيّ) şeklindedir ki vezin duzgun düşmektedir.

(مرهف), bir şeyi alıp gitmek ve helâk etmek manâlarına olan izdihâî'dan, (مختطف) da kapmak manâsına olan İhtitâf'dan ism-i mef'uldürler. (حرى) ciğeri yanık kadın (18)) demektir. (مدلهة) dehşete düşmüş anlamınadır. (دجاز) boyunda olan iki büyük damardır. (مرهفة) kılıcı keskin etmek demek olan İrhâf'tan ism-i mef'uldür.

Beyitlerin manâsı :

«Ey benim sedefinden ayrılmış iki inci danesi gibi olan çocuklarıma kıyan, Ey benim kemiklerimin içindeki iliklerim mesabesinde olan yavrularımı helâk ederek ben iliksiz koyan, Ey benim kalbim ve kulağım mertebesinde bulunan oğullarımı helâk eden!

Ben artık bugünki günde kalbime malik değilim. Benim gibi şaşırmış ve yanan ve seçilmiş selefimizin geçmesinden beri zelil ve bedbaht kalmış, iki evlâdı yüzünden perişan olmuş bir kadını hor ve hakir eyledin. Ben Büsr'ü işitmiş, ama hakkında olan sözlere inanmamıştım. Zâlim, çocuklarımın gerdanlıklarına bilenmiş bıçak vurdu. Günah da böyle kazanılır.»)

demektir.

Adıgeçen Ubeydullah b.Abbâs'ın boğazlanan bu iki çocuğunun annelerinin Ummü'l-Hakem Cüveyriyye binti Huveylid olduğuna dair de Târih-i Kâmil'de bir rivayet vardır.

730 — AİSE binti'l-ACMÂ
(Acmâ'ın kızı Aişe)

Kâdı'l-Kudât Şihabeddin b.Cafer Ahmed b.el-Acmâ'ın kızı olup İmam-ı Suyûtî'nin hocalarından muhaddis bir hanımdır. 810/1407-1408 de dünyaya gelmiştir.

---

(18) (الحرى) kelimesi (Atşâ) kelimesinin vezninde ve manâsındadır. Bir hadis-i Şerif'te (فی کل ذات کبد حری) buyrulmuştur. «Ciğeri yanmış her bir ciğer sahibinde ecir vardır demektir ki burada onların sulanması kastedilmektedir. Hüküm umumî ise de öldürülmesi gereken zararlı hayvanlar bu hükmün dışındadır.

731 — AİŞE binti'l-ADL
(Adl'in kızı Aişe)

Zeynüddin İbrahim b.Ahmed b.Osman b.Abdullah b.Gadir et-Tâî ed-Dimaşkî'nin kızı Aişe, (Ümmü Muhammed Aişe) adı verilen meşhur edib hanımdır. Muhaddis Alâddin b.Sadreddin b.el-Müncâ'nın karısıydı. Dedesi Yaycı Zâde manâsında ibnu'l-Kavvâs adıyle bilinir. Aişe birkaç kere hacca gitmiş bir müddet de Mekke-i Mükerreme'de oturmuştur.

Salâhaddin Safedî'nin Unvânu'n-Nasr'da ifadesine göre Aişe'ye İbn Mesleme ile meşhur şair ve ediblerden Mekkî b.Alân, el-Bahâ Züheyr, ibn Rablâk, ibn Defterhân, es-Süleymânî, en-Nûr Ali b.Saîd vs. edebî ilimlerden icazet vermişlerdir.

Doğumu yaklaşık olarak 645/1247 tarihinde olup 718/1318 yılı Zilkade ayının 6 sında vefat etmiştir.

732 — AİŞE binti ALİ
(Ali'nin kızı Aişe)

Ali b.Muhammed b.Abdülganî b.Mansur ed-Dimaşkî'nin kızı ve Hafız Şemseddin el-Hüseynî'nin zevcesi olan Aişe Enbâ-i İbn Hacer'de adıgeçen meşhurlardan ve Şam muhaddislerindendir.

İbn Hacer el-Askalânî'nin ifadesine göre Aişe, kocasıyle birlikte muhaddis İbnu'l-Habbâz'dan ve Merdâvî'den ve daha sonra gelen âlimlerden hadis dinlemiş, sonra da rivayet etmiştir. Vefatı 70 yaşını geçmiş olduğu halde 815/1412 yılındadır.

733 — AİŞE binti MUHAMMED
(Muhammed'in kızı Aişe)

Aişe binti Muhammed b.Ahmed b.Osman (Ümmü'l-Hasen binti İzzüddin et-Tenühiyye ed-Dimaşkiyye) Enbâ-i İbn Hacer'de yer verilen hadis âlimi kadınlardandır.

Muhaddis Abdullah b.el-Hüseyin b.Ebi't-Tâib'den ve başkalarından hadis dinlemiş birçok zatlardan icazet almıştır. Ebu Bekir ed-Düsî, Takî Süleyman, İsa el-Mut'im, İsmail b.Mektum, Vezîre binti'l-Müncâ kendisine icazet veren âlimlerdendir. Aişe, bu zatlardan rivayetlerinde tek kalmıştır.

İbn Hacer diyor ki :

«Ben kendisinden büyük hadis kitapları ve cüzler olarak pekçok şey okudum.»

Aişe, Dımaşk (Şam)'da yaşı doksana yakın olduğu halde 803/1400 yılı Rebîul Ahir vea onu takip eden ayda vefat etmiştir.

734 — AİŞE binti MUHAMMED
(Muhammed'in kızı Aişe)

Muhaddis Muhammed b. Abdülhâdî el-Makdısî'nin kızı olan Aişe el-Müsnidetu'l Kübrâ dedikleri meşhur hadis âlimidir. Hadislerin isnadı konusunda derin bilgisi ve mahareti dolayısıyle hadisciler arasında Müsnide-i Kebîre sıfatı kendine verilmiştir.

Buharî şerhi Kastalânî ve Unvân-ı Safedî'de adıgeçmektedir. İcazeti Haccâr adındaki meşhur hadis âliminden olup uzun ömürlü olduğu için o zattan rivayete izin verilmiş olanların sonuncusu olmuştur. Ondan icazetle hadıs rıvayet edenlerin sonuncusu da imam-ı Suyutî'nin hocalarından —Ki birinci cildde geçmişti.— olan Emetu'l-Hâlik'tır.

735 — AİŞE BİNTİ MUHAMMED
(Muhammed'in kızı Aişe)

Muhaddislerden Muhammed b. el-Müslim b. Sellâm b. el-Banâ el-Harrânî'nin kızı ve Muhaddis Mehâsin'in kız kardeşi olan bu Aişe de meşhur bir hadis alimidir. Biraderi ondan hadis almıştır. İsmail b. Ahmed el-İrâkî ve İbnu'n-Nûr el-Belhî adlarıyle bilinen Muhammed b. Ebî Bekir, Muhammed b. Abdülhâdî el-Makdisî —Hemen yukarda geçti.— İbrahim b. Halil, Abdurrahman b. Ebi'l-Fehm el-Beledânî, Ferec el-Kurtubî, el-Belhî, İbn Abdüddâim ve el-İmâd Abdülhamid gibi meşhur hadis şeyhlerinden fıkıh ve hadis dinlemiş sonra da aldığı ilmi neşretmiş, icazet vermiş ve ifade edildiğine göre asrında tek ve yegâne olmuştur.

Salânaddin Safedî ile Hoca Zâde'si Ebu Hureyre Şam'da kendisinden icazet almışlardır.

Muhaddis Abdullah b. el-Muhibb ile onun evlâd ve talebeleri hep bundan ilim alınada istifade etmişlerdir.

Hayrı çok sever, faziletli bir hanım olmakla beraber fakir idi. Çulhacılıkla maişetini kazanırdı. 647/1249 - 50 yılında dünyaya gelmiş olup 736/1336 tarihi şevval ayında vefat etmiştir.

736 — AİŞE BİNTİ MUHAMMED
(Muhammed'in kızı Aişe)

Yıldırım Beyazıt devri âlimlerinden olan Şeyh Muhammed el-Cezerî'nin kızlarından birisidir. Hoca Tarihi'nde kaydedildiğine göre diğer kız kardeşleri Selma ve Fatıma ile beraber hepsi de ilim ve fazilet sahibiydiler. Perde arkasından talebeye ders okuturlardı.

737 — AİŞE BİNTİ MUAVİYE

Muaviye b. el-Muğîre b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye'nin kızı olup Beyzâ' adıyle tanınır. Emevî halifelerinden Ebu'l-Velîd Abdülmelik b. Mervan'ın annesidir.

738 — AİŞE BİNTİ'L-MU'TASIM
(Mu'tasım'ın kızı Aişe)

Abbasî halifelerinden Mu'tasım Billâh'ın kızı olup son derece zarif bir hanım idi.

Anlatıldığına göre Aişe'nin Melike adında güzel bir cariyesi vardı. Bu cariye İsa b. Kabis adında bir adam onunla aşk ilişkisi kurmuş ve cariye de ona meyletmişti. Ne isa onu görmeden durabiliyor nede cariye kendisini, Cariye efendisinden fırsat buldukça hemen sevgilisiyle görüşmeye koşuyordu. Aişe durumu öğrenince cariyesini sarayda bir yere hapsetmişti. Bundan dolayı İsa'nın neşeli yüzünü hüzün gölgelemiş, emelleri sönmüştü. Sırdaşlarından bir ahbabına durumunu açınca arkadaşı :

— «Mu'tasım'ın kızı Aişe edib, faziletli, zarif bir kadındır. Fazilet sahibi edib kimselere riayeti vardır. Lâtife ve şakayı sever Münasip bir hediye ile kendisine lâtife nevinden olarak birkaç beyit yazıp yolla ihtimaldir ki hoşuna gidip muradını yerine getirir.» diye görüşünü söyler.

İsa b. Kabis hemen evine gelip münasip bir hediye ile şu beyitleri yolladı :

كتبت اليك ولم أحتشم وشوق المحبّين لا ينكتم

وانسى يتم بمن قد علمت فان غاب عن بصرى لا يتمّ

Yanı : فمنّى علىّ بها وارحمى بتربة والدك المعتصم

«Şunu sana ar ve utanç duymadan yazdım: Çünkü sevenlerin şevki gizleme kabul eder şey değildir. Benim ünsiyetim ve sevinmem olursa benim sevinçim tam olmaz. O halde baban Mu'tasım'ın toprağı hurmetine merhamet edip onunla beni minnettar eyle.»

Aişe binti'l-Mu'tasım beyitleri okuyunca :

— «Şaştım şu ahmak adamın işine.» deyip güldü, sonra hizmetçilerinden birine :

— «Melike'yi al, şu herife götür.» diye emretti ve şu beyitleri de ona cevap olarak yazdı :

أتاني كتابك فيما ذكرت وما أنت عندي بالمتّهم
فخذها اليك كما قد طلبت على الرغم من أنف من قد رغم
ولا تحتبسها لوقت المبيت كما يفعل الرجل المغتلم

Beyitlerin mealinde gönderdiği manzumenin kendisine ulaştığı, isteğinin yerine getirildiği kendinin bu hususta mesul ve itham edilecek mevkide olmadığı beyan ediliyor ve cariyeyi gece alıkoymaması tenbih ediliyordu.

Melike o gün akşama kadar adamın yanında kalır. Döneceği zaman efendisine takdim edilmek üzere ona bir başka mektup daha yazıp verir. İçinde şu beyitler vardır :

سألتها قبلة فضنّت وليس ذا فعل من تعشّق
ولم أزل خاضعًا لديها أضرع قدّامها وأقلق
فما رأتني لذاك أهلاً ولا رعت من لها تملق
فعاتبيها عنّي فقلبي من شدة الوجد قد تمزّق

Melike gelip Aişe binti'l-Mu'tasım'a kâğıdı takdim eder. Aişe beyitleri okuyunca hizmetçisine :

— «Götür bu cariye artık onundur. Ben onu gönderdiğim zaman mülkümden çıkarmıştım.» dedi ve beyitlere cevap olarak şu şiiri yazıp yolladı :

سمعت ما قلت من محال ولست في ذاك بالمصدّق
قد خبرتني بأنّ فاها بفيك طول النهار ملصق
فاشكر على ما رزقت منها فليس كل العباد يرزق

Bunlardan İsa b. Kabis'in beyitleri «O gün Melike'nin buluşmanın gereği olan şeylere bile razı olmadığını ifade ederek efendisi tarafından cezalandırılmasını temennî» den ibaret olup Aişe'nin beyitleri de «söylediği şeyin imkânsız olduğunu, doğru olmadığını beyan ile herkesin nail olamıyacağı böyle bir nimete mazhar olduğundan dolayı şükretmesi gerektiğini bildirmektedir.»

739 — AİŞE BİNTİ'N-NESİF
(Nesîf'in kızı Aişe)

Hadis âlimlerinden Ebu Bekir en-Nesif b. İsa b. Mansur b. Kavalic ed-Dimaşkî'nin kızı ve yine hadis âlimi Bedreddin b. Kavalic'in amca kızı olup Şam muhaddislerinden ve İbn Hacer Asgalânî'nin, Enbâi'l-Gumr adlı mü-

teber eserinde 793/1391 yılında vefat edenler arasında zikrettiği meşhurlardandır.

Kasım b. el-Muzaffer, meşhur hadisci Haccâr'dan ve sair zatlardan hadis rivayet etmiştir. Vefatı 793/1391 yılının Şevval ayındadır.

740 — eş-ŞEYHA AİŞE BİNTİ YUSUF ed-DİMAŞKİYYE
(Yusuf'un kızı Aişe)

400/1010 yılı ortalarında yaşamış hadis şeyhlerinden Abdullah el-Herevî hazretlerinin tarikata sülük ahvaline dair olan «Menâzilü's-Sâirîn» adlı eserini hazırlayıp «el-İşarâtu'l-Hafiyye fi'l-Menâzili'l-Aliyye» adını vermiş olan kadındır.

Aişe, Hz. Aişe es-Sıddîka (Hz. Ebu Bekir'in kızı) dan başka sahabeden 7 kadının daha ismidir. Ki bunlar :

741 — AİŞE BİNTİ CERİR b. AMR
(Cer'in kızı Aişe)

Ebu'l-Münzir es-Sülemi'nin zevcesidir. Ansar kabilelerinden Seleme oğullarına mensuptur. Kocası Bedir muharebesinde bulunmuş ve Hz. Ömer'in halifeliği zamanında vefat etmiştir.

742 — AİŞE BİNTİ'L-HARİS B. HALİD
(Haris'in kızı Aişe)

Kureyş'in Teym kabilesine mensuptur. Anneleri Habeşistan'a hicret etmişti. Aişe ile kardeşleri Fatıma ve Zeyneb Habeşistan'da doğmuşlardır. Oradan döndükten sonra içtikleri bir sudan zehirlenmişler, Aişe kardeşi Zeyneb ve Musa ile anneleri Reyta ölmüş, kardeşi Fatıma ise kurtulmuştu.

743 — AİŞE BİNTİ EBİ SÜFYAN b. el-HASİS
(Ebu Süfyan'ın kızı AİŞE)

Ansardan olup Eşhel kabilesine mensup bir sahabî

744 — AİŞE BİNTİ ABDURRAHMAN
(Abdurrahman'ın kızı Aişe)

Abdurrahman b. Atik en-Nadîrî'nin kızı olan Aişe Ashab'dan Rifâ'a'nın hanımıdır.

745 — AİŞE BİNTİ ACRED
(Acred'in kızı Aişe)

Tabiinden olduğu da söylenen sahabi bir hanımdır. Ebu Hanife ondan hadis almıştır. Babası Acred'in ismi İbn Sa'd'ın Tabakât'ında ve İsabe'de Acre olarak geçmektedir.

746 — AİŞE BİNTİ UMEYR

Aişe binti Umeyr b. el-Haris b. Sa'lebe el-Ensariyye Ansar'dan ve Harâm oğullarındandır. Rasûllah'a biat etmiştir.

747 — AİŞE BİNTİ KUDÂME
(Kudâme'nin kızı Aişe)

Aişe binti Kudâme b. Maz'nîn el-Kuraşiyye el-Cümahiyye, annesi Râita binti Süfyan el-Huzâiyye ile beraber Rasûlullah (s.a.v.)'a biat eden kadınlardandır. [19]

748 — AİŞE

Şam ileri gelenlerinden bir çeribaşının kızı olan Aişe Târih-i Naîma'da 1006/1597-98 yılı olayları anlatılırken zikredilmektedir.

Aişe o tarihte Şam'da alay beyi olan Bekir Bey'in hanımıdır. Yukarıdaki tarihte Rebîu'l-Evvel ayının 18. Cuma günü öğle vakti ve hamile kalmasından henüz 3 ay geçmiş iken ikiz çocuk doğurmuştu. Yapılan bir ameliye ile rahmi yarıldığında rahminden uzuvları tamam ve fakat canlanmamış tam 14 çocuk çıkmıştı. İçlerinden sadece 2 si erkek 12 si kızı idi. Naîma derki :

«Bu tür olaylar imkân dışı değildir. Hükmen buna Galat-ı tabiat derler. Maddenin çokluğu, mizacın itidali ve tabiat kuvveti yardımıyle tasavvur edilen kuvvet tahammül edeceği miktarda maddeyi taksim ve tasvir ile mahallin genişliğine göre uzuvların tenâsübünü tamamlar. Cenab-ı Hak'kın takdir edeceği kabiliyet ve istidada göre de ruh bahşedilir.»

---

(19) Bu yedi sahabî hanım hakkında müellif bilgi vermemiş, sadece isimlerini vermekle yetinmiştir. Haklarındaki bilgiler İbn Esîr'in Üsdü'l-Ğâbe'sinden alınmıştır. (C.VII/192 - 194)

B.Ç.

749 — AİŞE B. NEMİR
(Nemir'in oğlu Aişe)

Araplar da, kadın ismi olduğu halde erkeklere de bu ad verilmiştir. Meselâ Aişe b. Nemir b. Vâkıf bunlardan biridir. Kamus'ta açıklandığına göre Medîne-i Münevvere yakınlarındaki Bi'r-i Aişe (Aişe kuyusu) bu adama nisbet edilmektedir.

750 — AİŞE B. USEM
(Usem'in oğlu AİŞE)

Bir şeyi sıkı ve muhkem zapteden, tutan kimse hakkında söylenen (أضبط من عائشة) darb-ı meselinin menşei olan adamdır.

Darb-ı meselin doğuşu şöyledir.

Bu Aişe bir gün develerini sulamak için kuyu başına götürüp kovayı doldurmaya çalışırken yukarda develer izdihamla kuyu başına toplanır. Kuyunun ağzı geniş olduğundan bu itişip kakışmada geniş develerden birisi kuyuya düşer. Ancak Aişe atik davranıp devenin kuyruğunu kuyu taşına sıkıştırıp tutar, düşmesini önler. Kardeşi aşağıdan :

— «Kardeş imdat helâk olacağım» diye bağırınca:
— «Eğer kuyruğu koparsa üzerine düşer, sen de helâk olursun. Yok kopmazsa korkma birşey olmaz.» diyordu.

Her ne hal ise kuyruğu bırakmayıp binbir güçlükle deveyi kuyruğundan asılarak kuyudan çekip çıkarır ve hakkında bu darb-ı mesel söylenir.

751 — ABİDE BİNTİ MUHAMMED ed-CÜHENİYYE
(Muhammed'in kızı Âbide)

Müstakîm Zâde merhum'un Tezkiretu'l-Hattâtîn'inde zikredilen meşhurlardan Âbide, Müstakîm Zade'nin ifadesine göre vezirlerden Ömer b. Şirez adında birisinin zevcesiydi. Hattat, faziletli, şair bir hanım olup mahv sülûküne meyyal idi ve :

زن در آمد از طریق نیستی گفت من خاك شما ام نی ستی

(mealiyle) vücudsuzluk ve (fenâ') nallerine sahipti. Tenûhî, «Netfu'l-Muhâdara» adlı eserinde şiirlerine de işaretle faziletini anmaktadır.

752 — ABİDE el-MEDENİYYE

Endülüs edibelerinden ve oraya Doğudan gitmiş faziletli hanımlardan olup acriye cinsindendir.

Endülüs edibelerinden Dühûn adıyle bilinen Habib b.el-Velid el-Mervânî'nin Ümmü veled cariyesiydi. Aslı itibariyle Medine-i Münevvere doğumlu karayağız bir kız olup Mesleme b. Abdülmelik —Bu zat vaktiyle İstanbul üzerine varıp Galata'yı fetih ile yıkılan iç sur'un bulunduğu yeri ve oraca bulunan Arap Cami-i şerifini bina etmiş, Galata'ya Medinetu'l-Kahr adını vermiş olan zattır.— in torunu olan Muhammed b. Yezid b. Mesleme'nin cariyesi idi. Abide'yi Dühün'a o hediye etmiş, Dühûn da alıp Endülüs'e getirmiş, bilgi ve görgüsünden memnun olarak kendine odalık edinmiştir. Abide'nin her ne kadar güzelliği yok idiyse de birçok meziyetleri vardı. Medîne-i Münevvere'nin imamı, mezheb imamlarından ve Muvattâ' sahibi imam-ı Malik ve diğer Medine âlimlerinden hadis rivayet ederdi. 10.000 hadisi Rasûlullah (s.a.v.)'a kadar muttasıl senetleriyle rivayet ettiği Nefhu't-Tayyib adlı Endülüs Tarihi'nde kaydedilmektedir.

753 — ÂTİKE BİNTİ ZEYD
(Zeyd'in kızı Âtike)

Sahabî hanımların fasihlerinden olup Zeyd b. Amr b. Nevfel'in kızı ve Hz. Ömer'in amcazadesi, cennetle müjdelenen Saîd b. Zeyd hazretlerinin kızkardeşi Âtike güzel ve bilgili bir kadın idi. Sırasıyla Âtike'yi Ebu Bekir'in oğlu Abdullah, Hz. Ömer Hz. Zübeyr ve sonra da Hz. Hüseyin almıştır. Kerbelâ vakasında Hz. Hüseyin'in yüzünü ilk önce yerden kaldıran ve hakkında : وحسينا ولا نسيت حسينا أقصدته أسنة الأعداء

غادروه بكر بلاء صريعا جادت المزن في ذرى كربلاء

diye mersiye söyliyen bu Âtike'dir. Allah'ın hikmeti, bütün kocaları şehid olarak vefat etmişlerdir. Onların herbiri için Âtike'nin başka başka mersiyeleri vardır. Sırasıyla onlarıda buraya alacağız.

Âtike'nin ilk kocası olan Abdullah b. Ebî Bekir kendisine o derece tutulmuştu ki o sebeble işini gücünü hatta Allah yolunda cihadı bırakmış, bir defasında da onun yüzünden bir cuma namazını kaçırmıştı. Bu sebepten babası Ebu Bekir ona :

— «Bunu sen terk et ve boşa. Bu kadın senin hem dinine, hem dünyana engel oluyor.» diye tenbih ve emrettiğinden zaruri olarak bir ayrılık oldu. Fakat Abdullah'ın bu ayrılığa bir türlü dayanamayıp ah ve vâha düşerek : أعاتك لا أنساك ما ذر شارق وما ناح قمري الحمام مطوق

أعاتك قلبي كل يوم دليلة لديك بما تخفي النفوس معلق
لها خلق جزل ورأي ومنطق وخلق مصون في حياء ومصدق
فلم أر مثلي طلق اليوم مثلها ولا مثلها في غير شيئ تطلق

diye hasret ve nedamet göz yaşları döktüğünü gören babası Âtike'yi tekrar almasına müsaade etmiştir. Şu beyitler de Abdullah'ın, Âtike'yi tekrar aldıktan sonra söylemiş olduğu beyitlerdir :

أعاتك قد طلقت في غير ريبة وروجعت للامر الذي هو كائن
كذلك امر الله غاد ورائح على الناس فيه ألفة وتباين
وما زال قلبي للتفرق طائراً وقلبي لما قد قرب الله ساكن
ليهنك أني لا أرى فيك سخطة وانك قد تمت عليك المحاسن

NOT : (ISTITRAD)

Kerbelâ hakkında Kamus mütercimi Asım Efendi'nin şu beyti :

Dem olmaz kim vücûdum hûn-i gamla olmaya âlûd,
Bu cismin âb-u hâki Hûn-u deşt-i Kerbelâdandır.

her sene Muharrem ayında Kerbelâ toprağında yer yer kan renginde kızıllık zuhur ettiğinin nakledildiği inancına dayanır.

فانك ممن زين الله وجهه وليس لوجه زانه الله شائن [20]

Abdullah sonunda Taif muharebesinde almış olduğu ok yarasıyla vefat ettiğinde Âtike onun hakkında şu mersiyeyi söylemiştir :

رزئت بخير الناس بعد نبيهم وبعد ابي بكر وما كان قصرا
فلله عينا من رأى مثله فتى أكر وأحمى في الهياج وأصبرا
اذا أشرعت فيه الاسنة خاضها الى الموت حتى يترك الموت أحمرا
فآليت لا تنفك عيني سخينة عليك ولا ينفك جلدي أغبرا
مدى الدهر ما غنت حمامة أيكة وما طرد الليل الصباح المنورا

Yani : Ben Hz. Peygamber ve Hz. Sıddîk'den sonra insanların en hayırlısı olup hiçbir taksiratı olmıyan bir zat ile musîbete düçar oldum. Yegâne ilâhi mükâfatlara kalmış olur o kimsenin gözleri ki Cenk ve kavgada en ziyade sabır ve sebat, düşman üzerine döne döne hamle yapmada herkesten fazla hamle ve hücum edici öyle bir yiğit daha görmüş ola. Öyle bir ba-

(20) «Sen, Allah'ın yüzünü süsleyip güzelleştirdiklerinden birisin. Allah'ın süslediği yüzde hiç ayıp olur bu?» demektir.

B.Ç.

hadır idi ki her taraftan kendisine mızraklar çevrildiği halde aldırmayarak içlerine dalıp şiddetli bir ölümle ölünceye kadar cihad ve sebat etmiştir. (Sonra zevcine hitaben) : Yahu artık ben bundan böyle dünya durdukça gözlerim senin üzerine ağlayıp hararetlenmekten ve cismim mâteminin tesiriyle hüzün ve elemle dolmaktan halî olmamak üzere yemin etmişimdir.»

İşte mersiyenin meali bundan ibaret olup kendinin bu azmiyle beraber muhterem kocası Abdullah b. Ebî Bekir de boşamasından döndüğünde kendinden sonra kimseye varmamak üzere ona bir bahçe bağışlamıştı.

Ne zaman ki Abdullah öldü ve Âtike kocasız kaldı; iddeti biter bitmez Hz. Ömer kendisiyle evliliğe talip oldu. Evvelki kocasıyla aralarında böyle bir şart olduğunu Âtike Hz. Ömer'e söyleyince :

— «Hele bir danış, istişare et.» dediler. Âtike de gidip Hz. Ali'ye danıştığında Hz. Ali :

— «O bahçeyi Abdullah'ın varislerine bırak, geri ver, sonra kocaya var.» diye fetva verince Âtike Hz. Alinin fetvası ile Hz. Ömer'e varmış; onun şehid olmasıyla da hakkında müteaddit mersiyeler söylemiştir.

Âtike'nin yukarıya alınan beyitlerindeki (فآليت لا تنفك عيني سخينة) beyti üzerine Hz. Ali ile (Hz. Ömerle Âtike) gelin güvey arasında düğün akşamı bir takım lâtifeler cereyan etmiştir.

Âtike'nin Hz. Ömer hakkında söylemiş olduğu mersiyelerden en güzeli aşağıya alacağımız ebyât-ı bâiyye'sidir :

عين جودى بعبرة ونحيب لاتملى على الامام النجيب
فجعتنى المنون بالفارس المع لم يوم الهياج والتلبيب
عصمة الناس والمعين على الد هر غياث المنتاب والمجروب (21)

(نحيب) feryad ve figan ile ağlamak. (هياج) muhârebe. (تلبيب) husumet halinde birinin yakasını toparlayıp boğazından çekmek (منتاب) musibete düçar olan (مجروب) malı elinden alınan mazlum manâlarına gelir. (فارس معلم) diye bahadırlık alâmeti takınmış, şecaat ve kahramanlığı belli olmuş süvariye derler.

Bunlardan birinci beytin meali şöyledir :

(Gözüne hitaben :) Ey göz, göz yaşları akıtıp feryad ve figan ile ağla. Soylu ve şerefli mü'minlerin emiri hakkında ağlamaktan usanma»

(21) İsmetu'n. Nâs (عصمة الناس) yerine Ismetu'llah (عصمة الله) rivayeti de vardır.

İkinci ve üçüncü beyitler ölümü ve ayrılığı ile elem kedere boğulduğu kimsenin harp ve mücadele esnasında kahramanlık meydanlarının en kahramanı, mazlumların daima yanında ve yardımlarında bulunmak gibi güzel sıfatları olduğunu ifade etmektedir.

Dördüncü beyitte de ortaya hitab ederek :

«Bundan böyle gerek servet ehline gerek fakir fukaraya söyle ki; ölsünler. Zira ölüm Hz. Ömer'e ayrılık kâsesini sunmuş olduğundan koruyucusuz kaldılar.» demektedir.

Yine Bâ kafiyesinde olarak Âtike'nin Hz. Ömer hakkında bir mersiyesi daha olduğu ibn Esîr'in el-Kâmil'inde kaydedilmekte olup o mersiye şöyledir :

فجعني فيروز لا درّ درّه بأبيض تالٍ للكتاب نجيب
رؤوف على الأدنى غليظ على العدى أخي ثقة في النائبات منيب
متى ما يقل لا يكذب القول فعله سريع الى الخيرات غير قطوب

Bu da tamamiyle Hz. Ömer'in güzel sıfat ve huylarını anlatmaktan ibarettir. Mersiyedeki Firuz'dan maksat, Hz. Ömer'in katili olan hristiyan Ebû lü'ludür. (لادرّ درّه) tabiri de hayrı çoğalmasın manâsında bedduadır. Hem manâ hemde vezin itibariyle (Abûs) gibidir. Asık suratlı demektir.

Âtike'nin Hz. Ömer hakkında şöyle bir mersiyesi daha vardır :

من لنفس عادها أحزانها ولعين شفها طول السهد
جسد لفف في أكفانه رحمة الله على ذاك الجسد
فيه تفجيع لمولى غارم لم يدعه الله يمشي بسبد

(شفّها) fiilinin sonundaki zamir (göz)e râcîdîr. Şeff ise zayıflatmak manâsınadır. Şehd, gece uyku uyumama halidir. Ğârim, borçlu anlamına gelir. (لم يدعه الله) cümlesi sıfat üzerine sıfat olup büsbütün fakir düşmekten kinayedir. Sebed kelimesi asıl kelime anlamı itibariyle bir miktar kıl manâsına gelmekte ise de buradaki manâsı : «O kimsenin ne bir miktar kılı, ne de bir miktar yünü vardır.» demektir.

Hz. Ömer efendimizden sonra Âtike cennetle müjdelenen 10 sahabîden biri olan Hz. Zübeyr'e varmıştı. Hz. Zübeyr de Cemel vakasında Hz. Ali'-

nin hasımlarından yana olmayı bırakıp geri dönerken yolda Vâdî's-Sibâ'-adı verilen vadide bir ağaç altında bir müddet yatıp uyumuştu. O esnada Amr b. Cürmûz adında biri gelip onu O haldeyken öldürmüştü. Bunun üzerine Âtike onun da hakkında şu mersiyeyi söylemiştir.

غدر ابن جرموز بفارس بهمة ... يوم اللقاء وكان غير معرّد
يا عمرو لو نبّهته لوجدته ... لا طائشاً رعش الجنان ولا يد
شلت يمينك ان قتلت لمسلماً ... حلّت عليك عقوبة المتعمّد
ان الزبير لذو بلاء صادق ... سمح سجيّته كريم المشهد
كم غمرة قد خاضها لم يثنه ... عنها طرادك يا ابن فقع القردد
فاذهب فما ظفرت يداك بمثله ... فيمن مضى ممّن يروح ويغتدى

(فارس بهمة) Askerin yektâ ve yegâne süvarisi demektir. Bühme kuvvet ve sadvetinden tutulup kapılabilecek biri olmıyan bahadır manâsına geldiği gibi asker manâsına da gelir. Yevmu'l-likâ Düşmanla karşılaşma günü, yani muharebe zamanı anlamındadır. (معرّد) firar eden, kaçan kimse demektir. (لو نبّهته) uyandırmak manâsına olan tenbih'den fiil-i mazî ve şart cümlesi olup cevabı : (لوجدته) (طائش) hafiflik manâsına olan Tayş'dan alınmış olup burada korku hali dolayısıyla meydana gelen telaş hali kastedilmektedir. Başında olumsuzluk edatı olması dolayısıyle cümlede mezkûr olmayıp takdir edilecek bir mef'ulün üzerine affedilmiştir ki cümlenin bu takdirle tam şekli şöyledir :

لوجدته باسلاً مقاوماً وما لا طائشاً

(رعش الجنان) kalbi titreyen manâsınadır ve korkmuş olan kimselerin halidir. (شلت يمينك) sağ elin çolak olsun yani kuruyup kalsın mealinde bir bedduadır.

Bu beyit elfiye şerhlerinin delil olarak aldıkları bir beyittir ve (شلت) fiilinde şin'in fetha hareke alması zamme hareke almasından daha fasihtir. Fiilin lâzım (müteaddî değil) olduğuna bakılırsa fethalı olması gerekir.

(ان قتلت لمسلماً) cümlesindeki (İn) edatı (inne) edatının hafifletilmiş şekli olup amel etmez. Haberine bu edatın olumsuzluk edatı olmadığına işaret etmek üzere (lâm) gelmiştir. Fakat bu muhaffef (İn) edatının üzerine dahil olacağı fiilin وان كانت لكبيرة الا على الذين هدى الله

âyet-i kerimesinde de olduğu gibi nâkıs fiillerden olması gerekirdi. Dolayısıyla bu beyitteki kullanılış şekli şâzdır, kaide dışıdır.

(ذو بلاء صادق) sadakati tecrübe edilmiş, azmi doğru kimse, manâsınadır. (ابن فقع القرّدد) zelil ve alçak kimsenin oğlu demektir (فقع) aslında bir çeşit mantar olup ya makbul olmadığından ve ayaklar altında çiğnenen nebatlardan olduğu için ya da köksüz ve dalsız bulunduğundan hor ve hakir manâlarında kullanılmıştır. Hakaret ve zillet manâsını bir derece daha artırmak için yumuşak yer manâsına olan (قرقر) kelimesine izafetle (أزلّ من فقع القرقرة) demek darb-ı meseldendir. Zira köksüz bir şeyin yumuşak yerden koparılıp atılması daha kolaydır. Burada tam tersine sert ve yüksek yer manâsına olan (قرّدد) e izafet-i herhalde zaruret-i vezinden olsa gerektir. Bu zaruretin şairlere beş yerine dört dedirtecek derecede tesiri olduğu birinci cildde Ümmü'l-Benîn maddesindeki ifadelerimizden anlaşılmıştı.

Eğanî baskılarında bu beyitteki : (عنها طرادك يا ابن فقع القردد) mısraının sonu (يوم نقع القرّدد)şeklinde ve yanlış bir biçimde çıkmıştır.

Beyitlerin manâsına gelince :

Birinci beyit «İbn Cürmûz'un Hz. Zübeyr gibi, süvariler içinde eşi akranı bulunmaz muharebe ve vuruşmalarda düşmandan kaçmaz eşsiz bir bahadıra zülmetmiş olduğunu.» İfadeden ibaret olup ikinci beyitte ibn Cürmuz'a hitaben :

«Sen eğer onu uyandırmış olaydın karşında, zayıf titreyen biri olarak değil güçlü kuvvetli, mukavemet eder biri olarak bulurdun».

İfadesiyle İbn Cürmüz'un onu uyurken öldürmüş olduğuna işaret etmektedir.

Üçüncü beyit'in manâsı da şöyledir :

«Sen öyle bir kâmil mü'mini kasten öldürdün ki kasten katil olanın cezası olan kısasa uğrayasın.»

Dördüncü ve beşinci beyitlerde Âtike Zübeyrin şanlı ismini yâd ederek onun düzgün ve sıhhatli bir azim ve gönlü zengin şerefli birisi olduğunu söyledikten sonra İbn Cürmuz'a hitaben :

«Behey miskin; Cenab-ı Zübeyr nice tehlikeli harblere girmiştir de senin gibi Zelillerin müdafaası onu azim ve kararlılığından döndürmemiştir.» demektedir.

Altıncı beyitte yine katile hitab eder ve derki :

«Artık cehennem ol gitki; sen şimdiye kadar öylesini ele geçirememiştin.»

İbn Cürmüz habîsi Hz. Zübeyr'in başını alıp Hz. Alinin huzuruna getirdiğinde Hz. Ali, Peygamberimiz (s.a.v.)'in «Zübeyr'in katili olanın cehennemlik olduğunu haber veriniz.» meâlindeki hadis-i şerifini ona tebliğ ettiğinde o eşkıya herif şu hezeyanı savurmuştu :

أتيت عليّا برأس الزبير وقد كنت أحسبها زلفة

فبشر بالنار قبل العيان فبئس البشارة والتحفة (23)

وسيان عندي قتل الزبير وضرطة غير بذي الجحفة

Hz. Zübeyr'den sonra Âtike'nin Muhammed b. Ebî Bekir'e vardığı Mustatraf'te hikâye edilmekte ise de Eğanî ve Üsdü'l-Gâbe'de öyle bir rivayet olmayıp Âtike'nin Zübeyr'den sonra Hz. Hüseyin'e vardığı; onunda şehid edilmesiyle dul kaldığı yazılıdır.

Hz. Ali bir ara Âtike ile evlenmeye talip olmuş fakat onun :

— Ey mü'minlerin emiri, sizi esirgerim. Zira her kime vardımsa öldürüldü.» demesi üzerine isteksizliğini beyan etmiştir.

Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet ediliyor :

Her kim şehidlik mertebesini kazanmak isterse Âtike ile evlensin.»

«Tuveys'den daha uğursuz.» darb-ı meselinin söylenmesine sebep olan ve uğursuzluğu birinci cildde Ümmü Tuveys maddesinde bir nebze anlatılan şarkıcı Tuveys ise bu hali; yani kocalarının hep şehid edilmeleri halini bir mecliste Âtike hakkında bir uğursuzluk olarak sayıp dökmüştü.

Âtike o kadar iffetli idi ki Hz. Zübeyr ile evli olduğu sıralarda Hz. Zübeyr hanımlarının camiye gitmelerine bile müsade etmiyecek derecede kıskançtı. Halbuki o sıralarda kadınların camiye gitmelerinde herhangi bir sakınca da yoktu ve camiye giden kadınlara mani olunmaz, ses çıkarılmazdı. İşte o sıralarda bir gün Âtike sabah namazı için evden çıkar. Koca-

(23) İbn Curmüz yaptığı işin mükâfatını beklerken cehennemlik olduğu kendisine söylendiğinden bahisle ne kötü müjde olduğunu fakat bundan yüksünmediğini ve pişman olmadığını ifade ediyor.

B.Ç.

sı Zübeyr ise ondan daha önce çıkarak camiye yakın bir yerde bir köşeye saklanır. Âtike oradan geçerken de sağrısına bir fiske vurup yine gizlenir. Âtike o günden sonra camiye gitmeyi terk eder. Zübeyr ondan sonra sanki herşeyden habersizmiş gibi Âtike'ye :

— «Siz artık camiye çıkmaz oldunuz?» diye sorunca Âtike :

— «İnsanlar azmış; bundan böyle camiye gitmemiz elvermiyecek.» cevabını vermiştir.

754 — ÂTİKE BİNTİ ŞEHDE
(Şehde'nin kızı Âtike)

Emevî halifelerinden Velid b. Yezid'in cariyesi Şehde'nin kızı olup ana-kız şarkıcı idiler. Ancak Âtike'nin musikî sanatındaki bilgi ve mahareti annesinden fazlaydı.

Bazı besteleri ve Velid'in huzurunda şarkıcı cariyelere kendinin :

يا صاحبيّ دعا الملامة واعلما ان الهوى يدع الكرام عبيدا (24)

beytinin bestesini öğretirken cariyelerden biri (el-Kîrâm) yerine (er-Rical) diye okuyunca Âtike hemen müdahele etmiş ve aralarında hor, hakîr görülen Bendâr isminde Zeytinyağı satıcısının ismini yâdederek :

— «O da erkektir fakat şerefli kimselerden sayılır mı?» manâsında olarak

ويلك بندار الزيّات العاض بظر امه رجل ، أفمن الكرام هو ؟

diye bağırmıştı ki ne kadar güzel bir tenkiddir. (Bu olay Eğanî'de 6. ciltte anlatılmaktadır.)

755 — ÂTİKE BİNTİ ABDÜLMUTTALİB
(Abdülmüttalib'in kızı Âtike)

Rasûlullah (s.a.v.)'ın dedesi Abdülmüttalib b. Haşim'in kızı olan Âtike Rasûlullah (s.a.v.)'ın halalarından ve Kureyş'in fasîh kadınlarından biridir.

Müslüman olup olmadığı konusu ihtilâflıdır. Meşhur olan kavle göre Rasûlullah (s.a.v.)'ın halaları içinde Safiyye binti Abdülmüttalib'den başka müslüman olanı yoktur.

---

(24) «Ey iki dostum, arkadaşım, ayıplamayı bırakın ve bilin ki aşk şerefli kimseleri bile köleleştirir.» demektir.

B.Ç.

Birinci cildde Ervâ ve Safiyye maddelerinde de temas edildiği gibi Rasûlullah (s.a.v.)'ın halaları olan Abdülmüttalib'in kızları 6 kızkardeş idiler. Hepside şair ve seciyeli kızlar olup babaları ölüm döşeğinde iken söylemiş oldukları mersiyeler birer birer orada yazılmıştı.

Âtike'nin de o zaman söylediği mersiye Müsâmerat-ı Cenab-ı Muhyiddin'de diğer şiirler gibi yanlışlarla dolu olarak basılmıştır. Düzelterek buraya alıyoruz :

أعينيّ جودا ولا تبخلا ... بدمعكما بعد نوم النيام
أعينيّ واسعيرا واسكبا ... وشوبا بكاءكما بالتدام
أعينيّ واستخرطا واسجما ... على رجل غير نكس كهام
على المحفل الغمر في النائبا ... كريم المساعي وفيّ الذمام
على شيبة الحمد وارى الزناد ... وذي مصدق بعد ثنت المقام
وسيف لدى الحرب صمصامة ... ومرزى المخاصم عند الخصام
وسهل الخليقة طلق اليدين ... وفاء عدملي صميم الهمام

(أعينيّ) kelimelerinin başındaki hemze nidâ edatıdır. (عينيّ) kelimesi ise mütekellim yâ'sına muzaf olup tesniyedir (أسجما جودا استعيرا - أسكبا - استخرطا) kelimeleri de iki göze hitaben göz yaşı dökmek anlamına gelen fiillerden emirdir. (لا تبخلا) da cimrilikten yani göz yaşını dökmeyi bırakmak manâsından nehiydir. (شوبا) kelimesi de bir şeyi bir şeye katmak, karıştırmak manâsına olan şevı'den emir olur. (التدام) iftiâl vezninde feryad eden kadın, mâtem zamanı ellerini göğsüne vurarak dövünmek manâsına olup cahiliye devrinde yapılan işlerdendir. (نكس) niks kelimesi Zebun olan kişi demektir. (كهام) keham kelimesi ise düşkün, iş yapmak durumda olan manâsında sıfattır. Düşkün, ihtiyar anlamında kullanılmıştır. (المحفل الغمر) kalabalık asker ordu manâsındadır ki övdüğü kimseyi :

ليس على الله بمستنكر ... أن يجمع العالم في واحد (25)

beytinin anlamına muvafık olarak büyük bir ordu makamında tutmuştur. (نائبات) zorluklar ve müsibetler demektir. (ذمام) Zimâm kaybedilmesi zem ve kınamayı gerektiren hak ve hürmettir. Şeybe-

(25) «Allah'ın bütün âlemi bir tek şahısta toplaması garipsenecek bir şey değildir.»

tu'l-Hamd Abdülmüttalib'in lâkabıdır. (وارى الزناد) yardımcı ve imdada koşan kişi manâsınadır. Araplar. herhangi bir hususta kendisine yardım ederek o işinin olmasına sebep olan kişi hakkında :

ورت بك زنادى

derler. (مصدق) masdak sıdk. doğruluk demektir. (مردى المخاصم) Terkibindeki mirdâ. isabet ettiğini helâk eden taşdır. Bir darb-ı meselde :

كل ضبّ عنده مردائه

denilir. (وف) vefalı kimse demektir. Zaruret-i vezinden dolayı sonu atılmıştır. (عدملى) Ayın'ın ve Mim'in zammesiyle yaşlı eski adama derler. (صميم الهام) Samîmu'l-lühâm, Ordunun aslı, çekirdeği anlamındadır. el-lühâm asında (yutmak) manâsına olan lühm fiilinden gelir. Meselâ : (لهمت الشيئ ألهمه) derler ki çiğnedim, yuttum demektir.

Bir şair şöyle diyor :

كالحوت لا يرويه شيئ يلهمه يصبح عطشان وفى البحر فمه [26]

bundan alınarak askere de lühâm denilmiştir. (تبنك) kökünden sökmek manâsına fiil-i mazidir. faili el-Beyt'dir. (باذخ) yüksek anlamınadır.

Manâsına gelince :

İlk dört beyit kendi gözlerine hitaben : «Matem göz yaşları döküp ağlayın, göğsünüzü döğüp çağlayın : O zat için bunları yapın ki o övülecek sıfatlara sahiptir. Düşkün değil, belki kuvvet ve kifayetinin kemalinden dolayı cihanın zorluk ve musîbetlerine karşı tek başına kalabalık bir ordu mesabesindedir. Çalışması güzel, tesir ve haysiyetini himayeye himmet ve gayreti boldur.» mealinde olup kalan 4 beyit de Abdülmüttalib'in Şeybetü'l-Hamd lâkabı ile anılması ve hakkında halka yardım, sadakat, doğruluk, cömertlik, cesaret, şanı şerefi, makamı yücelik gibi sıfatları olduğunun ifadesinden ibarettir.

---

(26) «Ağzı denizde olduğu halde yutacak, yiyecek birşeyle kendini sulamayıp da susuz kalan balık gibi...» demektir.

Âtike'nin kahramanlık ve şecaat üzerine söylediği aşağıdaki beyitleri Dîvanu'l-Hamâse'nin birinci bölümünün sonunda görülerek buraya alınmıştır :

سائل بنا فی قومنا ... ولیکف من شرّ سماعه
قیسا وما جمعوا لنا ... فی مجمع باق شناعه
فیه السنوّر و القنا ... والکبش ملتمع قناعه
بعکاظ یعشی الناظرین ... اذا هم لمحوا شعاعه
فیه قتلنا مالکا ... قسرا وأسلمه رعاعه
ومجدلا غادرنه با ... لقاع تنهشه ضباعه

(سائل) sail, iştemek fiilinden emir, (بنا) bizden anlamına, mef'ulû olan Kays'tan murad da Kays-ı Aylân'dır. (ولیکف) emrinin zahiri kulağa müteallik olması ise de hakikatte emir muhatapla ilgilidir. Kastedilen cümle şöyle olacaktır :

واکفنا اذا سألت من الشرّ بالسماع دون العین

bundan da maksat acınmak ve vukubulan şerri kötülüğü büyütmektir. (شناع) Şenaat ki kabahatta haddi aşmak demektir. (سنوّر) (قنا) mızrak manâsınadır. (کبش) burada reis demektir. Kanâ'dan onun başındaki tolgası kastediliyor (التماع) ise parlamak manâsınadır. Parıltısından dolayı Serap için de Yelma' ismi kullanılır ve (کذوب کیلمع) serap gibi yalancı darb-ı meseli söylenir. (یمشی) fiilinin faili mısra'ın sonundaki (شعاعه) kelimesidir. İ'şâ, akşam yemeği vermek anlamındadır (قسرًا) kahren ve istemiyerek demektir. (رعاع) diye alçak ve sefih kimselere derler. (مجدل) yere yıkılmış manâsınadır. (غادرن) fiilinin fali atlılar topluluğu'na râcidir. (قاع) düzgün yer demektir (تنهش) fiili bir şeyi ağzın ucuyla almak manâsına fiil-i muzarîdir. Son harfi şın olduğu gibi sin de olabilir. (ضباع) Dıbâ' sırtlan kelimesinin çoğuludur.

Siyer kitaplarında şöyle anlatılıyor :

Âtike, hicretten sonra Mekke-i mükerreme'de bir rüya görür. Rüyasında birisi devesi üzerinde Mekke'ye gelip :

— «Ey vefasız cemaat; üç güne dek muharebe yerine ve düşüp öleceğiniz yerlere erişiniz.» diye önce Mekke içinde, sonra Ka'be üzerinde bağırdıktan sonra Ebu Kubeys dağına çıkar. Oradanda aynı şeyleri bağırır ve büyük bir kaya koparıp Mekke'nin üzerine atar. O kaya parça parça olup Mekke'nin her bir evine bir parçası düşer.

Âtike bu rüyasından «O vakit henüz islâma girmemiş Mekke-i mükerreme halkı olan Kureyş kabilesine bir musibet ulaşacağı» mânası çıkarır. Nitekim rüya gerçek çıkar ve Bedir harbi olur. Müslümanlar tarafından Mekke'li müşriklere ilk ulaşan musibet budur.

Âtike rüyasını biraderine anlattığı zaman her ne kadar mahrem olarak nakletmiş ise de rüyanın dehşeti onun gizli kalmasına imkân vermemiş ve rivayet ağızdan ağıza dolaşarak Ebu Cehil'in kulağına eriştiği zaman Ebu Cehil, Hz. Abbâs'a :

— «Ey Ebu'l-Fadl, nübüvvet galiba sizin kadınlarınıza da bulaştı. diye alay etmişti. Ama üç gün sonra Bedir harbine bir başlangıç olan Ebu Süfyan kafilesinin baskına uğradığı haberi Mekke'de yayıldı ve tabiî akılları başlarından gitti.

Âtike kelimesi sıfattan yapılan isimlerdendir. Kelime anlamı bedenini koku ve zaferân ile sarartan kadın demektir.

756 — ATİKE BİNTİ ESÎD
(Esîd'in kızı Âtike)

Âtike binti Esîd b. Ebi'l-Îs b. Ümeyye b. Abdişems el-Kuraşıyye el-Emeviyye, İtâb b. Esîd'in kızkardeşidir.

Mekke'nin fethi günü müslüman olmuş bir sahabidir. [27]

757 — ÂTİKE BİNTİ HALİD
(Halid kızı Âtike)

Âtike binti Halid b. Münkız b. Rabîa, Eksem b. Ebi'l-Cünel - Huzâî'nin hanımı olup Rasûlullah Medine-i Münevvere'ye hicretlerinde onun evine inmişlerdi. Bugün o ev Haymetu Ümmî Ma'bed olarak bilinir. Künyesi Ümmü Ma'bed'dir. [28]

---

(27) İbn Esir, Üsdü'l-Ğâbe, VII/182
(28) Aynı eser, VII/182

758 — ÂTİKE BİNTİ AVF
(Avf'ın kızı Âtike)

Âtike binti Avf b. Abdi Avf b. Abdülhâris b. Zühre el-Kuraşiyye ez-Zühriyye, Ashabdan Abdurrahman b. Avf'ın kızkardeşidir. Müsver b. Mahrame'nin annesidir. Kızkardeşi Şifâ ile beraber Medine-i Münevvere'ye hicret eden muhacir hanımlardandır. [29]

759 — ÂTİKE BİNTİ NUAYM
(Nuaym'ın kızı Âtike)

Âtike binti Nuaym b. Abdullah el-Adeviyye Kureyş'e mensup sahabî bir hanımdır. Ansardan olduğu rivayeti varsa da doğrusu Kureyş'li olmasıdır. [30]

760 — ÂTİKE BİNTİ'L-VELİD
(Velid'in kızı Âtike)

Âtike binti'l-Velid b. el-Mugîre el-Mahzûmiyye, Halid b. Velid'in kız kardeşi ve Safvan b. Ümeyye'nin zevcesidir. Safvan'ın müslüman olmadan önce 6 karısı vardı. Âtike onlardan biriydi. Müslüman olunca ikisini boşadı. Âtike ise yanında kaldı. Fakat onu da Hz. Ömer'in halifeliği zamanında boşamıştır. [31]

Daha önce hal tercümesi geçen Ümmü Zer'in de isminin Âtike olduğu merhum Bîcûrî'nin Haşiye-i Şemail'inde kaydedilmektedir.

761 — ÂTİKE BİNTİ MELLÂE
(Mellâe'nin kızı Âtike)

Eğanî'den naklen Cevahir-i Mültekata'da beyan edildiğine göre Zâtu'n-Nihyeyn hadisesinin intikamını alan kadın olarak bilinir. (Ümmü'l-Verd el-Aclâniyye maddesinde verilen bilgiye bakınız.)

762 — ÂTİKE BİNTİ YEZİD
(Yezid'in kızı Âtike)

Emevî halifesi Abdülmelik'in hanımı olup Yezid b. Abdülmelik ondan doğmuştur. Salîha bir kadındı.

---

(29) Aynı eser, VII/186
(30) Aynı eser, VII/187
(31) İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/188

763 — ÂTİKE BİNTİ ABDULLAH B. YEZİD

Meşhur Şair Ahvas'ın :

يابيت عاتكة الذى تعزلك حذر العدا وبه الفؤاد موكل

diyerek adına gazel söylediği Âtike olup Yezid b. Muaviye'nin torunudur. Yukardaki beyit meşhur bir kasidenin matla' beytidir. Hakkında nakledilen edebi bir lâtife ilerde Kasım maddesinde zikredilecektir.

764 — ÂTİKE

Hz. Muaviye'nin kızı olup Şair Ebu Dihbil kendisine âşık olup şiirlerinde adını yâdedince Muaviye bundan vazgeçmesi için birçok hediyyeler vermiştir ki Eğanî'nin 6 cildinde açıklanmıştır.

765 — ÂTİKE el-GİNEVİYYE [33]

Arap kabilelerinden Benî Gınâ kabilesine mensup bir kadın olup Râbia el-Adeviyye gibi takvâsı ve evliyadan olması ile meşhurdur. Durumu Kevâkib-i Dürriyye adındaki Tabakâtu'l-Münâvî'de anlatılmaktadır.

766 — ÂTİKE

Rasûlullah (s.a.v.)'ın neneleri arasında 9 tane Âtike geçmektedir. Âtike kelimesinin çoğulu Avâtik gelmekte ve Rasûlullah (s.a.v.)'a İbnü'l-Avâtik ismi verilmektedir. Bu ismin verilmesi bizzat Rasûlullah'ın :

أنا ابن العواتك من سُلَيم

Buyurmuş olmalarına dayanmaktadır.

Bu Âtike'lerden 3 ü Süleym kabilesinden Altısı da Süleym'den başka kabilelerdendir.

Süleym kabilesinden olan Âtike'lerden biri Âtike binti'l-Hilâl olup Rasûlullah'ın şerefli ecdadından Hâşim b. Abdimenaf'ın dedesinin annesidir. Diğeri Âtike binti Mürre b. Hilâl'dir ki Hâşim'in kendi annesidir. Üçüncüleri Âtike binti'l-Avkas b. Mürre b. Hilâl, Vehb b. Abdimenâf'ın yani Rasûlullah (s.a.v.)'in anneleri Âmine'nin babası Vehb'in annesi olup Rasûl-i Ekrem'in anne tarafından olan dedesinin annesi oluyor. Bunlar şereflerinin fazlalığı

(32) Kehhâle, A'lâmu'n-Nisâ'da bu hanımın ismi «el-Ateviyye» olarak geçmektedir. (III/209)

(33) «Düşmanların korkusuyla ayrılıp terkettiğim Âtike'nin evi! Kalbim sana bağlıdır.» demektir.

B.Ç.

ve Rasûlullah (s.a.v.)'a neseblerinin yakınlığı dolayısıyle Hadis-i şeriflerde özellikle zikredilmişlerdir.

(أنجب من عاتكة) darb-ı meselinin menşei, bunlardan Âtike binti Mürre'dir. Ki Menâf'ın zevcesi ve Hâşim'in annesiydi. Abdi Menafin sülbünden Hâşim, Abdişems ve Muttalib gibi Kureyş eşrafının güzideleri olmak üzere 3 erkek çocuk bırakmış ve necabette darb-ı mesel olmuştur.

Mecmeu'l-Emsal'de Ebu'l-Fadl el-Meydanî Âtikeleri başka bir tarzda saymıştır. İş, aslında Ensâb ilminde derinliğine bilgi sahibi olmaya bağlı olduğundan bu konuda herkesin malûmatı başka başka olup ibn Esîr'in el-kâmil adlı eserinin özellikle 2. cildinin başındaki «Zikru'l-Fevâtım ve'l-Avâtik» adlı bölümüne müracaat etmek gerekir.

Haris b. Halze el-Yeşkurî'nin muallâka Kasîdesinde adıgeçen Avâtik, hür ve seçkin olan kadınlar şeklinde tefsir edilmiştir.

767 — ÂSIYE

Arapların şair kadınlarından ve şiirleri Ebu Temmam'ın Hamâse'sinde bulunan, makbul ve erigel şiirleri olan bir kadındır. Aşağıdaki beyitleri Dîvânu'l. Hamâse'nin ikinci bâbında görülerek alınmıştır.

أعاصيّ جودي بالدموع السواكب ويحكِ لك الويلات قتلى محارب

فلو أن قومي قتلهم عمارة من السروات والرؤس الذوائب

صبرنا لما يأتي به الدهر عامداً ولكنما أثأرنا في محارب

قبيل لئام ان ظفرنا عليهم وان يغلبونا يوجدوا شر غالب

Bu beyitlerde Âsıye, Muharib kabilesi tarafından öldürülen kabilesi halkına ağlamayı nefsine teklif ve tavsiye ile :

«Eğer benim kavmim ve aşiretim ümmetim reisleri ve ileri gelenleri sayılan bir kabile tarafından öldürülmüş olaydı gam yemez ve zamanın bu musîbetine sabır ve tahammül ederdik. Lâkin iş öyle değil; bizim intikamımız Muharib gibi aşağılık bir kavimdedir ki biz onlara karşı zafer kazanıp galip geldiğimizde çeşitli ayıp ve alçaklığı irtikâp, onlar bize galip geldiklerinde de bu galibiyetlerini suistimal ederler.»

Mialiyle Muharib kabilesini kötülemiştir.

768 — ÂLİYE

Sahabî hanımlardan Âliye bintu zabyân, Rabia kabilesinden, ya da Kilâb oğulları kabilesinden olup bir aralık Rasülullah (s.a.v.)ın kendisiyle evlendiği, sonra da boşadığı rivayet edilir (34)

(34) İbnü'l-Esîr'in naklettiğine göre, boşanma zamanı konusu ihtilâflıdır.

769 — ÂLİYE

Harun Reşid'in kızı Âliye, babasının veziri Cafer el-Bermekî'nin münasip görmesiyle Abdülmelik b.Salih el-Hâşimî'nin oğlu İbrahim ile evlendirilmiştir. Nikâhları İmam Ebu Yusuf tarafından kıyılmıştır. Âliye'nin İbrahim ile evlenmesi olayı tarihlerde Cafer el-Bermekî'nin hal tercemesinde ve Cafer'in, Harun Reşid'in katında ne derece itibarlı olduğu anlatılırken zikredilmiştir.

770 — ÂLİYE

Tarihi Kâmil'de anlatıldığı üzere meşhur Hâtim Tâî'nin kıssasında adıgeçen Âliye'dir. Kıssa şöyledir :

Hâtim Tâî kendi kavmi askeriyle Bekr b.Vâil kabilesine yaptığı baskında bozguna uğrayıp Uneyze cemaatinden birinin yanına esir olarak verilmişti. Esirliği sırasında kendisine bir kadın gelir ve yanındaki bir dişi deveyi göstererek :

— «Bu deveyi fasd'eyle» der.

Fasd kan almak manâsınadır. Araplar, kıtlık zamanlarında develerin kanını alarak bağırsaklara doldurur, bunları kurutarak yerlerdi. Kur'an-ı Kerim'de, yenilmesi haram kılınan «Dem-i mesfûh» işte bu kandır. Kıtlık zamanında kendisine bu kan ikram edilen ya da elinde bu kan -ki buna Fasîd derler. - bulunan kimse hakkında

لَوْ يَحْرُمُ مَنْ فُصِدَ لَهُ

derler.

İşte, kadının isteği bu olduğu halde Hâtîm, misafirlerine kurutulmuş kan ikramını son derece cömert olduğundan bilmediği için, deveyi boğazlayıverir.

Kadın :

— «Devemi boğazladın!»

diye feryada başlayınca Hâtim :

— İşte benim fasd'ım böyle olur meâlinde olmak üzere:

هٰكَذَا فَزدى أَنَه deyiverir.

Yezid b. Abdülmelik'in sevgilisi olarak daha önce ismi geçen Habbâbe'nin de eski ismi Âliye idi.

Bu isimde Abbâsî halifelerinden Mansur ve Harun'un da birer kızı vardı.

771 — ABBÂDİYE

Endülüs edibelerinden olup İşbilye Emîri Mu'temed b.Abbâd'ın babasına nisbetle Abbâdiye adını almış bir cariyedir. Abbâdiye'yi O'na Mücahid el-Âmirî hediye etmişti.

Edibe, zarif, sâir ve yazar bir kız idi. Kelime kaznesi son derece zengindi. İbn Kuteybe'nin «Edebu'l-Kâtib» adlı kitabı şârihi İbn Alîm'den naklen Nefhu't-Tayyîb'de şöyle anlatılır :

Abbâdiye devrinin âlimlerine, bazı gençlerin gülerken yanaklarında meydana gelen, bazılarının da çenelerinde bulunan gamze ve çukurlar hakkında garib bazı bilgiler verip; «Onun çenede olanına «Nûne», yanakda olanına «Fahsa» derler.»

Demiştir ki bunları, o vakit İşbilye uleması içinde bilen hiç kimse yok imiş.

772 — ABBÂSE bintu'l-FADL
(Fadl'ın kızı Abbâse)

4 büyük inamdan meşhur müctehid İmam Ebu Abdullah Ahmed b.Muhammed b.Hanbel hazretlerinin hanımı olup muhaddîs ve salih bir kadın idi. İmam Ahmed b.Hanbel hakkında övgülü sitayişkâr ifadeler kullanırdı.

Tarîh-i Bağdad'da nakledildiğine göre Abbâse'nin ölümü İmam Ahmed'den önce olup İmam Ahmed :

— Ümmü Salih ile 30 sene birlikte bulunduk. Hiçbir sözde aramızda muhalefet olmadı.

diye hakında hüsnü şehadette bulunup ondan hoşnudluğunu ızhar etmiştir.

İmam Ahmed'in Salih ve Abdullah isimlerinde âlim ve fakih iki oğlu olup Abbâse bunlardan sadece Salih'in annesidir. İmam Ahmed'in bu hanımından, başka çocuğu olmamıştır.

İmam Ahmed'in vefatı 241/855 yılı Rebîul evvel ayında olup oğlu Salih ise Isfahan kadısı olduğu halde 266/880 yılı Ramazan ayında vefat etmiştir.

Diğer oğlu Abdullah -ki İmam Ahmed onun adıyle künye aldığına göre büyük oğludur.- 290/903 yılına kadar yaşamış; 77 yaşında olduğu halde bu yılın Cemaziyel Evvel ayında vefat etmiştir. Abbâse'nin hadîs rivayeti Abdûlazîz b. Cafer el-Hanbelî'dendir.

773 — ABBÂSE bintu'l-MEHDÎ
(Mehdî'nin kızı Abbâse)

Abbasî halifelerinden Muhammed Mehdî b.Abdullah b.Cafer Mansur b. Muhammed... b. Abdullah b. Abbâs'ın kızı ve meşhur Abbasî halifesi Harun Reşîd'in kız, kardeşidir.

Bir halifenin kızı, bir diğerinin kardeşi olan Abbâse din ve dünya faziletlerini kendinde toplayan güzel ahlâk sahibi bir hanımdı. 182/798 yılında vefat etmiştir.

Abbâse önce Abbasî hanedanından Muhammed b.Süleyman b.Ali ile; Onun vefatından sonra İbrahim b.Salih b.Ali ile evlenmiş, fakat o da vefat etmiş ve yine dul kalmıştır. Sonradan İsa b. Cafer kendisiyle evlenmek istemişse de şairlerden birinin Abbâse'ye, kocaları hakkında uğursuzluğunu ifade eden aşağıdaki beyitlerle hitabettiğini duyunca vazgeçmiştir derler.

أعباس انت الذعاف الذى تضل لديه زقى النافث
قتلت عظيمين من هاشم واصبحت فى طلب الثالث
فمن ذا الذى غمّه عمره يعجل بالمال للوارث

Daha sonra Abbâse'nin, Cafer b.Yahyâ el-Bermekî ile suretâ evlendiği, Harun Reşid'in kız kardeşi Abbâse ile Caferin sohbet ve muhabbetlerine meftun olarak sadece kendi meclisinde beraber olmalarına imkân vermek üzere ve kendi meclisi dışında halvet olmamaları şartı ile evlenmiş olmalarına rağmen Abbâse'nin hileleriyle O'nun meclisi dışında da birleşmeleri neticesinde Abbâse'nin çocuğu olduğu, Cafer el-Bermekî ve hanedanının toptan imhası hadisesinin bunun üzerine meydana geldiği hakkında tarihlerde anlatılan hikâyenin aslı yoktur. Aslının olmadığını İbn Haldun Tarihi'nin mukaddemesinde beyan etmiştir. Böylece yukardaki hadiseye telmih olarak Ebu Nüvâs'a nisbet edilen şu beyitler de manâsız kalmaktadır.

ألا قل لامير الله وابن القادة الباسه
اذا ما ناك سرّك أن تفقده رأسه
فلا تقتله بالسيف و زوجه بعباسه

Abbâse isminde Harun Reşîd'in bir de zevcesi olduğu İbn Esir'in el-Kâmil'inde görülmüştür.

774 — ABBÂSE bintü AHMED
(Ahmed'in kızı Abbâse)

Abbasî emirlerinden Mısır emîri Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Tulun'un kızı ve ilerde hal tercemesi gelecek olan Katru'n-Nedâ'nın halasıdır. Mısırda kendi adına bir mamûre yaptırmıştır. Kaf harfinde tekrar anılacaktır.

775 — ABDE bintu EBÎ ŞEVVÂL
(Ebu Şevval'in kızı Abde)

Kadınların en hayırlılarından ve I. Asırda yaşamış Basralı mübarek bir hanım olup Râbia el-Adeviyye'nin hizmetinde bulunurdu.

776 — ABDE bintu ABDURRAMAN
(Abdurrahman'ın kızı Abde)

Habib el-Bağdâdî'nin Tarih'inde zikrettiğine göre hadis âlimi bir hanım olup tam ismi şöyledir :

Abde b.Abdurrahman b.Mus'ab b.Sâbit b.Abdullah b.Ebi Katâde Ümmü Ahmed el-Ansariyye.

777 — ABRE

Emevi ve Abbasî devirleri şairlerinden meşhur ve A'mâ şair Beşşâr b.Bûrd'ün, sesini duyarak âşık olduğu (35) ve hakkında bir çok manidar beyit söylediği şarkıcıdır. Beşşâr'ın Abbâde hakkındaki bazı beyitlerini buraya alıyoruz :

وكاعب قالت لأترابها يا قوم ما أعجب هذا الضرير
هل يعشق الانسان ما لا يرى فقلت والدمع بعيني غزير
يزهدني في حب عبدة معشر قلوبهم فيها مخالفة قلبي
إن كان عيني لا ترى وجهها فانها قد صورت في الضمير
فقلت دعوى قلبي وما اختار وارتضى فالقلب لا بالعين يبصر ذو الحجى

Şeklinde belleyerek bunları Zû'r-Rumme'ye nisbet edenler hata etmiş olduğu gibi «Meyye» yi «Azze» ye çevirerek bu beyitler Küseyyîru Azze'nindir diye düzeltenler de hata etmiş ve şiirin künhüne ve meziyyetine varamamış olduklarını ortaya koymuşlardır. (36)

Beşşâr b.Bürd'e nisbet edilen :

نظرت في القصر عيني نظراً وافق حيني
سترت لما رأتني دونه بالراحتين

Beyitleri Beşşâr, hikâye yoluyla halife Mehdî'nin dilinden söylemiştir Değilse kendi gördükleri değildir. Bu konudaki hikâye Tezyînu'l-Esvâk'ın ikinci cildi 93. sayfasında yazılıdır.

Beşşâr b.Bürd zındıklık töhmetiyle öldürülmüştür.

778 — AYLE

İri endamlı kadın manâsında olarak Kureyş'in şubelerinden Aylât kabilesinin annelerinin ismidir. Bu kabile halkı bu kadın ile tanınır.

---

(35) Gözüm bir göz ucuyla gözlerin görseydi ol yârin güzelce gözler idim gayri bir canâna bakmazdım.

(36) Tezyînu'l-Esvâk müellifi Davud Antaki'ye tarizdir

779 — AYLE

Cahiliye devri şairlerinden ve arap kahramanlarından muallâka sahibi Antera b.Şeddâd'ın sevgilisinin ismidir. Antera'nın bir çok şiirinde adı geçer. Aylenin de bazı şiirleri, Beyrut basması olarak bir kere görmüş olduğumuz Antera Divanı'nda mevcut gibi hatırımızda kalmıştır.

780 — ABÎDE bintu EBİ KİLÂB
(Ebu Kilâb'ın kızı Abîde)

Birinci asır evliyâsından Basralı mübarek bir hanımdır. Büyük velilerden Mâlik b.Dînar hazretleriyle görüşür ve İmam Şa'rânî'nin Tabakât'ında açıklandığı üzere kendisi halk katında Rabia el-Adeviyye'nin önüne geçirilir ve tercih olunurdu. İkisi de aynı asırda yaşamışlar ve fakat Abîde, Rabîa'dan önce vefat etmiş olduğu için bir zaman sonra Rabia da vefat ederek ruyada görüldüğünde Abidenin ahiret dereceleri Rabia'dan üstün olduğunu söylemiştir.

781 — ABÎDE et-TANBURİYYE

Tanburcu Abîde Abbasî devri şarkıcılarından güzel simalı, hoş sadâlı ve şarkı çeşitlerinde yegâne bir hanımdı. Hakkında

امست عبيدة فى الاحسان واحدة فالله جار لها من كل محذور
من احسن الناس وجهاً حين تبصرها واحذق الناس ان غنت بطنبور

denilmiştir. Mealinde Abîde'nin kendi güzelliği yanında sâzendelik ve tanbur çalmakta da üstün olduğu ifade edilmektedir.

Eganî'de zikredildiğine göre tanburunun üzerinde sevgide hıyanetten başkası çekilir. mealinde olmak üzere şu beyit nakşedilmiş imiş:

كل شيء سوى الخيانة في الحب يحتمل

782 — ITÂBE ÜMMÜ CAFER

Abbasî vezîri Cafer el-Bermekî'nin annesidir. Bermeki ailesinin bir zamanlar dünyayı tutmuş olan makam ve haşmetlerinin yerine düçar oldukları yeis, meskenet ve fakirlikten sonra bu kadının perişan hali Muhâdarat kitaplarında, dünya devlet ve nimetlerinin kimseye yâr ve pâyidar olmadığını anlatma sadedinde aşağıdaki şekilde ve pek acıklı bir halde anlatılmaktadır. O devrin ricalinden birinin ağızından şöyle işitilmiş :

«Bir kurban bayramı günü annemin yanına girmiştim. Yanında pejmürde kıyafetli fakat gayet düzgün konuşan ihtiyar bir kadın vardı. Annem:

— «Oğlum teyzene yakınlık göster.»

diyerek onu taltif etmemi istedi. Onu taltif ederek selâmladım ve annemden, kim olduğunu sorarak Cafer b.Yahyâ'nın annesi olduğunu öğrenin-

ce üzüldüm, fakirlik ve sefaletin bu derecesine düşmesine şaştım. Karşılık olarak bana :

—«Oğulcağızım, dünya ödünç verilen bir mal imiş; ödünç veren dönüp geri almış. Ödünç giydirilen bir elbise gibiymiş; onu giydiren tekrar soyup almış.»

mealinde olmak üzere :

يابُنيّ انما كانت الدنيا عارية ارتجعها معيرها وحلة سلبها ملبسها .

Dedi. «Bu kadar ömrün süresince dünyanın garip hallerinden neler gördün?» diye sordum.

«Zamanın garip durumlarından biri benim başımdan geçenlerdir: Oğlum Cafer hayatta iken böyle bayramlarda huzurumda ve hizmetinde 400 cariye bulunurdu. Bununla beraber ben yine «Oğlum bana analık hakkını yerine getiremiyor.» diye şikâyet ederdin. Şimdi ise bir bayrama erdim ki tek emelin iki kurban postuna nail olup da birini altıma yatak, diğerini üzerime yorgan etmektir.»

dedi. Bu söz beni son derece duygulandırdığından gözlerimden yaş akarak kendisine 500 dirhem verdim. Biçare o kadar sevindi ki az kaldı sevincinden ölüyordu.

—«En güç ve zor olarak gördüğün şey nedir?»

dedim

كل المصائب قد تمر على الفتى فتهون غير شماتة الحساد

ان المصائب تنقضي أسبابها وشماتة الاعداء بالمرصاد

diye cevap verdi. Temessül yoluyla: Musibetlerin hepsi alışılır ve geçiştirilir şeylerdendir. Çekemeyenlerin ayıplamaları ve suçlamaları kadar güç birşey olamaz.»

demek istedi.

«Ondan sonra en güç şey ölümdür.»
deyip

—«Sen ölümü tattın mı?»

Soruma da ölümden maksadının istemek yani dilencilik zilleti olduğunu ima ile şu kıt'ayı söyledi: لا تحسبن الموت موت البلا لكنما الموت سؤال الرجال

كلاهما موت ولكن ذا أشد من ذاك لذل السؤال

«Fani hayatın sonu olan ölümü sen ölüm sayma. Asıl ölüm dilenmekte olan ölümdür. Gerçi onların ikisi de ölümdür ama dilencilik zilleti hakiki ölümden daha şiddetlidir.»

Yukarda hal tercemesi geçen Abbâse bintu mehdî Cafer Bermekî ile buluşabilmek için hazırladığı hileyi bu kadın vasıtasıyle yapmıştır derler. Fakat İbn Haldun bunların tamamının zayıf olduğunu söylemektedir.

783 — UTBE bintu AFÎF
(Afîf'in kızı Utbe)

Afif b.Amr b.İmruu'l-Kays'ın kızı ve meşhur cömert Hâtim Tâî'nin annesidir. Oğlu gibi cömert bir tabiatı ve şiir söyleme kudreti vardı. Mal ve hayvanlarıyle halka ikramda bulunur, yemek yedirir, kendisi için birşey biriktirmeyip varını yoğunu muhtaçlara ve misafirlere verirdi.

Bir ara erkek kardeşleri malını haczedip israf etmesin diye aralarında ağız birliği ederek onu tasarruftan alıkoymuşlardı. Bir sene sonra

«Artık yoksulluğun acısını öğrenmiştir.»

diye malından 100 kadar deveyi kendisine bırakıp teslim ettiklerinde muhtaç bir kadın gelerek ihtiyaçlı olduğunu arzedince:

—«Ben, bundan böyle kimseyi geri çevirip mahrum etmek elimden gelmiyecek şekilde yoksulluğun tadını tattım.»

deyip eline geçen develerin hepsini ona vermiş ve şu şiiri söylemiştir:

لعمري لقد ما عضني الجوع عضة فاليت ان لا أمنع الدهر جائعا فماذا عساكم ان تقولوا لاختكم
فقولا لهذا اللائم اليوم اعفني فان أنت لم تفعل فعض الأصابعا سوى عذلكم او عذل من كان مانعا

«Hayatım hakkı için, beni yoksulluk öyle bir incitmiştir ki bundan böyle hiçbir yoksulu mahrum etmemek üzere yemin etmişimdir. Söyleyin şu, beni cömertliğin yüzünden ayıplayana: beni affetsin. Eğer etmezse öfkesinden parmağını dişlesin. Zira beni bu halden vazgeçiremiyecektir. (Biraderlerine hitaben:) Siz hemşirenize ayıplamadan ve suçlamadan başka bir tarz ile ihtarda bulunsanız ne olur? Görüyorsunuz ki cömertlik benim tabiat ve meşrebîmin bir gereğidir, Tabîatlar ise akrandaş. Nasıl terkolunur?»

784 — UTBE bintu ZÜRÂRE
(Zürâre'nin kızı Utbe)

Utbe b.Zürâre b.Ades el-Ansariyye sahabî bir hanımdır.

Şair Ebu'l-Atâhiyye'nin adıyle gazel söylediği Utbe, Halife Mehdî'nin cariyelerinden idi.

785 — OSMÂNİYYE

Harun Reşid'in zevcelerinden olup Abdullah b.Muhammed b.Abdullah

b.Amr b.Osman (R.A.)'ın kızıdır. Hz. Osman b. Affân'a nisbetle bu ismi almıştır. Babasının büyük annesi Fâtma bintu'l-Hüseyin b.Ali b.Ebi Tâlib'dir (el-Kâmil'den)

786 — ACÂÎZU'L-CENNE

«Cennetin ihtiyar kadınları anlamında olarak Rasûlullah (S.A.V.)'ın halası Hz. Safiyye bintu Abdu'l-Muttalib, baldızı Esmâ Zâtu'n-Nitâkayn, hanımları Ümmü'l-mü'minin Hz. Hadice bintu Huveylid ve Hz. Aişe kastedilmektedir.

Siyer ve hadis kitaplarında «Sıfatu mizâhı'n-Nebî» bahsindeki :

«Rasûlullah (S.A.V.) Efendimiz hazretlerine ihtiyar bir kadın gelip:

—«Ey Allah'ın Rasülü bana düa et de cennete gireyim.»

diye istekte bulununca Efendimiz :

—«Cennete ihtiyar kadın giremez.»

mealinde olmak üzere :

إن الجنة لا يدخلها عجوز

buyurmakla kadıncağız ağlamaya başlar. Bunun üzerine Rasûlullah (S.A.V.) :

إنا أنشأناهن إنشاءً فجعلناهن أبكاراً عرباً أترابا. (1)

âyet-i kerimesini okuyarak «Cennete ihtiyar olarak değil gençleşerek gireceklerini» ima ile taltif etmiş oldukları ihtiyar kadın onlardan Safiyye hazretleridir ki hal tercemesinde de işaret olunmuştu.

Kaldı ki «Vücûbu nazar fi ma'rifetillâh»a muarazada nakledilen :

عليكم بدين العجائز فانه من أسنى الجوائز.

sözü islâm'ın asli fıtratına sarılmayı ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a istinad ve bağlanmayı tavsiyeden ibaret olarak zahiri ile taklidi âmîr değildir. Ve o söz halkın çoğunun bildiği gibi Rasûlullah (S.A.V.)'ın hadisi de değil bilâkis süfyan-ı sevrî'nin sözüdür.

Mevâkıf şerhi'nde şöyle anlatılır :

---

(1) Vâkıa Suresi, âyet : 37

Mutezile şeyhlerinden Amr b.Ubeyd mezhebi üzere küfür ile iman arasında bir vâsıta ve derece olduğunu iddia edince ihtiyar bir kadın :

هو الذى خلقكم فمنكم كافر ومنكم مؤمن. (2)

âyet-i celilesini okuyarak :

—«Cenab-ı Hak kulları içinde mü'min ile kâhirden başka bir sınıf beyan buyurmamıştır.»

demiş. Süfyan-ı Sevrî de ihtiyar kadının bu doğru cevabı üzerine «Aleyküm bi-dîni'l-acâiz...» demiştir.

787 — ACFÂ

Terkedilmiş kadın (ayrılınmış kadın) mamâsına olarak Endülüs edibelerinden, aslı itibariyle de Arabistanın doğusundan yani Irak halkından olup oraya sonradan intikal edenlerden şarkıcı bilgili bir cariyedir. Nefhu't-Tayyib'de adı geçen Endülüs Edibelerinden birisidir.

788 — ACFÂ bintu ALKAME es-SA'DÎ

(Alkame'nin kızı Acfâ)

كل فتاة بأبيها معجبة

darbı meselini söyleyen, beyan ehli bir kadındır. Mecmeu'l-Emsâl'de yukardaki darb-ı meselin açıklamasında fesahati anlatılmıştır.

789 — ACÛZ-U BENÎ İSRÂÎL

Mâ Yeûlü Aleyh'de ve Emsâlü Meydânî'nin

اكبر من عجوز بنى اسرائيل

darb-ı meselinin açıklamasında zikredildiğine göre İsrail oğulları kadınlarından Şârih bintu Yesîr b. Yakub (A.S.)'dur. Her 70 senede bir tazelenmek üzere 200 seneden fazla yaşamıştır. Mâ Yeûlü Aleyh sahibinin işaret ettiğine göre Hz. Yusuf (A.S.) zamanından Hz. Musa (A.S.) zamanına kadar yaşamış olduğundan Mısır'dan çıkışta Hz. Yusuf (A.S.)'ni na'şı onun delâletiyle bulunmuştur. İmam Sa'lebî'nin Arâis'inde bu kıssa hakkında bir de hadis rivayet edilmiştir.

Sayı isimlerinden 100, 1000 ve bunların anasında bulunan sayıların temyizlerinin müfred mecrur geldiği, nâdiren mansub olarak kullanılışının da bulunduğuna delil olarak getirilen :

(2) Teğâbün Suresi, âyet : 2

اذا عاش الفتى مائتين عامًا فقد ذهب للذاذة والفتاء

beytinde kastedilen kişi de bu kadındır.

Tefsir-i Celâleyn'de Şuarâ suresinde Firavun kavmi hakkındaki :

وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ (1)

âyet-i kerimesi tefsirinde, Acûzu Benî İsrail'in Meryem bintu Nâmusa ya da Meryem bintu Yamuşa olduğu, Firavun ailesinden Hz. Musâ'ya iman edenlerin de Hz. Asiye Hazkıyal ve bir de bu kadından ibaret olduğu zikredilmiştir.

790 — ACÛZU KUREYŞ

Kureyş kabilesinin ihtiyar kadını demek olarak daha önce hal tercemesi geçen Hammâletu'l-Hatab isimli kadın kastedilir.

791 — ACÛZU'L-YEMEN

Abdullah b.Zübeyr zamanında Yemen valisi olan zâtın lâkabıdır. Son derece dağınık tabiatlı olduğu için Acûz lâkabı verilmişti. «Acûz» kelimesinin hem kadınların hem de erkeklerin ihtiyarına isim olarak verilebildiği kamus'ta nakledilmektedir.

Sa'lebî'nin, mev'îza kitaplarından olan Arâisu'l-Mecâlîs isimli peygamberler tarihinde rasladığımıza göre İsrail oğulları Peygamberlerinden Hazkiyal'a da İbnu'l-Acûz denilirmiş. Çünkü annesi. Onu ileri yaşında Allah'a tazarrû ve niyazda bulunarak kazanmış imiş.

Şuarâ suresinde, lût kavmi hakkındaki :

إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ (2)

âyetindeki acûz Hz. Lût (A.S.)'un karısı ile helâk edilmesiyle ilgili kıssanın anlatıldığı :

إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ (3)

âyet-i kerimesiyle onun da helâk olduğuna işaret edilmiştir.

Kaldı ki kış mevsiminin sonlarında sayılı soğuklardan olan «Berdu'l-Acûz» edebiyatçıların muhakkıkları nazarında «Koca karı soğuğu» demek olmayıp belki «Berdu eyyâmi'l-Acüz» demekten galat olarak «Kışın son

(1) Şuarû Suresî, âyet: 67
(2) Şuarû Suresî, âyet: 171
(3) Hûd Suresi, âyet: 81

günleri soğuğu» manâsı kastedilmektedir. Çünkü «Acüz» diye bir şeyin sonuna ve kıç tarafına derler.

Bir diğer rivayete göre ise ondan Âd kavminin «Sarsar Rüzgârı» ile helâk olduğu mevsim kastedilmektedir. «Eyyâmu'l-Hasûm» ve «Nehîşât» da denilen belli bir kaç gün idi. Bir çarşamba günü sabahından başlıyarak ertesi çarşamba akşamına kadar 8 gün ve 7 gece zarfında büyük bir fırtına kapmuş ve Âd kavmi gibi cüsseli, evleri, yurtları sağlam bir kavmi tümüyle yok etmiştir. İçlerinde bir kocakarı sağlam bir mağaraya gizlenmiş, fakat sonunda sarsar rüzgârı onu da yakalayarak yerle bir etmiştir. Bu kavle göre «Berdü'l-Acûz» tamlamasındaki «Acüz» işte bu kocakarıdır.

Her iki kavle göre de mevsim bir olup Berdü'l-Acüz kış mevsimi sonlarında sayılı 8 gündür ve herbirlerinin arapça da özel isimleri vardır; Dil ve edebiyatla meşgul olan ve el-Hâkka suresi'ni mütalâa edenlerce malûmdur. Ebu Şibl el-A'râbî bunları sırasıyla şu şiîrinde toplamıştır :

كسع الشتاء بسبعة غبر بالصنّ والصنبر والوبر
وبآمر وأخيه مؤتمر ومعلّل وبمطفئ الجمر

Eğanî'nin üçünü cildi sonunda bir de Acûzu Cihniyye hikâyesi vardır. İsteyenler bu cilddeki Ümeyye b.Ebi's-Salt'in hal tercemesine müracaat etsinler.

عجوز تمنّت ان تكون فتية وقد يبس الخدّان واحدودب الظهر
تروح الى العطّار تبغي شبابها وهل يصلح العطّار ما افسد الدهر
وما غربي الأخضاب بكفّها وكحل بعينها واثوابها الصفر

Bu şiiri de genç zannıyle bir kocakarıya düşmüş olan bir bedevî arap söylemiştir.

792 — AZRÂ'

Vâmık ve Azrâ destanlarında Vâmık âşık Azrâ da onun sevgilisidir. Azrâ bâkire kız, Vâmık da âşık anlamlarında iki müstear isimdir ve bu destanlar bu iki isme isnat edilerek yayılmış birer efsanedirler.

Her zaman bir vâmık u azrâ olur âlem bu ya
Nev be-nev efsaneler peyda olur âlem bu ya.

Azrâ lâfzı birinci cilddeki «Betûl» gibi özel bir sıfat olarak Hz. Meryem'e sıfat olur ki ilahî âyetlerden olan Hz. İsa o temiz bâkireden doğmuştur.

793 — ARÛDİYYE

Endülüs edibelerinden ve meşhur kâtib Ebu'l-Mutarrif Abdurrahman'ın azadlılarından bir cariyedir.

Nahv ve dil ilimlerini Ebu'l-Mutarrif'den almış; sonra bu ilimlerde onu geçmiştir. Arüdıyye ismi kendisinin aruz ilmindeki üstünlüğüne işaret etmektedir.

Nefhü't-Tayyib'de zikredildiğine göre Arûdıyye İmam Müberred'in el-Kâmil'ini ve Ebu Ali el-Kâlî'nin Nevâdîr'îni ezberlemişti ve onları şerhederdi.

Ebu Davud Süleyman b.Necâh diyor ki :

«Ben, Müberred'in el-Kâmîl'ini ve Kâlî'nin Nevâdîr'ini Arûdıyye'den okudum. Arûz ilmini de ondan aldım.»

el-Kâmîl İstanbul'da basıldığı zaman-Şerh ve okutulması bir yana-onu tashih edecek birisi bile bulunamamıştı.

Arûdıyye Endülüs'te Belensiye şehrinde otururdu. Vefatı Daniyye'de 450/1058 yılı dolaylarında olup efendisi Ebu'l-Mutarrîf'in ölümünden sonradır.

Belensiye şehri Endülüs'ün en güzel şehirlerinden biri olup aşağıdaki şiîr'in, buranın düşman eline geçmesinden sonra söylenmiş olduğu manâsından anlaşılmaktadır :

بلنسية بيني عن القلب سلوة فانك روض لا أحنّ لزهرك
وكيف يحب المرء دارًا تقسمت على صارمي جوع وفتنة مشرك

794 — ARÎB

Abbasî devri şarkıcılarından olan meşhur Arîb olup şair ve şarkıcı îdi.

Eğanî'nin işaret ettiğine göre daha önce hal tercemeleri geçen cemîle, Sellâme ez-Zerkâ ve ilerde gelecek olan Azze el-Meylâ gibi eski ve meşhur musikî erbâbından sonra gerek güzellikte ve hünerlilikte gerekse güzel konuşmada bunun gibisi gelmemiştir.

Hem şiir söyler hem beste yapardı. Fazla olarak güzel yazı yazar, iyi satranç ve tavla oynardı. Güzel ifadesi olan zarîf ve bedâhat ehli bir kız idi. Binicilikte de o kadar maharetli idi ki ata binerken üzengiye basmadan binerdi.

Eğanî'nin ifadesinden Arîb'in, Cafer Bermekî'nin sulbünden olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki:

Arîb'in annesi Fâtıma, temiz bir kız çocuğu olarak âhiretlik tarzında (yeni evlâdlık olarak) Yahya Bermekî'nin evinde bulunduğu sırada Yahyâ'nın oğlu Cafer ona karşı sevgi besleyip o'nu kendine nikâhlamış; babası Yahyâ'nın, oğlunun, böyle nesebi meçhul bir kızla evlenmesine razı olmamasıyla da boşayıp başka bir eve çıkarmıştı. Ancak Cafer Fatıma'yı evinden çıkarmış olmakla birlikte gönül evinden çıkaramamıştı, özel olarak tut-

tuğu hizmetçilerle O'nun işlerini gördürür, babasından gizli olarak kendisi de yanına gider gelirdi. Fâtıma'nın ölümü üzerine Cafer, kızı Arîb'i alıp hristiyan bir kadının yanına vermiş, kadını onun dadısı yapmıştı. 187/803 yılında Bermekîlerin toptan imhası esnasında Cafer öldürülmüş ve Arîb de satılığa çıkarılarak Harun Reşid'in kayıkçıbaşısı Abdüllah b.İsmail el-Merâkibi'ye düşmüştür.

Arîb, Abdullah b.İsmail'in evinde iken yetişmiş, okuyup yazmış, şöhret kazanarak Me'mun ve Mu'tasım halifeler katında itibar görmüştür. 277/890 yılında 96 yaşında olduğu halde vefat etmiştir.

İbnu'l-Cevzî'ni Kitabu'l-Ezkiyâ'sından anlaşıldığına göre Arîb'î, halife mu'tasım 100 bin dirheme satın alarak azad etmiştir.

795 — UREYB CARİYETU'L-ME'MUN
(Halife Me'mun'un cariyesi Ureyb)

Abbasî halifelerinden Me'mun'un cariyesi olup kendinin gözdesi, fesahat ve belâğatiyle herkesin beğenisini kazanan bir kız idi. Halife Me'mun O'na karşı olan aşırı muhabbetinden ona hitab edip şöyle söylerdi :

انا المأمون والملك الهمام على أنى بحبك مستهام
أترضى اذا موت عليك وجدًا ويبقى الناس ليس لهم امام

Yani :

«Ben Me'mün denilen şanlı bir padişah, yüce bir kıral iken senin sevginle şaşırmış haldeyim. Razı olur musun ki senin aşkınla ölüp gideyim de halk padişahsız kalsın.»

Me'mun bu beyitleri Ureyb'e okuduğunda ureyb :

«Padişahım, babanız Reşid sizden ziyade aşk ateşine düçar kalmış. Çünkü :

ملك الثلاث الآنسات عنانى وحللن من قلبى بكل مكان
مالى تطاوعنى البرية كلها واطيعهن وهن فى عصيانى
ماذاك الا سلطان الهوى وبه غلبن أعز من سلطانى

diyerek sevgililerini kendi nefsinden öne geçirmiş. Siz, efendimiz nefsinizi, sevgisi iddiasında bulunduğumuz cariyenizden daha önce zikrediyorsunuz.»

dedi. Me'mun buna cevap olarak :

«Lâkin benim sevgim sadece sanadır. Reşid'inki üçe bölünmüştür.» dediyse de Ureyb cevabında :

«Efendim, ben bilirim ki onlardan yalnız birisi Reşid'in asıl sevgilisidir. Reşid'in asıl sevgilisi filazvadır. Diğer ikisi sevgilisinin sevdiği kızlardır. Reşid, onları, esas sevgilsinin kazanmak ve onu memnun etmek için sevmiştir. Nitekim Halid b. Yezîd b.Muaviye Remle adındaki sevgili maşukası hakkında :

أحب بني العوّام طرّاً لأجلها ومن أجلها احببت أخوالها كلب (1)

demiş bir diğeri le :

أحب لأجلها السودان حتى أحب لأجلها سود الكلاب

diyerek sevgililerine olan sevgilerinin mensup oldukları kabilenin bütün fertlerine ve benzerlerine bile şamil olduğunu göstermiştir.»

deyince Me'mun susmuş, sonra Ureyb şu kıt'ayı söylemiştir :

وانتم أناس فيكم الغدر شيمة لكم أوجه شتّى والسنة عشر
عجبت لقلبي كيف يصبوا اليكم على عظم ما يلقى وليس له صبر

Meali :

«(Bütün erkeklere hitaben:) Siz öyle bir adamlarsınız ki zulüm ve cefa size huy olmuştur. Birçok yüzünüz ve 10 diliniz vardır. Gönlüne şaşıyorum ki gördüğü bunca eza ve elem ile beraber sabredemeyip yine sizin tarafınıza nasıl meylediyor?»

Harun Reşid'in, yukarda geçen beyitlerini kimler hakkında söylemiş olduğu birinci cildde «zâtu'l-Hâl»ın hal tercemesinde geçmişti.

Bazı kitablarda bu Ureyb, Garibe şeklinde gösterilmekte ise de doğrusu böyledir.

796 — AZZE

I. asır şairlerinden Ebu Sahr Küseyyir b.Abdurrahman adlı şiî bir şairin kendisine nisbetle bilindiği ve Küseyyiru Azze yani Azze'nin küseyyîr'i diye tanındığı Azze'dir. Azze «dişi ceylan yavrusu» anlamına olup Azze bintu Cemil'dir. Küseyyir bir kıt'asında:

اذا ما انتما خلة كي تزيلنا أبينا وقلنا الى اجيّة أوّل
سنوليك عرفًا ان أردت وصلنا ونحن لتلك الى جيّة اوصل

(1) Bütün avvam oğullarını onun için seviyorum. Keza dayıları Kelp (kabilesini) de yine onun yüzünden sevdim, demektir. B.Ç.

diyerek Vazze'yi, ecdâdından birine nisbet ederek «Hâsibiyye» adıyle anmaktadır.

Küseyyir, boyu kısa olduğundan ismü tasgir sigası ile Kesir yerine küseyyir diye isimlendirilmiştir. Kendisine Zebbu'z-ziyâb da denilirdi. Kısalığı :

قصير القميص فاحش عند بيته يعض القراد بإسته وهو قائم

diye alay edilecek derecede olduğu halde kendisi :

وانك في الرجال قصيراً فاتني اذا حل أمر ساحتي لطويل (1)

diyerek övünür ve teselli bulurdu.

Azze'ye nisbetle tanınmasından dolayı şöyle bir hikâyesi anlatılır :

Küseyyir, Hz. Ali'yi öldürmeye İbn Mülsem'i teşvik eden güzel hârici kadın Kattâm bintu Sahne'yi, şiîlik asabiyyetiyle ayıplayıp kötülemek üzere O'nun bulunduğu yere, yani Küle'ye varıp - güzelliğin şöhreti dünyayı tutmuş ve İbn Mülsem'i Hz. Ali'yi öldürmeye sürükliyecek kadar güzel olduğu halde -

—«Sen ne çirkin karısın!»

demişti. O da cevabında :

—«Sen kısa boylu ve koca kafalı bir herifsin. Allah senin şanını o derece kısaltıp indirmiş ki bir kadına nisbetle tanınabilmişsin.»

diyerek Küseyyir'i susturuvermişti.

Bu hadise Kaf harfinde değişik bir şekilde tekrar gelecektir.

Küseyyir 105/723-724 tarihinde ölmüş. şiîrleri beğenilen bir şairdir. Azze'ye nisbeti O'na âşık olmasından dolayı olduğu halde kendisi :

هل وصل عزة الا وصل غانية في وصل غانية من وصلها خلف

beyti ile bu aşkı inkâr etmektedir. Gönüller yakan parlak şiirlerinden :

قضى كل ذي دين فوفى غريمه وعزة ممطول معنى غريمها (2)

meşhur beyti hakkında olan kıssa birinci cildde Ümmü'l-Benin'in hal tercemesinde geçmişti.

---

(1) Erkekler arasında boyun her ne kadar kısa ise de bulunduğum yerde mühim bir iş olduğu zaman çok uzunum.» demektir.

(2) «Benden başka her borçlu alacaklarına borcunu ödemiş. Halbuki Azze benim alacağımı geçiktiriyor, devamlı olarak geri atıyor.» demektir

B.Ç.

Küseyyir'in :

وانّي وتهيامي بعزّة بعدما تخلّت عمّا بيننا وتخلّت
لكالمرتجي ظلّ الغمامة كلّما تبوّأ منها للمقيل اضمحلّت

«Azze ile aramızda olan ilişkiden ikimiz de geçtikten sonra ben onun aşkından doğan hayretinle bulut gölgesini uman kimse gibiyim ki her ne vakit öğle uykusu için gölgesini arayacak olsa bulut zail olur. Ben de her ne kadar Azze'nin dargınlığından vâreste isem vuslatını istedikçe o imtina edegeldiğinden yine meramıma nail olamayıp bulut gölgesinde gölgelenmek isteyen kimse gibi hayretteyim.»

797 — AZZE el-MEYLÂ

«Mütemâyil Azze» manâsında olarak arapların eski şarkıcılarından bir kadın olan Azze el-Meylâ hal tercemesi daha önce geçen Cemile el-Muğannîye'den önce ölmüştür.

Ansar-ı kiramın azadlılarından olup Medine-i Münevvere'de oturur ekseriya Seyyide Sekine hazretlerinin meclisinde bulunurdu. Rasûlullah (S. A.V.)ın şairi Hassân b.Sâbit'i, şiirlerini terennüm ettikçe ağlatırdı. Cisim ve cemali ahlâkı ve hasletleri güzel, iffetli zarîf bir hanım idi. Yürüyüşünde sağa-sola meylederek yürüdüğünden Azze el-Meylâ denilirdi. Hakkında geniş bilgi Eğânî'nin 6. cîldindedir.

798 — AZZE bintu'l-Hâris
(Hâris'in kızı Azze)

Ümmü'l-Mü'minin, Rasülullah (S.A.V.)ın mübarek hanımlarından Meymüne bintu'l-Haris'in kız kardeşi olarak Rasül-i Ekrem (S.A.V.)in baldızıdır.

799 — AZZE bintu EBÎ SÜFYAN
(Ebu Süfyan'ın kızı Azze)

Ümmü'l-Mü'minin, Rasûlullah (S.A.V.)ın mübarek hanımlarından ümmü Habîbe'nin kız kardeşi olup Rasûl-i Ekrem'in baldızıdır. İsminin Hamne, Dürre ya da Azze olduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır. (1)

Azze el-Eşcaîyye, Azze bintu Hâbil el-Hızzâîyye iki sahabî hanımdır.

---

(1) Ümmü Habîbe, Rasûlullah (S.A.V.)'a, Azze ile evlenmesini teklif etmişse de Rasûlullah (S.A.V.) bunun kendisine helâl olmadığını bildirmiştir. (Mevâhib'den). Buharî ve müslim rivayet ediyor: Ümmü Habîbe Rasûlullah (S.A.V.)'a :
—«Ey Allah'ın Rasülü kız kardeşim Azze'yi nikâhla. demiş Rasülullah (S.A.V.) da:

800 — İZZETU'L—MELİK

Birinci cildde Dilşad Hatun'un hal tercemesinde adı geçen Şeyh Hasan Kebir'in hanımlarından fâcir bir kadındır. Devrinin emirlerinden Yakub Şah ile ilgisinden dolayı kocası bir hususta ötürü Yakub Şah'ı hapsedip sıkıştırınca bir gece İzzetu'l-melik cariyeleleriyle beraber Şeyh Hasan Kebîr'in husyelerini sıkıştırıp öldürmüştü. Olay üçüncü gün Şeyh Hasan Kebîr'in akrabalarınca anlaşılınca kadını parça parça edip etini yemişlerdir. (Sahâifu'l-Ahbâr III. cild S.9'dan)

801 — İSÂM

Mecmeu'l-Emsâl'de anlatıldığına göre Isâm, Kinde Kabilesinden fesahat ve dirayet sahibi bir kadın olup birşeyden haber sorma sadedinde söylenen!

ماورائك يا عصام

darb-ı meselinin menşeidir. Bu sözü ilk defa, Kinde krallarından Harîs b.Amr Isâm'a hitaben söylemiştir. Olay şöyledir :

Hâris, Rabia kabilesi eşrafından, daha önce hal tercemesi geçen Avf b.Mahlen b.Zühl b.Şeyban'ın kızı Ümmü Ünâs'ın güzelliğini, akıl ve dirayetini, kemalini işiterek onunla evlenmek istemiş ve görücü olarak da bu Isâm'ı göndermişti.

Isâm giderek kızı lâyıkı veçhiyle görüp geldiğinde Hâris,

—«Ne haber bakalım?»

anlamında olmak üzere :

ما ورائك يا عصام ؟

diye sormuş; Isâm da kızı lâyıkıyla görüp beğendiği cihetle lâyıkıyla gördüğünü anlatmak üzere :

—«Bunu gerçekten istiyor musun?»
diye sormuştu. Ümmü Habibe :
—«Bana ortak olacaklar içinde kız kardeşimden daha hayırlısı var mı ki.»
demiş Ancak Rasûl-i Ekrem :
—«Bu bana helâl değildir.»
buyurmuştu. Ümmü Habibe'nin
—«Ben, sizin Ümmü Seleme'nin kızı ile evleneceğinizi duydum.»
demesi üzerine de,
—«Kucağımda yetişmiş kızlığım olmasaydı.»
buyurarak şöyle devam eder,
—«O da bana helâl değildir. Zira süt kardeşimin kızıdır. Hem beni hem de Ebu Selemeyi Süveybe emzirmişti.»
(Zürkânî'den)

B.Ç.

demiş böylece bunlardan birincisi herhangibir şeyin aslını, künhünü anlamak üzere sormada, ikincisi de İzah makamında kullanılan darb-ı mesellerden olmuştur.

Fesahat-i beyanı hasabiyle Isâm, ondan sonra Ümmü Ünâs-ı Hâris'e serapâ anlatmaya girişerek :

رأيت جبهة كالمرأة المصقولة يزينها شعر حالك كأذناب الخيل
ان أرسلته خلته السلاسل. وان مشطته قلت عنا قيد جلاها
الوابل. وحاجبين كأنما خطا بقلم او سودا بفحم بقوسا على مثل
عين ظبية عبهرة، بينهما أنف كحد السيف الصنيع حفت به وجنتا
كالأرجوان فى بياض كالجمان. شق فيه فم كالخاتم لذيذ البسم.
فيه ثنايا غر ذات أشر تقلب فيه لسان. ذو فصاحة وبيان. بعقل
وافر. وجواب حاضر. تلتقى فيه شفتان حمراوان تحلبان ريقا كالشهد
اذا دلك. فى رقبة بيضاء كالفضة. ركبت فى صدر كصدر تمثال رمية.
وعضد ان مدمجان، عبارة الأصل مدمجان، يتصل بهما ذراعان.
ليس فيهما عظم يمس. ولا عرق يحس. ركبت فيهما كفتان دقيق
قصبهما، لين عصبهما.

«Bir alın gördünki cilâlı ayna gibi parlak idi. O berrak alıma at kuyruğu gibi gür ve gayet koyu siyah saçlar öyle bir zinet vermiş idi ki onları çözüp salıverecek olsa lüle lüle olduğundan zincir; tarayıp düzeltecek olsa sağamaklı yağmur görmüş salkım zannedersin. Kaşları sanki kalem ile çekilmiş, üzerine kömür sürülmüş gibi düzgün ve siyah olup ceylan gözü gibi bir göz üzerine kavislenmişlerdi. Aralarında bir burun vardı ki musaykal kılıç ağzı gibi olup sıvı inci beyazlığındaki tende erguvan pembeliğinde iki yanak çevrelemişti. Ağzı yüzük gibi ve tatlı tebessümlü olup içinde bir ön dişleri vardı ki berrak ve gayet temiz tutulmuştu. Dilinde tatlılık ve fesahat, aklında kuvvet, cevabında bedâhet vardı. Dudakları kırmızı olup konuştukça aralarından bir tükürük peyda olurdu ki bal gevşediğinde nasıl olursa öyle idi. Gerdanı gümüş gibi beyaz ve berrak olup bir göğüsle birleşmiş ki mermerden yontulmuş zannedersin. Pazuları pazubende ile süslü (aslın ibaresine göre sıkı etli) olup onlara bir kollar bitişmiş ki tutulacak kemiği, yoklanacak damarı yok idi. Elleri de gayet ince kamışlı ve yumuşak sinirli, gayet nazik idi.»

Der. Kızı çıplak olarak seyretmiş olduğundan vücudunun kalan kısımlarını da bu minval üzere vasfedip övünce Hâris kızın ana babasına haber

göndererek onunla evlenmeye talip oldu. Onların muvafakatlarını da alarak muradına erdi.

«Mâ verüreke yâ Isâm?» terkibindeki muhatab zamirini fethalı olarak okuyanlar buradaki Isâm'ın adıgeçen kadın olmayıp Numân b.Münzir'in derbân'ı olan Isâm b.Şehber olduğunu söylerler. Bu Isâm hastalanıp öldüğü zannedilirken iyileşip Numân'ın huzuruna geldiğinde Numân Ona :

ماورائك ياعصام ؟

diyerek hatırını sormuştur. Bu darb-ı mesel de orada kalmıştır, derler.

Meydânî der ki :

«Caizdir ki bu darb-ı meseli aslı benim zikrettiğim gibi olup sonradan isimler birbirinin aynı olunca her biri müzekker ve müennesden müstahak olduğu şey ile hitab olunmuş olsun.»

Lâkin malûmdur ki darb-ı meseller ilk söylendiği şekil üzere kalır ve değişmez. Bunu Meydânî merhum kendisi de ilerde Anûd'un hal tercemesinde geleceği üzere :

في الصيف ضيعت اللبن .

darb-ı meselinde söylemiş olduğu halde burada yanılmıştır.

نَفْسُ عصام سودت عصامًا

vezinli darb-ı meseli ile ondan alınan :

كن عصاميًا ولا تكن عظاميًا

darb-ı mesellerindeki Isâm'ın adıgeçen Isâm b.Şehber olduğunda ittifak edilmiştir. Devlet ve haşmetinin evveli yok iken kendi aklı ve gayreti ile meydana alarak şeref ve başkanlık kazandığı için hakkında :

نفس عصام سودت عصامًا وعلمته الكر والاقدامًا
وصيرته ملكًا همامًا

denilmiş ve giderek ilk mısra darb-ı mesel olmuştur.

Bu darb-ı meselin açıklamasında ve manâsını ifade de Kamus Mütercimi Âsım Efendi merhum «Isâm Hârici kastedilmektedir.» demek suretiyle isabet edememiştir.

Şiirin manâsı şöyledir :

«Isâm önceleri başkanlıktan nasibsiz iken nefsinin hak vergisi istidadı,

akıl ve rüşdü kendini şeref ve başkanlığa ulaştırdı, ona hücum ve kaçmayı harb ve atılganlığı öğretti. Onu mümtaz bir kıral yaptı.»

كن عصاميًا ولا تكن عظاميًا

Tabiri de «Şeref ve şan senin kendi kazancın olsun, kendi zâtından kaynaklansın. Çürümüş kemik kabilinden olan babaların ve dedelerin ile olmasın.» Yani «Sen kendi nefsinde nail olduğun şeref ile öğün. Baba ve dedelerinin, kabirlerinde kalmış olan kemikleri ile övünme.» demek olarak zadeğandan olmakla izzet ve şeref tafraları satmanın muteber olmayıp makbul olan şerefin, kişinin kendi kazandığı şeref olduğunu bildirir. Isâm İsferâyînî bunu Kafiye şerhi hutbesinde gayet güzel söylemiş ve kullanmıştır.

Cevâhir-i Multekata'da zikredilen güzel hikâyelerden ve edebî malûmattan birini, münâsip düşeceğinden buraya alıyoruz :

Bir gün Hacâc-ı Zâlim'in yanında bir adamı bilgisizlik ve ahmaklıkla niteleyip «ebleh ve bilgisiz bir adamdır.» dediler. Adıgeçen adamı Haccâc da hakîr görüp bilgisizliğinin ve aptallığının derecesini anlamak isterdi.

O adamın bir gün Haccâc'a bir işi düşerek yanına girdi. Haccâc :

عصامي أنت أم عظامي ؟

«Sen kendinde olan şeref ile mi övünürsün, yoksa ecdâdın ile mi?» diye sorunca adam :

عصامي وعظامي

dedi. Haccâc adamın bu sözünden «Ben hem kendi liyakatimle, hem de babalarım ve dedelerimle iftihar ederim» manâsı çıkarıp :

«Bu adam insanların en hayırlısıdır.»

Sözüyle adamı övüp ihtizacını gidermişti. Adam Haccâc'ın yanında bir kaç gün kalıp da bilgisizliği ve aptallığı Haccâc tarafından anlaşılınca Haccâc :

—«Ben sana bir şey soracağım. Bana doğru söylemelisin. Eğer yalan söyleyecek olursan seni katlederim.»

dedi. Adam :

—«Ne sorarsan sor. Benden doğru sözden başka bir şey işitmezsin.»

diye söz verince Haccâc sordu :

—«Ben sana Isâmî'misin yoksa Izâmî misin diye sorduğunda «hem Izâmî.» diye cevap vermiştin. Bu cevabdan maksadın ne idi?»

Adam :

—«Isamî olmak mı hayırlı, yoksa izâmî olmak mı bilmediğinden ikisinden birini seçersem hata ederim diye korktum ve kendi kendime düşünüp «İkisini birden seçerim. Böylece birinin menfaati diğerinin zararını defetmiş olur.» dedim ve o şekilde cevap verdim.»

dedi.

802 — ASMÂ' el-YAHUDİYYE

Asr-ı saâdette Medine-i Münevvere'nin Hatme oğulları aşireti yahudilerinden mel'un bir kadındır. Ashabdan Umeyr b. Adiyy tarafından öldürülmüştür. Asmâ, aynı kabile yahudilerinden Mervan adlı bir adamın kızı ve yine aynı kabileden bir adamın karısıydı.

Daima kâfirleri İslâm aleyhine teşvik eder bizzat kendisi de İslâm'a dil uzatır ve sövgülü, bir takım herzelerle dolu hicivleri ile Rasûlullah (S.A.V.)ın gönlünü incitirdi. Bu sebeple aynı kabileden Umeyr b. Adiyy kendisini öldürmekle görevlendirildi. Umeyr zahiren amâ, fakat hakikatte gözü açıklardan idi ve adıgeçen kabile içinde İslâm ile şereflenen ilk kişi o idi. Rasûlullah (S.A.V.) dan bu emri alınca kör olduğu halde bir gece kadının evine girip onu yatağında öldürdü.

803 — ISMETİ

Âteşgede'de yazılı Iran kadın şairlerindendir. Semerkand kadısının kızı idi. Şiirlerinden aşağıdaki beytini sağlam tabiatının bir delili olmak üzere buraya alıyoruz :

مگر رسوای عشق از مردم عالم غمی دارد ؛ که عشق کشتن و زسواشدن هم عالمی دارد

Yani :

«Meğer aşk denilen külhanî âlemin halkından üzerin ve bizar iniş ki âşık öldürmek ve rüsvay olmak âlemini peyda etmiştir.

Hem yakar pervanesin hem sûz-ı dil ızhar eder.
Muktezâ-yı meşreb-i şem'-i şeb ârâ böyledir.

güzel beyti de İsmetî'nindir. Fakat bu ismeti kadın olmayıp Rum (Anadolu) erkek şairlerindendir.

804 — AFSÂ (1)

Âteşgede'de zikredildiğine göre bu da Semerkand halkından bir kadın şair olup aşağıdaki beyit onundur :

قامتِ سروکه در آب نمودار شده کرده دعوای بقدیار تکو نسار شده

805 — AFRÂ'

Mecnün-i Âmiri'nin :

عجبت لعروة العذری أمسی أحادیثًا لقوم بعد قوم
وعروة مات موتًا مستریحًا وها أنا ذا أموت کل یو م

dediği Urve b. Hizâm b.Mâlik el-Azerî'nin sevgilisi olan Afrâ bintu Muhâsır b-Mâlîk el-Azeriyye'dir. Her ikisi de aynı kabileden olup kardeş çocukları idiler. Mensup oldukları Azre kabilesi Yemen diyarında bir aşiret olup ahalisi aşk ve karasevda ile bilinip ekserisi tutulmuş idi. Onların aşkları

الهوی العذری

diye aşıkların dilinde darb-ı meseldir.

Urve ile Afrâ'ın zamanları Hz. Osman'ın halifeliği sıraları olup destanları Eğânî'de. Fevatu'l-Vefeyât'da ve Tezyinu'l-Esvâk'da yazılıdır.

Afrâ'ın, aşığı Urve ile evlendirilmesi ebeveyni tarafından vadedilmiş ve hatta istenilen bahâyı tedarik etmek üzere Urve gurbete gitmişken, Ebeveyni Afrâ'yı, O gurbetteyken çıkagelen ve ona talip olan Şamlı bir zenginde evlendirivermişlerdi.

Bunun üzerine Afrâ':

یاعروانّ الحیّ قد نقضوا عهد الاله وحالفوا الغدرا.

Yani : «Ey Urve haberin olsun ki aşiretim halkı Allah'ın ahdini bozdular da zulüm ve hıyanetle anlaştılar.»

demişti. Biçare Urve dönüşünde o elem ile ölüp gitmiş olduğundan Afrâ, onun ölüm haberini alınca aşağıdaki beyitleri; Şam'da bulunduğu için de kabrini ziyarete muvaffak olamamasının üzüntüsünden de bu üzüntüyü içeren ondan sonraki beyitleri söylemiştir :

---

(1) Bu şairin isminin tam zaptı yapılamamış olup yazılışı şöyledir :
B.Ç.

ألا ايها الركب المجدون ويحكم أحقاً نعيتم عروة بن حزام
فان كان حقاً ما تقولون فاعلموا بان قد نعيتم بدر كل ظلام
فلا لقى الفتيان بعدك راحة ولا رجعوا من غيبة بسلام
ولا وضعت أنثى تماماً حمله ولا فرحت من بعده بغلام
ولا لا بلغتم حيث وجهتم له ونغصتم لذات كل طعام

غدا نى ان ازورك يا خليلى معاشر كلهم واش حسود
أشاعوا ما علمت من الدواهى وعابونا وما فينا رشيد
فأما اذ ثويت اليوم لحداً فدور الناس كلهم لحود
فلا طابت لى الدنيا فراقاً لعبدك لا يطيب له العديد

806 — AFRÂ bintu'l-AHMER
(Ahmer'in kızı Afrâ')

Ahmer Huzâî'nin kızıdır. İbnu'l-Ferend adıyle meşhur olan Hâris Huzâî'nin hanımı ve aynı zamanda amcası kızıydı.

Evlenmiş ve daha evvel de birbirlerine âşık olmuş oldukları halde bir aralık Afrâ, kocasından izin alarak anne-babasını ziyarete gitmişti.

Anne-babasının evinde kalması uzayınca karı-kocadan herbiri kendiliğinden kalkıp gitmeyi kendilerine bir âr ve ayıp saymışlar; herbirinin ebeveyni de onlara bakarak aralarında ayrılık müddetinin uzaması cihetiyle herbiri kendi tarafının küçük düşmesi evhâmından çekinerek koca tarafı oğullarının, kadın tarafı da kızlarının gitmemesi hakkında yemin etmişlerdi. Hasret zamanının bu şekilde uzayışından ve üzgünlük verişinden Hâris hastalanarak aralarında haberleşmeye mecbur kalmış ve şu kıt'ayı yazıp Afrâ'ya yollamış :

صبرت على كتمان حبك برهة ولى منك فى الاحشاء اصدق شاهد
هو الموت ان لم تأتنى منك رقعة تقوم لقلبى فى مقام العوائد

Afrâ da ona cevap olarak şu kıt'ayı yazmıştır :

كفيتا الذى تخشى وصرتا الى المنى ونلتا الذى تهوى برغم الحواسد
ووالله لولا ان يقال تظننا بى السوء ما جانبت فعل العوائد

Hâris'in yazdığı kıt'a .

«Senin aşkının derdi benim içime yerleştiği halde onu bir vakit gizlemeyi çalıştım. Kalbimce hasta ziyareti yerine kaim, yani benim gönlümü teselli edecek bir kâğıdın da gelmezse artık ölümdür.»

Mealinde olup kızın ona yolladığı cevabî kıt'a da sitemkârane ta'rizle beraber «Vallahi hakkımızda dedikoduyu mucib olmıyacağını bilsem hasta ziyaretinden kaçınmazdım.»

Manâsındadır. Kızın bu mektubunu alan Hârîs mektubu okumuş ve koklayarak ruhunu teslim etmiştir.

Tuhafdır ki Afrâ' ya :

«Keşki kocanı ziyaret ile diriltmiş olaydın ne olurdu?»

dediklerinde

«Kocanın âşığısın derler diye korkarım. Fakat yakında ben de kendimi telef ederim.»

cevabını vermiş olduğu ve çok geçmeyip onun da cenazesinin görüldüğü Tezyînu'l-Esvâk'ta yazılıdır.

806 — AFRÂ bintu UBEYD
(Ubeyd'in kızı Afrâ)

Ansardan Ubeyd b.Sa'lebe'nin kızı ve Hâris b. Rifâa en-Neccârî'nin zevcesi olup her biri kendine izafetle İbnu Afrâ diye meşhur Muâz, Muavvez ve Avf adındaki sahabilerin anneleri olan sahabî hanımdır. Bu üç oğlu ile beraber diğer 4 oğlu da ashab-ı Bedr'den olup yedisi birden Bedr harbine katılmışlar, içlerinden Muâz ve muavvez cenabları yeni yetme gençler oldukları halde Ebu Cehl'i öldürmek üzere fedai olmuşlar ve hakkından gelmişlerdi. Avf adındaki büyük kardeşleri de O günki günde şehidlik mertebesine ulaşabilmek için buna mani olabilecek olan zırhını sırtından çıkarıp atmış ve hemen kılıcını çekerek düşman üzerine hücum etmiş, Müşriklerden nicelerini öldürdükten sonra şehid olup muradına ermişti.

Afrâ, sahabeden diğer bir kadının daha ismi olup O da Ansardan ve Hazrec kabilesindendir.

807 — UFEYRA el-ÂBÎDE

Nefehât'da ve Şa'rânî'nin Tabakât'ında zikredildiği üzere ilk velilerden Basralı bir hanım olup hal tercemesi ilerde gelecek olan Muâze el-Adeviyye ile çağdaş idiler. Kudsî dergâhın mukarribünun hali olan Allah korkusu ile çok ağlamaktan gözleri kör olmuştu. Birisi bir gün kendilerine.

—«Gözsüzlük ne müşkil şeydir!»

deyince cevabında :

—«Hak ve hakikati görmemek ve ilâhi emirlerden muradın ne olduğunu anlamayıp gönlü kâr olmak daha müşkildir.»

buyurdular. Gerçekten süret ve zahirde a'mâ olduysa da sîret, ahlâk ve hakikatta görür ve basireti açık olduğunu bildirdi. (1)

---

(1) Abdullah b.Abbâs'ın gözleri görmez olduğu zaman Mervan b. el-Hakem kendisine : «Ey Hâşim oğulları size ne oluyor? hepinizin gözleri kör oluyor!» demiş; O da; «Ya siz ey Ümmeyye oğulları! size ne oluyor da basiretleriniz bağlanıyor?» diye cevap vermişti. Ufeyra'nın yukardaki cevabı Abdullah b.Abbâs'ın bu doğru cevabına ne kadar da benziyor.

Ufeyra'nın bu menkıbesi Nefehat'ta anlatılmıştır. İmam Şa'rân'nin Tabakât'ında da şöyle anlatılır :

Salihlerden bir takım kişiler Ufeyra'nın ziyaretine gelmişti. Orada bulunanlar onların, hayır düa niyaz ettiklerini kendisine anlattılar. Ufeyra :
—«Eğer günahkârların lail ve ebkem (dilsiz) olması lâzım geleydi bu ihtiyarınız hiçbir söz söyliyemezdi. Fakat düa etmek sünnet-i seniyyedir.» diye mütevâzıâne bir mukaddimeden sonra :

جعل الله قراءتكم من نبق الجنة وجعل ذكر الموت مني ومنكم على بال
وحفظ علينا الإيمان إلى الممات وهو ارحم الراحمين.

diye düa buyurdu.

Ufeyra ismi bazı Nefehât tercümesi basmalarında yanlış olarak Ukayra şeklinde basılmıştır.

808 — UFEYRA bintu ĞIFÂR
(Ğıfâr'ın kızı Ufeyra)

Ğıfâr b.Cedîs'in kızı ve Esved b.Ğıfâr el-Cedîsî'nin kız kardeşi olup birinci cildde Şemmüs el-Cedîsiyye adıyle geçen kadındır. Şemmus, Ufeyra'nın lâkabı olup İbn Haldun Mukaddîme'si tercümesinde bu kelime yanlış olarak Şem'ûn şeklinde basılmıştır. Şîn harfinde kaydettiğimiz beyitleri sonradan 9 beyit olarak bulduk buraya alıyoruz :

أيجمل ما يؤتى إلى فتياتكم   وأنتم رجال فيكم عدد النمل

وتصبح تمشي في الدماء عفيرة   عشية زفت في النساء إلى بعل

ولو أننا كنا رجالا وكنتم   نساء لكنا لا نقر بذا الفعل

فموتوا كراما أو أميتوا عدوكم   ودبوا لنار الحرب بالحطب الجزل

وإلا تخلوا بطنها وتحملوا   إلى بلد قفر وموتوا من الهزل

فللبين خير من تماد على أذى   وللموت خير من مقام على الذل

فإن أنتم لم تغضبوا بعد هذه   فكونوا نساء لا تعاب من الكحل

ودونكم طيب العروس فإنما   خلقتم لأثواب العروس وللنسل

فبعدا وسحقا للذى ليس دافعا   ويختال يمشي بيننا مشية الفحل

Bu beyitlerdeki suçlama ve zulümden şikayete nedir olan olay. Sîn harfinde beyan edilmişti.

Kafiyesi değişik ve karışık olan aşağıdaki şiiri de yine Ufeyra kendi başına gelen o olay üzerine söylemiştir :

لا أحد أذل من جديس أهكذا يفعل بالعروس
يرضى بهذا يا لقومي حر أهدى وقد أعطى وساق المهر
لأخذه الموت كذا لنفسه خير من أن يفعل ذا بعرسه

Meali :

«Meğer Cedîs kavminden daha alçak kimse yok imiş Yeni gelin hakkında bu çirkin iş hoş görülür mü? Kişinin masraf edip aldığı, mehrini verdiği kıza kavuşmak nimetinin kendinden evvel başkasına ait olmasına hiç, bir hür kişi razı olur mu? Hür olan adamın yeni gelin olan karısını bu halde bulmaktan ise nefsine ölümü seçmesi elbette daha hayırlıdır.»

demektir.

Kamus'ta zikredildiğine göre bir de cahiliyye devri hakimlerinden Ufeyra isminde bir kadın vardır.

809 — AKÎLE bintu'd-DAHHÂK
(Dahhâk'ın kızı Akîle)

Tezyînu'l-Esvâk hâmişinde matbû olan Dîvânu's-Sabâbe'de görülerek sonradan Meâhîdu't-Tansîs'den tashîh olunduğuna göre Dahhâk b.Muhrik'ın kızıdır. Arap kadınlarının fasihlerinden, aşka ve karasevdaya tutulmuşlarından olup amcaoğlu Amr b. Ka'b b. Muhrık'ın ma'şûku ve âşığıdır.

Farazdak'dan rivayet edildiğine göre Farazdak kendisi şöyle anlatır:

«Nehşel oğullarından bir zatın kölesi kaçmıştı. Onu aramak ve yakalamak üzere Yemâme yönüne doğru çıkıp Hanife Oğulları yurduna yaklaştığımda Yağmur yağmaya başladığından dönüp onların yurduna girdim. Devemi çökerttiğim obadan güzel bir kız çıkıp «Bu deve kimindir?» diye sorup misafir olduğumu anlayınca yanıma gelerek :

—«Siz hangi kabiledensiniz?»

diye sordu. Ben de

—«Nehşel aşiretindenim.»

diye cevap verdiğimde :

—«Siz o cemaatsiniz ki içinizde Farazdak adlı şaîr :

انا الذى سمك السماء بنينا بيتا دعائمه أعز وأطول

demişti.»

dedi. Ben de: «Evet» dedim. Bunun üzerine kız gülerek :

—«Cerîr onun bu beytini şu sözüyle yıkmıştır :

أخزى الذى سمك السماء مجاشعا وأحل بيتك بالحضيض الاسفل

deyince onun akıl ve cerbesesine hayran kaldım. Sonra bana :
—«Nereye gitmek istiyorsun?»
diye sordu. Ben de :
—«Yemâme'ye gideceğim.»
dediğinde bir göğüs geçirip şu beyitleri okudu:

تذكرني بلاداً خيراً هلي بها أهل المروءة والكرامة
ألا فَسَقَى الاله سحاب غيثٍ يجود بسحه بلد اليمامة
وحيّ بالسلام أبا نجيد فاهل للتحيّة والسلامة

Kız ile ülfet ve sohbet ederek :
—«Sen kocada mısın. yoksa daha kendi yurdunda mısın?»
diye sordum. Cevap olarak bana şu beyitleri söyledi :

اذا رقد النيام فان عمراً لكالقمر المنير المستنير
وما لي في البعل من مراد ولو رد التبعل لي أسيري

Sonra şu beyitleri söyleyip bir feryad kopardı ve ruhunu teslim etti:

تخيّل لي أيا عمرو بن كعب كأنك قد حملت على السرير
فان تك هكذا يا عمرو اني مبكرة عليك الى القبور

«Bu kimdir, hali nedir?»
diye aşiretin kadınlarına sordum. «Akile bintu Dahhâk b.Muhrık b. Nu'mân b. Münzir b. Mâissemâ'dır.» dediler.
«Şiîrinde zikrettiği Amr kimdir?»
diye sordum. «Amcası oğludur. Birbirlerine aşk ve sevgileri vardır. O Yemâme'de oturur.» dediler. Yemâme'ye vardığımda onu sordum meğer aynı gün o da vefat eylemiş.»

810 — AKÎLE

Şarkıcılardan meşhur bir cariyedir. Diğer kapı yoldaşları olan -ki daha önce hal tercemeleri geçmişti. - Halîde ve Rabiha da beraber olduğu halde hepsine birden, efendileri olan İbn Şemmâs'a nisbetle «Şemmâsiyyât» adı verilir.

811 — AKÎLE

Hasan câñ ailesinden Şeyhulislâm Muhammed Es'ad Efendi'nin kızı olup Sultan II. Osman Han onu evlenmeye şayân görmüşlerdir.

812 — UKRAŞE bintu'l-ATRUŞ b.REVÂHA
(Atrüş b. Revâha'nu kızı Ukraşe)

Arap kadınlarının fasîhlerinden nutuk ve cerbeze sahibi bir kadın olup

Sıffîn harbine Hz. Ali (R.A.) nin saflarında iştirak etmiş; asâsına dayanarak Hz. Ali'nin askerlerini aşağıdaki fasih, etkili konuşmasıyla cesaretlendirmiş, harb ve hücuma teşvik etmiştir :

أيها الناس عليكم أنفسكم لايضركم من ضل اذا اهتديتم. انّ الجنة
لايحزن من سكنها ولايموت من دخلها. فابتاعوها بدار لا يدوم
نعيمها ولاتنصرم همومها مستظهرين بالصبر على مرطلب حقوقكم.
ان معاوية قد وفد عليكم بعربي العجم غلف القلوب لايفقهون
الايمان ولايدرون الحكمة. دعاهم بالدنيا فأجابوه. واستدعاهم
بالباطل فلبّوه. فالله الله عباد الله في دين الله. يامعشر المهاجرين
والأنصار آمضوا على سيركم. واصبروا على هزيمتكم. واعلموا انّ
مصيركم الى الموت. كأني بكم غدًا وقد لقيتم اهل الشام كالحمر النافرة.

Yani :

«Ey insanlar, siz kendinize bakın: Siz hidayette oldukça başkalarının sapıklığı size zarar vermez. Muhakkak ki Cennet-i A'lâ yüce bir ikametgâhdır ki orada olanlara hüzün ve keder gelmez. Ona girenler ölmez. O halde O yüce cenneti nimet ve parlaklığı devamlı, üzüntü ve gamları eksik olmıyan bu fani dünya mukabilinde satın alınız. Haklarınızı gasbederek isteyen kimsenin ilerleme ve rahatsız etmelerine karşı sabır ve sebat ile mukavemet eyleyiniz. Gerçekten sizin hasmınız olan kişi üzerinize saf arap olmıyan, kalbleri kapalı, olup imanın hakikatini bilmez hikmetin tatlılığını anlamaz olan bir kavim ile gelmiştir ki onları dünya malına tamah ettirerek ve batıla davet ederek celbeylemiştir.

Ey Allah'ın kulları, ey muhacirin ve ensar topluluğu: Hak yolunda haktan ayrılmayın, azimetiniz üzere sebat, hezimete sabreyleyin, Bilmiş olun ki işinizin sonu ölümdür. İnsanın ömrünün günleri o kadar çabuk biter ki bugün harp ile ölünmezse hemen yarın ölünecektir. Şamlıları muharebede ürkek eşekler gibi bulacaksınız.»

Sonradan Ukraşe bir ihtiyaç dolayısıyla Muaviye'nin huzuruna geldiğinde Muaviye ilk anda kendisine yukardaki sözlerini okuyarak :

—«Senin o vakit bu sözlerine sebep neydi?»

Yolu serzenişte bulunup suçlamak iştemişse de Ukraşe :

—«Ey Mü'minlerin emiri, Allah Tealâ :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ (1)

buyuruyor. Akıllı olan zât istemediği şeyin iadesini reva görmez.»

diye söylemek istemeyince Muaviye. hilmi icabı onu muâheze etmeyip ihtiyacını gidermiştir.

(1) Maide Suresi, âyet : 101

813 — ALEMŞAH BEGÜM

İran şahları olan Safevî kırallarından meşhur Şah İsmail'in annesidir. Aslı itibariyle Azerbeycan hanlarından Uzun Hasan Bey'in kızı olup Uzun Hasan bu kızını sofi elbisesi içinde olan Safevîlerden Sultan Şeyh Haydar Erdebili ile, O'nun güzel inanç ve ikramına binaen evlendirmişti. Sultan Ali, Seyyid İbrahim isminde iki kardeşiyle Şah İsmail ondan doğmuşlardır.

Sadedil dervişlerin Haydarî (haydara mensub) olmaları Hz. Haydar-ı Kerrâr (Hz. Ali R.A.)'a olmayıp işte bu Haydar-ı Cerrâr'a nisbetledir. Hanedanı olan Safevîlerin Şahlıkları da şeyhlikten azma olup adıgeçen şeyh Haydar kayınpederinin vefatından sonra saltanatını ilân ederek Şirvanlılardan intikam almak maksadıyle Gürcistan üzerine sefere çıkmayı kararlaştırdığında taç giyip başına kırmızı Çuhadan 12 terekli bir taç giymişti. Tarihçilerin işaret ettiğine göre acemlere kızılbaşlık ondan kaldı. O tâca da, onu ilk giyenin ismiyle Tac-ı Haydarî denildi.

814 — ALEM es-SEMRÂ'

Abbasî devleti hanedanından Abdullah b.Musa el-Hâdi'nin cariyesidir. Rivayeti cihetiyle Eğani'de adı geçmektedir. Hal tercemesi ilerde gelecek olan Uleyye bintu'l-Mehdî'nin bazı şiirleri bundan rivayet edilmiştir.

815 — ALEM el-MEDENİYYE

Endülüs edibelerinden ve oraya doğu Arabistan'dan geçen cariyelerdendir. Aslı itibariyle Harun Reşid'in kızlarından birinin cariyesi olup doğumu ve tahsili Bağdad'da olduğu halde Medinè-i Münevvere'ye gidip Musiki sanatındaki maharet ve bilgilerini orada ilerletmiş ve kendisi ondan sonra şöhret bulmuş olduğu için «Medeniyye» diye tanınmıştır. Endülüs'te meşhur krallardan III. Abdurrahman'a satılmıştı. Fadl isminde bunun bir de kapı yoldaşı vardı ki o da çalgıcı ve bilgili idi. Fâ harfinde tekrar beyan edilecektir.

Tarîh-i Kâmil'de, ilerde hal tercemesi gelecek olan Kalem es-Salihiyye'nin de ismi Alem olarak gösterilmiş ise de (1) Eğânî'ye muhalif düştüğü için kaf yerine ayın olması matbaa hatası olarak düşünülebileceği için muteber görmedik.

816 — ULEYYE bintu'l-MEHDÎ

(Mehdi'nin kızı Uleyye)

Abbâse bintu'l-Mehdî'nin kız kardeşi olarak Abbasî halifelerinden Muhammed el-Mehdî'nin kızı ve Harun Reşid'in de baba bir kız kardeşidir. Nehdî'nin, hal tercemesi ilerde gelecek olan Meknüne adlı cariyesinden doğmuştur. İlim ve şiîr erbabından, divanı da olan şânı yüce güzel bir kız idi.

(1) VII. Cild, Sayfa : 12

Kendinin güzelliği de fazilet ve kemali gibi en yüksek derecede, musikî sanatındaki meleke ve mahareti nihayetsiz olup asaletine ilâveten iffet ve dirayeti de olmakla taharet üzere olduğu zamanlarda seccâdeden kalkmaz, âdet üzere olduğu zamanlarda (Hayız zamanları) terennüm üzere olurdu. Aşağıdaki beyitleri gönüller yakan şiirlerindendir :

يا واحدًا الحب مالى منك اذ كلفت نفسى بحبك الا الهم والحزن
لم يخلك سرور ولا حزن وكيف لا كيف ينسى وجهك الحسن
ولا خلا منك لا قلبى ولا جسدى كلى بكلك مشغول ورتهن
نور تولد من شمس ومن قمر حتى تكامل فيه الروح والبدن

Yani :

«Ey tek sevgilim. Ruhum senin sevginle meftûn oldu olalı ağlamasından üzüntü ve kederinden başka bir şeyi olduğu yoktur. Seni bana ne sevinç ne de mahzuniyyet unutturamamıştır. Hiç senin tatlı yüzün unutulabilir mi? Senden ne kalbim ne cesedim hali olmamıştır. Bütünüyle zâhir ve bâtınım seninle meşguldür. (Sonra hitabdan gaybete iltifat ile:) O bir nürdur ki güneş ve aydan doğmuş cisim ve can kendisinde kemal miktarını bulmuştur.»

Edebiyat kitaplarında anlatıldığına göre Uleyye'nin Tall isminde köle bir sevgilisi vardı ki şiirlerinde onunla teğazzül eder yani onun adına şiir yazardı.

Kardeşi Harun Reşid onun bu gazellerine muttali olunca bu hali kendinin yüce şanına yakıştıramayıp Tall'in adını bir daha sözünde anmamasını sıkıca tembih etmiş ve and verdirmişti. Bir müddet sonra dinledi ki Uleyye Kurîan-ı Kerim'den Bakara suresi'nin sonlarını okuyor :

فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ

âyet-i kerimesine geldiğinde :

فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَمَا نَهَانِي عَنْهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ

diye okuyunca Harun Reşid insafa gelerek Tall'in adını ona bahşetmiştir.

Bu kıssayı bilmemekten ötürü zikrolunan beyitlerin birincisi Fevatu'l-Vefeyât'da müennese hitab şeklinde :

يا وحيدة الحسن مالى منك ..

şeklinde vaki olmuş ve üçüncü beyit olarak gösterilmiştir.

(1) Bakara Suresi, âyet: 265

Uleyye'nin, Harun katında kadri yüce olup Harun Reşid ona fevkalâde hürmet ve muhabbet eder ve daima yanından ayırmazdı. Horasan'a olan yolculuğunda bile yanına almıştı. Merc denilen yere ulaştıklarında Uleyye Bağdad'ı arzulayarak:

ومغترب بالمرج يبكي لشجوه وقد غاب عنه المسعدون على الحب

اذا ما أتاه الركب من نحو أرضه تنشق يستشفي برائحة الركب

Kıt'asını söyleyince Harun acıyıp Uleyye'yi oradan geri göndermiştir

ISTITRAD :

Harun Reşid bu seferinde Hanefi Müctehid İmam Muhammed b. Hasen eş-Seybânî hazretleriyle nahiv âlimi Kisâî'yi de beraberinde götürmüştü.

Rey şehrine ulaştıklarında her iki imamın da ecelleri gelerek 180/796-797 senesi idi ki tesadüfen ikisi birden Rey şehrinde vefat eylediler. Rey memleketi Harun'un başının öne düştüğü ve doğduğu yer olduğu halde onların vefat yeri olması hasebiyle : «Rey şehri ne uğursuz imiş fıkıh ve edebiyat ile girdim. Fıkıh ve edebiyatı orada kaybettim.» diye üzüntüsünü ve uğursuz bulduğunu açıklamıştır.

Fakat Rey şehri sonradan Tıb'dan Kitabu'l-Hâvînin müellifi Ebu Bekir er-Razî ile Tefsir-i Kebir ve Mebâhis Maşrıkıyye, mütaleb Aleyh benzeri ilim hazinelerinin sahibi olan İmam Fahreddin er-Razî gibi iki şanı yüce ilim adamını yetiştirmiş olmasına nazaran adıgeçen iki imamın orada kalmaları oranın uğursuz değil belki ilim merkezi olduğuna bir işaret gibi olmuştur.

İmam Fahreddin er-Razî'nin şöhreti kendisi hakkında ayrıca bilgi vermekten vârestedir. Ebu Bekir er-Razî ise meşhur filozof Muhammed b.Zekeriyya er-Razî'dir ki tarih itibariyle Farabî ve İbn Sina'dan öncedir. Faziletçe de önceliği olup kitabı el-Hâvî dünya doktorlarının dayanağı olarak tıp kitaplarına kaynak durumundadır. Çiçek hastalığından, ondan daha önce hiç kimse bahsetmemiştir. Yüz kadar olan eserlerinden birini sırf bu konuya ayırmıştır.

Rey şehrini iki şehzade bina etmiş imiş. Şehir kurulduktan sonra aralarında şehrin hangisinin adıyla anılacağı tartışma konusu olmuş. Akıllı bir kişi de hal çaresi olarak memlekete Rey, ahalisine de Razi denilmesini teklif etmiş ve bu da kabul edilmiş.

Meru şehri hakkında da, oraya mensup olan insan olursa Mervezi, eşya ve insandan başka bir şey olursa Mervî (meselî sevb-i mervi gibi) denileceği hakkında bir izah vardır. Fakat Sünbülzâde Efendi bunu farketmiyerek Nuhbe'de :

Mervezî belde-i Merv'e mensub

Şehr-i Rey nisbeti olmuş Razi

demiştir.

Anlatıldığına göre :

İmam Kisaî ile İmam Muhammed Hazretleri birlikte bulundukları bir mecliste Kisâî çeşitli ilimlerin faziletlerini açıklamaya başlayıp «Bir kimse ilimlerin hangisinde derinleşirse o ilim ile diğer ilimlerin meselelerinin çözümünü yapabilir.» İddiasını ortaya atmıştı. İmam Muhammed İmtihan gayesiyle der ki :

—«Sizin arapça ilimlerinde derinliğiniz ve vukufiyetiniz herkesçe bilinmektedir. Bir kimse sehiv secdesi yaparken yine yanılsa üzerine bir sehiv secdesi daha yapmak lâzım olur mu olmaz mı?

İşte bu meseleye arapçası ile cevap ver.»

İmam Kisâî :

—«Tekrar sehiv secdesi lâzım gelmez. Zira nahiv bilginleri «el-musağğur lâ yusaggur — ism-i tasğir yapılmış olan kelimenin tekrar ism-i tasğiri yapılmaz.» demişlerdir.»

diye cevap verir.

Sonra İmam Muhammed hazretleri tekrar sorar :

—«Bir kimse, eğer filân cariyeye malik olursam benden azad olsun diye cariyenin azat edilmesini malik olmasına talik eylese sahip olduktan sonra cariye azat olmuş olur mu olmaz mı?»

İmam Kisâi cevap verip der ki :

«Olmaz, çünkü bir darb-ı meselde :

السيل لا يسبق المطر.

«Sel yağmurdan önce gelmez» denilmiştir.

Uleyye'nin doğumu 160/776-777 tarihinde olup ölümü de 210/825-826 yılındadır. Kocası Abbasi hanedanından Musa b.İsa b.Musa b.Muhammed b.Ali b.Abdullah b.Abbâs idi.

Fevatu'l-Vefeyât'da anlatıldığına göre Uleyye'nin biraderzâdesi olan Halife Me'mun bir evin Uleyye'yi kucaklamış, o kadar uzun kucaklamış ki başı göğsünde olduğundan nefes alamayarak ölmüş.

Uleyye'nin güzel şiirlerinden bir çoğu Eğânî'de mezkûr olup aşağıdaki kıt'ası Hamâse-i Basriyye'de görülerek buraya alınmıştır.

اذا كنت لا يسليك عمن تحبه ثناء ولا يسفيك طول تلاق

فما انت الا مستعير حشاشة لمهجة نفس آذنت بفراق

Aşağıdaki beyitler de yine Uleyye'ye ait olup yukarda adıgeçen Tall adlı kölesi hakkında ve onun ismini gizleyerek, değiştirerek söylediği şiirlerdendir :

أيا سروة البستان طال تشوقي فهل لي إلى ظل لديك سبيل
متى يلتقي من ليس يقضى خروجه وليس لمن يهوى إليه دخول
عسى الله أن يرتاح من كربة لنا فيلقى اغتباطاً خلة وخليل

سلم على ذاك الغزال الأغيد الحسن الدلال
سلم عليه وقل له يا غال ألباب الرجال
خليت جسمي ساهراً وملكت في ظل الحجال
وبلغت مني غاية لم أدر فيها ما احتيال

يا موري الزند قد أعيت قوادحه اقبس إذا شئت من قلبي بمقباس
ما أقبح الناس في عيني وأسمجهم إذا نظرت فلم أبصرك في الناس

Uleyye şu beyitleri de, kardeşi Harun Reşid kendini ziyarete geldiğinde irticalen söyleyerek besteleyip Reşid'e okumuştur :

تفديك أختك قد حبوت بنعمة لسنا نعد لها الزمان عديلا
إلا الخلود وذاك قربك سيدي لا زال قربك والبقاء طويلا
وحمدت ربي في إجابة دعوتي فرأيت حمدي عند ذاك قليلا

Harun Reşid bir gün Uleyye'yi aramayarak kızkardeşi Abbâse'yi isteyip davet etmişti. Bunun üzerine Uleyye şu kıt'ayı söyleyip Reşid'i getirtmiştir :

ما لي نسيت وقد نودي بأصحابي وكنت والذكر عند راغ عا د
أنا التي لا أطيق الدهر فرقتكم فرق لي يا أخي من طول إبعاد

Harun Reşid Rakka'da bulunduğu sırada kardeşi Uleyye'yi özleyerek dayısı Yezid b. Mansur'a emir gönderip Uleyye'yi beraberinde Rakka'ya getirmesini istemişti. Uleyye yolda Nâûra denilen su dolaplarını görerek şu şiiri söylemiş ve bestelemiştir :

أشرب وغن على صوت النواعير ما كنت أعرفها لولا ابن منصور
لولا الرجاء لمن أملت رؤيته ما جزت بغداد في خوف وتغرير

Şu kıt'ayı da yine Uleyye Harun Reşid'e bir bayram günü söyleyip bestesiyle okumuştur :

طالت علي ليالي الصوم واتصلت حتى لقد خلتها زادت على الأبد
شوقاً إلى مجلس يزهى بصاحبه أعيذه بجلال الواحد الصمد

Harun Reşid'in vefatına Uleyye çok üzülmüş, şiir söylemeyi ve şarkı okumayı terketmiştir. Halife Emin zamanında söylemiş olduğu tek şiir şudur :

أطلت عاذلتي لومي وتفنيدي وأنت جاهلة شوقي وتسهيدي
لاتشربالراح بين المسمعات وزر طبيًا غريرًا نقيّ الخدّ والجيد
قد رنحته شمول فهو مختبل يحكي بوجنته ماء العناقيد
قام الأمين فأغنى الناس كلهم فما فقير على حال بموجود

817 — ULEYYE bintu'l-MANSUR
(Mansur'un kızı Uleyye)

Abbasi halifelerinden Ebu Cafer el-Mansur'un kızı Uleyye bintu'l-Mehdi'nin de halasıdır.

818 — ULEYYE

Meşhur şarkıcı Zeryâb'ın kızının ismidir. O da meşhur bir şarkıcı idi. Babası Zeryab aslı itibariyle Abbasî halifesi Mehdi'nin azadlısı ve İshak el-Musılî'nin talebesi olup bir aralık Endûlüs'te de bulunmuştur. Endülüste şarkıcıların başı (Reîsi) sayılırdı. Ölümünde yerini kızından başka tutan olmamıştır. Haklarında geniş bilgi Nefhu't-Tayyîb'in ikinci cildindedir.

Bu isimde bir de sahabi bir hanım vardır (1)

819 — ÜMÂRE Câriyetu ABDULLAH b.CAFER
(Abdullah b. Cafer'in cariyesi imâre)

Hz. Ali'nin kardeşi Hz. Cafer Tayyar'ın oğlu Abdullah'ın cariyesidir. Cevahir-i Multekata'da anlatıldığına göre Abdullah kendisini son derece severdi. Hz. Muaviye'yi ziyaret için Şam'a gittiğinde bu cariyesini de yanında götürmüştü. Şam'da iken Yezid b.Muaviye Abdullah'ın yanına geldiğinde cariyesi İmave'yi görmüş ve O'na tutulmuş, fakat babasının korkusundan bu tutkusunu açığa vuramamıştı. Babası Muaviye'nin ölümünden sonra yakınlarına bu sevdasını açmış ve onu elde etmenin bir çaresini aramalarını istemişti. Adamlarından birisi şöyle dedi :

—«Abdullah b.Cafer hazretleri kadri yüce bir zâttır. bu sebeple kendisine, bu cariyeyi sat ya da hibe et demek doğru olmaz. Babanızın ona olan hürmet ve riayetini de biliyorsunuz. O halde Cariyeyi elde etmek için bir hile düşünmekten başka yol yoktur.»

Aralarında müşavere ettikten sonra yine Yezid'in emri gereğince kendisine fasih dilli ve cesur bir adam bulup getirdiler. Bu adam Iraklı, akıllı, zeki ve hile hud'ada mahir birisi idi.

---

(1) Uleyye bintu Şüreyh el-Hadramî. Saib b.Yezıd'in kız kardeşi olan bir sahabi hanımdır. (İbn Esir, üsdü'l-Ğâbe, VII (199)

B.Ç.

Yezid adamla yalnız olarak kavuşarak ona sırrını açtı ve :

«Bu işin uhdesinden gelirsen benim katımda muteber kişilerden olursun ilh.»

diye vaad ve taahhüdlerde bulundu. Adam :

—«Ey Emir, Abdullah'dan cariyesinin alınmasının hile ve hud'adan başka çaresi yoktur. Dünyada bunu yapabilecek birisi varsa o da benim. Behemehal bir çaresini bulurum. Şu kadar var ki bana mal ile yardımcı olmanız lâzım.»

dedi. Yezid de :

—«Her ne kadar mal lâzımsa al.»

diye emretti. Adam Beytülmâlden bolca para alarak bununla cam eşyaları, mısır elbiseleri ve Irak mallarından hayli eşya, köleler ve hayvanlar satın aldı. Kendini zengin bir tüccar kılığına soktu ve Medîne-i Münevvere'ye doğru yola çıktı. Medine-i Münevvere'ye varınca Abdullah'ın evine yakın bir ev kiraladı ve eşyasını oraya indirdi.

Ertesi gün Abdullah'a haber gönderip :

«Bendeniz Irak ahalisindenim. Buraya ticaret için geldim. Sizin komşuluğunuz ve himayenizde bulunmayı arzu ederek eşyamı satıncaya kadar oturmak üzere yakınınızda bir ev kiraladım.»

deyince Abdullah memnun oldu ve kendisine ikramda bulunulmasını emretti.

Adam Abdullah'dan bu yakınlığı elde edince güzel bir at ve bir hayli hediye yanına alarak ziyaretine vardı. Bu hediyeleri kabul etmesi için Rasûlullah (S.A.V.)'a olan yakınlığı üzerine yemin verince Abdullah hediyeleri kabul etmek zorunda kaldı ve mukabilinde bolca ikramlarda bulundu.

Bir gün Abdullah güzel bir meclis tertib ederek o adamı da gözetti ve meclise davet buyurdu. Sohbet esnasında Umâre'nin de gelmesini emretti. O da gelip şarkı söyleyince Iraklı tâcir aklını kaçıracak raddelere geldi. Abdullah, adamı tâltif ve gönlünü hoş etmek maksadıyla ona :

—«Bu bizim Umâre gibisini hiç gördüğün ve O'nun nağmesi gibi nağmeler işittiğin var mı?»

diye sorduğunda adam :

—«Hayır vallahi ey efendim. Bunun mislini asla görmedim. Bunun gibi bir cariye ancak zât-ı devletlerinize lâyıktır. Zannetmem ki dünyada bir misli daha olsun.»

dedi. Abdullah :

—«Senin katında bu cariyenin bahası ne kadardır?»

diye sorduğunda adam :

—«Efendim, ben çarşı halkından bir adamım. Ticaretle mal kazanmaktayım. Bununla beraber eğer bu cariyeyi 10.000 dirhem baha ile bulmuş olsam satın alırdım.»

dedi. Abdullah yine müsafirine lâtife kabilinden

—«Şimdi sen bu cariyeyi 10.000 dirheme satın alır mısın?»

buyurdular. Adam: «Evet» deyince de :

—«Ben de sana bunu 10.000 dirheme satarım.»

buyurmasıyla adam :

—«Kabul ettim.»

dedi. Oradan kalkıp evine gelince parayı hazırlayıp ertesi sabah Abdullah hazretlerinin evine vararak 10.000 dirhemi Abdullah'ın önüne kodu. Parayı redderek her ne kadar :

—«Ben seninle lâtife ettim. Sen bilmez misin ki benim gibi birisi böyle bir cariyesini dünya dolusu mala satmaz.»

dediyse de adam susmayıp :

—«Efendim biliyorsunuz ki satışta ciddilikle eğlenme müsavidir. Eğer siz eğlence ve lâtife etmişseniz bendeniz gerçekten satın aldım. Eğlenme olarak değil. Cariye benim malım oldu. Bundan sonra sana helâl olmaz.»

dedi. Abdullah :

—«Sen ne fena bir misafirmişsin. Senden daha büyük bir derd başımıza gelmedi.

buyurdular sonra da cariyenin hazırlanmasını emrettiler. Elbise, koku, ziynet ve mücevherden ne lâzımsa üçbin altın harcanarak hazırlandı. Abdullah cariye'yi bunlarla techiz ederek adama teslim edip :

—«Bu, senin bize hediye ettiğin eşyanın bedeli ve mukabilidir. Fakat bizi dertlendirdin.»

buyurdular. Adam cariyeyi alıp evine geldi. Hemen hazırlanıp Medine-i Münevvere'den çıktı.

Yol esnasında cariye'ye :

—«Ey Umâre ben seni, kendim için satın almadım. Benim gibi bir adamın 10.000 dirheme cariye etmek haddi değildir. Özellikle Rasülullah (S. A.V.)ın amcası oğlunu sevdiği cariyesinden kendi nefsim için uzaklaştırmak ve bu konuda nefsine hizmet etmek haşâ ki hatırıma dahi gelmez. Bundan sonra bana karşı örtün.»

dedi. Sonra yola koyulup Şam'a yaklaştılar. Şehre girerken gördüler ki halk Yezid'in cenazesini yüklenmişler kabre götürüyorlar. Oğlu Muaviye de - ki küçük muaviye diye tanına güzel bir zât idi. - halife olmuş.

Adam Şam'da bir müddet kalıp bir yolunu bularak halifenin huzuruna girdi ve babası Yezid'in Abdullah b.Cafer Tayyâr'ın cariyesini elde etmek için kurduğu desiseyi nakletti ve cariyenin kendi yanında olduğunu söyledi. Halife :

—«Cariye ve babamın sana verdiği bütün eşya senin olsun. Var git bundan sonra Şam'da oturma.»

dedi. Adam da derhal Şam'dan ayrılarak Medine-i Münevvere'ye doğru yola çıktı ve Medine-i Münevvere'de doğruca Abdullah b.Cafer hazretlerinin devlethanelerine indi. Geldiğini kendisine haber verdiklerinde :

—«Lâ ehlen bihî» (Ona hoş geldin demiyorum.)

dedi. Sonra da indirilip kabul edilmelerini emretti.

Adam Abdullah'ın huzuruna girmek için izin isteyip yanına girdiğinde selâm verdikten sonra elini öpüp hikâyesini başından sonuna kadar O'na anlattı ve :

—«Umâre şimdi benim tarafımdan size hediyedir. Ona elimi değdirmemişimdir.»

deyip Umâre'yi çağırttı. Umâre de yanında bulunan zinet ve süsleriyle gelip Abdullah b. Cafer hazretlerinin ayaklarına kapandı. Abdullah son derece sevindiğini izhar eyledi. Hane halkı da sevinç çığlıklarıyla «Umâre Umâre» diyerek bütün köle ve cariyeler sevince boğuldu.

Abdullah hazretleri de sevinç göz yaşları dökerek :

—«Yazık size! Bu benim gördüğüm gerçek mi yoksa rüya mı?»

buyurup :

«Ey Rabbim, bilirsin ki ben Umâre'nin ayrılığına sabrettim ve sözüme vefa göstererek onu feda edip senin emrine teslim oldum. Bana ihsan edip Umâre'yi yine bana iade eyledin. Hamd-i kesir ancak sanadır.»

dediler. Sonra 3.000 altına bir çiftlik satın alıp cariyenin bahası olan 10.000 dirhem ile adama verip özür dileyerek :

—«Sahip olduğum ne varsa hepsini sana versem yine senin bu iyiliğine karşılık olamaz.»

buyurdular. Böylece adam gönlü hoş, teşekkürler ederek memleketine döndü.

Bu kıssanın doğruluğu ve vakaya mutabık olup olmadığı şüphelidir. Bu da bir tarafa teğannî ve şarkı dinlemeye dair olması kupkuru zühd erbabına göre Abdullah b. Cafer hazretlerinden böyle bir kıssasının uzak olması zehabını uyandırırsa da Risale-i Kuşeyriyye ile İhyâu Ulûmi'd-dîn'in Semâ'a dair olan özel konularını mütalâa ettiklerinde bu düşünceleri ortadan kalkacaktır.

Umâre bintu Abdülvehhâb el-Hımsıyye Umâre bintü Nâfi b.Ömer el-Cumahî ve Muhammed b.Abdülvehhâb es-Sekafî'nin zevcesi olan Umâre es-Sekafiyye hadis âlimi üç hanımdır.

820 — AMAYİM bintu EYYÛB el-HASENÎ
(Eyyüb el-Hasenî'nin kızı Amâyîm)

Şerif Nessâbe diye bilinen Mevlâna Hüsameddin el-Hasen b.Muham-

med b.Eyyûb el-Hasenî'nin kızı Amayim İmam Suyutî'nin şeyhlerindendir. Birinci cildde geçen Elif bintu Hüsameddin'in kız kardeşi olup onun icazet aldığı hocalardan Amâyim de icazet almıştır.

821 — AMRE bintu'l-HAMÂRÎS
(Hamaris'in kızı Amre)

Meydânî'nin el-Emsâl'inde (أنكح مِنْ حَوْثَرَة) darb-ı meselindeki ifadelerden anlaşıldığına göre aşağıdaki sözleri (şiiri) söyleyen tabiatı açık bir kadındır:

حوثرة من اعظم الحواثر نيطت بحقوى صميان عاهر
أهديتها الى ابنة العذافر

İbnetu'l-Azâfir'den murad ilerde gelecek olan Hind bintu'l-Azâfîr'dir. Havsera'dan maksad da Abdülkays kabilesi erkeklerinden Rabîa b.Amr'dır.

822 — AMRE bintu DUREYD.
(Dureyd'in kızı Amre)

Hevazin kabilesinden ve cahiliye devri arap kahramanlarından, meşhur şair Düreyd b.es-Samme'nin kızıdır. O da bilinen bir şairdi.

Babası Düreyd ömrünün sonlarında İslâmi devreye yetişen iz'ansızlardan olup birinci cildde (1) Kısaca işaret edildiği üzere Huzeyn gazvesinde müşrik olarak öldürülmüştür.

Huneyn, Mekke ile Taif arasında bir vadinin ismi olup Mekke'nin fethinden sonra Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz ile orada muharebe eden Hevazin kabilesi halkı 20.000 olduğu ve başlangıçta müslümanlara galip göründükleri halde Cenab-ı Hak'kın imdad ve yardımıyla hezimete uğrayıp perişan olmaları üzerine kaçanlardan bir takımı taif yolunu tutup Evtas adlı vadide toplanmışlardı. Onların burada toplanmaları Siyer ve Meğâzi kitaplarında Huneyn gazvesinin arkasından zikredilen Evtas gazvesine sebep olmuştur. Bunu da Ebu Musa el-Eş'arî hazretleri kazanmıştır.

Huneyn'den kaçanların birtakımı da Nahle vadisine sapmışlardı ki Amre'nin babası Düreyd b.es-Samme de işte bu grubun içindeydi.

Düreyd o vakit her ne kadar düşkün bir ihtiyar idiyse de harb ve ümür görmüş tecrübeli birisi olduğundan öldürülmesi gerekiyordu ve bu grubu takip eden müslüman süvarilerden Rabîa b.Refî es-Sülemî hazretleri yetişip kendisini öldürdü

---

(1) Reyhane-i Valihe'nin hal tercemesinde

Bunun üzerine Amre Rabîa'nın mensup olduğu Süleym Oğulları kabilesini kötüleyen ve babasını mekârim-i ahlâk ile niteleyen şu mersiyeleri söyledi

جزى عنّا الاله بنى سليم وعقّهم بما فعلوا عقاق
وأسقانا اذا اسرنا اليهم دماء خيارهم يوم التلاق
فرب منوه بك من سليم أجبت وقد دعاك بلا رماق
ورب عظيمة دافعت عنهم وقد بلغت نفوسهم التراقى
ورب كريمة أعتقت منهم وأخرى قد فككت من الوثاق
فصار جزاؤنا منهم عقوقًا وهمًّا ماع منه مخّ ساق

قالوا قتلنا دريدًا قلت قد صدقوا وطال دمعى على الخدين يخدد
لولا الذى قهر الاقوام كلهم رأت سليم وكعب كيف تأتمر
اذا لصبحهم غبًّا وظاهرة حيث استقرّ نواهم جحفل زفر

Bunlardan birinci mersiyenin birinci beytindeki (Akâki) kelimesi isyan ve kötülük demektir. İlk iki beytin manâsı şöyledir :

«Allah Teâlâ bizim tarafımızdan Süleym oğullarına ceza tertip etsin ve bize ettiklerine bedel onlar da kötülüğe uğrasın. İntikam için üzerlerine gittiğimizde Cenab-ı Hak onların seçkinlerinin kanlarını bize içirsin.»

Kalan dört beyit de babası Düreyd'e hitaben :

«Sen şimdiye kadar onlardan senin ad ve şanını yâd ile seni mübareze meydanına korkarak ve zorunlu kaldığı için davet eden nice nasipsizlere icabet etmişindir. Onlara yardım ederek canlarını boğazlarına getiren nice belâlarını üzerlerinden kaldırmış, esir olan birçok kadınlarını kurtarmış ve bizzat esir ettiklerini azad etmiş, feryad edenlerinin imdadına koşarak haklarında her türlü fedakârlığı yapmış olduğun halde onların sonunda bize mükâfat ve bedelleri böyle isyan ve kötülükten, insanın incik ilikleri eriyecek derecede şiddetli ve alçakça işlerden ibaret oldu.

anlamındadır.

İkinci mersiyenin de meali şöyledir :

«Biz Düreyd'i öldürdük dediler. Ben de gözüm yaşı yanaklarıma akarak tasdik ettim. Eğer işin içinde şevket ve sadveti bütün kavimlere galip olan kadri yüce zât - ki Rasülullah (S.A.V.)'dır. - olmamış olaydı. Süleyn ile Ka'b aşiretleri kendi nefislerine uymak nasıl olur görürlerdi :

Tarafımızdan üzerlerine gün aşırı ve belki hergün büyük ordular çekilirdi.»

Düreyd b.es-Samme'nin durumu matbu Kitabu'l-Eğâni'nin 9. cildi başlarında açıklanmıştır. Ancak nüshalarının bilinen muharrefliği yönüyle zik-

redilen mersiyeler hem eksik hem de yanlışlarla basılmış olduğundan Siyer-i İbn Hişam nüshalarından tashih edilmiştir.

Eğanî'de anlatılıyor:

Rabia hazretleri Düreyd'e yetiştiğinde devesinin yularına yapışıp kılıcını çekince Düreyd :

— Ne istiyorsun?

diye sormuştu. Rabia da öldüreceğini söyleyince Düreyd: «Kendisinin,» dişleri dökülmüş ve yarı canı gitmiş titrek bir ihtiyar olduğundan ve şayet eski güç ve kuvveti olsa onu titreteceğinden» bahisle gençliğindeki kuvvetinin bulunmadığına eseflenmesini içeren aşağıdaki şiiri söylemiştir :

ويح ابن أكمة ماذا يريد من المرء الذاهب الأدرد
فأقسم لو أن بي قوة لولت فرافصه ترعد
ويا لهف نفسي أن لا تكون معي قوة الشاخ الأمرد

Müteakiben Rabîa'nın üzerine havale ettiği kılıç kâr etmeyince Düreyd O'nu tahkîr ile ayıpladıktan sonra :

—«Devenin terkisinden şu benim kılıcımı al da enseden beynin alt yanı ve kemiklerin üst tarafından doğru vur. Ben vurduğum vakit erlere böyle vururdum.»

diyerek nasıl yapması gerektiğini de öğretmiştir.

823 — AMRE bintu ABDURRAHMAN
(Abdurrahman'ın kızı Amre)

Abdurrahman b.Sa'd b.Zûrâre el-Ansarî'nin kızıdır. Medine-i Münevvereli, tabiûndan, fıkıh âlimi bir hanımdır. Hz. Aişe (R. Anhâ)nin hücre-i saadetlerinde bulunarak ondan ve Hz. Ümmü Seleme (R. Anhâ)den birçok hadis rivayet etmiştir. (Safedî'nin el-Vâfî'sinden)

824 — AMRE bintu MİRDÂS
(Mirdâs'ın kızı Amre)

Rasûlullah (S.A.V.)ın ashabından ve müellefe-i kulûbdan :

أقاتل في الكتيبة لا أبالي أفيها كان حتفي أم سواها

Kahramanca beytini söylemiş olan Abbâs b.Mirdâs'ın kızkardeşi olup şairdir.

· Serhu'l-Uyûn'da, daha önce hal tercemesi geçen Hansâ'nın kızı olarak gösterilmiştir.

Şiirlerinden aşağıdaki beyitler, kardeşi Abbâs hakkında söylemiş olduğu mersiye olmak üzere Divanu'l-Hacâse'nin «Mersiyeler Bâbı»nda görülerek buraya alınmıştır :

اعيني لم اخلكما بخيانة أبى الدهر والايام أن تتصبروا
وما كنت أخشى أن أكون كأنني بعبرة اذا بيعي أخي تحسرا
ترى الخصم زوراً عن أخي مهابة وليس الجليس عن أخي بازورا

Beyitlerin meali :

(Önce gözlerine hitaben:) «Ey gözlerim, ben size, ağlamadınız diye hainlik nisbet edemem. Nasıl edebilirim ki zamanın günleri, sizin sabır ve tahammül etmenize müsaade etmemekte, yani sizi daima ağlatmaktadır.»

demek olup sonra kendi halini hikâye ile :

«Ben bu musibete uğramazdan evvel kendi akıl ve sabrıma gücendiğinden kardeşceğizimin kara haberini aldığımda böyle, yorgun ve tüyü dökülmüş deve gibi olacağından korkmaz ve bu hali hatırıma getirmezdim. Benim kardeşim öyle bir zât idi ki düşmanları kemal-i heybetinden karşısında göğüs gerip duramaz; dostları kendisiyle birlikte aynı mecliste oturduklarında meclisinin letafeti ve sözünün tatlılığı cihetiyle ondan yüz çevirmezlerdi.» demektir.

825 — AMRE bintu'n-NUMAN
(Numan'ın kızı Amre)

Sahabi Numan b.Beşir'in kızı ve Abdullah b.Zübeyr zamanında ortaya çıkarak isyan eden Muhtar b.Ebi Ubeyde es-Sekafi'nin zevcelerindendir.

Mus'ab bu Zübeyr, kardeşi Abdullah b.Zübeyr hazretlerinin halifeliğinde Muhtar es-Sekafi'yi öldürdükten sonra zevceleri Amre ile Ümmü Sâbit bintü Semüre b.Cündüb'ü celbedip :

—«Muhtar hakkında ne dersiniz?»

diye sorunca Ümmü Sâbit:

—«Senin söylediğin gibi söylerim.»

yani «sen ne dersen ben de onu derim.» cevabını vermiş ve salıverilmişti. Amre ise aynı soruya :

—«Hak rahmet etsin, Muhtar salih adamdı.»

cevap verince Mus'ab onu hapsedip kardeşine: «Muhtarın karısı Amre Muhtar'ın peygamberliğine kail oluyor.» diye bildirerek öldürülmesi emrini getirtmiş ve biçare kadıncağız kanlı bir katilin elinde ezâ ve elem ile öldürülmüştür.

Amre'nin, Ansarın asilzadelerinden olduğu ve günahsız olduğu halde bu şekilde mazlûmen öldürülmesi söz ehli kimselerin dilini harekete geçirmiş ve hakkında şiirler, mersiyeler söylenmiştir. Bunlar içinden Amr b. Ebî Rabia el-Mahzumî'nin şu şiîri kısa olduğu için seçilerek buraya alınmıştır :

انّ من اعجبا لعجائب عندی قتل بیضاء حرّة عطبول
قتلت هکذا علی غیر جرم انّ لله درّها من قتیل
کتب القتل والقتال علینا وعلی المحصنات جرّ الذیول

826 — Amre el-HAS'AMİYYE

Hamase şairlerinden ve Has'am oğulları kabilesi kadınlarından son derece güzel şiirleri olan bir şair hanımdır. Aşağıdaki beyitleri Divanu'l-Hamâse'nin «Mersiyeler Bâbı»nda görülerek buraya alınmıştır. Amre bunları kendisinin iki oğlu hakkında mersiye olarak söylemiştir :

لقد زعموا أنّی جزعت علیهما وهل جزع أن قلت وابناهما
هما أخوا فی القوم من لا أخاله اذا خاف یوما نبوة فدعاهما
هما یلبسان المجد أحسن لبسة شهاب الدجی حتی استطاع علاهما
شهابان منّا او قدائم أحمدا وکان سنا للدلجین سناهما
اذا نزلا الارض المخوف بها الردی یخفض من جاشیهما منصلاهما
اذا استغیث بهما الجمیع الیهما ولم ینا من نفع الصدیق غناهما
اذا افتقرا لم یجشما خشیة الردی ولم یخش رزءا منهما مولیاهما
لقد سائنی أن عنست زوجتاهما وأن عریت بعد الوجی فرساهما
ولم یلبث العرشان یستلبان منهما خیار الأواسی أن یمیل غماهما

Amre bu beyitlerinde : Önce oğulları üzerine ettiği feryad ve figanın büyük görüldüğünden bahisle kendisinin bu konuda son derece sabırlı hareket etmekte olduğunu ifadeden sonra :

«Onlar, kabile içinde garip ve yardımcısı olmıyanlara kardeş, yâr ve

yâver idiler. Kendileri şeref elbisesini giymişler, yani daima şeref ve meziyyet sahibi olup muktedir oldukça övünme ve meziyet elbiselerini başkalarının kazanç sahasına geçmekten alıkoyarlardı. Henüz civan olduklarından onlar aşiretimizin sanki yeni yakılmış sonra söndürülmüş iki ateş parçası alıp ziya ve yanmaları gece gelen misafirler için yol gösterici bir meş'ale idi. Şecaat ve kahramanlıkları o derecede idi ki tehlikeden emin olunmıyacak korkulu bir yerde konakladıklarında kılıçlarından başka bir şeye dayanmayıp (güvenmeyip) kılıçları, kendilerinin korku halecanlarını teskin etmeye yeterli olurdu.

İnsanlık ve cömertlik tabiatleri de öyle idi ki ellerinin geniş olduğu durumlarda (zengin olduklarında) herkes kendilerine sevgili ve yakın olur, servet ve imkânlarını dostlarının istifadesinden uzak ve onları mahrum etmezler; bilâkis elleri dar duruma düştüklerinde kendileri kimseye yük olmaz, mertebeleri aşağı düşeçek korkusuyla kazanç temini için çalışmaktan geri kalmayıp kimsenin malına el koymazlardı.

Yemin ederim ki kendilerinin ölümüyle karılarının evlerde kalmaları, kısraklarının kendi sağlıklarında çok yürüme ve sefer ile ayakları acırken şimdi böyle gemsiz ve eyersiz bırakılmaları bana pek güç gelmektedir.

Oğullarımın herbiri izzet ve yücelik binasının burun ve esas rüknü idi. Temel alınınca tavanda çok sürmeyip çöker.»

demek istemiştir.

827 — AMRE bintu REVAHA
(Revaha'nın kızı Amre)

Meşhur sahabi Abdullah b.Revaha'nın kız kardeşi olup ashabdan Numan b.Beşir'in de annesidir. Kays b. Hatîm onu şiirlerinde zikredip :

وعمرة من سروات النسا ء تنفخ بالمسك أردانها

diye övmüştür. Amre. sahabeden 20 hanımın daha isimleridir. (1)

---

(1) Bu sahabi hanımlar şunlardır :

828 — AMRE bintu'l-HÂRÎS
(Hârîs'in kızı Amre)

Hâris b. Ebî Dırâr el-Huzaî el-Mustalikî'nin kızı olup Cüveyriye bintu'l-Hârîs'in kız kardeşidir.

829 — AMRE bintu HAZM
(Hazm'ın kızı Amre)

Sa'd b.Rebî'in hanımı olan bu sahabî hanımın kocası Uhud'da şehid olmuştur. Ansardandır.

Amre araplar içinde bir erkeğin de ismidir. (1) Son derece gelişi uğursuz olduğu için hangi kavim ve kabileye gidip inse orada elbette cenk ve harb gibi bir musibet peyda olurdu. Buna binaen «Ebu Amre» tabiri arapçada iflâsın künyesi olmuştur. Zira iflâs da aynı o adam gibi halk nazarında uğursuz ve sevimsizdir.

Kamus mütercimi merhum Asım Efendi Ebu Amre'nin açıklama ve temsilinde :

تقول قد تعلق بي أبو عمرة اللهم أقهره

diyerek elinin darlığını ima etmiştir. Garip tesadüflerden olarak bu âcizin burayı yazması da Ebu Amre'nin elinden başımın önüne eğildiği İs-

---

830 — AMRE bintu SA'D

(Sa'd'ın kızı Amre)

Sa'd b.Ubâde'nin annesidir. Vefatı hicretin beşinci senesindedir.

831 — AMRE bintu es-Sa'dî

(Sa'dî'nin kızı Amre)

es-Sa'dî b.Vakdân b.Abdişems'in kızı olan Amre kocası Malik b.Zem'a ile, Habeşistan'a hicret etmiş olan müslümanlardandı.

832 — AMRE bintu KAYS

(Kays'ın kızı Amre)

Kays b.Amr'ın kızı Amre Hassân b.Sâbit'in kardeşi Ebu Şeyh b.Sâbit'in annesi olup Rasûlullah'a biat eden kadınlardandır.

833 — AMRE bintu MES'ÛD

(Mes'ûd'un kızı Amre)

Mes'ûd b. Evs b. Malik'in kızı olan Amre ansardandır. Muhammed b.Mesleme ile evliydi. Oğlu Abdullah'ı bu hanımı doğurmuştur. Rasülullah (S.A.V.)a biat etmiş olan kadınlardandı.

834 — AMRE bintu MUAVİYE

(Muaviye'nin kızı Amre)

Kinde kabilesinden olan Amre Rasülullah (S.A.V.) ile evlenmiş, ancak Medine-i Münevvere'ye Rasül-i Ekrem'in vefatından sonra getirilebilmişti.

835 — AMRE bintu YEZÎD

(Yezîd'in kızı Amre

Kilâb kabilesinden Yezîd b.el-Cevn'in kızı Amre. Rasülullah kendisiyle evlenmiş, ancak zifaftan önce boşamışlardır. Rasûlullah (S.A.V.) ile evlenmeden önce de Fadl b.Abbâs b.Abdülmuttalib ile evliydi.

836 — AMRE b.YEZÎD b.es-SEKEN

(Yezîd b.es-Seken'in kızı Amre)

Ansardan ve Eşhal Oğulları kabilesinden olan Amre Rasülullah (S.A.V.)a biat eden kadınlardandır.

---

(1) Seyyid Murtazanın tayinine göre bu Amre Abdullah b.Zübeyr zamanında ortaya çıkıp isyan eden Muhtarb. Ebî Ubeyde es-Sekafî'nin elçisi idi.

tanbul'dan ayrılarak İskenderiye şehrinde cömert ve alicenap bir zâtın (2) lütuf ve ikramına kavuştuğum zamana tesadüf etmiştir. Şairin dediği gibi ben de şöyle söyledim : ان أبا عمرة شرجار يجز نى فى الظلم الصحارى

جز الذناب جفة الحمار

26 Receb 1294/25 temmuz 1293 (Mali)/7Ağustos 1877

Umeyra sahabeden 13 hanımın isimleridir (3)

---

837 — AMRE bintu YEÂR

(Yeâr'ın kızı Amre)

Ansar'dan olan Amre, Sâlîm'in kölesi Ebu Huzeyfe b. Utbe'nin hanımı idi.

Bunlardan başka Amre ismindeki sahabi hanımlar şunlardır :

1. Amre el-Eşheliyye
2. Amre bintu Ebî Eyyüb Halid b. Yezîd. Ansardandır.
3. Amre bintu'l-Cevn el-Kilâbiyye.
4. Amre bintu'r-Rebî b.Numân. Ansarın Hazrec kabilesine mensuptur.
5. Amre bintu Uveyn b.Sâide.
6. Amre bintu Mürşide. kızkardeşi Esmâ ile Rasûlullah'a biat eden kadınlardandır.
7. Amre bintu mes'ûd b. Haris b.Rifâa. Ansardandır.
8. Amre bintu Hezzâl b. Amr b.Kırvâş. Ansardandır.
9. Amre bintu Yesâr b.Üzeyhir.

(İbnu'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, VII/200-206)

B.Ç.

(2) Saadetli Hasan Rasim Paşa hazretleri kastedilmektedir. Fakir, o tarihte paşanın oğlunun öğretmenliği ile 3 ay kadar İskenderiye'de bulunmuştur. birinci cild o sıralarda basılmaktaydı.

(3) Bu sahabî hanımlar şunlardır :

838 — UMEYRA bintu SA'D

(Sa'd'ın kızı Umeyra)

Sa'd b.Mâlik'in kızı olan Umeyra Şehl b. Sa'd'ın kız kardeşi ve Rifâa b. Mübeşşer'in annesidir.

839 — UMEYRA bintu KAYS

(Kays'ın kızı Umeyra)

Kays b. Ebî Ka'b'ın kızı olan Umeyra ansardandır. Uhud'da şehid olan Sehl b. Kays'ın kız kardeşidir ve Rasül-i Ekrem'e biat etmiştir.

840 — UMEYRA bintu MES'ÜD

(Mes'ud'un kızı Umeyra)

Ansar'dan olan bu Umeyra yanında 4 kızkardeşi olduğu halde Rasülullah (S.A.V.)a binat etmek üzere gelmişlerdi. O esnada Rasülullah (S.A.V.) kurutulmuş et yemekteydi. Bir parça eti ağzında çiğnedikten sonra onlara verdi. Aralarında taksim edip yediler. Ölünceye kadar ağızlarında ne bir koku meydana geldi ne de bir ağız hastalığından şikâyetleri olmadı.

Amîre, Tabiûnden Münebbih'in kızı ve daha bazı meşhur kadınların ismidir.

843 — ANÂN

Abbasi devri ricalinden İbrahim en-Nâtıfî'nin cariyesi olan meşhur Anâs'dır ki zamanının nâdiresi, ateş gibi yakıcı dili olan bir şair hanım idi.

Aslı itibariyle Yemame doğumlu, sarı benizli bir kız olup Nâtıfî'nin eline geçtikten sonra onun terbiyesiyle getişip ilim kazanarak şiir, lesahat ve güzel konuşma sahibi olmuştur. Büyük şairlerle muaraza eder, karşılıklı şiir söyleyerek atışır ve genellikle anılara galebe çalardı. Şair Ebu Nüvas ile de şiir atışmaları olup bir defasında ona mağlûp olmuştu.

İbn zâfir'in kitabında anlatıldığına göre Anân'ın, Şair Ebu Nüvas ile ilk tanışma ve şiir atışmaları şöyle olmuştur :

Ebu Nüvâs bir gün Nâtıfî'nin evinde Anân'ın yanısıra gelerek aralarında geçmiş bir ülfet ve tanışıklık olmadığı halde durmaksızın ve bi-edebâne şu dört beyti söyler :

انّ لی ابراً خبیثاً عارم الرأس فلوتاً
لو رآی الحزبحر عاد للغلمة حوتاً
او رآه فوق جوّ لزا حتّی یموتا
او رآه جوف بیت صار فیه عنکبوتاً

Anân, ona cevap olarak derhal şu beyitleri söyleyip kendini Ebu Nüvas'a tanıtmıştır :

زوّجوا هذا بألف واظنّ الألف قوتاً
انّنی أخشی علیه ان تمادی أن یموتا
بادروا ماحل بالمسکین خوفاً ان یفوتا
قبل ان ینعکس الحال فلا یأتی ویؤتی

Bundan sonra her biri diğerinin tabiat ve zekai kuvveti derecesini anlıyarak aralarında devamlı bir ülfet peyda olmuştur.

---

841 — UMEYRA bintu EBİ'L-HAKEM
(Ebu'l-Hakem'in kızı Umeyra)

Rivayete göre Ebu'l-Hakem müslüman olmuş, fakat karısı müslüman olmamıştı. Kadın Rasülullah (S.A.V.)a geldi ve:

Anân'ın Ebu Nüvas ile olan şiîr atışmalarından biri şöyledir :

Ebu Nüvas bir bahar günü Anân'a: «Semadan yağmur yağdıkça yerde hergün bir çeşit çiçek peyda olarak sanki göğün ağlamasına yer gülüyor.» mealinde olmak üzere :

كل يوم عن أقحوان جديد تضحك الارض من بكاء السماء

beytini okuyunca Anân bedihi olarak :

فهو كالوشي من نبات عروس جلبتها التجار من صنعاء

beytini ilâve etmiş ve bununla «Yer çiçeklerinin San'â'dan getirilen gelin elbiseleri alacasına benzediğini» ifade etmiştir.

Bir gün de Anân efendisi Nâtıfî'den dayak yemiş olduğundan oturmuş ağlarken Ebu Nûvâs gelerek onu o halde görünce: «Anân ağlamış da gözlerinin yaşı iplikten dökülen inci tanesi gibi akmış.» mealinde olmak üzere :

بكت عنان فجرى دمعها كلؤلؤ ينسل من خيطه

beytini söyleyince Anân hemen :

فليت من بضربها ظالماً تجف بمناه على سوطه

«Keşki onu haksız olarak döven zalimin eli kamçısı üzerinde kuruyaydı.» beytini söyleyivermiş ve kafiyeleri de aynı olarak Ebu Nûvâs'ın beytini tamamlayıvermiştir.

«Ey Allah'ın Rasülü Ebu'l-Hakem kızımı aldı ve onunla görüşmemi engelledi.» dedi. Rasülullah her ikisini de huzuruna getirtti. Kızı da ortalarına koyarak :

—«Haydi ikiniz birden çocuğu çağırın bakalım.»

buyurdular. İkisi birden çağırınca çocuk annesine yüceldi. Rasûl-i Ekrem :

—«Allahım bu kıza hidayet buyur.»

buyurdular ve kız babasına yöneldi. İşte bu kız Umeyra'dır.

842 — UMEYRA bintu HAMÂSE

(Hamâse'nin kızı Umeyra)

Ansardan olan Umeyra Rasülullah (S.A.V.)'a bıat eden kadın sahabilerdendir. Umeyra, bunlardan başka şu sahabî hanımların da ismidir:

1. Umeyra bintu Sehl b.Râfî
2. Umeyra bintu Zuheyr b.Râfî b.Adiyy b.Zeyd b.Cüşem.
3. Umeyra bintu Abdi Sa'd b.Âmir b.Adiyy
4. Umeyra bintu Ubeyd b.Ma'rûf b.el-Hâris b.Zeyd b.Ubeyd. Ansardandır.
5. Umeyra bintu Ukbe b.Uhayha. Ansardandır
6. Umeyra bintu Kurt b.Hansâ b.Sinân. Ansardandır.
7. Umeyra bintu Kays b.Amr b.Ubeyd b.Malik, Ansardandır.
8. Umeyra bintu Gülsüm b.el-Hedm b.İmrun'l-Kays b.el-Hâris. Ansardandır.

(İbnu'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/206-209)

B.Ç.

Müsâmerât-ı Cenab-ı Muhyiddin'de Câhız'ın «Kitabu'l-Mehâsin ve'l-Ezdâd»ının Mümacinât ve Mümâzihât bölümünden naklen yazılı olduğu üzere Selûlî ve İbn Zâfir'in «Kitabu Bedâiu'l-Bedâih»inde mevcut olduğuna göre Züreyk el-Arûzî şöyle der :

Bir gün Nâtifî'nin cariyesi Anân'a gittim. Yanında bedevî bir arap vardı. Anân beni görünce :

—»Aman gel, seni: Allah yolladı. Bu herif bana: «Senin Şair olduğunu işittim. bir beyit söyle de münâsip bir beyit de ben ilâve edeyim.» diye gelip musallat oldu. Benim de karîham müsaade etmedi. Aman şuna bir beyit söyle.»

dedi, Ben :

لقد جل الفراق وعيل صبرى عشية عيرهم للبين زمت

dedi. A'râbî bunu işitince :

نظرت الى أواخرها مخبًا وقد بانت وارض الشام أمت

dedi. Anân da hemen :

كتمت هواهم فى الصدر منى ولكن الدموع على نمت

beytini okuyuverdi. A'râbî Anân'ın bu beytini işitince olmıyaydın ağzını öperdim.»

demiştir. Anân'ın bedihî tabiatına dair İbn Zâfir'in kitabında ve Ikdü'l-Ferid'de daha bir hayli bilgi vardır. Bir şiirinde de Anân:

كن لى هديتا الى الخليفة شافعًا بوركت يا ابن وزيره من مسلم
حث الامام على شرائى وقل له ريحانة ذخرت لانفك فاشم

diyerek zamanının padişahına- ki Harun Reşiddir. - satılmak isteyip bu arzusunu Fadl b.Yahyâ'ya ifade ile bu umudunun gerçekleşmesi sadedinde onun lütuf ve yardımını istemiştir.

Bir vakit Harun Reşid, Anân'ı Nâtıfi'den satın almak istemişse de Nâtıfî inad edip: «100.000 altundan aşağıya satmam,» deyince vazgeçmişti. Nâtıfî'nin ölümünde varislerine 50.000 kuruş gönderip Anân'ı satın alan Harun Reşid Onu huzuruna getirtip :

—«Gördün mü biz seni sahibinin istediği bahadan pek aşağı bir meblâğ ile satın aldık.»

deyince Anân :

—«Ey mü'minlerin emiri, zamanın halifesi arzularını elde etmede, varislerin miras hırsını gözetlemek suretiyle bu bahadan da aşağısına satın alabilirdi.»

diye cevap verip Harun'u mahcup etmiştir.

844 — ANZ

شريومها واغواه لها ركبت عنز بخدج جملا

darb-ı meselinde adıgeçen Anz arapların eski kabilelerinden olan Tasın halkındandı. Bir kabile halkı onu esir edip mahfeye (deveye) bindirirler. Yolda, üzüntü ve yalnızlığını gidermek için söz ve işle onu eğlendirmeye giriştiklerinde Anz :

هذا شريومى

diyerek gördüğü güzel muamelenin kendisi hakkında hayır olmayıp, görünüşte lütuf gibi ise de sadece bir kahır olduğunu ima etmekle kötülüğü murad olunan kimse hakkında resmî gösteriş icrasını ima sadedinde :

شريومها واغواه لها

denilmesi Anz'ın o sözü üzerine darb-ı mesel olmuştur. Kamus sahibinin işaret ettiğine göre Anz'ın yukardaki sözü de aynı konuda söylenen darb-ı mesel olmuştur.

845 — UNKÛDE

Asr-ı saâdet kadınlarından iki sahabî hanımın isimleri olup onlardan biri daha önce İneb isminde iken sonradan Unkûde diye tanınmıştır. (İbnü'l-Esîr'den)

846 — ANÛD

Araplardan Şenn Oğulları aşiretinden bir kadındır ki Esved b. Hürmüz adlı kimsenin zevcesi idi.

Kocası, kendi kavminden, daha güzel bir kadın almak sevdasıyla bunu boşamıştı. Aldığı kadın ile geçinemiyerek sonunda onu da boşayıp yine Anûd'u almak için adam gönderince Anûd red makamında olmak üzere şu kıt'ayı cevap olarak gönderdi :

أتركتني حتى اذا علقت ابيض كالشطن
أنشأت تطلب وصلنا في الصيف ضيعت اللبن

Anûd'un bu kıt'ası muhassinât-ı bediiyye'den irsâl-i darb-ı mesel sanatını içermektedir. İçindeki darb-ı mesel :

في الصيف ضيعت اللبن

Sözüdür. Bu darb-ı mesel: «Sen sütü yazın kaybettin.» mealinde olarak fırsat elindeyken kaçırıp sonra elde etme peşinde koşan kimse hakkında söylenir darb-ı mesellerdendir. baştaki harf-i cerrin kaldırılmasıyla

الصيف ضيعت اللبن

rivayeti de vardır. Her iki rivayete göre darb-ı meselin doğuşu şöyledir :

Servet sahibi bir adam yaşlıca olduğu için zevcesinin şehvet ateşini gereği gibi söndüremediğinden hoşnutluğunu kazanamamış ve neticede aralarında ayrılık vukubulmuştu. Kadın bu zengin kocasından ayrıldıktan sonra arzusu üzere güçlü kuvvetli bir delikanlıya varıp gönlünü hoş etmişse de bu kocası pek fakir olduğu için geçim hususunda zorluk ve darlığa düşmüştü. Bir gün canı süt isteyerek tedariki çaresini bulamayınca ilk kocasına haber gönderip süt istetmişti. Adam bunun üzerine yukardaki sözü söyliyerek «Sen sütü, benden ayrıldığın vakit kaybettin.» demek istemiştir. Yaz mevsiminin darb-ı meselde kaydı, kadının ilk kocasından ayrılmasının bu mevsimde olduğuna delâlet eder. Meydanî'nin söylediğine göre bu kadın, birinci cildde adıgeçen Dahtenüs bintu Lakit'dir.

847 — UNEYZE

Cahiliye devri şairlerinden meşhur İmruu'l-Kays'ın

يوم دخلت الخدر خدر عنيزة فقالت لك الويلات انك مرجلي

diye adını andığı Uneyze, Zevzenî'nin Muallâkât-ı Seb'a Şerhinde işaret ettiğine göre kendinin sevgilisi ve amcasının kızı idi.

İmruu'l-Kays divanını mütalâa edenlerce malûm olduğu üzere İmruu'l-Kays kendisini şiirlerinde bozan Ümmü'l-Huveyris, bozan Ümmü'r-Rebâb künyesiyle anıp bazan da Fâtıma ismiyle zikretmiştir.

أفاطم مهلا بعد هذا التدلل ..

Matla beyti ile başlıyan kasidesindeki fâtıma da işte bu Uneyze'dir. (Muğri'l-lebib kenarında bu şekilde açıklanmıştır)

848 — AVRÂ bintu SÜBEY'
(Sübey'in kızı Avrâ)

Kadın hamâse şairlerinden olup aşağıdaki beyitleri Divan-ı Hamâse'-nin Mersiyeler kısmında görülerek alınmıştır :

أبكي لعبدالله اذ حشت قبيل الصبح ناره
طيان طاوي الكشح لا يرخي لظلمة ازاره
يعصي البخيل اذا اراد المجد مخلوعا عذاره

«Abdullah'ın cömert hallerini meselâ, sabaha karşı misafir celbetmek için yaktırmış olduğu ateşini hatırladıkça ağlarım. Merhum, mühim işlere casaretle atılır, mazlumun hakkını zalimde bırakmıyarak onu almak için kollarını sıvar atılırdı. Kendisinin tek düşünce ve maksadı daima yücelikleri kazanmak olduğundan aşiretinin işlerini düzeltmekle şeref ve meziyet kazanmayı murad ettikçe malını kayırmayıp bu konuda kendisine çimrilik ve tutuculuğu tavsiye edenlere kulak asmayıp diğergâm bir şekilde hareket ederdi.»

AYN HARFİ BİTTİ

ĞAYN HARFİ

849 — ĞÂDİR

Abbasî krallarından Musâ el-Hâdî'nin gözdesi olup vefatından sonra onu, kardeşi Harun alıp kendisiyle evlenmiştir.

Musa el-Hâdî, daha hayatta iken Ğâdir'in, kendinden sonraya kalıp kardeşı ile evleneceğini, ifrat derecesindeki aşkı hissiyatıyla duyarak kederlenip ağlamış idi. Gâdir onu hüzün dolu bu halini görüp ağlama sebebini anlayınca onu teselli ve temin etmeye girişerek «kendinden sonra kimseye varmayacağına» yemin etmişti. Bu durum Harun'a aksedince o da bu konuda yemin ve şartlar etmişti.

Musa el-Hâdî ölüp Harun halife olunca gerek kendi tarafından, gerekse Ğâdir tarafından keffaretler vererek Ğâdir ile evlenmişti.

Ğâdir bir gece rüyasında Musa el-Hâdî'yi görmüş. Musâ el-Hadi gelerek, ahdine vefa etmediği için Ğâdîr'i şu beyitlerle suçluyordu :

أخلفت عهدى بعدما جاورت سكان المقابر
ونسيتنى وخنت فى أيمانك الزور الفواجر
ونكحت غادرة أخى صدق الذى سماك غادر
لايهنك الالف الجديد ولاتدر عنك الدوائر
ولحقت بى قبل الصباح وصرت حيث غدوت صُرّا

Ğâdir hemen korku ve halecan ile uyanıp gördüklerini nakleder. «Bu bir rüyadır, bir beis yoktur.» diye avutmaya çalışırlarsa da kâr etmeyip o kalb halecanı ile Ğadir ruhunu teslim eder.

Tezyînu'l-Esvâk'ta, bazı edebiyat ve muhâdarât kitaplarında bu şekilde anlatılmakta ise de Târîh-i Kâmîl'de Harun Reşid'in zevceleri ve çocukları zikredilirken Harun'un, kardeşinden kalarak aldığı Hanımının Emetu'l-Aziz olduğu ve Harun'un ondan Ali isminde bir oğlunun olduğu kaydedilmektedir.

850 — ĞÂZİYE HATUN

Eyyûbî sultanlarından Melik Kâmil Muhammed b. Melik Âdil'in kızı ve onların Hama'da hükümran olanlarından Melik Muzaffer Mahmud'un zevcesi olup güzel ahlâk, tedbir ve dirayet sahibi bir kadın idi.

Mahmud'un sulbünden üçü kız üçü erkek 6 çocuğu olmuş, bunlardan Muhammed ismindeki oğlu, babasının vefatından sonra Havvâ'da onun yerine Melik Mansur adıyla sultan olmuş; ancak yaşı küçük olduğu için bir süre devlet işlerine annesi Gaziye sultan bakmıştı. Ölümü 656/1258 senesi Zilkade ayındadır.

851 — ĞÂZİYE

Hal tercemesi daha önce geçen Dayfa Hatun'un kız kardeşidir, ki yukardaki Ğâziye Hatun'un halasıdır. Dayfe Hatun'un kocası Melik Zahir, Dayfe'den önce kardeşi bu Ğâziye ile evlenmişti. Onun ölümünden sonradır ki Dayfe ile evlenmiştir. (Ebu'l-Fî'dâ'dan)

852 — ĞÂZİYE

Emir Seyfeddin Kalavun'un kızı olan Ğâziye'dir. Mısır Sultanı olan Melik Zâhir Baybars bu Ğâziye.yi oğlu Melik Saîd ile evlendirmiştir.

852 — ĞÂNİME bintu ÂMİR
(Âmir'in kızı Ğânime)

Hâşim oğulları kadınlarının fasihlerinden olup emevilerin ikbal ve kuvvetli devrelerinde Hâşimîler hakkındaki hakaretâmiz davranışlarına karşı Hâşimîler tarafından vaki olan bir müfâharede (karşılıklı övünme), Müsâmerât-ı Cenab-ı Şeyh-i Ekber'de anlatıldığına göre Ğânime, Hâşimileri övmeye girişerek şöyle demiştir:

—«Onlar şan ve yüceliklerde yed-i tülâ, bütün şeref ve yüceliklerin sahibi asaletli zatlar olup halkın en cömerdi, ilim ve hilm yönünden herkesin en büyüğüdür. Bir şairin

كانت قريش بيضة فتفلقت فالمدح خالصة لعبد مناف

diye övdüğü Abdi menâf bizden yani Haşimilerdendir. Onun oğlu olan Hâşim-ki ismi Amr olduğu halde Kureyş kervanları yazın Şam'a kışın yemene gittikçe Amr onlara tirid yemeği hazırlayıp yedirdiği için Hâşim ismi verilmiştir. Ve ondan dolayı bir şair O'nu!

عمرو العلا هشم الثريد لقومه ورجال مكة مسنتون عجاف

Sözüyle övmüştür - de bizdendir. Kureyş'in feyz ve bereketinin ve üzerlerine rahmet inmesinin sebebi olmasından dolayı bir şairin;

ونحن سنى المحل قام شطيعنا بمكة يدعوا والمياه تفور

diye övdüğü Abdülmuttalib de bizdendir. O'nun oğlu Ebu Talib - ki Kureyş'in seyyidi ve büyüğüdür ve bir şair onu :

أتيته ملكا فقام بحاجتى

diyerek methetmiştir. - de bizdendir. Diğer oğlu olan Abbâs b. Abdülmuttalib - ki Rasül-i Ekrem (S.A.V.) onu kendi atlarına almış ve malından ikramda bulunmuştur. Bir şair onu şöyle övmüştür :

رديف رسول الله لم ترمثله ولا مثله حتى القيامة يولد

O dahi bizdendir. Seyyidü'ş-Şühedâ (Şehidlerin seyyidi) olan Hz. Hamza (R.A.) da bizdendir. Şair O'nu şöyle övmüştür :

أبا يعلى بك الأركان هدت وأنت الماجد البر الوصول

Cafer zü'l-Cenahayn (*) hazretleri de sizdendir. Cafer, cemal yönünden insanların en güzeli, kemal yönünden en mükemmelidir. Ne gaddar ne de Cebbârdır. Hak Tealâ (C.C.) hazretleri, onun iki eline bedel iki kanat ihsan buyurmuştur. Onlarla Cennet-i Alâ'da uçmaktadır. İhsan buyurmuştur. Onlarla Cenneti Alâ'da uçmaktadır. O'nun hakkında da bir şair şöyle demiştir :

هاتوا كجعفرنا ومثل عليتنا إنا أعز الناس عند الخالق

Ebu'l-Hasen olan Ali b. Ebi Talib de bizdendir. Ali. Hâşim Oğullarının en müntaz olanıdır ve cümlenin en şereflisidir. Şair onu da şöyle övmüştür :

على ألف الفرقان صحفا ووالى المصطفى طفلا صبيا

Rasülullah (S.A.V.)ın torunu olan Hasan b.Ali hazretleri de bizdendir. Kendileri cennet ehlinin gençleridir. Hakkında şair şöyle demiştir :

يا أجل الأنام يا ابن الوصى أنت سبط النبى وابن على

Hüseyin b.Ali hazretleri de bizdendir. Cibril-i Emin onu kucağına almıştır. İnsana bu şeref yeterlidir. Onun hakkında da bir şair şöyle demiştir :

حبا الحسين ذخيرة لمحبه يارب فاحشرنى غدا فى حزبه

854 — ĞAYE el-MÜNÂ

Endülüs'ün kadın edib kadınlarındandır.

Mutasım b. Samâdih'in cariyesiydi. Mutasım Onun bizzat imtihan ederek almış ve hakkındaki hürmet ve sevgisini günden güne artırmıştır. Ğaye el-Münâ kelime olarak «Ümitlerin, emellerin en yücesi» anlamındadır.

Gâye el-Münâ' tâbirindeki Münâ, Münye kelimesinin çoğulu olup Arzu ve Ümmiyye mânâsına olup bu hanımın ismi Emellerin en yücesi demek olacaktır.

855 — ĞADÛR BİNTİ KAYS
(Kays'ın kızı Gadûr)

Kays b. Halid'in kızı olup Arap darb-ı mesellerinden, güzel bir şey hakkında, ondan daha iyisini ifade için söylenen :

ماء و لا كصداء

darb-ı meselini ilk söyleyen olarak bilinir.

Bu darb-ı mesel —birinci cildde 288. sayfada da imâ olunduğu üzere— «su çoktur. Ama Sadâ' suyuna denk olamaz.» mânâsında olup Sadâ bir kuyu yâ da bir çeşme ismidir ki Araplarda onun suyundan daha hoş ve tatlı su yoktur.

Dırâr b. Utbe es-Sa'dî :

وانی و تهیامی بزینب کالذی تطلب من احواض صداء مشربًا

beyti ile sözü edilen suyun tatlılık ve iyiliğinden nâşi başındaki izdihamı imâ etmiştir.

Ğadûr'un bu darb-ı meseli söylemesi şöyle olmuştur :

Kendisi önceleri Temin oğulları ileri gelenlerinden birisi olan Lakît b. Zürâre'nin nikâhı altında olup onun vefatından sonra Avn b. el-Cevn'e varmıştı. Bir gün ikinci kocası olan «Ben mi, yoksa Lakît mi daha güzeldi » diye sormuştu. Ğadûr :

«Sen de güzelsin ama Lakît'e denk olamazsın.» meâlinde olmak üzere adı geçen sözü söylemiştir. Bundan sonra da bu söz darb-ı mesel olmuştur. Nitekim

مرعى و لا كالسعدان

darb-ı meseli de önce şair kadınlardan Hansâ tarafından söylenmiştir. Su'dân, deve dikenine benzer bir nevi ot olup deve meralarının en güzeli ve iyisidir. Bu söz de «Hoş otlaktır fakat su'dân'a denk değildir.» mealiyle aynen yukardaki darb-ı meselin kullanıldığı yerlerde kullanılır.

Yukarda Hz. Aişe'nin hal tercemesinde zikrettiğimiz :

عرثان. فاربكوا له.

darb-ı meseli de kadınlardan sadır olmuş, emsalden olup aslı şöyledir :

Bir bedevî yabandan kendi yurduna geldiğinde kendinin bir oğlu dünyaya geldiğini müjdelerler. Bedevî'nin karnı aç olduğu için müjdeciye :

ما أصنعه أ آكله أم اشربه ؟

Yani : «Ben onu ne yapayım? Yiyeyim mi, içeyim mi?» dedi. Karısı bu sözü işitince :

«Karnı açtır; ona bulamaç yemeği hazırlayın.» mânâsında olmak üzere :

غرثان فاربحوا له

deyip kocasına peynir, hurma ve saf yağ ile yapılan ve adına «Rabîke» denilen bir nevî yemek hazırlatıp yedirdi. Bedev'nin karnı doyduktan sonra :

كيف الطلا و أمه ؟

diye çocuğu ve anasını sordu. Bundan sonra da karı-kocadan herbirinin sözleri darb-ı mesel olarak kaldı.

Bu kadının ismi Tezyînu'l-Esvâk'ta Davûd Antâkî'nin rivâyetine nazaran Ğadûr şeklinde olup Kamûs şârihi Seyyid Murtazâ'nın ifadesine göre Kadûr binti Kays eş-Şeybanî'dir. Mecmeu'l-Emsâl'de ise İbnetu Hâni b. Kubeysa şeklinde gösterilmiştir.

856 — ĞARÎBE

Bazı edebiyat kitablarında Abbasî halifesi Me'mun'un cariyelerinden meşhur bir şair olarak gösterilmekte ise de hakkında rivayet olunan şiirler Me'mun'un daha önce adı geçen Arîb adındaki cariyesinin eserleri olduğundan aynı cariye olduğunda ihtilâf edilmemişse de isminde müstensihlerin hatası sonucu tahrîf vardır. Arîb yerine Ğarîbe şeklinde hata ortaya çıkmıştır.

Mustakîm Zâde'nin Tezkiratu'l-Hattâtîn'inde Abbasî halifelerinden Mu'tasım Billâh'ın cariyelerinden Fâtıma isminde güzel bir cariyesi olup musıkîde meşhur olduğu :

لما قيل للشيء النفيس غريب

kaidesince lâkabının Ğarîb olduğu, hüsn-ü hat sanatında da zamanında, hocası İbn Hilâl'in yazısı zannedilecek derecede mahir olduğu zikredilmektedir.

857 — GAZZÂLE

Tefsirlerde Bakara Suresi'nin başında şahid olarak getirilen beyitlerden :

أقامت غزالة سوق الضراب لاهل العراقين حولا قيطا

beytinde adıgeçen Ğazzâle'dir ki Haricîlerden Şebîb'in zevcesi idi. Kocası Haccâc'a mağlûb olarak öldürülünce bir sene Haccâc'a isyan edip karşı durmuştu. Hatta İmrân b. Hattân el-Hâricî bundan dolayı Haccâc'ı hicvedip :

أسد على وفي الحروب نعامة فتخاء تنفر من صفير الصافر

demiştir

هلاّ كررت على غزالة في الوغا بل كان قلبك في جناحي طائر

Yukardaki beyitte Irâkeyn'den maksat Basra ile Kûfe'dir. Beytin mânâsı «Gazzâle, tam bir sene Basra ve Kûfe askerine karşı durdu.» şeklindedir.

Gazzâle bahadır bir kadın olduğundan isyanı esnasında Kûfe mescidinde Bakara ve Âl-i İmrân surelerini okuyarak iki rek'at namaz kılmayı adamıştı. Bu adağını yerine getirdiğinde :

وفت غزالة نذرها يا رب لا تغفرلها (1)

denilmiştir.

858 — SİTT-İ ĞAZZÂL
(Gazzâl Hanım)

Hutat-ı Makrizî'de zikredilen Mısır'daki eserlerden Mescid-i Sitt-i Ğazzâl'ın banisidir. Makrizî'nin işaret ettiğine göre bu hanım Mısır sultanlarından birinin yazıcısı imiş. Fakat kalem silmek ve hokkaya mürekkep koymaktan başka marifeti de yokmuş. Adıgeçen mescidi 536/1141-1142 senesinde Karâfe-i Kübrâ'da —ki Kahire'nin kabristanıdır.— Türbe-i Nu'mân civarına yaptırmıştır.

859 — ĞUZEYYE

Asr-ı saadet kadınlarından Ümmü Şerîk künyesiyle anılan hanımdır. Birinci cildin başlarında, Rasûlullah (s.a.v.) Efendimize zevce olmak umuduyla kendini ona arzetmiş fakat bu hülyasına kavuşamamış şeklinde zikri geçmişti.

Ğuzeyye, arablardan daha bazı meşhurların da ismidir. Şairin birisi şöyle diyor : وهل أنا الاّ من غزية ان غوت غويتُ وان ترشد غزية أرشد

(1) (Fethâ'), parmakların açıklık ve gevşekliği mânâsına gelen fiilden sıfat, (Safîru's-Sâfir) ise kuş ıslığı demektir. (Kalbûke fi cenâhey Tair) sözü ise kalbdeki korku ve halecanı ifade etmektedir. Bu hitap karînesiyle (Esedun aleyye) sözünde hazfedilmiş olan mübtedâ Ente zamiridir.

860 — ĞASSÂNİYYE

Endülüs edîbelerinden olup Nefhu't-Tayyib'de el-Ğassâniyyetu'l-Buccâniyey şeklinde zikredilmektedir. Buccâne, Endülüs'te meşhur bir belde olup Gassâniyye buraya mensup meşhur şairlerden biridir. Nefhu't-Tayyib'de aşağıdaki kıt'asından başka eseri gösterilmemiştir :

عهدتهم والعيش في ظل وصلهم أنيق وروض الوصل أخضر فينان
ليالي سعد لا يخاف على الهوى عتاب ولا يخشى على الوصل هجران

ĞUFEYRA BİNTİ REBAH

(Rebah'ın kızı Ğufeyra)

Rebah el-Habeşi'nin kızıdır. İbnu'l-Esîr'in yazdığına göre ashabdan ve Rasûlullah (s.a.v.)'ın müezzini olan Hz. Bilâl el-Habeşi'nin kızkardeşi olan bir sahabî hanımdır.

Bilâl el-Habeşî hazretlerinin biri kız, diğeri erkek iki kardeşi olup erkek kardeşinin ismi de Halid idi.

861 — ĞUMEYSÂ' (RUMEYSA)

Râ harfinde zikrettiğimiz Rumeysâ' dengi olarak daha önce hal tercemesi geçen Ümmü Süleym binti Milhân adındaki sahabi hanımdır. Ashabdan Enes b. Malîk Hazretlerinin annesiydi. İsminin rivayetinde Ğumeysâ yerine Rumeysâ daha meşhurdur.

Ğumeysâ', çipil göz mânâsına olarak Şi'râ-yı Şâmî dedikleri yıldızın ismi olup bunun bir de Yemânî'si vardı. Bu yemanîsine Araplar içinde, cahiliye devrinde Huzâa oğulları kabilesi tapardı.

وانه هو رب الشعرى (2)

âyet-i kerîmesinde işte o şi'râ kastedilmektedir.

Bu konudaki Arap efsanesine göre bu iki yıldız Yemen memleketlerinde görülen Süheyl-i Yemenî adındaki yıldızın kızkardeşiydiler. Süheyl bunları terkedip Yemen taraflarına gitti. Sonra Şi'râ-yı Yemânî de Şâmî'yi terkedip Süheylin arkasına takılıp gittiği için ona Abûr ismi verildi. Onun ayrılık derdiyle Şi'râ-yı Şâmî ağlayarak kalıp gözleri çapak tutmakla ona da Ğumeysâ denildi. Bu mânâda ona Ğamûs adı da verilir (Okyanus'tan).

ĞAYN HARFİ BİTTİ. 26.2.1981

---

(2) Necm Suresi, âyet : 49

— FÂ HARFİ —

862 — FÂHITE

Üveyik kuşu mânâsına olan bu kelime İbn Esîr'in tesbitine göre 4 sahabî hanımın isimleridir. Bu sahabiler :

a) Fâhıte binti'l-Esved
b) Fâhıte binti Ebî Tâlib
c) Fâhıte binti Amr ez-Zühriyye (Rasûlullah (s.a.v.)'ın halası)
d) Fâhıte binti'l-Velîd'dir.

Bunlardan Fâhıte binti Ebî Tâlib, Hz. Ali'nin kızkardeşi olan Ümmü Hânî hazretleridir ki birinci cildde hakkında bilgi verilmişti. [1]

863 — FARİA BİNTİ EBİ'S-SALT

Cahiliye devri büyüklerinden ve âlimlerinden meşhur şair Ümeyye b. Ebi's-Salt es-Sekafî'nin kızkardeşi olan sahabî bir hanım olup akıllı,dirayetli, güzelliğiyle tanınmış bir hanım idi. Kardeşi Ümeyye semavî kitabları okuyarak Rasûlullah'ın geleceğine muttali olmuş ve fakat bilgili olması dolayısıyle âhir zaman peygamberinin kendisi olabileceği umuduna kapılmıştı. Dolayısıyle Peygamber Efendimizin âhir zaman peygamberi olarak gönderilmesine hased ederek imansız kalmıştı. Hicretin ikinci senesi Ramazan ayında meydana gelen Bedir muharebesi esnasında Şam'da bulunup sonradan Mekke'ye dönüşünde Bedir köyüne uğradığında Bedir vak'asında öldürülmüş Kureyş büyüklerinin atılmış oldukları çukuru görüp haklarında mersiye olarak :

ماذا ببدر والعقنـ قل من مرازبة جحاجح

şeklinde uzun bir kaside söylemiş, oradan memleketi olan Taif'e geldiğinde arası çok geçmeyip ölmüştür. Kızkardeşi Fâria Taif fethinde iman ile şereflenip Rasûlullah (s.a.v.)'in huzuruna gelip yüz sürdüğünde Rasûlullah (s.a.v.) onun dirayet ve fesahatinden memnun olarak :

---

(1)

— «Biraderin Ümeyye'nin şiirlerinden bazı güzîde beyitleri okusanız.» buyurunca Fâria hazretleri Ümeyye'nin :

باتت همومي تسري طوارقها أكف عيني والدمع سابقها

matla' beyti ile başlayan kasîdesiyle ölümüne sebep olan hastalığında söylediği :

كل عيش وان تطاول دهراً صائر أمره الى أن يزولا
ليتني كنت قبل ما قد بدالي في قلال الجبال أرعى الوعولا
اجعل الموت نصب عينك واحذ غولة الدهر انّ للدهر غولا

beyitlerini; sonra da bir diğer kasîdesinden :

عند ذي العرش يعرضون عليه يعلم الجهر والكلام الخفيّا
يوم تأتيه وهو رب رحيم انه كان وعده مأتيّا
يوم تأتيه مثل ما قال فرداً لم يذرفيه راشداً وغويّا
أسعيد سعادة أنا أرجو ام مهان بما كسبت شقيّا
رب ان تعف فالمعافاة ظني أو تعاقب فلم تعاقب بريّا

ان أؤاخذ بما اجترمت فاني
سوف ألقى من العذاب قويّا

beyitlerini okumuş ve en sonra da :

ان تغفر اللهم اغفر جمّاً وأيّ عبد لك لا ألما

demiş olduğunu beyan ve irad eylemişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) :

— «Kardeşinin şiiri mü'min, kalbi kâfirdir.» deyip :

واتل عليهم نبأ الذي آتيناه آياتنا فانسلخ منها فاتبعه الشيطان فكان من الغاوين

âyet-i kerîmesini tilâvet buyurdular. Bu âyet-i kerîme müfessirlerin çoğunun kavline göre İsrail oğulları âlimlerinden biri veyahut Ken'ânîlerden Bel'âm b. Bâûrâ' habîsi hakkında olup bu âyetin özellikle Ümeyye b. Ebi's-Salt hakkında nâzil olduğuna dair bazı kaviller de vardır ve Se'âlîbî'nin Arâis'inde zikredilmektedir.

buyurunca Fâria hazretleri Ümeyye'nin :

باتت همومي تسري طوارقها أكف عيني والدمع سابقها

matla' beyti ile başlayan kasîdesiyle ölümüne sebep olan hastalığında söylediği :

beyitlerini okumuş ve en sonra da : ان تغفر اللهم اغفر جما واي عبد لك لا ألما

(2) Bu beyitten ay ışığının keten kumaşı soldurup eskittiği hükmü çıkarılmış olup filozoflar da aynı şeyi söylemişlerdir.

واتل عليهم نبأ الذى اتيناه اياتنا فانسلخ منها فاتبعه الشيطان فكان من الغاوين

Salt hakkında nazil olduğuna dair bazı kaviller de vardır ve Se'âlibî'nin Arâis'inde zikredilmektedir.

ISTITRAD :

Bu isimde yani Ümeyye b. Ebi's-Salt adında Endülüs âlimlerinden ve 500/ ? ? ? tarihi ricalinden birisi vardır ki (Edîb Hakîm) denilmekle marûftur. Âlim, hikmet sahibi felsefi şair tasiatlı birisidir.

كيف لا تبلى غلالته وهو بدر وهى كتانه

güzel beytini o söylemiştir. Muhtelif ilimlerde yazdığı makbul eserlerin sahibidir. Onun akıl ve dirayetine, beyitlerinin bir çoğunun muhtevasının yeniliğine, bunların akıl ve vakıaya mutabakatına kimsenin bir diyeceği yoksa da gurbette olmayı tevil konusunda söylenen beyitlerin en güzeli olarak telâkki olunan :

اذا كان أصلى من تراب فكلها بلادى وكل العالمين أقاربى

beytinin manâsı Arabistan'da bulunan Rum garibleri tarafından tamamı tamamına tasdik olunamamaktadır. (Bunları İskenderiye'de yazdım.)

864 — FÂRİA BİNTİ ŞEDDAD EL-MURRİYYE
(Mürre'li ŞEDDAD kızı FÂRİA)

Arab şairlerinden ve Hamâse-i Basriyye kadın şairlerinden olup aşağıdaki beyitlerini kardeşine mersiye olarak söylemiştir :

هلا سقيتم بنى جرم اسيركم نفسى فداؤك من ذى غلة صاد
شهد أندية رفاع ألوية سداد أوهية فتاح أسداد
نحار راغية قتال طاغية حلال رابية فكاك اقياد
قوال محكمة نقاض مبرمة فراج مبهمة طلاع انجاد

ifadesinin gelişinden anlaşıldığına göre kardeşi Beni Cürm kabilesine esir olmuş, onların elinde susuz olarak helâk olmuştur. Beyitlerin mealinde Fâria, kardeşinin hatırı sayılır, meclislerde hazır bulunur, işleri halletmeye gücü yeter, cesur, dirayetli, sözü sohbeti yerinde, cömert bir zat olduğunu ifade etmektedir. Beytin lâfız ve mânâca muhassinât-ı bediiyyesi de açıktır.

865 — FÂRİA BİNTİ HEMMÂM
(Hemmâm'ın kızı Fâria)

Hemmâm b. Urve b. Mes'ud es-Sekafî kızı Fâria yahud Ferîa meşhur zailm Haccac b. Yusuf es-Sekafî'nin annesidir. Arab hakîm (filozof)lerinden ve ashab-ı güzînden olan Hâris b. Kelde es-Sekafî, bir kavle göre de Muği-

re b. Şu'be ile evliydi. Birinci cildde Zeyneb binti Yusuf maddes nde yer verdiğimiz hikâye Fâria hakkında nakledilmektedir. Kocası bu sebeble kendisini boşayınca o da Benî Sakîk kabilesinden Yusuf b. Ebî Ukayl'a varıp ondan Haccâc'ı doğurmuştur, şeklinde rivayet edilir.

Bazıları, ilerde Mütemenniye başlığı altında beyan edeceğimiz :

أصبت من المتمنية

darb-ı meseline esas olan hikâyeyi Fâria'ya nisbet ederek «Nasr b. Haccâc'ın sürgün edilmesine sebep olan kadın budur.» derler.

ISTITRAD

Rivâyete göre Haccâc anasından doğduğu vakit dışkılığı kapalı olarak doğmuş ancak tıbbî müdahale ile açılmış. Diğer çocuklar gibi süt emmemiş; nihayet Şeytan'ın insan kılığına girerek gelip öğrettiği usule göre süt emmesi sağlanmış. Şöyle ki :

«Annesinin memesini kabul etmesi için iki gün birer siyah keçi oğlağı, üçüncü gün bir siyah teke boğazlanıp kanı yalattırılacak, dördüncü gün bir siyah yılan kesilip kanı hem yalattırılacak, hem yüzüne sürülecekti.» Çocuk, ancak bunlardan sonra annesinin memesini kabul etmiştir. Haccâc'ın son derece kan dökücü olmasının sebebi bu olmuştur, derler. Habîs, o kadar kan dökmeyi severmiş ki «Benim katımda en lezzetli şey adam öldürmektir» dermiş. Bununla beraber ölüm hastalığına tutulduğunda :

يارب قد حلفا لأعداء واجتهدوا أيمانهم أنني من ساكني النار

أيحلفون على عمياء ويحهم ما ظنهم بعظيم العفو غفار [3]

Fâria sahabî hasımlardan, daha önce geçen Fâria binti Ebi's-Salt'dan başka 6 hanımın daha ismidir. Bir rivâyete göre onlardan birisi Feria olup ashabdan Ebû Saîd el-Hudrî'nin kızkardeşidir. [4]

---

(3) «Ey Allahım, düşmanlarım benim cehennemlik olduğuma yemin ediyorlar. Onlar körükörüne yemin etmekteler; Allah'ın affının mağfiretinin büyük olduğunu bilmiyorlar mı?» manâsınadır.

B.Ç.

(4) Bu sahabî hanımlar şunlardır :

a) Fâria binti Es'ad b. Zürâre el-Ansâriyye. Rasûlullah (S.A.V.) bu hanımı Nübeyt b. Câbir ile evlendirmişti.

b) Fâria binti Zürâre b. Udüs el-Ansâriyye. Ashabdan Es'ad b. Zürâre'nin kızkardeşiydi.

c) Fâria binti Ebî Süfyân. Ahmed b. Cahş ile evli idi. Rivâyete göre Mekke'den Medine'ye ilk hicret eden kocası ile o da beraberdi.

d) Faria binti Abdurrahman el-Has'amiyye.

e) Fâria binti Kureybe b. el-Aclân el-Ansâriyye.

(İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/214-216)

B.Ç.

Fâria binti Ukayl es-Sekafî'nin adı birinci cildde İbnetu Gaylân maddesinde geçmişti.

866 — FÂRİA BİNTİ'L-MİSVER
(Misver'in kızı Fâria)

Müsâmerât-ı Cenâb-ı Muhyiddin'de besmele-i şerife'nin faziletleri hakkındaki Amr b. Ma'dîkerib hikâyesinde peri kızı olarak zikredilen kızdır. Hikâye Müsâmerât'ın birinci cildi 205. ci sayfasındadır.

867 — FÂZİLE EL-ANSARÎYYE

Ashabdan Abdullah b. Enîs el-Cühenî'nin eşi sahabî bir hanımdır. Hadisi ve hadis kitablarında zikri vardır. Kocasıyla beraber Mısır'da ikâmet etmiştir.

868 — FÂZİLETÜ'Z-ZAMAN

Hal tercemesi daha önce geçen Âişe-i Bâûniyye'dir. Makâmât sahibi Hemedânî «Bedîu'z-Zaman» lâkabıyla bilindiği gibi bu hanım da Fâzîletu'z-Zaman diye lâkablanmıştır.

869 — FÂTIMETU'Z-ZEHRÂ
(Hz. FATIMA R. Anhâ)

Fahri Âlem Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz'in muhterem kızı Fâtıma nûrânî yüzlü olup mübarek yüzü ay gibi parlardı. «Yüzü parlak kadın» mânâsına olarak ez-Zehrâ sıfatı kendine verilmiştir.

Hz. Aişe'den rivâyete göre şöyle demiş :

«Ben, karanlık gecede Hz. Fâtıma'nın yüzü'nün aydınlığı ile iğneye iplik geçirirdim.»

Rivâyete göre hayız ve nifas görmediği için kendine Zehrâ lâkabı verilmiştir. Bir vakit dahi olsa namazını kaçırmamıştır, diye rivâyet edilir.

Lâkablarından biri de daha önce geçtiği üzere «Betül» dür. Bu kelime «kesilmek» mânâsından müştak olduğundan onun dünyadan kesilip daima Hak'ka yönelik olduğuna işaret etmektedir.

Torunu olan Fâtıma binti'l-Hüseyn'e nisbetle kendisine Fâtımatu'l-Kübrâ da denilir. Babası Hz. Fahr-i Kâinat Efendimize izafetle Ümmü Ebîhâ künyesini kullanırdı.

Rasûlullah (s.a.v.)'in kızlarının en küçükleri ve en sevgilileri olup annesi Hz. Hadicetu'l-Kübrâ idi.

Hz. Ali ile evlenmeleri hicretin ikinci senesi zilhicce ayındadır. Evlendiklerinde Hz. Fâtıma 15; Hz. Ali ise 21 yaşındaydı. Evlenmelerinin akabinde Rasûlullah nikâhlarında :

جمع الله شملكما وأعز جدكما وأخرج منكما كثيراً طيّبًا .

şeklinde dûa buyurmuşlardır.

Hz. Ali'den 5 çocuğu olmuştur. Bunlardan üçü erkek, ikisi kızdır. Kızları daha önce hal tercemeli geçen Ümmü Gülsün ve Zeyneb'dir. Erkek olanlar ise Haseneyn (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) ile Muhsin'dir. Bunlardan Muhsin henüz çocuk yaşta vefat etmiş; nesli Hz. Hasan ve Hüseyin ile devam etmiştir.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Hz. Peygamber Efendimizin mübarek nesli Hz. Fâtıma ile devam etmiştir.

Hz. Fâtıma, sahih bir hadîs-i şerif'te de ifade buyurulduğu veçhile Cennet kadınlarının efendisidir.

فاطمة بضعة منّى فمن أغضبها فقد اغضبنى
فاطمة بضعة منّى يقبضنى ما يقبضها ويبسطنى ما يبسطها .

ve hadîs-i şerifleri onun hakkında varid olmuştur. (6) من مثل فاطمة الزهراء فى نسب وفى فخار و فى فضل وفى حسب والله فضلها حقاً و شرّفها اذ كانت اينة خيرا لعجم والعرب

Buhari hadîslerinden ve Hz. Aişe'den rivayetle Meşârik-i Şerif'de ve İbn Esir'in Üsdü'l-Ğâbe'sinde zikredildiğine göre Hz. Aişe şöyle diyor :

«Bir gün Rasûlullah (s.a.v.)'in yanında oturuyorduk. Hz. Fâtıma geldi, yürüyüşü tıpkı Rasûlullah'ın yürüyüşü gibiydi. Allah'ın Rasûlü onu «Merhaba ey kızım!» diye taltif ettikten sonra sağ ya da sol tarafına oturttular. Kulağına gizlice bir şeyler söylediler. Hz. Fâtıma ağlamaya başladı. Tekrar bir şey söylediler. O da güldü.

Ben de : «Bu günki gibi ferahın hüznü takip ettiğini görmedim.» deyip kendilerinden :

---

(5) «Allah işinizi rast getirsin (iki yakanızı bir araya getirsin) dedelerinizi aziz kılsın, sizden temiz nesiller çıkarsın.» demektir.

(6) Fâtıma benden bir parçadır. Onu gazaplandıran beni gazaplandırmış olur.» ve «Fâtıma benden bir parçadır. Onun hoşuna gitmeyen şey benim de hoşuma gitmez, onu rahatlatan, ferahlandıran şey beni de ferahlandırır.» anlamlarına gelir.

B.Ç.

«Rasûlullah'ın söylediği ne idi ki önce ağladınız, sonra güldünüz?» diye sordumsa da cevap olarak :

«Rasûlullah'ın sırrını kimseye ifşa etmem.» buyurdular.

Allah'ın Rasûlü âhirete irtihal ettikten sonra tekrar bu hali sorduğumda şöyle haber verdi :

«Birinci defa fısıldadığında :

— «Cibrîl-i Emîn Kur'an-ı Kerîm'i talim için bana senede bir defa gelir idi. Bu sene iki defa geldi. Öyle zannederim ki ecelim yakındır. Ehl-i beyt'im içinde bana en evvel kavuşacak olan sensin ve ben sana ne güzel selef olacağım.» buyurdular. Ben de ağladım. İkinci defasında :

— «Ey Fâtıma, sen bütün âlemlerin kadınlarının efendisi olmaya razı değil misin?» buyurunca mesrûr olup güldüm.»

Gerçekten Hz. Rasûlullah (s.a.v.)'in âhirete irtihalinden —en sahih rivâyete göre— 6 ay sonra Hz. Fâtıma da vefat etmişlerdir. Vefatında —ki hicretin on birinci senesi Ramazan'ın 3.cü salı gecesidir.— Henüz 20 ile 30 yaşları arasında idiler.

Ümmü Seleme'den rivayet edilen hadise göre :

Hz. Fâtıma ölüm hastalığına tutulduğunda bir gün gusledip yeni elbiselerini giyindi. Sağ elini yanağı altına koyup yanı üzerine yattı. Sonra kıbleye dönerek :

«Ben şimdi ruhumu teslim edeceğim. Beni hiç kimse açmasın ve gasil etmesin.» diye buyurup hakkın rahmetine kavuştular. O aralık Hz. Ali gelip durum kendisine haber verilince Hz. Fâtıma'yı hali üzere alıp defneyledi. Hiç kimse kendisini açıp gasil etmemiştir.

Rasûlullah (s.a.-.) Efendimiz'in vefatından sonra Hz. Fâtıma'nın güldüğü görülmemiştir. Onun vefatında kendisini şiddetli hüzün kaplayıp defnedildiği esnada :

— «Rasûlullah'ın üzerine toprak atmaya gönlünüz nasıl razı oluyor?» dedikten sonra kabrinin toprağını koklayarak gözlerine sürmüş ve :

ماذا على من شمّ تربة احمد أن لا يشمّ مدى الزمان غواليا
صبّت على مصائب لو أنها صبّت على الأيام صرن لياليا

buyurmuşlardır.

إغبرّ آفاق السماء وكوّرت شمس النهار وأظلم العصران
والأرض بعد النبي كئيبة أسفًا عليه كثيرة الرجفان
فليبكه شرق البلاد وغربها وليبكه مضر وكل يمان

beyitleri de Hz. Fahr-i Kâinat'a mersiye olarak söylediği beyitlerden olmak üzere rivâyet edilmektedir. Birinci beyitle kâfiye olarak gelen (Asrân)dan, şairin :

ولن يلبث العصران يوم وليلة اذا طلبا أن يدركا ما تيمما

beytinde olduğu gibi gece ve gündüz kastedilmektedir. Tekvir-i Şems de ziyasının gitmesi ile tefsir edilmiştir.

أسفاً عليك وفي الفؤاد كلوم أمسى يجدّد للدموع رسوم
والصبر يحسن في المواطن كلها الا عليك فانّه مذموم
لا عتب في حزني عليك لو أنّه كان البكاء لقُلّتي يدوم

beyitleri de Hz. Fâtıma'ya izafe edilmiştir. Bir aralık Ravza-i Mutahhare tarafına dönerek :

قد كان بعدك انباء وهينمة لو كنت شاهدها لم يكثر الخطب

buyurmuş olduğu da bu rivayetler cümlesindendir. Kendilerinden sadece 18 hadis-i şerif rivayet edilmiştir.

Tefsirlerde, İbn Abbâs tefsirinden naklen zikredildiğine, Müsâmerât-ı Cenâb-ı Muhyiddin'de aşağıdaki şekilde anlatıldığına göre İnsan Suresindeki :

يوفون بالنذر ويخافون يوما كان شرّه مستطيراً.

âyet-i kerîmesinde İbn Abbâs şöyle buyurur :

Haseneyn (Hz. Hasan ve Hüseyin) Hazretleri çocukluklarında hastalanmışlardı. Fahr-i âlem Peygamberimiz yanında ashabdan bazı zatlarla onları ziyarete geldiklerinde yanlarında bulunan zatlardan biri çocukların iyileşmeleri için Hz. Ali'ye nezirde bulunmasını tavsiye edince Hz. Ali üç gün oruç tutmayı adadı. Ona tâbi olarak Hz. Fâtıma, cariyeleri Fidda ve Hz. Hasan'la Hüseyin de üçer gün oruç tutmayı adadılar. Allah'ın izniyle çocuklar iyileştiler. Adaklarını yerine getirmek üzere hepsi birden oruça niyetlendiler. O gün hasbel kader akşama hiç yiyecekleri olmadığı için Hz. Ali birinden üç ölçek arpa ödünç alıp getirdi. Hz. Fatıma bu arpanın üçte birini öğütüp beş parça ekmek yaptı. Akşam olunca akşam namazını eda ettikten sonra ekmeklerini alıp sofraya oturmalarını müteakip kapıya muhtaçlardan biri gelip :

«Ey ehl-i beyt, ben müslümanların fakirlerinden bir fakirim. Yediğiniz şeylerden bana yedirin; Allah da size Cennet sofralarından yedirsin.» diyerek sadaka isteyince Hz. Ali eline henüz almış olduğu lokmasını bırakıp Hz. Fâtıma'ya hitaben bir şiir söyleyip ondan fakiri memnun etmesini diledi.

(7) İnsan Suresi, âyet: 7

Hz. Fâtıma da aşağıdaki beyitlerle Hz. Ali'nin bu isteğine icabet ettiğini bildirdi :

أمرك سمع يا ابن عم وطاعة ما لي من لؤم ولا ضراعة
غذيت باللب وبالبراعة أرجو اذا أنفقت من مجاعة
ان الحق الابرار والجماعة وادخل الجنة في الشفاعة

O akşam sofradaki bütün ekmeği o fakire verip kendileri su ile kanaat ettiler.

Ertesi gün Hz. Fâtıma arpanın üçte birini daha öğütüp hamur yoğurarak yine beş parça ekmek yapmıştı. Akşam olunca iftar edecekleri sırada kapıya bir yetim gelip :

«Ey ehl-i beyt ben müslümanların yetimlerinden bir yetimim. Yediğinizden bana da yedirin; Allah da size Cennet sofralarından yedirsin.» şeklinde nida ederek sadaka isteyince Hz. Ali elinden lokmasını bırakıp Hz. Fâtıma'ya bu yetimin sevindirilmesi teklifinde bulundu. Hz. Fâtıma da hemen aşağıdaki beyitlerle muvafakatini beyan etti.

فسوف أعطيه ولا أبالي وأوثر الله على عيالي
أمسوجياعاً وهم أمثالي أصغرهم يقتل في القتالي

Böylece mevcud tek yiyecekleri olan arpa ekmeğini o yetime verdiler ve kendileri yine su ile iktifa ettiler.

Ertesi günü arpanın kalanını öğütüp yine beş ekmek yapmıştılar. Akşam olup iftar etmek üzere sofraya oturduklarında bu defa da muhtaç esirlerden biri gelip daha önceki günlerde olduğu gibi sadaka isteyince o akşam da nafakalarını olduğu gibi o esire verdiler ve bu suretle kendileri peşpeşe üç gün oruçlu kaldılar.

Dördüncü gün oruca niyetlenmemiş olmakla birlikte o gün de yiyecekleri yoktu. Hz. Fâtıma açlıktan mecalsiz kalmış; Hz. Hasan'la Hüseyin kuşpalazı olmuş gibi titremekte idiler. Hz. Ali yanına oğullarını alarak Rasûlullah (s.a.v.)'in yanına gitti. Rasûl-i Ekrem onları bu halde görünce son derece üzülerek onları taltif ve gönüllerini hoş etmeye çalışırken Cibrîl-i Emîn gelip :

ويطعمون الطعام على حبه مسكيناً ويتيماً وأسيراً

âyet-ikerîmesini tebliğ ederek ehl-i beytinin bu fedakârane davranışlarının Allah katında makbul olduğunu bildirdi.

870 — FÂTIMA EN-NEBEVİYYE

Daha önce hal tercemesi geçen Sîtt-i Sekîne'nin kız kardeşi ve Hz. Hüseyin'in kızı olup Mısır'da medfun olan ehl-i beyt'dendir. Babası onu, amca-

zâdeleri olan Hasan b. El-Hasan b. Ali b. Ebî Talib ile evlendirmiş; evlendirirken de onu şöyle tanımlamıştı :

«Annem Fâtıma gibidir; geceleri kâim, gündüzleri oruçludur. Güzellikte de hûriler gibidir. «Nitekim Sitt-i Sekîne'nin hal tercemesinde beyan olunmuştu.

871 — FÂTIMA BİNTİ ESED
(Esed'in kızı Fâtıma)

Esed b. Hâşim b. Abdi Menâf'ın kızı olup birinci cildde Ümmü Ukayl adıyle geçen hanımdır. Hz. Ali'nin, kardeşleri Talib, Ukayl ve Cafer ile kızkardeşleri Ümmü Hânî ve Cümâne'nin anneleridir. Kamus sahibi Hz. Ali'nin kardeşi olan Ukayl'i Hz. Ali'nin baba-bir kardeşidir demekle meşhur olan kavle muhalefet etmiştir. Çünkü meşhur olan ve bilinen «Ebu Talib evlâdının hepsinin Fâtıma b. Esed'den olduğudur.» Hazret-i Ali'ye arslan mânâsına gelen Haydar ismini veren de annesi Fâtıma'dır. Nitekim Hayber harbi esnasında Hz. Ali'nin, Merhab ile mübarezesi esnasında, söylemiş olduğu şiirde tasrîh olunmuştur. O vakit Hz. Ali şöyle demiştir :

أنا الذی سمتنی أمی حیدره
کلیث غابات کریه المنظره
أکیلکم بالسیف کیل السندره

Hz. Ali doğduğu esnada babası Ebu Talib başka bir memlekette olduğu için ona bir isim verilmesi işi annesine kalmıştı. O da kendi babasının ismi Esed olduğundan ona aynı ismi vererek Haydar, bir rivayete göre de Esed adını vermiştir. Birinci rivâyete göre Esed kelimesinin eş anlamlısı olan bir ismi, ikinci rivâyete göre ise aynını oğluna isim olarak vermiştir.

Fâtıma'nın imânı eski ve Rasûlullah (s.a.v.)'a olan hürmeti büyük olup kocası Ebû Talib'den sonra Rasûl-i Ekrem'in terbiyesinde annelik derecesinde ihtimam göstermiştir. Vefatı en sahih rivâyetlere göre Medine-i Münevvere'dedir. Rasûl-i Ekrem onu kendi gömleği ile kefenlemiş, defnetme işini de bizzat ifa etmiştir. Kabre önce kendileri girmiş kabirde bir müddet uzanarak istirahat buyurmuş, sonra Fâtıma'yı kabre indirip defneylemişler ve hakkında hayır dûada bulunmuşlardır.

İbn Esîr'in Üsdü'l-Ğâbe'sinde, Muhaddîs İmam-ı Zührî'den rivayet edildiğine göre İmam-ı Zührî şöyle demiştir :

«Hâşimî ailesine mensup kadınlar içinde yine hâşimî erkek sulbünden çocuk doğuranların birincisi Fâtıma binti Esed olup onlardan halife anası olanların da ilkidir. Ondan sonra ikinci olarak Rasûlullah'ın kızı Hz. Fâtıma'dır. O da Hz. Hasan'ı doğurmuştur. Ondan sonra üçüncü olarak Harun

Reşid'in zevcesi olan Zübeyde gelir. Abbasî halifesi Emin'i doğurmuştur. Bu üçden başkasını bilmiyoruz. Garibdir ki bu üçden hiçbiri için halifelik murad üzere elvermemiştir. Hele Hz. Ali'nin halifelik esnasında çektiği malûmdur ki sonunda şehid düşmüştür. Hz. Hasan ile Emin de hal olunmuşlardır.

872 — FÂTIMA BİNTİ EBİ'L-ESED
(Ebu'l-Esed'in kızı Fâtıma)

Benû Mahzûm kabilesinden Ebu'l-Esed b. Abdilesed'in kızı ve ashabdan Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî'nin yeğeni olup sahabî kadınlar arasında kendisine hadd-i sirkat uygulanarak eli kesilen kadın olarak adı geçmektedir. Mahzûm Oğulları kabilesinden ve Kureyş'in oldukça hatırı sayılır eşrafından olmasına rağmen hırsızlık yapmıştı. Töhmeti açığa çıkıp da hukuken elinin kesilmesi kararlaştırılınca kabilesi halkı araya Üsame b. Zeyd'i koymuşlar ve Rasûlullah katında cezasının affının sağlamasını istemişlerdi. Rasûlullah :

— «Herşey olur, fakat Allah'ın koymuş olduğu cezalardan (Hudûdullah) birinin terk ve ihmali olmaz. Eğer kendi kızım Fâtıma dahi olsa cezasını yerine getirirdim.» buyurup elini kestirmişlerdir. Bir rivâyete göre de eli kesilen Fâtıma binti Ebi'l-Esved'dir.

873 — FATIMA ÜMMÜ ABDULLAH

Eş-Şeyh el-İmam el-Mukrî el-Muhaddis Cemaleddin Süleyman b. Abdülkerîm b. Abdurrahman b. Sa'dullah b. Ebi'l-Kasım el-Ansârî ed-Dimaşkî'nin kızı olup Safedî devri ileri gelenlerinden ve salih kadınlardan hadis âlimi bir hanımdır.

VI. Asır âlimlerinden Irak, Şam, Isfahan meşhurlarından icazet alıp ders okutmuştur. Gerek Semâ, gerekse icazet yoluyla kendilerinden hadis rivayet ettiği hadîs şeyhlerinin sayısı —Safedî'nin beyanına göre— yüzün üstündedir.

Doğumu yaklaşık 620/1223 de olup vefatı da 708/1308 yılı Rebîulâhir ayının 12.sindedir. Kendisi uzun yaşamış hadîs âlimlerindendir. Zengin ve varlıklı olduğu için birçok hayrâtı ve vakıfları olduğu akraba ve ailesine bir çok yardımlarda bulunduğu Unvânu'n-Nasr'da anlatılmaktadır.

874 — FÂTIMA BİNTİ İBRAHİM
(İbrahim'in kızı Fâtıma)

İbrahim b. Abdullah b. Ebî Ömer el-Makdîsî'nin kızıdır. Bu da Safedî devri ileri gelenlerinden, uzun yaşamış Kudüslü muhaddîs bir hanımdır.

Meşhur muhaddîs İbrahim b. Halil'den hadîs alanların en sona kalanlarıdır. Aynı zamanda Muhammed b. Abdülhâdî ve İbnu's-Surûrî gibi hadîs şeyhlerinden icazetle hadîs rivayet edenlerin de sonuncularıdır. 747/1347 yılı Zilkadesinde 90 ını geçmiş olarak vefat eylemiştir.

875 — FÂTIMA BİNTİ İBRAHİM
(İbrahim'in kızı Fâtıma)

İbrahim b. Mahmud b. Cevher'in kızı ve Şeyh İbrahim b. el-Makrîşe'nin annesi olan Fâtıma el-Müsnîde olup bu dahi Safedî'nin muâsırıdır. Âbid, sâlih ve hadîs isnadı konusunda meleke ve mahareti açık, namlı bir hadîs âlimiydi.

İbnu'z-Zübeydî'den Sahîh-i Buharî'yi, Allâme-i Husayrî'den Sahîh-i Müslim'i okumuş; Muhaddis İbn Abdi'd-Dâim'in muâsırı olarak hadîs okutmuştur.

Buhârî'yi gerek okutmak suretiyle ve gerekse rivâyet suretiyle defalarca hatim etmiş, Kâdi'l-Kudât İmam Takıyyuddîn es-Sübkî, Sirâcuddin b. el-Kuveyk, Takıyyuddin b. Ebi'l-Hasen, Şeyh Zehebî ve emsali bir takım zatlar kendisinden hadîs dinlemişlerdir.

Doğumu 625/1227-1228, vefatı ise 711/1311 senesi Safer ayının 25.inci gecesindedir. [9]

876 — FÂTIMA BİNTİ İBRAHİM
(İbrahim'in kızı Fâtıma)

Müstakîm Zâde Süleyman Efendi'nin halazâdesi ve meşhur hattat Tokatlı Mahmud Efendi'nin zevcesidir. Müstakîmzâde'nin Tezkire'sinde zikredildiğine göre kocasından Nesih, sülüs ve Celî kalemleri meşk etmiştir.

877 — FATIMA BİNTİ'L-AHCEM
(Ahcem'in kızı Fatıma)

Ahcem b. Dendene el-Huzâî'nin kızıdır. Annesi Hâlide binti Hâşim b. Abdulmuttalib'dir. Şiir ve fesahat erbabından olup Cerrâh adındaki kocası hakkında söylediği aşağıdaki beyitleri Dîvanu'l-Hamâse'nin Mersiyeler bölümü seçmelerindendir :

يا عَيْنُ بُكِي عند كل صباح جودى بأربعة على الجراح
قد كنت لى جبلاً ألوذ بظله فتركتنى اضحى بأجرد ضاح

(9) Kehhâle, Alâmu'n-Nisâ', IV/25

قد كنت ذات حمية ما عشت لي أمشي البراز وكنت أنت جناحي
فاليوم أخضع للذليل وأتقي منه وأدفع ظالمي بالراح
وإذا دعت فمربه شجعاً لها يوماً على فنّ دعوت صباحي
وأغض من بصري وأعلم أنه قد مات خير فوازسي ورماحي

Bu beyitleri, Rasûlullah (s.a.v.)'ın vefatından sonra temessül suretinde Hz. Fâtıma'nın da söylediği rivayet edilir. [10]

Mealinde Fâtıma, kendinin hüzün zamanının günün başlangıcı olduğunu ima ile gözlerine her sabah cerrâh üzerine iki taraflı ağlamayı tenbih eder, sonra da hitabı Cerrâh'a çevirerek :

«Sen ey Cerrâh, bana bir kurtuluş sığınağı idin; sâyene (gölgene) sığınırdım. Beni şimdi sen çöllere bırakmış oldun. Otsuz ve açık yerlerde güneşlemekteyim. Sen sağ oldukça ben hamiyyet ve haysiyete sahiptim; serbest hareket ederdim. Sen bana kol kanat idin. Bu günki günde ben izzetsiz ve haysiyetsiz kimselere boyun eğmekte onlardan bile çekinmekteyim. Bana zulüm ve tecavüz edenlere sertlikle onları savuşturmaya gücüm yetmediği için süt ve şerbet, yani rıfk ve yumuşaklıkla müdafaa etmekteyim. Bir kumru gelip bir dal üzerinde hüzün ve eleminden feryada başladığında ben de ona karşı (واصباحاه) diyerek elem vaktimin başlangıcını yâd ederim. Senden sonra benim gücüm, kuvvetim, yardımcım kalmadığını idrak ettiğimden miktarımı bilerek çok şeyden göz yumuyorum.»

Merzûkî diyor ki :

(غض طرف) göz yummak zillet ve meskenet sahibinin kârı, (طموع) ise izzet ve güç sahibinin şânıdır.

Birinci beyitteki (بأربعة) sözü iki gözün iki tarafı yani kuyruğu ve göz pınarı itibarı iledir.

878 — FATIMA BİNTİ AHMED
(Ahmed'in kızı Fatıma)

Ahmed b. İbrahim b. Muhammed b. İbrahim et-Taberî'nin kızı Fâtıma

(10) Kitab-ı Elif Bâ'da ise bu beyitler bazı değişikli lerle Hz. Aişe'ye nisbet olunmuş ve sonunda : يارت صبرني على ما حل بي مات النبيّ وانطفى مصباحي
«Ey Rabbim başıma gelenlere karşı bana sabır ver; Allah'ın rasûlü öldü ve ışığım söndü.» beyti getirilmiştir. (وأدفع ظالمي بالراح) sözüne «El kaldırıp beddüa etmekten ve zalimi hak a havale etmekten baş a çarem kalmadı.» mânâsı da verilmiştir.

Ümmü'l-Hüseyin binti Ebi'l-Abbâs b. er-Radıy olup Enbâ-i İbn Hacer'de zikredilen meşhur muhaddîs hanımlardandır. Dedesi Radıy'den hadîs dinlemiş ve rivâyet etmiştir.

Vefatı 779/1377-1378 yılındadır.

879 — FÂTIMA BİNTİ AHMED
(Ahmed'in kızı Fâtıma)

Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Cafer b. Zeyd el-Halebî'nin kızı Ümmü'l-Hasen Fâtıma büyük hadîs âlimlerindendir.

Doğum 732/1332 veya 733/1332-1333 tarihinde olup annesi tarafından dedesi olan muhaddis Cemaleddin b. İbrahim b. eş-Şihâb Mahmûd'dan hadîs dinlemiş ve kendisine bir çok muhaddis icazet vermiştir. Fâtıma Haleb'de hadîs okuturdu. Akıllı ve mütedeyyin bir hanımdır. 813/1410 senesi Rebîul evvel ayında seksenini geçkin olarak vefat etmiştir.

880 — FÂTIMA BİNTİ AHMED EL-HASENÎ
(Ahmed'in kızı Fâtıma)

Mevlâna Ahmed b. Abdullah b. Ehî Kemal'in kızı olup Şerif Nessâbe hazretlerinin zevcesi ve daha önce hal tercemeleri geçen Elif ve Amâyim'in anneleridir. Hepsi de İmam-ı Suyûtî'nin hocaları idiler.

Latife binti'l-Amâsî, Aişe binti'ş-Şerâyihî ve Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Muhib'den icazet almıştır.

881 — FÂTIMA BİNTİ AHMED ER-RADIY
(Ahmed'in kızı Fâtıma)

Radıy-yi Taberî'nin kızı Ümmü'l-Hasen Fâtıma'dır. İbn Hacer el-Askalânî'nin arkadaşlarındandır.

İbn Hacer ile beraber dedesinden ve sair zatlardan hadis dinlemiş ve almıştır. Ölümü 783/1382 yılı zilhicce ayındadır.

882 — FÂTIMA BİNTİ AHMED ES-SÂÂTÎ
(Ahmed'in kızı Fâtıma)

Usul-ü Fıkıh'dan Kitabu'l-Bedî'in ve Mecmeu'l-Bahreyn'in müellifi olan Ahmed b. Ali es-Sââtî'nin kızı olup Hanefî Fakihleri tabakâtı dahilinde sayılan meşhurlardandır.

Aliyyül Kârî onu «el-Esmâru'l-Ceniyye fi'l-Esmâi'l-Hanefiyye» adlı kitabında zikredip :

«Fatıma, babsından fıkıh öğrendi. Mecmeu'l-Bayreyn'i ondan alıp kendi elyazısıyla yazdı. Yazısı güzel bir talîk yazısı idi.» demiştir.

Sonradan bu Fâtıma Mustakîm Zâde'nin Tezkîretu'l-Hattâtîn'inde de görülmüştür.

883 — FÂTIMA BİNTİ'Ş-ŞİHAB AHMED
(Şihâb Ahmed'in kızı Fâtıma)

Ahmed b. Kasım b. Abdurrahman b. Ebî Bekr el-Cezâyirî kızı olan Fâtıma, aslen Mekke-i Mükerreme, sonradan da Medine-i Münevvere'ye mensub hadîs âlimi bir kadındır.

Hadîs dinlemesi annesi yönünden dedesi olan Radıy et-Taberî'dendir. Biraderi Safiyyuddîn'in de derslerinde hazır bulunmuştur.

Kendisine Muhaddîs Fahreddin et-Turzî, Afîf ed-Delâsî, Ebû Bekir el-Bâlisî ve daha başkaları icazet vermiştir.

Hayırlı bir kadın idi. 783/1381 yılı şevval ayında 73 yaşında olduğu halde vefat etmiştir.

884 — FATIMA BİNTİ TAKIYYÜDDİN
(Takıyyüddin'in kızı Fâtıma)

Takıyyüddin el-Ca'berî'nin kızı olup Enbâ-i İbn Hacer'de 795/1392-1393 enesinde vefat edenler arasında zikredilen hadîs âlimlerindendir. Birinci cildde zikredilen Esmâ binti Sasrâ'nın meclis dersinde hazır bulunmuş İbn Ebi'r-Radıy'den hadîs dinlemiştir. Muhaddîs Mizzî bunun annesinin dedesidir.

Bu Fâtıma Şam'da hadîs okutmuştur. (İbn Hacer'den).

885 — FÂTIMA BİNTİ'L-HARİSTÂNÎ
(Haristânî kızı Fâtıma)

Halil b. Ali el-Haristânî'ye mensub ve İmam-ı Suyûtî'nin hocalarındandır. Annesi tarafından Takıyyuddin Abdullah b. Halil el-Haristânî'nin torunudur. 874/1469-1470 senesinde vefat etmiştir.

886 — FÂTIMA BİNTİ'L-HURŞÜB EL-ENMÂRİYYE
(Hurşüb'ün kızı Fâtıma)

Araplar arasında :

أنجب من فاطمة

diye soyluluğuyla darb-ı mesel olan Fâtıma'dır. Ziyâd el-Absî'nin zevcesi idi. Ziyad'ın sulbünden Rebî el-Kâmil, Kays el-Huffâz, İmâre el-Vehhâb ve Enes el-Fevâris isimlerinde dört namdar evlâd meydana getirmiş ve bundan dolayı Müncibe addolunmuştur. Müncibe diye asîl bir adamın sulbünden üçden az olmamak üzere erkek evlâd yetiştiren soylu kadına derler.

Bu Fâtıma'nın adıgeçen oğulları asalet ve kemalleri cihetiyle tanınıp hangi oğlun daha üstündür diye Fâtıma'ya sorduklarında :

— «Hiç birini diğerinden aşağı göremem. Hangisini hangisine tercih edeyim?» cevabını verirdi.

887 — FÂTIMA BİNTİ'L-HAŞŞÂB
(Haşşâb'ın kızı Fâtıma)

Safedî devri ileri gelenlerinden Şamlı bir şair olup Salâhaddin Safedî'nin, Unvanu'n-Nasr fî A'yâni'l-Asr adlı kitabında Kadı Şihabuddin b. Fadlullah'dan naklen beyanına göre bu Fâtıma Şam'da Kadı Şihabuddin'e yakın bir yerde oturuyordu.

717/1317-1318 yılında Kadı Şihabuddin onu imtihan maksadıyla 26 beyitlik bir kasîde yazıp göndermişti. Şu beyitler o kasidenin matlâ' beyitleridir.

هل ينفع المشتاق قرب الدار والوصل ممتنع على الزوار
يا نازلين بمهجتي و ديارهم من ناظري بمطمح الأبصار
هيجتم شجني فعدت الى الصبا من بعد ما وخط المشيب عذاري

Cevabında Fâtıma da aynı vezin ve kafiyede 20 beyit bir kasîde yazıp yollamıştır ki, aşağıdaki 2 beyit o kasîdenin matlâ' beyitleridir :

ان كان غركم جمال ازاري فالقبح في تلك المحاسن واري
لا تحسبوا اني أماثل شعركم اني يقاس جداول بحار

Bunlardan birinci beyit :

«Eğer benim elbisemin güzelliği sizi aldatmış ise ona aldanmayın. Zira o güzelliklerin içinde çirkinlik saklıdır.» mealinde olarak Kadı Şihabuddin'in beyitlerine bir ümitsizlik ve yeis cevabıdır. İkinci beyit ise :

«Beni, siz şiirde kendinize benzer ve denk addetmeyiniz. Nehirlere dökülen ırmaklar denizlere nasıl kıyaslanabilir?» mealinde edebî ve tevazulu bir ifadedir.

888 — FÂTIMA BİNTİ'Ş-ŞAĞRÂ

Şihabuddin Ahmed b. Muhammed eş-Şağrâ'nın kızı Fâtıma olup İmam-ı Suyûtî'nin hocalarındandır.

İmam-ı Suyûtî'nin el-Muncem fi'l-Mu'cem adlı eserindeki nakline göre 810/1407-1408 yıllarında dünyaya gelmiştir.

889 — FÂTIMA BİNTİ ABBÂS
(Abbâs'ın kızı Fâtıma)

Abbâs b. Ebi'l-Feth el-Bağdadî'nin kızı olup birinci cildde Tezkâr Bay Hatun'un yaptırdığı Ribâtu'l-Bağdâdiyye'den bahsederken Ümmü Zeyneb Fâtıma adıyla zikrettiğimiz hanımdır. İlmiyle âmil, âbid, mücahid bir kadındı. Fakîh idi ki ilmi boldu, saliha idi ki salâh hali simasında görünürdü. Fazîlet, zekâ, huşû ve ağlamasına şaşılırdı. Dünyadan az bir mala kanaatla, zikrolunan Ribatu'l-Bağdadiyye'de Münzevî bir hayat yaşardı. İrşad postuna oturmuş olup kadınlara daima va'z ve nasihat ederdi. Bazan minbere çıkıp erkek cemaata da va'z eder ve bazı erkek âlimlerle de ilmî münakaşaya girişirdi. Devrinin büyük âlimlerinden Sadreddin b. el-Vekîl ile hayır konusundaki meselelerde münakaşa edip ona üstün gelince :

— «Sen bunu ilmî yönden bilirsin; ben ise hem ilmî yönden, hem de tatbikî olarak bilirim.» demiştir.

Minbere çıktığından dolayı devrinin salih âlimlerinden bazıları —Abdurraûf el-Münâvî'nin Kevâkib-i Dürriyye adındaki Tabakât'ında işaretine göre Reddu'r-Ravâfız isimli eserin sahibi meşhur İbn Teymîye Hazretleridir.— kendisini menetmek istemişse de rüyasında Fahr-i Kâinat Efendimiz'in :

«O bir saliha kadındır.» diye hüsnü şehadette bulunduklarını görerek niyetini değiştirmiştir.

Fâtıma binti Abbâs'ın vefatı 714/1315 yılı Arefe günü Mısır'da vuku bulmuştur.

890 — FÂTIMA BİNTİ ABDÜLMELİK
(Abdülmelik'in kızı Fâtıma)

Emevî halifelerinden Abdülmelik b. Mervan'ın kızı olup birinci cildde «Zâtu'l-Hımâr» maddesinde bilmünâsebe zikredildiği üzere yine Emevî halifesi Ömer b. Abdülaziz'in amcazâdesi ve zevcesiydi.

Mülk ve saltanat kendisini iki taraftan yücelttiği halde iktisadda, debdebe ve ihtişamı terketmede tamamiyle kocasının izinde ve daima onların emir ve rızaları dairesinde bulunurdu.

Ömer b. Abdülaziz'in menâkıbında şöyle anlatılır :

Ömer b. Abdülaziz tahta oturduğunda sahib olduğu diyanet icabı israfın önünü almağa kendi daire-i hümayunu içinden başlayıp hanımına :

— «Eğer benimle geçinmek istersen yanında olan bütün süs ve zinetleri, mücevherleri beytülmâle verip teslim etmelisin. Onlar sende oldukça imtizacımız ve birleşmemiz mümkün değildir.» demiştir. Bu söz üzerine Fâtıma kıymetli bütün malını beytülmâle teslim etmiştir. Kocasının ölümünden sonra saltanat kendi kardeşi Yezid b. Abdülmelik'e geçtiğinde Yezid tahta oturunca Fâtıma'nın beytülmâle bıraktığı değerli eşyalarının hepsini kendisine iade etmek istemişse de o kabul etmeyip :

— «Ben kocama sağlığında itâat edip öldükten sonra isyan mı etsem gerek?» şeklinde cevap vermiştir. Meşhur «Mariye küpeleri» de ilerde mim harfinde gelecek bir rivâyete nazaran onun beytülmâle verdiği mallar cümlesinden olsa gerektir ki, bazı tarihçilerini söylediğine göre Yezid o vakit onları kendi ailesine dağıtmıştır.

891 — FÂTIMA BİNTİ MERVAN
(Mervan'ın kızı Fâtıma)

Ömer b. Abdülazîz'in halası olup Ömer b. Abdülazîz menkıbelerinde onun da adı geçmektedir.

892 — FÂTIMA BİNTİ'L-ACEMÎ
(el-Acemî'nin kızı Fâtıma)

Hadîs âlimi Ali b. el-Acemî'nin kızkardeşi olan Fâtıma Ümmü'l-Hasen binti'ş-Şeyh Tâcuddin Muhammed b. eş-Şeyh el-Ârif billâh Yusuf el-Acemî'dir.

Hadis alimlerinden ve imam-ı Suyutinin hocalarındandır. Biraderinin icazet aldığı hocalardan bu da icazet almıştır.

893 — FÂTIMA BİNTİ İLMÜDDİN
(İlmuddîn'in kızı Fâtıma)

Salâhaddin Safedî'nin hocası olan meşhur İlmuddin el-Berzâlî'nin kızıdır. Safedî devri ileri gelenlerinden, yani Safedî merhumun «Unvânu'n-Nasr fî A'yâni'l-Asr» adlı eserinde zikrettiği meşhurlardandır. Erkek ve kadın bir çok hadîs şeyhinden hadîs dinlemiş ve bilhassa Buhârî-i Şerif'i Sittu'l-Vüzerâ binti'l-Müncâ'dan okuyup hüsn-ü hat öğrenmiş, Feraizden Kitab-ı Rab'a ile İbn Teymîye'nin Kitabu'l-Ahkâm'ını Sahîh-i Buhârî'yi ve bunlar gibi daha bazı büyük kitapları istinsah etmiştir. Hacca gittiğinde Haremeyn (Mekke ve Medine) de hadîs okutmuştur. Farzları ve nâfilelere devam eden, hayrı seven, Hak yolunda mücadele eden mübarek bir hanımdı.

Hamama gittiği günler vaktin farzını, müstehab olan vaktinden geç eda etmemek için öğle namazını kılmadıkça hamama girmez; girdikten sonra da ikindi namazına vaktinde yetişmek için hamamda çok durmazdı. Ramazan-ı şeriflerde hayız günlerine tesadüf eden oruçlarını kazada acele eder ve son derece ihtiyatlı davranırdı. Vefat tarihi Ebu'l-Ridâ'nın kavline göre 731/1330 yılı safer ayındadır. Tutmuş olduğu hayır yolundan ölümüne kadar ayrılmamıştır.

894 — FÂTIMA BİNTİ ÖMER
(Ömer'in kızı Fâtıma)

Ömer b. Yahya el-Medenî'nin kızı Fâtıma Enbâ-i İbn Hacer'de zikredilen hadîs âlimi hanımlardandır. Bintu'l-A'mâ diye bilinirdi. Mısır'da bir müddet hadîs okutmuştur.

Ölümü 793/1391 yılı sonlarındadır.

895 — FÂTIMA BİNTİ'L-KASIM
(Kasım'ın kızı Fâtıma)

Kasım b. Cafer b. Ebî Talib'in kızı olan Fâtıma Hz. Ali'nin kardeşi Cafer-i Sâdık'ın torunudur. Hamza b. Abdullah b. Zübeyr Hazretlerinin zevcesiydi. Güzellikte de devrinin yegânesi idi.

Kocası ölüm hastalığına yakalandığında kendinin vefatından sonra Fâtıma'nın Talha b. Amr'a varacağı hatırasına herşeyden fazla üzüldüğünü, bundan başka üzüntüsü olmadığını söyleyince Fâtıma onu temin zımnında :

«Eğer ben kocaya varırsam bütün malım sadaka, bütün kölelerim de azâd edilmiş olsun.» diye yemin etmişti. Kocasının ölümünden sonra Fâtıma'nın iddeti bitince adı geçen Talha onunla evlenmek istemişti. Fâtıma ona, kocasına karşı etmiş olduğu yemini hatırlatınca Talha : «Muvafakat ettiğin taktirde senin yeminini iki katıyla yerine getiririm.» diye va'dde bulunup teminat vermiş, böylece Fâtıma da razı olarak onunla evlenmişti.

Fâtıma'nın bu Talha'dan İbrahim isminde bir oğlu ile Remle adında bir kızı oldu. Oğlu insanların en fazîletlilerinden biri oldu. Kızını da birisiyle 100 bin dinar mehirle evlendirdi. Kendisine :

«Sen pek ticaretli çıktın; Fâtma'yla 40 bin dinar mehir vererek evlendin, 20 bin de yemini keffâretine verdiysen de ondan İbrahim gibi bir oğul kazandın. Kızını evlendirmede de 40 bin dinar kâr ettin.» demişlerdi. (Tezyînu'l-Esvak'tan)

896 — FÂTIMA BİNTU'L-KADI KERİMUDDİN
(Kadı Kerîmuddin'in kızı Fâtıma)

Enbâ-i İbn Hacer'de anlatıldığına göre Abdülkerim b. Ahmed b. Abdülaziz'in kızıdır. İbn Hacer kendisini 849/1445-1446 yılında vefat eden meşhurlar arasında zikretmektedir.

Bunlar 5 kızkardeş olup babaları 807/1404 yılı Rebîulevvel ayında vefat etmiştir. (İbn Hacer'den)

897 — FÂTIMA BİNTÜ'L-MÜSENNÂ
(Müsennâ'nın kızı Fâtıma)

Muhyiddin İbnu'l-Arabî hazretlerinin Futûhât'ında beyan buyurduğu kadınlardan evliyadan bir kadındı. Nefehât-ı Mevlânâ Câmî'de ondan nakledildiğine göre :

«Kendisine nice yıllar hizmet ettim. Yaşı 95 den fazla olduğu halde yüzünün güzelliğinden dolayı yüzüne bakmaya utanırdım. Hak yolunda garip halleri vardı. Gören kendisini 14 yaşında zannederdi.» demiştir.

898 — FÂTIMA BİNTİ MUHAMMED
(Muhammed'in kızı Fâtıma)

Muhammed b. Abdurrahim el-Asyûti'nin kızı olan Fâtıma Şeyh Cemaleddin'in de kızkardeşi hadîs âlimi bir hanımdır. Hadîs dinlemesi ve alması meşhur muhaddîs Haccâr'dandır.

Ölümü 793/1391 yılındadır (İbn Hacer'den).

899 — FÂTIMA BİNTİ MUHAMMED
(Muhammed'in kızı Fâtıma)

Muhammed b. Abdülhâdi b. Abdülhamîd b. Abdülhâdî'nin kızı Ümmü Yusuf Fâtıma asıl itibariyle Şam lı, sonradan Salihiyye'li olmuş hadis âlimi bir hanımdır. Babası, Hâfız Şemseddin'in amcası ve Salihiyye'nin muntesibi idi.

Fâtıma meşhur muhaddis Haccâr'dan ve başkalarından hadîs dinlemiş, Ebu Nasr b. eş-Şirâzî ile Şam ve Mısır muhaddislerinden daha başkaları kendisine icazet vermişlerdir.

İbn Hacer şöyle diyor :

«Bu Fâtıma'dan Salihiyye'de Hadîs-i şerif kitap ve cüzlerinden pek çok şey okudum.»

900 — FÂTIMA BİNTİ MÜRR EL-HAS'AMİYYE
(Mürr'ün kızı Fâtıma)

Kitabımızın başında Âmine binti Vehb maddesinde Rasûlullah (s.a.v.)'ın babası Abdullah'a nefsini arzederek onunla evlenmeyi teklif etmiş olan kadın şeklinde rivayet edilen kadın olarak ismi geçmişti.

Sîret-i İbn Hişam şârihi Süheyli'nin işaret ettiğine göre ismi üzerinde ihtilâf edilmiştir. Fâtıma, Rukayka, Leylâ rivayetleri vardır. Fâtıma olduğu halde Has'amiyye., Rukayka olduğu takdirde Eseediyyedir ki, Varaka b. Nevfel'in kızkardeşi olan Ümmü Kıtâl Rukayka'dır. Leylâ olduğuna göre de Adeviyye'dir.

Hz. Abdullah'ın o vakit Hz. Âmine ile evlenmesi üzerine Fâtıma aşağıdaki beyitleriyle Âmine'yi kıskandığını belirtmiştir :

بني هاشم قد غادرت من أخيكم أمينة اذ للباه يعتلجان
كما غادر المصباح بعد خبوه فتائل قد مستت له بدهان
وما كل ما نال الفتى من نصيبه بحزم ولا ما فاته بتوان
فاجمل اذا طالبت أمراً فانه سيكفيكه جد يصطرعان

إني رأيت مخيلة نشأت فتلألأت بخاطم القطر
فلمأتها نورًا يضيئ به ماحوله كاضائة الفجر
ورأيت سقياها حيا بلد وقعت به وعمارة القفر
ورأيتها شرفًا أبوء به ماكل قادح زنده يورى
لله ما زهرية سلبت منكالذى استلبت وماتدرى

Bu beyitler Hz. Abdullah'ın alnındaki nübüvvet nûrunun Hz. Âmine ile zifaftan sonra ona geçtiğini ifade etmekte olup ( ) fiili iki kimsenin yekdiğerini yere çalıp âdetâ yere nakış yapma mânâsına olan İ'tilâc'dan muzarî tesniyedir. Faili cümledeki (أخ) ile Âmine'dir. (أخ) dan da elbette Cenâb-ı Abdullah el-Hâşimî kastedilmektedir. (ميثت) karışmak anlamına mazî meçhul ve müennes bir fiildir. Bunun yerine (بلت) rivayeti de vardır. (بخاتم القطر) kısmındaki (خاتم) siyah bulut anlamına gelen hanteme'nin çoğuludur. (قطر) ise yağmur mânâsınadır.

Meydânî'nin el-Emsâl'inde anlatıldığına göre Cenâb-ı Abdullah sonradan bu Fâtıma'ya rağbet ve muvafakat etmişse de Fâtıma bu sefer :

قد كان ذلك مرة فاليوم لا [11]

diyerek red cevabı vermiş. Bu cevap daha sonra işlenmiş bir hata veya suçtan dolayı nedamet ızhar edilmesi sadedinde darb-ı mesel olmuştur.

901 — FÂTIMA BİNTU'L-MÜNCÂ
(Müncâ kızı Fâtıma)

İbn Hacer'in hocalarından olup meşhur hadîs âlimi hanımlardandır. İbn Hacer Enbâu'l-Ğumr fî Ebnâi'l-Umr adlı muteber eserinde ona da yer vermiş ve kendisinden bir çok rivâyetleri olduğunu ifade etmiştir.

(11) «O bir kere olur, bugün hayır (olmaz).» demektir.

902 — FÂTIMA BİNTİ NASRULLAH
(Nasrullah'ın kızı Fâtıma)

Muhaddîs İbn Râfi'in akrabalarından Nasrullah b. Ebî Muhammed b. Muhammed es-Selâmî'nin kızıdır. İbn Hacer Enbâu'l-Ğumr'unda kendisine 774/1372-1373 yılında vefat edenler arasında yer vermiştir. Hayırlı, diyanet sahibi muhaddîs bir hanım idi. 774/1372 yılı safer ayında vefat etmiştir. Doğumu yaklaşık olarak 710/1310-1311 tarihindedir.

903 — FÂTIMA BİNTİ YAHYA EL-AFİF
(Yahyâ'nın kızı Fâtıma)

Afîf b. Abdüsselâm b. Muhammed b. Muhammed b. Mezrû' el-Mudarî el-Basrî'nin kızı olan Fâtıma Enbâ-i İbn Hacer'de 798 yılında vefat eden meşhurlar arasında yer verilen muhaddîs kadınlardandır. Ahmed b. Ali el-Cezerî'den icazetle hadîs okutmuştur. Kendisi gibi muhaddîs olan kız kardeşi Rukıyye el-Muhaddise ondan sonra uzun müddet daha yaşamıştır (İbn Hacer'den).

904 — FÂTIMA BİNTİ YEZKUR
(Yezkur'un kızı Fâtıma)

Nizar kabilesinden Yezkur b. Anze —ki Anze aşireti ondan doğmuştur ve kendisine Âmir b. Anze de denilir.— nin kızı olup Kuzâa kabilesinin büyüklerinden olan Huzeyme b. Nehd'in :

اذا الجوزاء اردفت الثريا ظننت بآل فاطمة الظنونا
وحالت دون ذلك من همومي هموم تخرج الشجن الدفينا
أرى ابنة يذكر ظعنت فحلت جنوب الحزن يا شحطاً مبينا

diye adıyle gazel söylediği kadındır. İbn Haldun Tarihinde Üçüncü Tabaka Arapları bölümünde Eğanî'den naklen adı geçmektedir.

Eğânî'de anlatıldığına göre Huzeyme eski cahiliye şairlerinden olup bu Fâtıma'ya tutulmuştu. Onunla evlenmek istediyse de babası razı olmadığından onu ansızın öldürüp :

فتاة كأن رضاب العبير بفيها يعل به الزنجبيل
فقتل أباها على حبها فبخل ان بخلت أو تنيل

demiş, bunun üzerine iki kabile birbirine düşmüş, yapılan harpte Huzeyme de öldürülmüştür.

Emsâl-i Meydânî de :

اذا ما القارظ العنزى آبا

Darb-ı meseli şerhinde ise şöyle anlatılır :

Fâtıma'nın babası Yezkür ile Huzeyme bir gün Arapça'da (قَرْظ) adı verilen bir yaprağı toplamak üzere birlikte kıra çıkmışlardı. Çukur bir yerde bal kovanları görmeleriyle Yezkür, bal almak üzere, çukura kendisini bir iple sarkıtmasını Huzeyme'den ister. Balı aldıktan sonra:

— «Çek beni de çıkayım.» derse de Huzeyme :
— «Kızını benimle evlendirmedikçe seni çıkarmam.» deyip Yezkür :
— «Buhalde o iş mümkün değildir.»

deyince Huzeyme Yezkür'ü orada, o halde bırakıp gitmiş ve bircare Yezkür de bu suretle orada ölüp kalmıştır.

İşte yukardaki darb-ı meselde Kârizu Anzî'den bu Yezkür kastedilmektedir ve Kâriz Kurz adı verilen yaprağı toplayıcı anlamında sıfattır.

(آبا) Âbâ kelimesi dönmek, avdet etmek anlamına gelen Eveb fiilinden fiil-i mazîdir ve yukardaki darb-ı mesel onun dönmediğinden kinayedir. Bişr b. Ebî Hâzim kendi vefatı vaktinde kızına şöyle demiştir:

فرجى الخير وانتظرى ايابى اذا ما القارض العنزى آبا

لآتيك حتى يؤوب القارضان [12]

darb-ı meselinden adıgeçen Yezkür ve bir de onun torunu Rehm b. Âmir b. Anzez kastedilmektedir. Rehm de dedesi gibi Kurz adı verilen yapraktan toplamak için çıkmış ve bir daha dönmeyip kaybolup gitmiştir :

Bu konuda el Hüzeli de şöyle diyor:

وحتى يؤوب القارظان كلاهما وينشر فى القتلى كليب بن وائل

905 — FÂTIMA bintü'l-YESÎR
(Yesîr'in kızı Fâtıma)

Ebu'l-Kasım Ali b. Ahmed b. Ali b. el-Yesîr el-Yesîrî'nin kızı Fâtıma aynı zamanda Süteyte de olarak bilinir. İmam-ı Suyûtî'nin hocalarından muhaddîs bir hanımdır. Şu hocalardan icazet almıştır :

---

(12) «Hayır um ve dönüşümü bekle. Kâriz-i Anzî dondüğü takdirde (döndüğü zaman) elbette ben de dönerim.» demektir.

B.Ç.

1. Ebu Hureyre İbnu'z-Zehebî
2. Şihab Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Osman el-Halîlî.
3. et-Takî Ahmed b. Muhammed b. İsâ el-Yâsûfî ed-Dımaşkî.
4. Ahmed b. Ebi'l-İzz b. Salih b. Vehb el-Ezraî el-Hanefî (İbnu's- Sevr diye bilinir.)
5. Ahmed b. Ali b. Yahya b. Temîm el-Huseynî ed-Dımaşkî

Bunları İmam-ı Suyûtî Kitabu'l-Müncem fi'l-Mu'cem adlı eserinde zikretmektedir.

906— FÂTIMA el-CÛZDÂNİYYE

Fâtıma binti Abdullah b. Ahmed el-Cüzdâniyye'dir. Meşhur muhaddîs Sa'du'l-Hayr el-Ansârî'nin kızı Fâtıma kendisinden hadîs almıştır.

907 — FATIMA ŞEB SAFA HATUN

1. Sultan Hamîd'in gözdelerinden doğruluğu ve Sultan'a fazla sevgisi ile meşhur bir kadındır. Diğer gözdelerden birinin nöbetini kıymetli bir yüzük mukabilinde alarak, nöbetinden başka bir gecede padişahın yanına gelmiş, padişah da onun bu davranışını takdirle karşılayarak bir kütüphane ile birlikte Zeyrek Camiini onun adına bina ettirmiştir derler. Adıgeçen camiin kabristanında medfundur.

908 — FÂTIMA el-FAKÎHE

Muteber fıkıh kitaplarından Tuhfetu'l-Fukahâ isimli kitabın yazarı meşhur Alâeddin Muhammed b. Ahmed es-Semerkandî'nin kızı olup fazilet ve ilmiyle maruf idi. Babası onu Mevlâna Alâeddin el-Kâşânî ile evlendirmişti. Mevlâna Alâeddin Tuhfetu'l-Fukahâ'yı şerhedip Bedâiu's-Sanâî fî Tertîbi'ş- Şerâî ismi vermişti. Bunun üzerine babası, Fâtıma'yı onunla evlendirmiştir. Bu evlenmeden dolayı Mevlânâ Alâeddin hakkında «Tuhfe'sini şerhetti, kızıyla evlendi.» denilmiştir. Baba-kız ve kocası Kâşan'da üçü bir evde otururlar ve halka fetva verirlerdi. Alâeddin el-Kâşânî şüphe ettiği konuları hanımına söyler, o da meseleyi hallederdi. Sonradan Haleb'e nakli hane ettiler ve orada vefat ettiler. Kabirleri Haleb'de Kubûru's-Sâlihîn adı verilen kabristanda olup halk arasında Kabru'l-Mer'e ve zevcihâ diye bilinir.

Aliyyü'l-Kârî'nin «el-Esmâru'l-Ceniyye fî Esmâri'l-Hanefiyye» adlı Tabakât-ı Hanefiyye'sinde şöyle bir olay anlatılır :

Mevlâna Kâşânî bir aralık hanımı Fâtıma'nın arzu ve teşvikiyle Haleb'den memleketi taraflarına dönme kararı vermişti. Onun bu kararını zamanın meliki Melik Âdil Nureddin eş-Şehîd haber alınca huzuruna dâvet ederek Haleb'de kalmaları ricasında bulundu. Mevlânâ Kâşânî bu karara hanımının arzusuyla vardığını, hanımı da hocasının kızı olduğu için onu kıramıyacağını anlatınca Melik, Fâtıma'ya bir hadım kölesini göndererek Haleb'de kalmalarının kendi arzusu olduğunu ona tebliğ etmeyi münasip görerek Kâşânî'ye söyledi. Beraberce bu karara varıp Fâtıma'ya hadım bir köleyi bu haberi vermek üzere gönderdiler. Hizmetçi, Fâtıma'nın evine vararak kapıyı çaldı. İçeri girerek Sultan'ın arzusunu bildirmek için izin istedi. Ancak Fâtıma izin vermeyip ondan tesettür etti ve kocasına şöyle bir haber göndermeyi muvafık buldu :

«Fıkıh ilmine olan intisabımızdan uzaklaşmanız bu reddeye gelmiş; bu hizmetçiye bakmanın bana haram olduğunu bilmiyor musunuz? Bakmanın câiz olup olmamasında onunla diğer erkekler arasında ne fark vardır »

Hizmetçi bu cevabı Melîk'in huzurunda, gelip Mevlânâ Kâşânî'ye söyleyince Melîk tarafından özel bir mektupla bir kadın gönderilmiş; onun, Sultan'ın arzusunu tebliğ etmesiyle de Fâtıma Sultan'ın rağbetine itâat ve icabet ile ölünceye kadar Haleb'de kalmıştır.

Fâtıma'nın vefatından sonra kocası da yine Haleb'de vefat etmiş ve zevcesinin yanına defnedilmiştir.

Yine Aliyyü'l-Kârî'nin ifadesine göre Fâtıma el-Fakîhe, Haleb'de olan Fukahâ'yı Halâviyye'den olup Haleblilerce Ramazan-ı Şerif'te fakîhlere her gece umumî olarak tatlı ile iftar yemeği verilmesi onun eseridir. Zira Fâtıma bir Ramazan-ı şerifte kolundaki bileziği çıkarıp sattırmış, parasıyla her gece fakîhlere tatlılı birer iftar yemeği tertip etmişti, Ondan sonra da bu, âdet haline gelerek devam ede gelmiştir.

Fâtıma el-Fakîhe aynı zamanda hüsn-i hat ile de tanındığı için Müstakîm Zâde Tezkiretu'l-Hattâtîn'inde ondan bahsetmekte ve demektedir ki:

«Fâtıma kendi zamanında fetvâ verirdi. Fetvâyı kendi yazar imza ederdi. Fetvânın altını kocasıyla babası da şahid sıfatıyla imzalarlar, böylece 3 imza ile fetva vermiş olurdu.»

909 — FÂTIMA-İ NEYSÂBÛRİYYE

Nefehât'da zikredilen evliya hanımlardan olup Horasan taraflarında eski evliyadan ve Ebu Yezîd el-Bistâmi ile Zü'n-Nûn el-Mısrî'nin çağdaşı idi. Mekke-i Mükerreme'de oturur; bazan Beyt-i Makdis'e (Kudüs) gider, sonra yine Mekke-i Mükerreme'ye dönerdi.

Bestamî Hazretleri şöyle der :

Ömrümde bir erkek ve bir kadın gördüm. O kadın Fâtıma-i Neysâbûriyye'dir. Kendisine âriflerin makamlarından yani yakîn ehlinin kemalât mertebelerinin hangisinden söz açtımsa o konudan onun haberdar olduğunu gördüm.

Zünnûn-i Mısrî de onun hakkında bu yolda şehâdette bulunurdu.

910 — ÜMMÜ'L-BAHÂ FÂTIMA

Sîn harfinde zikrettiğimiz Sîtt-i Kureyş isimli hanım olup İmam-ı Suyûtî'nin hocalarındandır.

911 — FÂTIMA

Şeyh Muhammed el-Cezerî'nin kızı Fâtıma hâfız ve muhaddîs bir hanım olup daha önce hal tercemeleri geçen kız kardeşleri Aişe ve Selmâ gibi o da perde arkasından talebeye ders okuturdu. Hoca tarihinde izahat verilmiştir.

912 — FÂTIMA

İmru'u'l-Kays'ın şiirinde :

أفاطم مهلاً بعض هذا التدلل [13]

«E-fâtımu» şeklinde terhîm olunmuş şekilde zikri geçen Fâtımanın asıl ismi Uneyze olup şair İmru'u'l-Kays'ın sevgilisidir.

913 — FÂTIMA binti RABÎA
(Rabîa'nın kızı Fâtıma)

İmru'u'l-Kays'ın annesi Fâtıma'dır.

914 — FÂTIMA

Endülüslü edîb hanımlardan biridir. Hüsn-ü hat ile meşhurdu. III. Abdurrahman'ın oğlu Meliîk Hakem ona kitap istinsah ettirdi.

(13) Beytin devamı şöyledir :

وإن كنت قد أزمعت صرمي فاجملي

«Eğer beni yere sermek istiyorsan da sen yine bunu güzel yap!» demektir.

915 — FÂTIMA ÂNİ

Daha önce hal tercemesi geçen Âni Fâtıma hanım kadın hocalardandır. Ani Fâtıma mahlâsı ile bir divanı olup hüsn-i hatta da vaktinde şöhreti vardı.

916 — FÂTIMA binti'l-HATTAB
(Hattab'ın kızı Fâtıma)

Hz. Ömer (R.A.)'in kızkardeşi olan Fâtıma ondan önce İslâm Dini'ne girmişti. Aşere-i Mübeşşere'den (Cennetle müjdelenen 10 sahabî) Saîd b. Zeyd ile evlenmiştir. Siyer kitablarında, Hz. Ömer'in İslâm'ı kabul etmesi kıssasında ismi geçmektedir.

917 — FEVÂTIM
(Fâtımalar)

Rasûlullah (S.A.V.)'in bir hadîsinde ismi geçen Fâtımalar olup hadîs şöyledir :

Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) bir gün Hz. Ali'ye bir kumaş vererek :

—«Bunu Fâtımalar'a baş örtüsü olarak taksim eyle.»
mânâsında olmak üzere :

شققها خمراً بين الفواطم

buyurmuşlardı.

Bu Fâtımalar :

1. Fâtımatu'z-Zehrâ (R.Anhâ).
2. Hz. Ali'nin annesi Fâtıma binti Esed.
3. Hz. Hamza'nın kızı Fâtıma binti Hamza.
4. Akîl b. Ebî Talib'in hanımı olan Fâtıma binti Utbe b. Rabîa'dır.

Hz. Ali o kumaşı bu dört Fâtıma arasında baş örtüsü olarak taksim etmiştir.

Bir rivâyete göre de bunlardan sonuncusu Fâtıma binti Şeybe b. Rabîa olup bir rivâyette Muaviye'nin annesi Hind binti Utbe'nin kızkardeşi, ikinci bir rivâyette de onun amcası kızıdır.

Meşarik Sahibi'nin ifadesine göre ise yukardakilerden ilk üçüne Fevâtım adı verilmektedir.

Rasûlullah (S.A.V.)'ın doğumunda hizmeti geçen Fâtımalar'a da Fevâtım adı verilmektedir ki 7 Fâtıma'dır. Kamus Sahibi'nin işaret ettiğine göre bunlardan birisi Kureyş, ikisi Kays, ikisi Yemân, birisi Ezd, birisi de Huzâa kabilesindendirler.

(أنا ابن الفواطم) : «Ben Fâtımalar'ın oğluyum.» hadîsinde adı geçen Fevâtım, Rasûlullah (S.A.V.)'ın neneleri arasında Fâtıma ismindekiler kastedilmektedir. Gerek bu Fâtıma'ların ve gerekse ayn harfinde adı geçen Avâtik hakkında İbn Kuteybe'nin Kitabu'l-Ma'ârif'inde, Târih-i Kâmil'in baş tarafındaki özel bölümünde tafsilâtlı bilgi verilmektedir.

Son devir Irak şairlerinden meşhur Abdülbakî Efendi (14)- ki kendinden sonra Araplar arasında onun ayarında başka bir şair daha yetişmemiştir.- Hz. Ali hakkında :

أنت العلي الذي فوق العلى رفعاً ببطن مكة عند البيت اذ وضعا

matlâ beytiyle başlıyan kasîdesinde :

لله در فتى الفتيا زمنك فتى ضرع الفواطم فى مهد الهدى رضعا.

şeklinde adıgeçen Fâtımaları yâdetmektedir. Alûsî Tefsiri sahibi merhum bu kasîdeyi bir çok fevaid ilâvesiyle şerhetmiş ve bu şerh kendi nefasetine lâyık olmıyan bir basma ile Mısır'da tab'edilmiştir. (15)

---

(14) Bu şair şiî olup Sultan Mecid zamanında evinin eyvanından düşerek ölmüştür. Bu şairin Kasîde-i Haliyye'si hocam Şeyh Yusuf'un yazısıyla bizde mahfuzdur.
M.Z. Efendi

(15) Sahabî Fâtımalar yukarda zikredilenlerin dışında şunlardır :
1. Fâtıma binti Kays el-Kureşiyye el-Fihriyye
Kocası Ebû Amr b. Hafs kendisini üç talâkla bosadığı zaman Ebû Cehm b. Huzeyfe ve Muaviye b. Ebî Süfyan kendisiyle evlenmek istemişler. o da Rasûlullah (S.A.V.) ile istişareye gelmişti. Resûlullah :
—«Ebu Cehm sopasını omuzundan indirmez (yani hanımını çok döver), Muaviye ise sana ne yapsın, malı yok ki.» buyurmuş ve Üsame b.Zeyd ile evlenmesini emretmiş ve onunla evlendirivermişti. Bu hadis kadın razı olursa kendi dengi olmayan biriyle evlenmenin caiz olduğuna delildir.
Hz. Ömer şehid edildiğinde şûra ehli bunun evinde toplanmıştı. Rasûlullah'tan rivayet ettiği hadîs-i şerifler vardır.
2. Fâtıma binti Kays. Kocası bunu boşamıştı.
3. Fâtıma binti Ebî Hubeyş. Rasûlullah zamanında istihâza kanı gören kadınlardan birisidir. Ebû Hubeyş'in ismi Kays olup Fâtıma'ya bazan Fâtıma binti Ebî Hubeyş, bazan da Fâtıma binti Kays denirdi. Bazıları ikisinin ayrı kadınlar olduğunu söylerler. (Aliyyu'l-Kârî'nin el-Esmâru'l-Ceniyye'sinden)
4. Fâtıma binti'l-Hâris. Habeşistan'da dünyaya gelmiştir.
5. Fâtıma binti Hamza. Ümmü'l-Fadl künyesiyle bilinir. İsminin Ümâme ya da Umâre olduğu rivayetleri vardır.

918 — FÂKIRA

Araplardan Mürre el-Esedî'nin zevcesi ve Arap darb-ı mesellerinden «Ufak ibr menfaat ama kendimi rüsvay ettim.» mânâsındaki :

خير قليل و فضحت نفسي

darb-ı meselini ilk söyleyen kadındır. Fâkıra'nın bu darb-ı meseli söylemesi şöyle olmuştur :

Kocası Mürre gurbete çıkıp bir kaç sene bunu yalnız bırakmıştı. Yanında hayvanlarını güden bir kölesi vardı. Ona sevgi besleyip bir ara onunla zina etmeyi tasavvur etmişti. Ancak kendisi hür bir kadın, o ise bir köle olduğundan :

يا نفس لا خير في الشرة . فانها تفضح الحرة وتحدث العرة .

Yani : «Ey nefis, şer işte fayda ve hayır yoktur. Hür olan kadını rüsvay ve hakkında utanç getirir.»

diyerek nefsini tutmuş ve bir müddet o çirkin işten uzak kalmıştı. Sonra şehveti galebe çalmış, eski niyeti tazelenmiş, ancak yine nefsinin önüne geçmiş ve :

---

6. Fâtıma el-Huzâiyye.
7. Fâtıma binti Sevde. Cüheyne kabilesindendir.
8. Fâtıma binti Safvân. Amr b. Saîd b. Âs'ın zevcesiydi. Kocasıyla beraber Habeşistan'a hicret edenlerdendir.
9. Fâtıma binti'd-Dahhâk. Kilâb kabilesindendir.
10. Fâtıma binti Abdullah. Osman b. Ebi'l-Âs es-Sekafî'nin annesidir. Rasûlullah'ın doğumunda hazır bulunmuştur.
11. Fâtıma binti Amr. Cabir b. Abdullah'ın halasıdır.
12. Fâtıma binti Amr b. Harâm.
13. Fâtıma binti Kays b. Hâlid. Dahhâk b. Kays'ın kızkardeşidir. Rivâyete göre de ondan 20 yaş büyüktür. İlk muhacirlerdendir. Kocası Ebû Hafs b. Muğire kendisini boşadığında Rasûlullah kendisine, İbn Ümmü Mektûm'un evinde iddet beklemesini emretmişti.
14. Fâtıma binti'l-Mücellel. Ümmü Cemîl künyesini almıştı. İlk müslüman olanlardan ve Habeşistan'a hicret edenlerdendir.
15. Fâtıma binti Münkız b. Amr. Ansardan ve Benû Mâzın kabilesindendir.
16. Fâtıma binti'l-Velîd b. Utbe. Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim'in zevcesiydi. İlk muhacirlerdendir. Kocası Sâlim Yemâme'de şehid olduktan sonra Hâris b. Hişam b. Muğire ile evlenmiştir.
17. Fâtıma binti'l-Velîd b. el-Muğire. Mahzûm kabilesinden olup Halid b. Velîd'in kızkardeşidir. Mekke'nin fethi günü müslüman olmuştur. Amacası oğlu el-Hâris b. Hisam b. el-Muğire'nin zevcesiydi.
18. Fâtıma binti'l-Yemân. Sahabî Huzeyfe b. el-Yemân'ın kızkardeşidir.
(İbn Esîr, Üsdü'l-Ğabe: VII/217-233)

B.Ç.

يانفس موتة مريحة خير من فضيحة وركوب القبيحة واياك والعار
ولبوس الشنار وسوء الشعار ولؤم الدثار.

diyerek bununla da rüsvay olmaktan ve o çirkin işi işlemekten ise ölüp kurtulmak daha hayırlı olduğunu hatırlayarak nefsini zinaya düşmekten korkutarak. «bir müddet daha kendisini tuttuysa da şehveti yine galebe çalarak bu sefer kendini tutamayıp yalnız bir defalığına niyetle :

ان كانت مرة فقد تصلح الفاسدة وتكرم العائدة.

diyerek zinaya cesaret etti.

Meğerse kocası o esnada yolda geri dönüyormuş. Aslında iyâfet ve kehanet ehli bir adam olduğundan yolda bir karganın ötüşünden: «Karısının bu geceye gelinceye kadar kendine ihanet veya herhangi bir kabahati olmadığı, ancak bu gece ihanet ettiği.» mânâsını çıkararak hemen atını süratlendirip o hızla evine gelmiş. Geldiği zaman işe Fakıra işlediği çirkin işi henüz bitirmiş, pişmanlığından dolayı kendi kendine :

خير قليل وفضحت نفسى

demekte olduğu vakte tesadüf etmiş. Adam kendi kulağıyla bunu işitmiş ve öfkesinin şiddetinden titreye titreye içeri girince Fâkıra gecenin karanlığına eklenen pişmanlığının göz karanlığıyla Mürre'yi tanıyamıyarak :

—«Ne titriyorsun »

diye sormuştu.

Verdiği cevaptan onun kocası olduğunu, gelip o sözü işitmiş bulunduğunu anlayınca ödü çatlayıp bir feryad koparıp ölmüştü. Bunun üzerine Mürre :

لحا الله ربّ الناس فاقوميتة واهون بها مفقودة حين تفقد
لعمرك ما تعتادنى منك لوعة ولا انا من وجد عليك مسهد

beyitleriyle Fakıra'nın ölüsüne lânet ederek nazarında pek hakir kaldığı cihetle onu kaybettiğine acımadığını ve ondan dolayı asla elem ve ızdırap çekmeyeceğini beyan ederek gidip köleyi öldürmüştür.

919— FİTNE

Abbasî veziri meşhur Cafer b. Yahya el-Bermekî'nin şarkıcı bir cariyesidir. Güzellikte ve musikî sanatında yegâne olup bir benzeri görülmüş değildi.

Harun Reşîd onu Cafer'den birkaç defa istediyse de, Cafer her defasında bir özür beyanıyla câriyeyi vermedi. Sonradan Harun, Bermekilerden yüz çevirip Cafer'i öldürttüğünde Fitne'yi de getirtip kendi cariyeleri arasına kattı.

Bazı kitaplarda İbnu'l-Cevzî'nin Kitâb-ı Munzam'ından naklen bu şekilde anlatılıp hikâyenin devamı şöyle tamamlanır:

Bir gece Harun içki meclisinde Fitne'den bir şarkı söylemesini emretmiş olduğu halde o :

—«Ben kendi efendimden sonra bir şey okumadım.»

diye red cevabıyla Harun'un emrinden imtinâ etmiş olması üzerine Harun onun elinde bulunan sazıyla başını parçalayarak öldürmüş.

Ancak bu halin Harun Reşid'e nisbeti, onun ahlâkını bilenlere göre mümkün görülmediğinden nakli ve tafsilâtı reva görülmemiştir.

920 — FAHRİYYE binti OSMAN
(Osman'ın kızı Fahriye)

Tabakâtu'l-Münâvî'de zikredildiği üzere H.VII. asır meşhurlarından âbid ve zâhid, Ümmü Yusuf el-Basriyye denilmekle tanınan kadri yüce bir kadın olup dünya lezzetlerini terketmiş, aza kanaat etmişti. Kudus-ü Şerif'te her gece Harem-i şerif kapısında sabahlara kadar namaz kılmak, Beyt-i Makdis'in kapısı açılınca herkesten evvel girip herkesten sonra çıkmak üzere tam kırk sene ikamet etmiştir.

Şöhreti her tarafa yayıldığından zamanının ileri gelenleri, büyükleri kendisini ziyaret edip dûasına mazhar olabilmek için çeşitli hediyeler takdim ederlerdi. Fakat o, getirilenleri kabul etmeyip onları hasbeten lillâh kabul ederdi.

Kendisinin devamlı temennîsi Mekke-i Mükerreme'de ruhunu teslim edebilmek ve Hz. Hadice'nin yanına defnolunmaktı. Bu arzusu Allah katında kabule mazhar olarak 753/1352 tarihinde Mekke-i Mükerreme'de 86 yaşında olduğu ahlde vefat etti ve Hz. Hadice Efendimizin yanına defnolundu.

921 — FERHA

Enbâ-i İbn Hacer'de zikredilen meşhurlardandır ki, İbn Hacer'in kendi kızıdır. (16)

827 yılında kocası Şeyh Muhibbuddin b. el-Aşkar ile beraber hacca gitmiş, hastalanarak dönmüş ve 828/1425 yılı Rebîul Âhir ayının dokuzuncu çarşamba günü 23 yaşında ve 9 aylık olduğu halde vefat etmiştir.

(16) Doğumu 804/1402 yılı Receb ayındadır.
(Kehhâle, A'lâmun'n-Nisâ. IV/158)

Babası, diğer kardeşleri Râbia ve Zeyn Hatun gibi buna da «Allah ona mukabil Cenneti nasib eylesin.» diye dûa edermiş.

Bu isimde bir de Fecâe. b. Amr b. Kudri b. el-Fecâe el-Hâricî'nin bir kızı vardı. Son derece güzel ve fasih dilli idi. Hâriciyye-i Harûriyye olduğu için şiîliğe son derece zıt olan Seyyid Himyerî ile evlenmiş ve ölünceye kadar onunla güzel bir şekilde geçirmiştir. Nikâhlanmalarının şekli ve hikâyesi Simâru'l-Kulûb'da «Nikâhu Ümmi Hârice» darb-ı meselinde ve Eğânî'de anlatılmıştır.

922 — FERENGİS BÂNÜ

Sîn harfinde Sevdâbe maddesinde geçtiği üzere eski İran kırallarından Turan Zemin Şahı Efrasyab'ın kızıdır. Babası onu İran Zemin Şehzadesi olan Siyavuş b. Keykâvus'la evlendirmiş ve ondan, Kiyaniyân sultanlarının üçüncüsü olan meşhur Keyhüsrev doğmuştur.

İsminin yazılışında Re harfinden sonra nun yerine ye harfi olduğu rivayeti Müeyyidu'l-Fudalâ'dan naklen Burhân-ı Kâtı'da ifade edilmektedir.

923 — FERİDE

Kitabu'l-Eğânî'nin üçüncü cildinde yazılı olduğuna göre iki meşhur Arap şarkıcısının ismidir.

1. Bunlardan birisi doğumu ve neş'eti itibariyle Hicaz cariyelerinden olup orada yetişmiş, musikî öğreniminden sonra Irak'ta Bermekîler hanedanına satılmıştı. Cafer Bermekî'nin öldürülmesi ve hanedanın perişanlığı zamanında kaçmış, Harun onu ne kadar arattıysa da bulamamıştı. Sonradan Emin halife'nin yanına geldi. Onun tahttan indirilip öldürülmesinden sonra padişah sarayından çıkıp Heysem b. Müslim'e vardı ve ondan oğlu Abdullah'ı doğurdu. Onun vefatından sonra da bir diğeri ile evlenip onun nikâhı altında vefat eyledi. Musikide maharet ve melekesi olup Velîd b. Yezîd'in :

وبح سلمى لو ترانى لعناها ما عنانى
وأقفًا فى الدار أبكى عاشقًا حور الغوانى

güftesine güzel bir bestesi vardı.

2. Diğeri ise Hâ harfindeki HALL maddesinde geçen Ferîde'dir. Abbasî halifelerinin nedimlerinden meşhur şair ve şarkıcı Amr b. Bâne tarafından Vâsik billâh'a hediyye edilmiş olan meşhur cariyedir.

924 – ŞAİRE FERİDE

İstanbul'un hanım edîblerinden olan Feride Hanımdır. Tezkire-i Fatîn'de yazılı olduğu üzere aslen Kastamonulu olup sonradan İstanbul'a gelmiştir.

Hammâmî Râşid Efendinin kızı ve küttâbdan Raif Efendi adında bir zatın zevcesi imiş. Aşağıdaki gazeli Tezkire-i Fatîn'de görülerek alınmıştır :

Fikredip baht-ı siyahım katı yandım bu gece
Cevr-i dildâr ile canımdan usandım bu gece.
Şol kadar hicrinle aktı gözümden Hûn-âb
Baştan ayağa değin kana boyandım bu gece.
Hâb içinde görüp ol mâhı olunca bî-dâr
Şevk-i hüsnü ile etrafım arandım bu gece.
Harcettimse nola sînem sirişkim yoluna
Sen gibi bir meh-i nâ mihri kazandım bu gece.
Şöyle mest etti beni Câm-ı mey mihnet-i aşk
Bilmedim yârimi bigâneyi sandım bu gece.
Şeb-i firkat uzadı derd-i muhabbet gibi âh
Gâh hâbide olup gâh uyandım bu gece.
Ah-u zârıma bakıp kıldı terahhum bana yâr
Ey Feride hele ben ondan utandım bu gece.

925 – FÜREY'A

Dokuz sahabî hanımın isimleridir :

1. Fürey'a binti Amr b. Huneys : Rasûlullah (S.A.V.)'ın şairi Hz. Hassân b. Sâbit el-Ansârî'nin annesidir. Hassân, babasına nisbetle İbn Sâbit; annesine nisbetle de İbn Fürey'a diye bilinir.

2. Fürey'a binti Vehb ez-Zühriyye : İbn Esîr'in ifadesine göre Rasûllulah (S.A.V.)'ın teyzeleridir. (17)

(17) Bu isimdeki diğer sahabî hanımlar şunlardır :
1. Fürey'a binti Ebî Ümâme Es'ad b. Zürâre el-Ansârî.
2. Fürey'a binti'l-Hubâb b. Râfi b. Muâviye el-Ansâriyye.
3. Fürey'a binti Râfi' b. Muâviye b. Ubeyd b. el-Cerrâh el-Ansâriyye.
4. Fürey'a binti Kays b. Umeyr b. Levzân b. Sa'lebe.
5. Fürey'a binti Mâlik b. ed-Dühşum b. Malik el-Ansâriyye.
6. Fürey'a binti Mâlik b. Sinân. Ebû Said el-Hudrî'nin kız kardeşidir.
7. Fürey'a binti Muavviz b. Afrâ el-Ansâriyye.
(İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/234-236)

B.Ç.

926 — FİDDA

Nefehât'da zikredilen velilerden olup hakkında aşağıdaki hârika rivayet edilir :

Fidda'nın bir dişi koyunu vardı. Ondan süt ve bal sağılırdı.

Şeyh Ebu'r-Rabî el-Mâlıki Hazretleri der ki :

Kadın ziyaret etmek bizim âdetimiz değilken Fidda'nın şöhreti yayıldığından bulunduğu köye gittim. Meşhur olan kerâmet ve feyzine muttali olmak için yeni bir bardak satın aldım ve yanına vardım. Selâm verip: «Sizin yanınızda olan koyundan bize haber verilen bereketi görmek muradımdır.» dediğimde koyunu bize verdi. Ben de onu getirdiğim bardağa sağdım ve ondan süt ve bal içtim.

Bunu böylece müşahede edince bu halin aslını kendisinden sual ettim. Cevap verip dedi ki :

«Benim salih bir kocam vardı. Biz fakir idik. Bir kurban bayramında bizim sadece bir dişi koyunumuz bulundu.»

Kocam :

—«Şu koyunu kurban edelim.»

dedi. Ben :

—«Etmeyelim. Zira bizim bu koyuna ihtiyacımız vardır. Bunu Hak Teâlâ bilir. Bizim için kurbanı terketmekte bir beis yoktur.»

dedim. O gün tesadüfen bize bir misafir geldi. Bizim ise misafire çıkaracak bir şeyimiz yoktu. Kocama :

—«Yahu bu misafirdir. İkram olunmalıdır. Şu koyunu boğazla da yemek yapalım.»

dedim. Kocam :

—«Korkarım ki çocuklar ağlar.»

dedi.

—«Evin dışında, duvarın arkasına götür, orada kes.»

dedim. Alıp götürdü. Koyunun kanını akıtınca o duvarın üstüne bir koyun sıçrayıp oradan aşağı bizim evin içine indi. «Kocamın, kesmeye kalktığı koyun kaçtı.» diye korktum ve göreyim diye dışarı çıktım. Baktım ki kocam kestiği koyunu yüzmeye başlamış. «Yahu garip bir şey oldu.» diye olanı anlattım.

—«Hak Teâlâ Hazretlerinin bizim kestiğimiz koyundan bize hayırlı bir bedel ve karşılık ihsan etmiş olduğunu umarım.»

dedi. Bizim kestiğimiz koyundan sadece süt sağılırdı. Misafire ikramımız bereketiyle bu koyundan süt ve bal sağılmaktadır.»

Sonra bize hitaben :

—«Ey oğullarım, bu koyuncağızımız müridlerin kalblerinde otlar. Eğer onların kalbleri hoş ve tatlı olursa bunun sütü de tatlı, eğer onların kalbleri değişik olursa bunun sütüde değişik olur.»
dedi.

İmam-ı Yâfiî Hazretleri der ki :

«Bazı ilim ve ahbâr ehli benden sual edip :

—«Müridler ile bu hanımın muradı kimlerdi »
dedi. Bana zâhir olan odur ki : — Allah daha doğrusunu bilir — Bu hanımın «Müridler» demekle kendi nefsini ve kocasını murad edip tahsîsi murad etmekle beraber umuma delâlet eden bir lâfızla söyledi. Bundan maksadı kendi halini gizleyip müridleri, kalblerini hoş ve tatlı kılmaya teşvik etmektir. Zira kalb hoşnudluğu ile nûr ve esrârdan her bir hoşnudluk hasıl olur. Bunun mânâsı :

«Bizim kalblerimiz hoş olduğundan yanımızda olan şeyler de hoş ve tatlı oldu. Siz de kalbinizi hoş tutunuz ki, sizin yanınızda olan şeyler de tatlı olsun.»
demektir.

927 — FİDDA-İ NEBEVİYYE

Hz. Fâtıma Efendimizin hal tercemesinde adıgeçen Fidda'dır ki kendi cariyeleri bir sahabî hanımdır.

يوفون بالنذر (18)

âyet-i kerimesinin nüzul sebebinde onun da ismi zikredilmektedir. Nitekim yukarda beyan olunmuştu.

928 — FADL

Abbasî halifelerinden Mütevekkil'in cariyelerinden olmak üzere birinci cildde BENAN adlı şair cariyenin hâl tercemesinde yad olunan Fadl eş-Şâire'dir ki orada bedâhet-i tab'ı hakkında zikredilen beyitlerden başka Kitâb-ı İbn Zâfir'de şu da zikredilmektedir :

Halife Mütevekkil bir gün : لاذ بها يشتكي اليها فلم يجد عندها ملاذا

(18) İnsan süresi : 7

diye bir kafiyeli bir beyit söyleyip alt tarafını Fadl'dan istemişti. Fadl da hemen :

ولم يزل ضارعاً اليها تهطل أجفانه رذاذا
فعاتبوه فزاد شوقاً فمات عشقاً فكان ماذا

beyitlerini irticalen söyleyince Mütevekkil son derece memnun olup beyitleri besteletmiş ve Fadl'a 200 dinar vermişti. Rezâz, hafif yağmur mânâsına olup burada gözyaşı mânâsında mecazen kullanılmıştır.

Bir gün de şairlerden birinin :

ومستفتح بابا لبلاء بنظرة تزوّد منها قلبه حسرة الدهر

diye söylemiş olduğu bir beyit üzerine :

فوالله ما تدري أتدري بما جنت على قلبه أم أهلكته ولا تدري

güzel beytini söyleyivermişti.

929 — FADL

Abbasîler devrinde bir diğer şair olup güzel edâlı ve tatlı dilli bir edîb idi. Zamanının ileri gelenlerinden Saîf b. Humeyd adındaki meşhur şair ve kâtibin sevgilisi idi. Eğânî'nin ifadesine göre gerek hüsn-ü hatta, gerek şiir ve fesahatte ve belâğatte zamanının yegânesi idi. Aşağıdaki beyitleri, bir mecliste Saîd b. Humeyd'in birini kendisine rakib olarak görmesi üzerine Said b. Humeyd'e itizar sadedinde söylemiştir :

يا من أطلت تفرسي في وجهه وتنفسي
أفديك من متدلل يزهو بقتل الأنفس
هبني أسأت وما أسأ ت بلى أقول أنا المسي
أحلفتني ان لا أسا رق نظرة في مجلس
فنظرت نظرة مخطئ اتبعتها بتنفس
وتسيت أني قد حلف ت فما يقال لمن نسي

Fadl, beyitlerin meâlinde, kendinin bir başkasına nekrân oluşu mahzâ unutkanlık ve gaflet eseri olduğundan, unutkanlık dolayısıyla sâdır olan isyana ise bir şey denilemiyeceğinden bahisle Saîd b. Humeyde mazeret arz eylemiştir.

Saîd'in bu suretle rızasını kazanması üzerine de şu beyitleri söylemiştir :

عاد الحبيب الى الرضا فصفحت عما قد مضى
من بعد ما بصدوده شمت الحسود وحرضا
تعس البغيض فلم يزل لصدودنا متعرضا
هبني أسأت وما أسأ ت وان أسأت للا لرضا

Aşağıdaki beş beyti de Saîd'in oyuncu bir kıza meyil ve muhabbet eylemiş olduğunu haber alması üzerine ve serzeniş sadedinde yazıp kendisine göndermişti :

يا عالي السنّ سيّئ الأدب شبت وأنت الغلام في الطرب
ويحك از القيان كالشرك المنـ ـصوب بين الغرور والعطب
لا تصدين للفقير ولا يطـ ـمن الا معادن الذهب
بيناتشكي هواك اذ عدلت عن زفراتك شكوى الى الطلب
تلحظ هذا وذا وذاك وذى لحظ محب وفعل مكتسب

Meâlinde Saîd'e : «Yaşlanıp da uslanmadığı ve halâ taze çocuklar gibi çoşku üzere olduğu hitabıyla girişerek :

«Yazık sana ki şarkıcı cariyelere tutulmuşsun. Onlar helâk ile hile arasına kurulmuş tuzak gibidir. Kendilerine gönül verenler aldanıp helâk olmaktan kurtulamazlar. Onların meyli akçayadır. Para madeni ararlar. Parası olmayana bakmazlar. Senin derdinden dem vururken dinar vermeni taleb ederler. Her kime sevgi yüzü ızhar etseler âşıkane fakat tavırları kazanç aramakla sınırlanmıştır.» demek istemiştir.

Adıgeçen Saîd b. Humeyd aşağıdaki beyitleri Fadl'ın bu dargınlığı üzerine onun hoşnudluğunu yeniden kazanmak için söylemiştir :

تعالى بجدّد عهد الرضا وتصفح في الحبّ عمّا مضى
و نجرى على سنة العاشقين و نضمن عنّى و عنك الرضا
ويبذل هذا لهذا هواه ويصبر في حبّه للقضا
و نخضع ذلّا خضوع العبيد لمولى عزيز اذا أعرضا
فانّي مذلج هذا العتاب كانّي أبطنت جمر الغضا

Fevatu'l-Vefeyat sahibinin ifadesine göre Fadl şiî tabiatlı olduğundan, kendinin kırallar katındaki tesir ve itibarı yüzünden şiî mezhebinde olanları himaye eder ve onların işleri düştüğünde tavassutta bulunur ve kendilerine yardımcı olurdu.

Dulları tercih hususunda zikrolunan :

انّ المطيّة لم يلذ ركوبها ما لم تذلّل بالزمام وتركب
و الحبّ ليس بنافع أربابه ما لم يؤلف بالنظام ويثقب

meşhur kıt'ası da bu Fadl'a ait olup Fadl bu kıt'ayı Ebu Dülef el-Icli'nin şu kıt'asına cevab olarak söylemiştir :

قالوا عشقت صغيرة فأجبتهم أشهى المطيّ الى ما لم يركب
كم بين جبّة لؤلؤ مثقوبة من بين جبّة لؤلؤ لم تثقب

Fadl, 260/873-874 tarihinde ölmüştür.

Aşağıdaki kıt'a da Fadl'ın, adıgeçen Said b. Humeyd hakkında söylediği âşıkâne şiirlerinden olmak üzere Eğânî'nin 17. cildinde Said b. Humeyd'in hal tercemesinde görülerek buraya alınmıştır.

الصبر ينقص والسقام تزيد والدار دانية وأنت بعيد

أشكوك أم اشكو اليك فانه لا يستطيع سواهما المجهود

930 — FADL el-MEDENİYYE

Medine-i Münevvere'li Fadl demek olarak ayın harfindeki Alemu'l-Medine'nin hal tercemesinde de adı geçtiği üzere Endülüs meşhurlarından edibe i r hanım olup oraya doğu Arabistan'dan gitmiştir.

Aslı itibariyle Harun Reşid'in kızlarından birinin cariyesi olduğu için yetişmesi ve tahsili Bağdad'da olup sonradan Medine-i Münevvere'ye geçerek oradaki musikî üstadlarından musikî eğitimi görmüş; Medeniyye diye meşhur olmuştur. Endülüs'e gitmesi bundan sonradır. Musikideki maharetlerine binaen hal tercemesi daha önce geçen Alemu'l-Medine ile birlikte Endülüs emîrlerinden Abdurrahman b. el-Hakem'e satılmışlardır.

931 — FİTNAT

1161/ tarihinde şeyhülislâm olan İsmail Efendi'nin oğlu Mehmed Es'ad Efendinin kızı ve 1192/ senesinde Vassaf Efendi'nin yerine şeyhülislâm olan Mehmet Şerif Efendi'nin oğlu şeyhülislâm Mehmed Es'ad Efendi'nin kız kardeşi Fitnat Hanım'dır. (19) Meşhur bir şair olup asıl ismi Zübeyde'dir. 1. Abdülhamid Han devri âlimlerinden Derviş Efendi'nin hanımıydı. Bu Derviş Efendi her ne kadar Fitnat Hanım gibi hüner ve maarif ehlinden değil ise de III. Sultan Selim Han'ın tahta geçişinde Rumeli Kazaskeri ve Naibul Eşraf olarak bulunmuştur.

Fitnat Hanım her ne kadar Rağıb Paşa devrinde şöhret kazananlardan ise de Abdülhamîd Han devri öncelerine de yetişmiştir. Kardeşi Mehmed Şerif Efendi'nin adıgeçen tarihlerde - Ki I. Sultan Abdülhamîd devridir. - şeyhülislâm olduğu sırada evi semtsiz bir yerde olduğu için Fitnat Hanım'ın konağına taşınmış olduğu Cevdet Paşa Tarihi'nde kaydedilmektedir.

Divanında I. Sultan Mahmud'a bahariyyesi, Lâleli Cami-i Şerifi'nin binasıyle Rağıb Paşa'nın sadaretine tarih düşürmesi olduğu gibi Hamîdiye İmaretine de tarihi vardır.

(19) Şeyhülislâm Abdullah Vassaf Efendi'nin oğlu Mehmed Es'ad Efendi'nin kızı değildir. Bu ifadede 1294 senesi sâlnâmesine ta'riz vardır.

Şiir divanını süsleyen eserlerinden aşağıdaki gazeli kendinin şairler arasındaki üstün maharetine delil olarak gösterilir :

Güller kızarır şerm ile ol gonca gülünce
Sünbül ham olur reşk ile kâkül bu gülünce
Anka dahi olursa düşer pençe-i aşkına
Sayd-ı dile şahbaz-ı nigâhın süzülünce
Ol gonce-i neşgüfte olur gül gibi handan
Şebnem gibi eşk-i dil-i şeyda dökülünce
Her târı birer mâr olur gonc-i hasende
Ruhsâr ki zülf-i sîhin şâne bulunca
Can vermek ise kasdın eğer aşk ile Fitnat
Hâk-i der-i dildardan ayrılma ölünce.

Gazellerinden birinde :

Reng-ü bûda zülf-i cânâne müşabih olmasa
Kim bakar gülzâr-ı dehrin sünbül-ü şebûsuna.

demiştir. Şu şiir de onundur :

Bilmedik zevk-i visalin çekmeyince fîrkatin
Olmayınca hasta kadrin bilmez âdem sıhhatin
Tab-ı nâ-ehle muvafıktır sipehrin kardeşi
Akrebe vabestedir seyrile çerhi saatin.

Güzel bir beyti de birinci cildde Hadice bintu'l-Me'mun'un hal tercemesinde bir münasebetle zikredilmiştir.

Kerdeşi Şeyülislâm Şerif Efendi de şiir söyleme tabiatına sahip kimselerdendi. Türkçe ve Farsça şiir söyleyebilirdi. Şu rubai ile farsça kıt'a da onundur :

Ettim güzeller içinde alâka efendime
Sad âferin tabîat-ı dilber-pesendime
Taraf-ı ruhında kâk lün ol meh görüb demiş
Kıldım rubûde mihre varınca kemendime.

چو ز تحقیق در افلاک مقوم باشی حق علیمست ندانی بحقیقت احکام
سخت کذب بود کر تو منجم باشی عالم الغیب خداوند حکیم است همان

932 — FİTNAT HANIM

Zamanımız şairlerinden olan meşhur Fitnat Hanım'dır. Trabzon'da sürekli valiliğiyle şöhret bulmuş Hazinedar Zâde Müteveffâ Ahmed Paşa'nın kızı olup 1258/ senesi şevval ayının 23. günü Trabzon şehrinde dünyaya gelmiştir.

Çocukulk devresini orada geçirip 1261/ tarihinde İstanbul'a geldiği zaman öğrenim ve terbiyesi için bütün ihtimam ve gayretler gösterilmiş, anadan gelen kabiliyeti de tahsilini ikmale en büyük medar olmuştur.

Rüşdiye öğretmenlerinden Fındık Hafız Efendi'den Kur'an-ı Kerîm, Hoca Latîf Efendiden Arapça ve Farsçaya dair ilk bilgileri, eski Mısır mollası Hoca Şakir Efendi'den Divan-ı Hâfız'a kadar ders okuyup Erzurumlu Osman Efendi'den sülüs yazısı meşketmiş ve ketebe almıştır. (20) Yine hüsn-i hat üstadlarından Ali Şükrü Efendi'den de bir miktar rık'a yazısıyla Mukaddîme-i İnşâ'yı görmüştür.

Henüz çocuk yaşlarında iken evlendirilmiş, ancak tahsile devamını çok arzulayan annesi Hanım Efendi sayesinde evli olduğu halde bir müddet daha tahsiline devam etmiş, sonradan bizzat kendisinin kazanmış olduğu faziletler, hocalarından gördüğü ilk bilgiler derecesinde kalmamış olduğuna daha sonrak eserleriyle birlikte bir delil teşkil etmektedir.

İkinci evliliği olarak Bahriye Nezareti mektupcusu Mehmed Ali Bey'le nikâhlanmış olup halen onunla evli bulunmaktadır.

Kendinin manzum ve nesir halinde bir çok edebî eseri olduğu bilinmekte olup fevkalâde firaset ve fetaneti gereği bazı hikmet ve fikir meseleleri hakkında muhakemeleri akıl erbabına hayret verecek derecelerdedir.

Kadınlara ait eserlerin basılıp çoğaltılmaması, henüz alışılmadığındanmı nedir güzel eserlerinin henüz basılmamış olması marifet ehlince teessüf sebebi olmaya lâyıktır.

Şiirlerinden elimize geçmiş olanları buraya alıyoruz :

GAZEL

Sernigûn etti felek âsayişim peymânesin
Çünkü dilşad eylemez neşvile bin mestanesin.
Azm-i sûy-i meyinde alıvermedi çiğdem Ayak
Başına çalsın heman ol .....
İş-ü nûş-u sohbeti değmez onun hiçbir pula
Neylerim zıll-i serâb-âsâ şu mihmânhanesin.
Cur'a-nûş-i bâde-i eltâfı olmaktır muhal

(20) Hüsn-i hat san'atında bir üstaddan herhangi bir hattı öğrenen talebeye, yazdığı yazılara kendi imzasını atma müsaadesi verilirdi ki, buna ketebe almak denilir.

Bendegân terk etmesin mi meclis-i şâhânesin.
Vâdî-i âlâm-ı gamda kaldım ey sâkî-i dehr
Mahrem etti yâr zira meclise bîgânesin.
Sem'a-i sûzâna hâcet kalmadı çünkü yeter
Âteş-i cevrinde yaktı âkıbet pervanesin.
Pertev-i câm-ı cemim Dârâ ile fahreylesin
Ba'd-ezîn yâd etmesin Fitnat gibi dîvanesin.

Bir diğer gazeli :

Eylesin tesir derdin cana Allah aşkına
Girmesin gamhâneme bîgâne Allah aşkına.
Kim bilir derd ehlinin hâlin yine yâri bilir
Kıl terahhum dîde-i giryana Allah aşkına.
Bezm-i cânânım uzak bu sûziş-i hasret ile
Gel seninle yanalım pervane Allah aşkına.
Zahm-i firkat pek bitirdi kalmadı bende mecal
Söyleyin bu halimi cânâna Allah aşkına.
Dil harâb-âbâd-ı aşkındır unutma rahmedip
Fitnat'ı gel eyleme divane Allah aşkına.

MUHAMMES

Etme rağbet düşman-ı bed-kâre Allah aşkına
Verme fırsat öyle hemkâre Allah aşkına
Olmasın mahrem rakîb esrara Allah aşkına
Sen ne dersen razıyım azara Allah aşkın
Kıl mürüvvet verme yüz ağyâre Allah aşkına

× × ×

Kapladı mir'ât-ı kalbim ol kadar jeng-i melâl
Puster-i gamda yatıp derdinle oldum bî-mecal
Hasret-i dîdarın ey meh eyledi pek haste-hal
Öyle zâr oldu tenim gelse ecel bulmak muhal
Ben şehîd-i gamzenim bir çare Allah aşkına.

× × ×

Ey tabîb-i cân-u dil rahmeyle bu bimâr ki
Muntazırdır göz göz olmuş zahmler tîmar ki
Bari bir gün mazhar eyle mihr-i lûtf âsâr ki
Dest-i lûtfunla deva kıl haste-i nâçâr ki
Merhem-i kâfûr ister yara Allah aşkına.

× × ×

Her ne sihr ettin bana ol çeşm-i cadılar ile
Eyledin aklım perişan zülf-i şebular ile
Şaneveş sad çâk sînem fikr-i keysûler ile
Pâre pâre eyleme müjgân-u ebrular ile
Yine zahm açma rek-i bîmara Allah aşkına.

× × ×

Kalmadı dilde tahammül gayrı derd-i firkate
Eyle mahrem sevdiğim bir kerre bezm-i vaslına
Sun leb-i cânbahşını bu mübtelây-ı mihnete
La'l-i nâbın ile can ver nâ-ümîd sıhhate
Son nefesde bir meded naçâre Allah aşkına.

× × ×

Serv-i kaddin sureti ayrılmaz asla dîdeden
Ruhların ([21]) gitmez hayali hâtır-ı rencîdeden
Nev-nihalim kaçma lûtfet âşık-ı gam-dîdeden
Saklama gel rûyini bir bülbül-i şûrîdeden
Arz-ı dîdar eyley ey mehpâre Allah aşkına.

× × ×

Gamzeler kim tâb-ı meyden kâh hûn-âlûd olur.
Lâhzada bin âşık aşkına dil-nâbûd olur.
Nazra-i hışmın dahi ihsandan ma'dûd olur
Her nigâhın âfet-i cân, dil yine hoşnud olur
Ne belâya düşmüş ol âvâre Allah aşkına.

× × ×

Jeng-i gamdan sâf eyle sevdiğim âyineni
Kıl çerâğ-ı bezm-i vaslın âciz-i bî-kîneyi
Şöyle dilsûz eyledi bu bende-i dîrîneni
Sine sine yandı sînem görmediler sineni
Merhamet kıl Fitnat-ı gamhuvâre Allah aşkına.

Bu Fitnat Hanımın Râğıb ve I. Fitnat ile diğer edîblerin eserlerine yazdığı tahmîs ve tesdisleri, na't ve mersiye tarzında başka eserleri varsa da onları elde edemedik.

Tamamlanmamış şu gazelini, onun en güzel eserlerinden olduğu için buraya alıyoruz :

Her yerde senin sâye-i saffet-i hendemin olsam
Kalb eyleseler sana beni müdğamın olsam.

(21) Ruh yanak demektir.

Bilsem kimedir meyl-i nihânî-i derûnun
Girsem yüreğin içine hep mücrimin olsam.
Gark eyler idim katre-i nâçîze vücudum
Gülberk cemalinde senin şebnemin olsam.

933 — FEKHE binti ZEYD
(Zeyd'in kızı Fekhe)

Zeyd b. Kelde b. Âmir b. Züreyk'in kızı olup Arapların Züreyk oğulları kabilesinden asilzâde bir kızdır.

Eğânî'nin 13. cildinde Uhayha b. el-Cellâh'ın hal tercemesinde onunla ilgili şu hikâye anlatılır :

İslâm'ın zuhuruna yakın cahiliye devrinde Yemen tübba'larından (22) Ebû Kerb b. Hassân b. Es'ad el-Himyerî Arabistan'ı gezmek maksadıyla Yemen'den kalkıp Medine'ye gelir. Oğlunu orada bırakıp kendisi Şam'a, oradan da Irak'a gider. Bu esnada Medineliler oğlunu gadren katledip öldürürler. Onların bu zulmünü haber alan Ebû Kerb intikam almak üzere Medine üzerine dönüp geldiğinde yol esnasında Uhud dağı eteklerinde konaklar ve bir müddet orada istirahat eder. «Bi'ru'l-Melik» adıyle bilinen kuyuyu kazdırır. Ancak suyu kötü çıkınca huzursuz olur. O vakit Fekhe kendisine, Medine'ye yakın bir yerde bulunan Revme adındaki kuyudan iki merkèp yükü su getirir. Ebû Kerb bundan son derece memnun olarak Fekhe'ye mükâfat sadedinde :

—«Ey Fekhe yanımızda altın ve gümüş cinsinden bir şey yok. Fakat buradan hareketimizde bırakacağımız erzak ve mal hep senindir.» diyerek onu göçerken bırakacakları eşya ve erzak ile sevindirip zengin eder. Derler ki: «Fekhe o sayede o kadar mal ve zenginliğe sahip olmuştur ki, İslâmiyet devrine kadar Züreyk oğulları aşiretinde ondan daha zengin kimse olmamıştır.»

934 — FÜKEYHE binti KATÂDE
(Katâde'nin kızı Fükeyhe)

Kays b. Sa'lebe kabilesinden bir kadın olup :

أوفى من فكيهة (23)

darb-ı meselinin menşeidir. Fükeyhe için bu darb-ı meselin söylenişi ve vefakârlık şiarını kazanması şöyle olmuştur :

---

(22) Krallarından
(23) «Fükeyhe'den daha vefakâr» demektir.

Birinci cildde Zebibe ve Süleke'nin hal tercemelerinde geçtiği üzere Araplar arasında Süleyk namında şair bir haydut vardı. Ayağına gayet çabuk, çok koşar, çok kan dökücü zalim birisi idi. İşte bu haydut Bekir b. Vail kabilesi üzerine, onlara gece baskını maksadıyle yaptığı bir seferinde bir iş göremeyerek fırsat kollamaya başlamıştı. Kabile halkı kendi suları yakınında onun izini gördüklerinde tanımadıkları için «yurdumuza düşman gelmiş» diyerek saklanmak üzere bu suya girdiler. Süleyk onlardan habersiz gelip kana kana su içerek karnı şiştiğinde de üzerine hücum ettiler. Süleyk o haliyle yine yakayı ele vermeyip kaçtı. Fakat şişkinliği sebebiyle kaçmaya devam edemeyip biraz koştuktan sonra Fükeyhe'nin kulübesi önüne geldiğinde oraya dalıp iltica etti. Fükeyhe de onu himayeyi kabul edip kendi elbisesini giydirdi.

Takip edenler izini kollayarak gelip Süleyk'in orada ve Fükeyhe'nin elbisesi içinde olduğunu anlayınca onu Fükeyhe'den çekip alma teşebbüsünde bulunduklarında Fükeyhe dışarda olan kardeşleriyle oğullarına nidâ eder. Sayıları 15 olan kardeşleri ve oğulları gelip toplandılar. Böylece Fükeyhe onları savuşturup Süleyk'i muhafaza edebildi.

Bekr b. Vail'liler Süleyk'i almak için Fükeyhe'nin üzerine geldiklerinde başındaki örtüyü çekip atmışlardı. Süleyk bu hali :

لعمرك أبيك والانبياء تغى لنعم الجار أخت بنى عوارا من الخفرات لم تفضح أخاها

عنيت بها فكيهة حين قامت كفضل السيف فانتزعوا الخمارا ولم ترفع لوالدها شنارا

beyitleriyle ifade edip Fükeyhe hakkında şükür ve övgüde bulunur. Böylece de Fükeyhe'nin vefası şöhret bularak yukarda yazdığımız şekilde darb-ı mesel söylenmiştir. (Mecmeu'l-Emsal'den)

Adıgeçen Süleyk son derecede acı kuvveti olan bir adamdı. Bir gece mehtapda açıkta bir yere yatmış uyuyordu. Kendisi gibi gecleyin iş gören bir haydut üzerine gelip üstüne çöktü ve :

استأثر ياخبيث !

diyerek onun kendisine esir olup teslim olmasını istedi. Süleyk ise asla telâs etmeyip :

الليل طويل وأنت مقمر

«gece hem uzun, hem aydınlık.» diyerek vakitsiz ve münasebetsiz bir işe giriştiğini imâ etti ki, bu söz de sonradan darb-ı mesel olmuştur.

Haydut bu söze ehemmiyet vermiyerek yine :

استأثر يا خبيث !

diye acıyı artırmaya başlayınca Süleyk ellerini uzatıp onu kendine doğru çekerek öyle bir sıkış sıktı ki adam ıkınıp sıkınmaya (24) başladı. Az kaldı ki canı ve bütün nefesi altından çıkıp gidecekti. O vakit Süleyk :

—«Hem üstdesin, hem de ıkınıp sıkınıyor musun » mânâsında ve onunla alay sadedinde :

أضرطاً وأنت الأعلى

dedi ki bu da sonradan şikâyet yeri olmadığı halde yersiz olarak şikâyet eden kimse hakkında söylenen bir darb-ı mesel olmuştur.

أعدى من السليك أعدى من الشنفرى

darb-ı meselleri adı geçen Süleyk ile Lâmiyyetu'l-Arab sahibi meşhur şair ve şaki Şenferâ'nın koşuculuklarını ifade etmektedir. (أعدى) kelimesi burada seyirtmek, koşmak mânâsına olan Adv'dyen isim-i tafdildir. Değilse Sıhâh tercümesi sahibinin söylediği gibi düşmanlık mânâsına olan adâdet'den gelmemektedir.

Ayrıca Fükeyhe sahabeden dört hanımın da isimleridir. (25)

Bu isimde Hz. Ömer Efendimizin hanımlarından bir kadın olduğu Tarih-i Kâmil'de görülmüştür.

935 — FEVREK

Kanuc'un kızı ve Behram-Gûr'ün zevcesidir. Burhan (Rây-ı Kanuc) Hind şahlarındandır. Fevrek'in kocası olan Behram eski İran (Fars) kıral-larının dördüncü tabakasındandır. Sasanîler sülâlesindendir. Daima yaban eşeği avına gittiği için farsçada yaban eşeği anlamında olan Gûr kelimesine izafetle Behram-Gûr adıyla şöhret bulmuştur. Zamanında herkes memnun, hükümdar olduğu memleketler de mamur ve zengin imiş. Destanının altında dört sene hiç vefat eden olmamıştır, derler.

---

(24) Müellif bunu zarta ile ifade etmiştir ki, Türkçesi osurmaktır. Biz daha hafif ve edebâne olan bir ifâde kullandık.

(25) Bu sahabî hanımlar şunlardır :

a. Ubeyd b. Dâyim'in kızı Fükeyhe, ansardan olup Kays b. Sa'd.

b. Ubâde'nin annesidir.

b. el-Muttalib b. Halde b. Mahled'in kızı Fükeyhe. Ansardan olup Züreyk oğulları kabilesindendir.

c. Yesâr'ın kızı Fükeyhe. Hattab b. el-Harîs el-Cumahî'nin zevcesidir.

d. Fükeyhe binti's-Seken. Ansardan ve Sevad oğulları kabilesindendir. (İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe, IV/387)

İranlılar içinde bir de Behram Çûbin vardır ki, bu kırallardan olmayıp Hürmüz b. Muşirevan'm seraskeri (ordu komutanı) idi. Bünyesi zayıf olduğu için kendisine «çûbin» denilmiştir. Pek zayıf kimselere «çöp gibi» tâbiri bizim dilimizde de yaygındır.

936 — FEVZ ألا قد قدمت فوز وقرت عين عباس

Meşhur şair Abbas b. el-Ahnef'in:

demiş olduğu Fevz Abbasî devri meşhurlarından güzel bir cariyedir. Aslı itibariyle Feta'l-Asker diye bilinen Muhammed b. el-Mansur'un cariyesi olup sonradan Bermekî gençlerinden birinin mülküne geçtiğinde Müdbire olmuştur. Müdbire diye azâd olunması sahibinin vefatına talik olunmuş olan cariyeye derler.

Adıgeçen şair Abbas'ın Fevz hakkında söylediği şiirler hikâyeleri ile birlikte Eğanî'nin 15. cildindedir.

FÂ HARFİ BİTTİ

24.5.1981

(26) «Fevz geldi, Abbas'ın gözü aydın oldu.» demektir.

— KAF HARFİ —

937 — KADINCIK ANA

Eski Rum ahalisi kadınlarından, evliyadan bir kadın olduğu Şekâik'te görülmüştür.

938 — KASIM

Tâcizade Cafer Çelebi'nin Enîsü'l-Ârifîn tercümesinde beyanına göre Musta'sım Halifenin Hazinedarı Ebû Hâtim'in güzel bir cariyesidir. Ebû Hâtim onu 60 bin dirheme satın almıştı.

Musta'sım Halife bir gün şairlerden birine bir hediyye verilmesine dair hazinedarı Ebu Hâtim'e emir ve ferman göndermiş; Ebu Hâtim işi savsaklayıp geçiktirerek şaire bu parayı vermediği gibi gidip 60 bin dirheme kendisi için adıgeçen cariyeyi satın almış imis. Şair bu hali, Ebû Hâtim'e hitaben söylemiş olduğu :

تنصفنی ایا أبا حاتم او لنصیرن الی حاکم
ستون ألفاً فی شری قاسم من مال هذا الملك النائم

rubaisinde hikâye ederek halifenin gafletine ta'rizde bulunmuş; bunun üzerine Halifenin hâcibi bu rubaiyi Halifenin huzurunda okuyunca Halife :

—«Bunun aslı nedir?»

diye sormuştu. Hâcib cevabında :

—«Efendim, şair bu şiirinde taraf-ı şâhânenizden kendisine olunan ihsana nail olamadığını imâ ederek hazinedar Ebû Hâtim'e ta'rîzde bulunuyor.»

deyip Halife :

—«Yâ, bu Kâsım kimdir?»

diye sorunca da :

—«Hazinedar Ebû Hâtim'in satın aldığı güzel bir cariyedir.» cevabını vermesiyle Halife :

—«Uyuyan kıraldan kim kastediliyor?»

dedi. Hâcib bu soruya cevap veremeyince Halife uyanarak :

—«Uykuda olan kıral benim. Uyanık olsam Ebû Hâtim iki sene zarfında o kadar akçaya cariye satın almaya muktedir olamazdı».

dedi ve Ebû Hâtim'i makamından azletti.

Şöyle edebî bir hikâye naklederler ki, münasebeti buraya alıyoruz :

Abbasî halifelerinin ikincisi olan Ebû Cafer el-Mansur Medine-i Münevvere'ye gittiğinde, birinci cildde (s. 139) adı geçen veziri Ebu'l-Fadl Rebî'den zarîf, zeki ve memleketteki eserlere vâkıf birini istemiş. Bu zat halifenin yanında bulunacak, Medine-i Münevvere'de mevcut Abbas oğullarına ait evleri ve sair eserleri kendisine tarif edip anlatacaktı.

Vezir Ebu'l-Fadl da Halife'nin arzu ettiği şekilde ahalinin akıllılarından en zarif ve bilgili bir zatı seçerek Halife'nin maiyyetine tayin eyledi.

Bu zat, Halife kendinden bir şey sormadıkça konuşmaz, fakat sorduğu şeye güzel bir ifade ile ve etraflıca cevap verirdi. Halife bundan memnun olarak kendisine hediye verilmesini emretti. Hediye bu zata verilmeyip gecikmiş ve o aralık paranın kendisine de lüzumu görünmüş olduğundan bir gün yine maiyyetinde gezmekteyken Âtike binti Abdullah b. Yezid b. Muaviye'nin evinin önüne vardıklarında bu zat âdetinin tersine Halife sormaksızın:

—«Ey mü'minlerin emîri, bu ev Âtike'nindir ki, şair Ahvas b. Muhammed el-Ansarî onun hakkında şöyle söylemiştir :

يابيت عاتكة الذى أتغزل ... حذر العداوبه الفؤاد موكل

انى لامنحك الصدود واتنى ... قسمًا اليك مع الصدود لأميل

diyerek yukarda Ayn harfinde zikredilen kasîdenin matla'ını okumuştu. Halife onun bu şekilde, âdetinin hılâfına hareketinden «Bu hal mutlaka bir maksad üzerinedir.» diye düşünmeye vararak Ahvas'ın o kasîdesi beyitlerini birer birer düşünüp hatırından geçirmeye başlayıp beyitler içinde şöyle bir beyit buldu :

وأراك تفعل ما تقول وبعضهم ... مذّق الحديث يقول ما لا يفعل

«Ben, seni söylediğini işler ve va'dini yerine getirir tanırım. Bazıları ise sözleri halis olmadığı için yapmıyacağı şeyi söylerler.»

Halife, bundan, o zata ihsan ettiği emvalin henüz verilmemiş olduğunu çıkararak durumu derhal veziri Ebu'l-Fadl'dan sual ve ondan hakikati halin kendi tahmini vechile olduğunu anlamış ve önceki ihsanının iki katı verilmesini emretmiş ve acele edilmesini istemiştir.

Buna benzer bir de Ebu'l-Alâ' el-Ma'arrî ile Şerif el-Murtaza hikâyesi vardır. Şöyle ki :

Ebu'l-Alâ' bir gün Şerif'in meclisinde iken Mütenebbî'nin sözü açılarak Şerif onun şiirlerini güzel bulmayacak oldu ve bazı eksikliklerini bulup söyledi. Ebu'l-Alâ', Mütenebbî'ye taraf çıkıp:

—«Mütenebbî'nin hiç şiiri olmasa

لك يامنازل فى القلوب منازل

sözü yeterdi.»
deyince Şerif, Ebu'l-Alâ'yı meclisinden çıkardı ve meclisde hazır bulunanlara :

—«Siz bu mısradan bu herifin maksadının ne olduğunu anladınız mı?» dedi.

—«Hayır ey Emîr, anlamadık.»
dediklerinde :

—«Mütenebbî'nin, bu okuduğu şiirinden daha güzel ve üstün pek çok eseri vardır. Ancak bu kasîdesinin matlâ beytini söylemekten maksadı, bu kasîdenin :

وإذا أتتك مذمتي من ناقص فهي الشهادة لي بأني كامل

beytidir. Bununla bana ta'rizde bulunmak istedi.» demiştir. Beytin mânâsı şöyledir :

«Eğer eksik, kusurlu biri beni kötülerse, bu kötüleme benim kâmil biri olduğuma şehâdettir.» (1)

939 — KUBBETÜ'D-DÎBÂC

Müberred'in Kâmil'inde (s. 422) bildirildiği ve kitabımızın birinci cildinde de geçtiği üzere Ümmü Hakîm el-Beyzâ' binti Abdülmuttalib'dir. Bedeni yumuşak olduğu için kendisine bu lâkab verilmiştir.

940 — KABÎHA

Abbasî halifelerinden Mütevekkil'in rum asıllı bir cariyesi ve ümmü veledidir. Oğlu Mu'tezz'in annesiydi. Son derece güzel olduğu için Mütevekkil ona Kabîha ismini vermişti ki, zenci olan birine Kâfur ismi verilmesi kabîlinden zıt olan bir isimlendirmedir.

Kabîha, son derece akıllı, zeki olup Mütevekkil nezdinde itibarı büyüktü. Aralarında bir çok latifeler geçmiştir. Bunlardan birisi şöyledir :

Bir gün Mütevekkil kolundan kan aldırmıştı. Kabîha ona hatır sormalık bir cariye takdim etmiş, cariyenin eline bir kâse vermiş ve kâsenin içine de şu beyitleri yazmıştı :

(1) Tezyînü'l-Esvâk'ın II. cildinin 110. sayfasında buna benzer bir hikâye daha vardır.

قطعت عرقا تبتغی صحة البسك الله به العافیه
فاشرب بهذا الجام یا سیدی مستمتعا من هذه الجاریه
واجعل لمزاهدا کها حصة یحظی بها فی اللیلة الآتیه

«Sıhhat maksadıyla kan aldırdınız. Rabbim vücudunuza âfiyet hil'ati giydirsin. Bu kâseden içip şu cariyeden istifade edin. Onu size hediye edene de gelecek gecede bir hisse ayırarak ikram buyurun.»

Mütevekkil bundan memnun olup cariyeyi nezdine kabul etti. Ertesi sabah Kabîha'ya beş cariye ile beş bin altın gönderdi. Kabîha ise :

—«Ey mü'minlerin emîri, seninle bir gece beraber olmak bence dünya ve içindekilere bedeldir. Bu konuda ben dünyanın bu kadar malını nasıl kabul edebilirim?»

deyip onları iade etti.

Vefatı 264/877-878 tarihinde olup oğlu Mu'tezz Billâh hilâfetten indirilip öldürüldüğünde bir müddet gizlenmiş sonra meydana çıkmıştı. Askerî valileri alacaklarını isteyip oğlunu sıkıştırdıklarında hazinede para bulunmadığından oğlu kendisinden ellibin dinar borç istemişti. Nihayetsiz parası olduğu halde borç verip yardım ederek oğlunu kurtarmadığı için tarihte iyi bir adla anılmaz. Gizlendiği esnada saklamak istediği hazine ve malları ortaya çıkmasından sonra meydana çıkıp elinden alınmıştır.

Ondan sonra bir müddet Mekke'de ikamet edip sonra Samarra'ya dönmüş ve orada ölmüştür.

Müsamerât-ı Muhyiddin basmalarında ve Hutat-ı Makrizî'de ismi yanlış olarak Fetiha şeklinde gösterilmiştir.

941 — KUTEYLE binti'n-NADR
(Nadr'ın kızı Kuteyle)

Abdüdda'r oğullarından olan Nadr b. el-Hâris el-Abderî'nin kızı Kuteyle'dir. Risalet asrı kadınlarından şair bir hanım idi. Babası Nadr, İslâm'ın ve Allah'ın sevgilisi Peygamber Efendimiz'in en şiddetli düşmanlarındandı. Bedir gavzesinde müslümanların eline düşüp idam olunduğunda kızı Kuteyle aşağıdaki beyitleri söylemiştir :

یا راکبا ان الاثیل مظنه من ضیح خامسة وأنت موفق
بلغ به میتا فان تحیة ما ان تزال بها الرکائب تخفق
منی الیه وعبرة مسفوحة جادت لها وأخری تخنق
فلیسمعن النضران ناديته ان کان یسمع میت او ینطق
ظلت سیوف بنی أبیه تنوشه لله ارحام هناك تشقق

أسرا یقاد الی المنیة معتبا رسف المقید وهو عان موثق
محمد ولأنت نجل نجیبة من قومها والفحل فحل معرق
ما کان ضرك لو مننت ورب نزال الفتی وهو المغیظ المحنق
والنضر أقرب من أصبت وسیلة وأحقهم ان کان عتق یعتق

Bu beyitler Divanu'l-Hamâse'nin Mersiyeler bölümünde ve bazı siyer kitablarında kaydedilmiş olup Divanu'l-Hamâse şarihi Merzukî'nin ifadesine göre Esîl bir yerin ismi olup Nadr orada defnedilmiştir. (2)

Beyitlerin mealinde gayr-ı muayyen bir biniciye yani bir deve kervanı içinde kendinin nidâsına kulak verip de sorusuyla ilgilenirse (isteğini yerine getirirse) ona hitab ederek :

«Yahu sen seyrine devam edip yoldan kalmadığın halde yola çıktığın günün beşinci sabahı Esîl denilen yere ulaşacağın zannedilir. Orada defnedilmiş olan bir ölüye benden selâm eyle ki, kafilelerin selâm tebliği öteden beri olağan şeydir.

Ona, benim iki çeşit gözyaşımı da arz ve haber ver : onlardan biri süratle ve çokça akar, diğeri gizlenip tutulduğu için insana hafakan verir.

Sen bunları ona tebliğ ettiğinde, ölünün eğer işitip, konuşmaya mecali olursa Nadr da onları işitsin.

Onu, kendisinin pek yakını olan kimselerin kılıçları yeyip helâk eylemiştir. Bak ki hürmet ve akrabalık perdesi ne suretle parçalanıp yırtılmıştır. Biçare ölüme mahkûm olduğu halde cebren sevkolundu.»

(Sonra Rasûlullah'ın ismini yâd ve kendilerinin iki taraftan asaletli ve necib olduğu vasıflarını da irad ederek bizzat Rasûl-i Ekrem'e kitaben:)

«Eğer sen ihsan ve mürüvvet edip de Nadr'ı azad kılmış olaydın ne ziyan olabilirdi? Fütüvvet ve mürüvvet sahibi olan kişi hışım ve gazab halinde bile ihsan ve inâyet eder. Nadr ise kabile akrabalığına binaen af ve azâd olunan zevatın en yakın ve müstehakkıdır.»
demektedir.

Bir hadîsinde Rasûlullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur : «Şayet Kuteyle'nin bu sözü bize ulaşsaydı elbette ona iyi davranırdık.»

Kuteyle ayrıca beş sahabî hanımın da ismidir. (3)

---

(2) Beyitlerdeki bazı kelimelerin dilbilgisi yönünden açıklaması mahiyetinde olan bir sayfa atlanmıştır.

(3) Bu sahabî hanımlar şunlardır :
a. Kuteyle binti Sayfî el-Cüheniyye. İlk muhacirlerdendir.
b. Kuteyle binti'l-Irbâz. Mâlik b. Hanbel oğullarındandır.
c. Kuteyle b. Amr b. Hilâl el-Kinâniyye. Veda haccında Rasûlullah'a (S.A.V.) bey'at edenlerdendir.
d. Kuteyle binti Sa'd. Âmir b. Luay oğullarındandır. Ebû Bekr es-Sıddîk'in hanımı ve Abdullah ile Esmâ'ın anneleridir.
e. Kuteyle binti Kays b. Ma'dîkerib el-Kindiyye.
(İbn Hacer, el-İsâbe, IV/389; İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/239-241)

Mevahib sahibinin Rasûlullah (S.A.V.)'in evlendiği kadınlar arasında, saydığı bir de Kuteyle binti Kays vardır. Bu Kuteyle Eş'as b. Kays el-Kindi'nin kız kardeşidir.

942 — KUDÂME

Birinci cildde adıgeçen muhaddîs Zeyneb binti Abdurrahman'ın ecdadından olarak (ze) harfinde yer verdiğimiz Kudame Şeyh Şemsüddin Ebu'l-Ferec b. Ebî Amr'ın kızı Ümmü Abdullah'dır. İlim ve takva sahibi şanı yüce bir hanım idi.

943 — KADÛR

Kays b. Şeybanî'nin kızı ve Kamus Şarihi'nin ifadesine göre :

( ) darb-ı meselini ilk söylemiş olan kadındır.

Davud Antakî'nin rivayeti üzere (ğayn) harfinde Ğadûr ismiyle geçmişti.

944 — KURRA

İbn Zâfir'in kitabında yazılı olduğu üzere Arapların şair kadınlarından boyu bosu yerinde hoş tabiatlı, güzel ve hünerli bir kız idi.

Meşhur şair Di'bil el-Huzâî ile aralarında irticalî olarak şöyle bir karşılıklı atışmaları (müşâareleri) anlatılır :

Şair Di'bil bir gün yolda giderken ona tesadüf eder ve : «Gözümün yaşında inbisât, bolluk; uykusunda da inkıbaz vardır. «Yani» Gözüme uyku girmemekte ve yaşı dinmemektedir.» mealinde olmak üzere :

دموع عيني لها انبساط ونوم عيني به انقباض

der. Kurra da hemen ve düşünmeksizin: «Dilberlerin karşısındakini hasta, eden gözlerinin sihir ve efsununa kapılan birine bu azdır bile.» anlamında şu beyti söyler :

وذا قليل لمن دهته بسحرها الاعين المراض

Sonra Di'bil :

فهل لمولاى عطف قلب أو للذى فى الحشا انقراض

beyti ile vuslat maksadını imâ edince Kurra ona da cevap olarak irticalen şu beyti söyler :

ان كنت تبغي الوصال منا فالوصل في ديننا قراض

Bununla da : «Sen eğer bizden visal (buluşma) istiyorsan bizim usulümüzde vuslat ayrılıktır.»

945 — KURRATÜ'L-AYN

Göz aydınlığı mânâsına olarak Abbasî oğulları halifelerinden Kaim biemrillâh'ın azâdlısı ve oğlu Muktedî billâh'ın annesi Ürcuvân adlı güzel acriyedir. Hayır hasenât sahibi salih bir kadın olup, bir kaç defa hacca gitmiştir. Mekke ve Bağdad'da bir takım hayır binaları yaptırmıştır. Uzun ömürlü bir hanım olup 4 karn (batın) evladını bizzat görmüştür. Oğlu Muktedî, onun oğlu Mustazhir ve onun oğlu Mansur el-Müsterşid'in padişahlıklarını görüp saltanatlarını sürmüş; torununun torunu olmak üzere Müsterşid'in de birkaç çocuğunu okşayıp sonunda 512/1118-1119 yılında vefat etmiştir.

Mevlâna Muhyiddin Müsamerât'ında şöyle hikâye eder :

«Bir gün tavaf esnasında bana, benim bildiğim bir hal geldi. Halktan çekinip taşlıktan çıkarak halkın üzerinde tavaf etmekte olduğum sırada hatırıma bazı beyitler gelmişti. Onları, kendim ve pek yakınım işitecek derecede hafif sesle kendi kendime söylemekte ve ağlayarak :

ليت شعري هل دروا أي قلب ملكوا أم تراهم سلموا حار أرباب الهوى في الهوى وارتبكوا

و فؤادي لو درى أي شعب سلكوا

demekte iken birden arkamdan iki küreğimin arasına ipekten daha nazik bir el vuruldu. Başımı çevirip baktığımda gördüm ki rum kızlarından bir kız. Yüzü o kadar güzel, sözü o kadar tatlı, ifadesi o kadar lâtif, konuşması o kadar zarif kimse ömrümde görmedim. Güzelliği, zarafeti, edeb ve bilgisi yönünden bütün kadınlardan üstündü.

—«Ey efendim nasıl buyurdunuz?»

diye benden, söylediğim beyitleri işitmek isteyince :

ليت شعري هل دروا أي قلب ملكوا

demiştim» deyip birinci beyti okudum.

Bana dedi ki :

—«Size şaşarım. Zamanımızın ârifi olduğunuz halde böyle söz söylüyorsunuz. Her memlûk malûm değil midir? Memlûk bilinmedikçe mülk sahih olur mu? Sizin bilmeyi temennî ettiğiniz yani keşke bileydim dediğiniz ise adem-i marifet ve malûmiyyeti imâ eder. Yol ise doğru söylemektir. Sizin gibi zatlar nasıl böyle söz söyleyebilir »

Sonra :

—«Bundan sonrasını nasıl buyurdunuz?»

deyip ben de :

وفؤادى لودرى انى شعب سلكوا

dedim.» diye ikinci beyti okuduğumda :

—«Şi'b, kalb ile kalbin zarı arası olduğuna göre kalbin onu bilmesine o manidir. Bilinmesi mümkün olmıyan şeyi siz nasıl temennî edersiniz? Yol ise doğru söylemektir.»

dedi. Sonra şiirin alt tarafını istedi. Ben de :

اتراهم سلموا أم تراهم هلكوا

diye üçüncü beyti okuduğumda :

—«Onlar kurtuldular. Fakat siz kendinizi sormalısınız ki, selâmette mi yoksa helâkta mısınız?»

deyip «sonra nasıl buyurdunuz?» dedi. Ben de :

حار أربابالهوا فى الهوى وارتبكوا

diye dördüncü beyti okudum. Kız burada bir feryad koparıp :

—«Şaşılır doğrusu, aşk ehline hayrette kalınacak bir yer kalmış mıdır? Aşk ve sevdanın şanı umumî olup bütün hisleri uyuşturmak, akıl ve fikri gidermek, hatırı dehşete düşürmektir. Artık hayret nerede kalır ve hayret edecek ne bulunur Yol doğruyu söylemektir. «Sizin emsalinize bu türlü söz söylemek lâyık olamaz.» dedi.

—«Ey teyze zâdem isminiz nedir?»

diye kendisinden sual ettiğimde :

—«Kurratu'l-Ayn'dır.»

dedi. Ben de :

—«Benim için bir kurra-i ayn yani göz nûrusun.»

dedim ve hakkında şu kasideyi söyledim :

ما رحلوا يوم بانوا البزل العيسا ... الأوقد حملوا فيها الطواويسا ... بدأ عجزت كل علام عملتنا

من كل فاتكة الألحاظ ما لكة ... تخالها فوق عرش الدرّ بلقيسا ... وداود يًا وحبرًا ثم قسيسا

اذا تمشّت على صرح الزجاج ترى ... شمسًا على فلك فى مجرادريس ... ان اومأت تطلبا لانجيل تحسبها

يحي اذا قلت باللحظ منطقها ... كأنها عندما تحيى به عيسى ... أقسة أو بطاريقًا شمامسا

توراتها لوح ساقيها سنا وأنا ... أتلو و أدرسها كأنى موسى ... ناديت ان رحلت للبين ناقتها

اسقفة من بنات الروم راهبة ... ترى عليها من الأنوار ناموسا ... حادى العيس لاتحدوابها العيسا

وحشية مالها أنس قد اتخذت ... فى بيت ناموسها للذكر ناووسا

عبيت اجناد صبری يوم ينهم علی الطريق كراديسًا كراديسا
سألت اذ ابلغت نفسی تراقيها ذاك الجمال وذاك اللطف تنفيسا
فأسلمت ووقانا الله شرّتها وزحزح الملك المنصور ابليسا

Mevlâna Muhyiyddin hazretleri son beyitte o kızın müslüman olup onun güzelliğinin fitnesinden, ona meftun olmaktan vâreste kaldıklarına teşekkürü imâ etmişlerdir.

946 — KURRATU'L-AYN

Ashabdan Ubâde b. es-Sâmit (R.A.)'in annesi olup sahabî bir hanımdır.

Bu isimde İran'da şah Muhammed devrinde - II. Sultan Mahmut zamanıdır. - bir İranlı şair kadın olduğu işitilmiştir.

947 — KAZİBU'L-BÂN

Araplardan, Abbasî devrinde yaşamış şair bir cariyedir. Tüccardan Ebu'l-Hasen isminde bir zatın cariyesi idi.

Ahbâru'd-Düvel isimli kitapta kesinliği bilinmeyen hikâyeler cümlesinden olmak üzere anlatılan bir kıssaya göre şu kıt'ayı Halife Harun'un huzurunda söylemiştir :

يا مقيمًا مدى الزمان بقلبی وبعيد بشخصه عن عيانی
أنت روحی اذ كنت لست اراها فهی أدنی الیّ من كلدانی

948 — KATÂMİ

Kûfe'de sapık haricî ahalisinden Katâmi binti Şahne'dir. Güzellikte benzersiz olup hakkında :

أتاركة تدللها قطام رضينا بالحيّة والسلام

denilmiştir. Babası ve kardeşi Nehrevan'da Hz. Ali tarafından öldürülmüştü. Bu sebeble Hz. Ali'ye kin tutardı. Abdurrahman b. Mülcem Hz. Ali'yi öldürmek maksadıyla Kûfe'ye geldiğinde kendisine meftun olup onunla evlenme sevdasına düşerek haber göndermişti. Katâmi mehir olarak üçbin altın, bir köle, bir cariye ve Hz. Ali'nin öldürülmesini teklif etti. İbn Mülcem bu teklifleri kendi niyetlerine muvafık bularak memnuniyetle kabul edip üç bin altını, bir köle, bir cariye ile beraber verip Hz. Ali'yi öldürmeyi de taahhüt eyledi. Katâmi'nin amcazâdesi Verdan ve Şebîb b. Bahre el-Eşcaî'yi beraberine alıp onlarla beraber Hz. Ali'yi öldürme işine cür'et etti. Haricîlerin şiirlerinden aşağıdaki beyitler işte bu hali hikâye eder :

---

(4) «Ey hayat boyu kalbimde yer tuttuğu halde şahsı gözümden uzak olan, sen benim ruhumsun halbuki onu göremiyorum. O bana her şeyden daha yakındır.» demektir.

ولم أر مهراً ساقه ذو سماحة كمهر قطام من فصيح وأعجم
ثلثة آلاف وعبد و قينة وقتل علي بالحسام المصمم
فلا مهر أغلى من علي وإن غلا ولا فتك إلا دون فتك ابن ملجم

Bu beyitler Sahâifu'l-Ahbâr'da pek yanlış olarak tab' olunmuştur.

Daha önce işaret ettiğimiz üzere hal tercemesi geçen Azze'ye âşık olduğunu iddia eden Küseyyir çirkin görünüşlü, kısa boylu bir herif olup şiî meşrep olduğu için Kûfe'ye vardığında Hz. Ali'nin öldürülmesine sebep olduğundan dolayı Katâmi'yi bulup bir kaç acı sözle onu tevbihe niyyet etmişti. Her ne kadar kendisine : «Sen bu sevdadan vaz geç, onun sana vereceği cevabı vardır.» demişlerse de Küseyyir kulak asmayıp Katâmi'nin evine gitmiş, destur alarak içeri girip Katâmi'yi gördüğünde :

—«Ebû Talib'in oğlunun sahibi olan Katâmi sen misin?»

dedi. Katâmi :

—«Evet Katâmi'yim. Fakat İbn Mülcem'in sahibiyim.»

dedi. Küseyyir :

—«Ya! Ebû Talib'in oğlu senin için öldürülmedi mi?»

deyince Katâmi :

—«Hayır, eceliyle öldü.»

dedi. (Maksadı katlolunmadı demek değil, belki maktûl eceliyle ölmüştür demekti.) Sonra Küseyyir :

—«Vallâhi ben seni görmeyi arzu eder ve seni gerçekten güzel bir şey zannederdim. Gördüğüm anda gözümden düştün, gönlümde halâvet peyde etmedin.»

dedi. Katâmi de :

—«Vallâhi sen kısa boylu, koca kafalı, bedçehre bir herifsin. «Mu'dîyi işitmen görmenden daha hayırlıdır.» (5) dedikleri sensin herhalde.»

dedi. Küseyyir buna cevap olarak bir kaç fahriyye beyti inşad ederek :

رأيت رجلاً اودى السفار بوجهه فلم يبق الا منظر وجناجن

diye aybını hüneriyle örtmek isteyince Katâmi :

—«Sen Azze'nin Küseyyir'i değil misin?»

deyip ona da «evet» diye tasdik ettirdikten sonra :

—«Hamdolsun o Allah'a, seni öyle bir dereceye indirmiş ki, kadına izafe olunmadıkça bilinemiyorsun.»

dedi. Buna karşılık olarak Küseyyir :

—«Evet, benim zikrim onunla şayi ve o ad ile münteşir olup yayılmış ve o ad beni kıralların meclislerine yaklaştırmıştır.»

---

(5) Bir arap darb-ı meseli olan «Tesmeu bi'l-Mu'diyyi hayrun min en terâhu» ya imâ olunmaktadır.

B.Ç.

diye övünmeye başlıyarak maşûkası Azze hakkında söylediği yaygın beyitlerden :

فما روضة بالحزن طيبة الثرى يمج الندى جثجاثها وعرارها
بأطيب من أردان عزة موهنًا وقد أوقدت بالمندل الرطب نارها

beyitlerini okuyunca Katâmi :

—«Billâhi ben senin gibi aklı eksik, vasıf ve zekâsı zayıf hiçbir şair görmedim. Şairlerin seyyidi İmruu'l-Kays'ın :

ألم تريانى كلما جئت طارقًا وجدت بها طيبًا وان لم تطيب

beytini işitmedin mi, sevgilisinin hoş kokulu olduğunu ne küzel vasfetmiştir. Senin gibi misk ve diğer kokular kullanmasına mı hasreylemiştir?»
deynice Küseyyir mahcup ve cevaptan **âciz** kalıp :

الحق أبلج لا يحيل سبيله الحق يعرفه ذوو الألباب

diyerek çıkıp gelmiştir. (*)

İmruu'l-Kays'ın bu beyti birinci cildde Ümmü Cündüb'ün hal tercemesinde naklettiğimiz kasîdesinin beyitlerinden olup Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî de bu mânâyı cocukluğunda söylediği kasîdelerinin birinde :

أتت زائرًا ما خامر الطيب ثوبها وكالمسك من أردانها يتضوع

diye daha güzel kullanmıştır. Çünkü misk koku cinslerinin en güzelidir. Arapçada (لا طيب الا المسك) «Miskten başka koku yoktur.» denilir. Yukardaki beyitlerin mealleriyle ilgili ifadeler ilerde onlarla ilgili bölümde gelecektir.

949 — KATRU'N-NEDÂ

Şebnem dânesi mânâsına olarak Abbasî devri ümerâsından Ebu'l-Ceyş Hamâruveyh'in Esmâ adındaki kızıdır. Son derece güzel olduğu için bu adla meşhur olmuştur. Güzellikte biricik, fazilet ve kemal sahibi bir edîb olup Abbasî Halifelerinden Mu'tezıd billah ile evlenmiştir.

Babası olan Ebu'l-Ceyş yukarda Abbâse'nin hal tercemesinde zikri geçen Mısır hâkimi Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Tolun'un oğlu olup, bu Ahmed b. Tolun Abbasî Halifesi Mu'tezz Billâh devrinde baştan başa Mısır kıt'asının ve Şam toprağının (7) emîri olduğu gibi onun vefatından sonra oğlu Ebu'l-Ceyş de Mu'temed Alellah devrinde nüfuzluların seçimi ile babasının

(6) Bu hikâye matbu Eğanî'nin 14. cildi, s. 59 da anlatılmaktadır.
(7) Şam bütün bir eyaletin ismidir. Bugün Şam adıyle bilinen şehrin ismi Dimaşk olup Şam eyaletinin merkezidir.

B.Ç.

emîrliğinin varisi olarak, düşman ve rakiblerine galebe çalarak oraların fazlasıyla hâkimi ve emîri olmuştu.

Mu'temed Alellah vefat edip hilâfet makamını Abbasîlerden Mu'tezıd Billâh kazanınca Ebu'l-eyş bir takım kıymetli hediyeler ile gelip isbat-ı vücud eyledi. Bağlılığını bildirdi. Bir cemîle olmak üzere de kızı Katru'n-Nedâ'yı onun oğlu ve veliahtı Müktefî Billâh ile evlendirme temennîsinde bulundu. Mu'tezıd Billâh da Ebu'l-Ceyş'i emîrlik makamında bırakmakla birlikte :

—«Kızını oğluma değil kendime alacağım.»
diye taltif etti ve bin kere bin dirhem - ki gümüş akça olarak dört milyon kuruş demektir - ağırlık vererek 281/894 senesinde Katru'n-Nedâ ile evlendi. Mısır'dan naklinde halası olan - hal tercemesi daha önce geçmişti - Abbâse binti Ahmed Mısır'ın Şam yönündeki en son hududuna kadar geçirmeye gelmiş, orada bir müddet ikamet ederek kendi adına Abbâse ismindeki köyü bina ederek dönmüştür.

Derler ki Halife Mu'tezıd'ın, Ebu'l-Ceyş'in kızını almaktan maksadı Tolunoğulları devletini fakir düşürmekti. Zira Hamâruveyh, Padişaha kız veriyorum diyerek o kadar zorlardı ki, verdiği cehizin emsali görülmüş değildi. Sade altın olarak yüz havan (8) vardı. Mu'tezıd halife ise kendisine Mısır'ın askerî erzakı ile beraber bilcümle masraflarını tediye ile ifadan sonra safi olarak senevî ikiyüz bin altın müretteb vergi verilmesini şart koşmuştu. Ebu'l-Ceyş, Şam'da köleleri tarafından öldürülünceye kadar bu minval üzere kaldı.

Ehl-i Muhâdara, Katru'n-Nedâ'nın edeb ve irfanını beyan sırasında şöyle anlatırlar :

Katru'n-Nedâ, zifaf gecesinde Halife Mu'tezıd'ın kendisine ilk bakışında yüzünde bulunan örtüyü sıyırıp atmış. Halife bunun sebebini sorunca :

—«Ey mü'minlerin emîri, eğer yüzüm güzelse ilk gören, çirkin ise çirkinliğini ilk örten siz olasınız.»

diye cevap vermiş. Onun bu cevabından son derece memnun olmuş, zekâsına hayran olmuştur. (9).

---

(8) Sahâifu'l-Ahbâr'ın bir yerinde yüz, bir yerinde ise bin olarak zikredilmiştir.

(9) Bazıları bu hikâyeyi hal tercemesi daha önce geçen Buran hakkında nakledenlerse de doğrusu budur. Burada müellifin istıtrat olarak Buran hakkında anlattığı ve Mütenebbî'nin bir beytini alarak verdiği izahat müstehçen ve lüzumsuz görülerek alınmadı.

B.Ç.

Bir gün de Halife Mu'tezıd Billâh kendisiyle gizlice bir müaneset meclisi kurup hakkında özel bir hürmet nişanesi olarak ikballerinden olan kadınlardan başka birini yanlarına almamıştı. Eğlence esnasında Halife'ye uyku galebe çalarak başını Katru'n-Nedâ'nın kucağına koyarak uyuyakalmış. O da Halife'nin başını yavaşça bir yastığa koyarak kendisi kalkıp bulundukları köşkün sahasına çıkmış. Halife uyanıp hanımını yanında bulamayınca canı sıkılarak onu huzuruna çağırıp :

—«Müstakil seninle halvet olduğum ve canımı inanıp başımı kucağına koyarak uyuduğum senin hakkında özel bir hürmet değil midir Bunu sen niçin bilmedin de bırakıp çıktın?»

diye azarlamaya başlayınca Katru'n-Nedâ :

—«Ey mü'minlerin emîri, hakkımda olan nimet ve ikramlarının kadrini bilmemezlik etmedim. Ancak babam bana :» Oturanlarla uyuma, uyuyanlarla da oturma. «diye nasihat etmişti. Ona binaen bu harekete cür'et eyledim.»

deyip halifenin hiddetini geçirmiş ve hüsn-ü nazarını celbeylemiştir.

Vefatı 287/900 senesi Receb ayının dokuzunda vaki olmuştur.

Aşağıdaki beyitler onun zifafını tebrik sadedinde İbn Rumî'nin söylediği beliğ şiirlerindendir :

ياسيّد العرب الذى وردت له	باليمن والبركات سيّدة العجم
فاسعد بها كسعودها بك أنها	ظفرت بما فوق المطالب والهمم
شمس الضحى زفت الى بدر الدجى	فتكشفت بهما عن الدنيا الظلم
ظفرت بما فى ناظريها بهجة	وضميرها نبلاً وكفيها كرم

950 — KATÛRÂ

Ken'ânîlerden Yaktun kızı Katûrâ, Tarîf-i Kâmil'de Hz. İbrahim'in, Sâre hatun'dan sonra evlenmiş olduğu kadın olarak gösterilmiştir. Önce Hz. Hâçer, ondan sonra Hz. Sâre vefat edip onlardan sonra Hz. İbrahim bu hanım ile evlenmiş ve kendisinden 6 oğlu olmuştur. (1) Hz. İsmail ve İshak ile beraber Hz. İbrahim'in evlâdı 8 dir. Bunlardan hepsinin de ilki İsmail'dir. Berber kavmi, Hz. İbrahim'in oğlu Nefşan'dan, Şuayb A.S.'ın kavmi olan Medyen ise Hz. İbrahim'in oğlu Medyen'dendir.

Hz. İbrahim'in Katûrâ'dan sonra Hacun isminde bir kadınla daha evlendiği de rivayet edilir. (Kâmil'den)

951 — KILÂBE binti SAÎD
(Saîd'in kızı Kılâbe)

Ümmü Fâtıma Kılâbe binti Saîd b. Şehm kokusu pek hoş olduğuna mebnî Arika diye de bilinen kadındır. Hendek muharebesinde Sa'd b. Muâz'a ok atan bunun oğlu Hıbbân idi ki ona : «Al, ben Arika'nın oğluyum.» diyerek ok attığında Muâz Hazretleri : «Allah senin yüzünü cehennemde terletsin.» buyurmuştu.

952 — KALEM el-ENDELÜSİYYE

Endülüs'ün, şarkta yetişmiş edîb hanımlarından aslı itibariyle İspanyollardan alınmış bir cariye olup, küçüklüğünde doğu Arabistan'a ve hilâfet merkezi olan Bağdad'a naklolunmuş, oradan, o aralık musikî ilminin tahsil edildiği Hicaz mıntıkasına geçerek Medine-i Münevvere'de musikî ilmi tahsil etmiş, diğer edebî sanatlara dair bir çok şey daha öğrendikten sonra Endülüs'e satılmıştır. Hal tercemeleri daha önce geçen Alem el-Medeniyye ve Fadl el-Medeniyye gibi Endülüs kıralı III. Abdurrahman'ın seçkin cariyelerinden olmuştur. Güzel yazı yazar, edebî ilimlere hakkıyla vâkıf olduğu için arap haber ve şiirlerini ravileriyle beraber nakil ve rivayet ederdi.

953 — KALEM es-SALİHİYYE

Abbasi halifelerinden Vâsik Billâh'ın cariyesi olan ve birinci cildde İğtibât ismiyle geçen meşhur şarkıcıdır. İlk sahibi olan Salih b. Abdülvehhâb'ın ismine nisbetle anılır. Vâsik Billâh'ın mülküne geçtikten sonra adı İğtibât olmuştu.

Vâsik Billâh'ın mülküne geçişi şöyle olmuştur :

Vâsik Billâh bu cariyenin bestelerini işiterek satın almaya talip olur. Sahibi Salih ise mukabilinde yüzbin dinar ile Mısır valiliğini istediğinden Halife onu almayıp iade eder. Sonradan bir bestesini daha işiterek son derece güzel bulur ve tekrar huzuruna celbedip satın almak ister. Salih :

—«Madem ki mü'minlerin Emîri buna rağbet ediyor, karşılıksız olarak kendilerine hediyye ettim.»

deyip cariyeyi meccanen Vâsik Billâh'a terk eder. Halife. Salih'in bu cemilesinden son derece memnun olarak kendisine beşbin dinar verilmesini emretmiş ve fakat hanizedarı bulunan İbn Zeyyât parayı Salih'e vermeyip geciktirince, Salih durumu cariye vasıtasıyla halifenin kulağına eriştirmiş. Altının meblâğı on bine çıkarılarak Salih'e nakten ve hemen verilmiştir.

O akçe ile Salih güzel bir çiftlik kurarak ondan sonra memuriyet emelinde olmamıştır.

954 — KLEOPATRA

Tarih-i Kâmil ve Sahâifu'l-Ahbâr'dan anlaşıldığına göre İslâm'dan önce olan Yunan kırallarının bir kolu olarak Mısır, İskenderiye, Şam arazisinin bir kısmı ve Afrika'da 274 sene hükümet eden Batlamyuslardandır. Batlamyusluların son kıralı (kıraliçesi) olarak zikredilir ki, 22 sene saltanatı vardır.

Kleopatra, «Yeni Batlamyus» dedikleri İskender'in kızı olup hikmet sahibi ve filozof idi. Hukemâ ve ûlemâ'ya hürmet ve tazîmde bulunurdu. Hikmet-i İlâhiyye, hikmet-i tabiîyye, Riyaziyye ve Tıb'da, sair sanat ve ilimlere dair tasnif ettiği kitabları vardır ki onun adına tercüme edilmiş olup kendisine mensuptur. (Sahâifu'l-Ahbâr'dan)

Bu kız, Târih-i Âlem'de zikredilen Kleopatra olacaktır ki güzellikte dünyada biricikti. Hükümranlığı, Batlamyuslular devletinin Romalılar'ın müdahelesine maruz kaldığı sıralarda olup önceleri kendinin hem kocası, hem kardeşi olan «Batlamyus Denis» yahud «Diyonisyus» onun hükümranlığının ortağıydı. Bu Batlamyus henüz 13 yaşındayken 17 yaşında olan kızkardeşiyle evlenmişti. Kleopatra hükümranlıkta iştiraki kabul etmeyip bizzat hükümeti idareye kalkışınca Batlamyus'un vasiler heyeti rıza göstermeyip Kleopatra'yı tardedip uzaklaştırdılar. O da Roma'ya gidip Sezar'a iltica edince, Sezar Mısır'a gelip Batlamyus Denis'i mağlûp etti. Batlamyus kaçarken Nil'e düşüp boğuldu.

Sonra Kleopatra henüz onbir yaşında olan diğer kardeşi Batlamyus Anfan'a varıp dört sene geçince onu da zehirleyerek müstakil hükümdar olarak kaldı. Giderek hükümetinin Roma'ya olan bağlılığı hilâfına harekete başlayınca İmparator Antuvan'ın kızgınlığını celbetmiş olduğu ve hatta Antuvan'ın muhalifleri ile beraber aleyhine yardımda bulunması sebebiyle Antuvan tarafından cezalandırılmak üzere Tarsus'a gelmesi istendiği halde, güzelliğinin cazibesiyle onu da aşkının tuzağına düşürüp onunla evlendi. Kendisi 6 lisan bilirdi, azâmet ve ihtişama son derece düşkündü. Tarsus'a gidişini tarihçiler şöyle anlatırlar :

«Bindiği geminin kıç tarafı altından yapılmıştır. Yelkenleri erguvan renginde, kürekleri gümüştendi. Kendisi de gayet fâhir elbise, mücevherat, murassâ eşyalar, çeşitli güzel kokular içinde imiş.»

Nihayet Antuvan'ın eskiden evli olduğu kadının kardeşine mağlup ol-

malarıyla önce Antuvan, sonra da Kleopatra kendilerini öldürdüler. Antuvan'ın kendisini öldürmesi, Kleopatra'nın kendini öldürdüğü yalan haberi üzerine olmuştur. Kleopatra da ondan sonra kendi kendini zehirleyerek, bir rivayete göre memelerini bir yılana emdirerek öldü. Sonra da Mısır arazisinin tamamı büsbütün Romalılar'ın idaresine girdi.

955 — KAMER

Endülüs'ün kadın edîblerindendir. Aslen Bağdad cariyelerinden güzel, fasîh, beliğ, dilber ve hünerli bir kız olup, onu Endülüs'e İşbilye kırallarından İbrahim b. Haccâc el-Lahmî celbedip satın almıştır.

Kamer'in şu şiiri :

آها على بغدادها و عراقها وظبائها والسحر في احداقها
و مجالها عند الفرات بأوجه تبدو أهلتها على أطواقها
متخرات في النعيم كأنما خلق الهوى العذري من أخلاقها
نفسي الفداء لها فأي محاسن في الدهر تشرق من سنا اشراقها

«Ah Bağdad, Ah Irak, Ah oranın o güzeller güzeli ve boynu halkalı Ahûları! Canım feda olsun oralara. Dünyada orası gibi neresi vardır » mânâsında ve daha renkli bir mânâda olarak vatanı canibine bir hasret ve iştiyak ifadesidir.

ما في المغارب من كريم يرتجى الا لطيف نجود ابراهيم
اني حللت لديه منزل نعمة كل المنازل ماعداه ذميم

kıt'ası da sahibi olan İbrahim b. Haccâc el-Lahmî'nin methü senâsı ve kendinin onun nezdindeki tesir ve itibarının derecesini beyan etmektedir.

956 — KANTURÂ'

Gaibden haber verme konusundan sayılan

يوشك بنو قنطوراء أن يخرجوا اهل العراق من عراقهم كأني بهم
خزر العيون خنس الأنوف عراض الوجوه.

hadîs-i şerifinde bazı hadîsçilerin işaret ettiğine göre Hz. İbrahim'in bir cariyesidir. Hadîs-i Şerif'te zikredilen Türk kavmi onun neslinden gelmektedir.

Buna göre Türk kavmi, eğer tarihçilerin dediği gibi Nuh A.S. ın evlâdından ve Türk b. Yâfet neslinden değillerse, hal tercemesi daha önce geçen Katurâ binti Yaktın bu kadındır.

Hadîs'in ifadesine göre dar ve küçük gözlü, yassı burunlu, enli yüzlü tatar ve Moğol kavimleri, Cengiz soyundan Hülâgu Han ile Irak'ı istilâ ettikleri meşhurdur.

Gözün küçük olması cimrilikten kinaye olduğu için onlar hakkında bazı Arap şairler :

سل الله ربّك من فضله اذا عرضت حاجة مغلقة
ولا تسأل الترك في حاجة فاعينهم أعين ضيقة

demişlerdir.

957 — KONKURAT HATUN

Sultan Ebû Saîd Bahadır Han'ın süt hemşiresidir. Şair Siracüddin Kummî onu, hal tercemesi daha önce geçen Safiyye-i Zâhide'nin meclisinde müstehçen bir lâtife ile kızdırmıştır. Bu olayın hikâyesi matbû Sefînetu'ş-Şu'arâ'da anlatılmıştır.

KAF HARFİ BİTTİ

7.6.1981

— KÂF HARFİ —

958 — KÂ'İB

Mûstatraf'da belirtildiğine göre Esmâ binti'l-Mehdî'nin bir cariyesi olup şair Ebû Nüvâs'ın onunla bir macerası vukubularak onu aşağıdaki şiirinde hikâye eylemiştir :

وناهدة الثديين مرخدم القصر مرقرقة المخدين ليلة الشعر
كلفت بها دهراً على حسن وجهها طويلاً وماحبا لكواعب مزأمرى
فما زلت بالاشعار حتى خدعتها وروضتها والشعر مزخدع السحر
اطالبها شيئاً فقالت بعبرة أموت ولاهذا ودمعتها تجرى
فلما تعارضنا تواسطت لجة غرقت بها يا قوم فى لجج البحر
فصحت أغثنى يا غلام فجائنى وقد زلقت رجلى وصرت الى الصدر
ولولاصياحى بالغلام وانه تداركنى بالحبل صرت الى القعر
فاقسمت عمرى لاركبت سفينة ولاسرت طول الدهر الاعلى ظهر

Mûstatraf'ın yetmişinci bâbına müracaat oluna.

Meşhur cariyelerden bir de Ka'b vardır ki, Ebû Ukl el-Mukîin'in cariyesi idi. Eğanî'de, yukarda Fadl başlığı altında zikri geçen Saîd b. Humeyd'in hal tercemesinde zikri vardır.

959 — KEBŞE

Ammâr b. Adiyy'in kızı olup Rasûlullah (S.A.V.) Efendimizi metheden Ka'b b. Züheyr el-Ansarî'nin annesidir. Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın diğer bütün evlâdının da anneleridir.

960 — KEBŞE binti URVE
(Urve'nin kızı Kebşe)

Arap darb-ı mesellerinden :

ولدك من دمى عقبيك

darb-ı meseline ilk defa muhatap olan kadındır. Bu söz : «Senin çocuğun senin ökçelerini kan ile bulayan yani senden doğandır. Evlâd edindiğin çocuk, sana gerçek çocuk değildir. «mealinde olup erkeğe hitaben söylenen :

ابنك ابن بوحك

darb-ı meseli ile aynı anlamı taşır. «Bevh» erkeklik âletine verilen isimlerdendir.

Kebşe, Tufeyl b. Malik'in oğlu Ukayl'i evlâd edinmişti. Birgün Ukayl asıl annesine gidip ondan dayak yemişti. Kebşe gelip : «Benim oğlumu niçin döversin?» diye arka çıkınca Ukayl'in annesi de ona yukardaki sözü söylemiştir.

FAİDE : Okyanus'ta mevcut ve bu makama münâsip güzel malûmatlardan olarak şu bilgiye burada yer verelim :

Câhız : (عرق الخال لابنام) darb-ı meselinin beyanında demiştir ki: çocuğun dayı ve teyzeye benzemesi amca ve halaya benzemesinden daha çoktur. Zira çocuğun anneye olan münasebeti babasına olan münasebetinden fazladır. Hatta çoğu annesi ırkına çekerler.
Kur'an-ı Kerîm'deki :

قل كل يعمل على شاكلته (1)

âyet-i kerîmesi (على لبنه) ile de tefsir olunmuştur. Onun için babasına nisbeti nâhalef evlâd çok olur. Özellikle annesi tarafı ferûmâye olursa, elbette o çocuk babasına düşman olur.

Bazı hukemâdan sormuşlar :
Biz çocuklarımıza muhabbet ettiğimiz halde sebep nedir ki, onlar bize hiç muhabbet etmezler? Belki vücud, emval ve işlerimize düşmanlık muamelesi ederler.

Bu sualin cevabında o hakim (2) yukardaki takriri serd eylemişti.

Başka bir hakîm de demiştir ki :
«Çocuklarımız bizden birer cüzdür. Elbette bütün parçaya meyyal ve müncezibdir.»

---

(1) İsrâ' Sûresi; âyet : 84
(2) Hakîm, hikmet sahibi, filozof anlamındadır. Hâkim ise hüküm veren ve hükümran olan demektir. Telâffuz ve kullanılışına dikkat edilmelidir.
B.Ç.

Birisi de diyor ki :

«Hz. Âdem'in babası olmadığı için baba hakkını bilmemek sanki evlâdına mirastır.»

Bir diğeri de sofiyâne şöyle dedi :

Bu ibtilâ ve imtihan dünyasına gelmelerine sebep olduğumuz için bize düşmanlık ederler.

961 — KEBŞE binti MA'DİKERİB ez-ZÜBEYDİYYE
(Ma'dikerib'in kızı Kebşe)

Cahiliye devri Arap şairlerinden olup kocası Abdullah b. Münkız el-Hilâlî hakkında söylemiş olduğu aşağıdaki mersiyesi Hamâse-i Basriyye'nin Mersiyeler bölümünde görülmüştür

أرسل عبد الله ان جان يومه الى قومه لاتعقلوا لهم دمي
ولاتأخذوا منهم افالاً وابكرا واترك في بيت بصعدة مظلم
فان أنتم لم تثأروا واتديتم فشلوا بآذان النعام المصلم
ولاتشربوا الا فضول نسائكم اذا ارتملت اعقابهن من الدم

Beyitlerin mealinde Kebşe, kocasının öldürülmüş olmasını imâ ile kavim ve aşiretini diyete razı olmıyarak kısas icrasına teşvik etmiştir. İfal kelimesi yedi aylık deve yavrusu mânâsına olan Efîl'in çoğuludur. Ebker de devenin civanı anlamına kullanılan kelimenin çoğuludur. İnsan kanına diyet olarak alınan deve bu cinslerde olmadığı halde Kebşe'nin bunları zikretmesi herhalde diyeti tahkirine hamledilmelidir. Meçhul sigası ile «ve ütrike fî beyt» sözündeki Beyt'den maksadı kabir olup onu muzlim : karanlık şeklinde nitelemesi de cahiliye devrindeki bir inanca dayanır. İntikamı alınan bir maktûlün kabri aydınlık; diyeti alınıp intikamı alınmayanın kabri karanlık olur şeklinde bir inanç cahiliye devrinde yaygındı. Muslem, kulakları dibinden kesik mânâsına olarak deve kuşu anlamındaki (نعام) ın sıfatıdır. Deve kuşunun korkaklığı ise Araplar arasında darb-ı meseldir. İrtemelet fiili bulaşmak mânâsına olan irtimal'den fiil-i mazidir.

Yukardaki beyitler daha sonra Hamâse-i Ebî Temmâm'ın birinci bâbında görülmüş, onda üçüncü beyit olmak üzere

ودع عنك عمراً ان عمراً مسالم وهل بطن عمرو وغير شبر لطعم

beyti ziyade bulunmuştur. Kebşe, bununla kardeşi sahabi Amr b. Ma'di-kerib'e ta'rizde bulunmuştur.

Kebşe, sahabeden onbir hanımın isimleridir. (3) Bunlardan biri de birinci cildde zikrettiğimiz Ümmü Sa'd hazretleridir.

Kebşe Ümmü Sa'd'ın oğlu Sa'd b. Muâz Hazretlerine nüdbe ve feryad ederek (onun ölümü üzerine) söylediği manzumenin doğru şekli şöyledir :

ويل أم سعد سعداً براعةً و نجداً
ويل أم سعد سعداً صرامةً وجداً

Bu beyitler, birinci cildde Ümmü Sa'd başlığı altında Şerhu'l-Câmi'den naklen ve fakat yanlış olarak basılmış olduğundan sonradan Üsdü'l-Gâbe'de doğru şekliyle bulunarak buraya dercedilmiştir.

Berâ'at, akranına üstün olma, Sarâmet ise yiğit ve bahadır olmak mânâlarınadır.

962 — KESÎRE

Hz. Aişe'nin azâdlısı bir sahabî hanım olup, ondan Fudâle b. Husayn cenabları hadis rivayet etmiştir.

---

(3) Bu sahabî hanımlar şunlardır :

1. Ebû Ümme Es'ad b. Zürâre'nin kızı Kebşe.
2. Evs b. Şürayk'ın kızı Kebşe. Huzeyme b. Sâbit'in annesi olup ansardandır.
3. Sâbit b. Hârise b. Sa'lebe'nin kızı Kebşe. Ansardandır.
4. Sâbit b. Atik b. Nu'mân'ın kızı Ümmü Saîd Kebşe. Yezîd b. Ebi'l-Yüss ile evlenmiş ve ondan Said, Abdurrahman, Kesîr isimlerindeki çocukları olmuştur.
5. Sâbit b. Münzir'in kızı Kebşe.
6. Hâtıb b. Kays'ın kızı Kebşe.
7. Abdu Amr b. Ubeyde b. Kamie'nin kızı Kebşe. Ansar'ın Benû Sâide kabilesindendir.
8. el-Fâkih b. Kays'ın kızı Kebşe. Ansardandır.
9. Ferve b. Amr'ın kızı Kebşe. Ansardandır.
10. Ka'b b. Malik'in kızı Kebşe. Ansardan olup Abdullah b. Ebî Katâde'nin zevcesidir.
11. Malik b. Sinan'ın kızı Kebşe. Ebu Sa'd'ın kız kardeşidir.
11. Malik b. Kays'ın kızı Kebşe. İsm-i tasğîr sîgası ile ismi Kübeyşe şeklinde de nakledilmektedir.
12. Ma'n b. Âsım'ın kızı Kebşe. Ansardan olup bunun ismi de Kübeyşe şeklinde nakledilmiştir.
13. Vâkıd b. Amr b. Âmir'in kızı Kebşe. Abdullah b. Revâha'nın annesi olup isminde Kübeyşe rivayeti de vardır.

(İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe, Mısır, 1328, cild: IV, s. 395-396)

B.Ç.

963 — KESİRE binti CÜBEYR
(Cübeyr'in kızı Kesîre)

Babasından hadîs rivâyet etmiş, ondan da Ahmed et-Tavîh hadîs nakletmiştir.

964 — KESÎRE binti EBÎ SÜFYAN el-HUZÂİYYE
(Ebu Süfyan'ın kızı Kesîre)

Rasûlullah'ın sohbeti şerefine nâil olmuş sahabî hanımlardandır (Tâcu'l-Arûs'dan).

965 — KERA

III. Sultan Mehmed Han — Eğri Fâtihi Sultan Mehmed — zamanın nüfuzlu kadınlarından olan bir Yahudi kadınıdır. Valide Sultan'a olan intisabı kuvvetiyle maslahat ve mansıblarına müdahele üzere olarak rüşvet almak, şuna buna, özellikle harem halkına rüşvete vasıta olmak gibi kötü işlerle şöhret bulmuş olduğundan 1008/1599-1600 senesinde parça parça edilip, kendinin iki oğlu da beraber paralanıp vasıta-i rüşvet olan eli ile ferc yeri kesilerek kendine intisabla makam mansıb sahibi olan bazı makam mağrurunun kapılarına mıhlanmıştır. Hikâyesi Naimâ'da garip vakalardan sayılmaktadır.

966 — KERİME

Ümmü'l-Hasen Kerîme binti Ahmed el-Isbahâniyye meşhur hadîs âlimi hanımlardandır.

967 — KERİME binti ABDÜLVEHHÂB
(Abdülvehhâb'ın kızı Kerîme)

Sîn harfinde adıgeçen Sittü'l-Kudât isimli muhaddis hanımın hocasıdır.

Meşhur muhaddis hanımlardan bir de Kerîme-i Merveziyye vardır. Bunların hal tercemeleri bulunamamıştır.

968 — KERİMETU'D-DÂREYN

Sâdât-ı seniyyeden hal tercemesi ilerde nûn harfinde gelecek olan Sitt-i Nefîse hanımın lâkabıdır.

969 — KERİME binti GÜLSÜM el-HİMYERİYYE
(Gülsüm'ün kızı Kerîme)

Rasûlullah (S.A.V.) Efendimizin, ashabdan Ukkâf b. Vedâ'a el-Hilâlî ile evlendirdiği sahabî hanımdır.

970 — KERİME binti ESED
(Esed kızı Kerîme)

Arap şairlerindendir. Bazı şiirleri Hamâse-i Basriyye'de görülmüştür. Bir vakit de Üsküdar (İstanbul) nahiyelerinden Başıbüyük köyünde Kerîm Kadın ismile bir meczûb meşhur olmuştu.

971 — SEYYİDE GÜLSÜM

Cafer-i Sadık Efendimizin torunu olan Sîtt-i Gülsüm Hazretleridir. Nesebi şöyledir :

Gülsüm binti'l-Kâsım b. Muhammed b. Cafer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır b. Ali Zeynelabidîn b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Talib.

Mübarek kabri Mısır'da Hendek yakınındaki Mekâbîr-i Kureyş'de olup kendisi Cafer b. Musa b. İsmail b. Musa el-Kâzım b. Cafer es-Sadık'ın annesidir. Zahid ve âbid bir hanım idi (Hutat-i Makrizî'den).

972 — GÜLSÜM

Hz. Musâ (A.S.)'ın hemşiresinin ismidir. Cennette Meryem ve Asîye gibi onunla da evlendirilmesi Hz. Fahr-i Âlem'e va'dedilmiştir. Nitekim Camiu's-Sağîr'de zikredilmiştir (Okyanus'tan).

973 — GÜLSÜM binti'l-HÂFIZ
(Hâfız'ın kızı Gülsüm)

Hâfız Takıyyüddin Muhammed b. Râfî es-Selâmî'nin kızı olup Ümmü Amr künyesini almış, Şamlı bir hadîs âlimidir.

Muhaddis Abdurrahim b. Ebi'l-Yüsr ve başkalarından hadîs istimâ eylemiştir.

Enbâ-i İbn Hacer'de zikredildiğine göre bu Gülsüm'ün İbn Hacer el-Askalânî Hazretlerine icazeti vardır.

Vefatı 805/1402-1403 yılı Rebîulevvelinde vuku bulmuştur.

974 — GÜLSÜM binti MUHAMMED
(Muhammed'in kızı Gülsüm)

Muhammed b. Mahmud b. Ma'bed el-Ba'lî'nin kızı olup Ba'lebekke hadîs âlimlerinden ve Enbâ-i İbn Hacer'de zikredilen meşhurlardandır.

Rivayeti Haccâr'dan olup kendisinden de İbn Berdûs ve başkaları rivayet etmişlerdir.

Vefatı 777/1375 safer ayındadır.

975 — KEMALİYYE

Safedî devri ileri gelenlerinden ve Mısır ahalisinden son derece güzel şiiri olan bir şair olup Safedî'nin ifadesine göre Mısır'da, o asırda şiir yazmada benzeri yok idi. Aşağıdaki kıt'a Kemaliyye'nin, asrının edîblerinden Fethuddîn el-Bekrî'ye yazıp yollamış olduğu beğenilen şiirlerindendir.

سمعت من شعرك سحراً غدا يخامر الالباب اذا ينفث
اصبح كالخمرة في فعلها فهو بالباب الورى يعبث

«Bir şiirini işittim ki okundukça sihir gibi fikirleri sarıyor, fiil ve tesirde içki gibi âlemin akıllarını alıyordu.»

976 — KEMALİYYE binti ALİ b. AHMED
(Ali b. Ahmed'in kızı Kemaliyye)

Fakîh Şihabüddîn Ahmed b. Abdülaziz b. el-Kâsım en-Nüveyrî'nin torunudur. Mısırlı muhaddîs bir hanımdır.

Kemaliyye binti'l-Kinânî ve ve Kemaliyye binti Afîfuddin el- Isfahânî, İmam-ı Suyûtî'nin hocalarından muhaddîs iki hanımdır.

İmam-ı Suyûtî'nin hocalarından bir de Kemaliyye binti Necmuddîn el-Mercânî vardır ki, doğumu 794/1391 senesi Muharrem ayındadır.

977 — GENÇŞİKEB

Safedî devri a'yânından ve yedinci asırda meşhur olan Türk kadınlarından meşhur bir hanım olup, Şam Dimaşk'ında Emir Seyfuddin Tengiz'in asrında ve onun ikbal ve ihtiram nazarındaydı.

978 — KENZE ÜMMÜ ŞEMLE

Kays evlâdından Şemme b. Bürd el- Münkırî'nin annesi olan Kenze Be-

nû Munkır cemaati cariyelerinden ve Arapların fasîh kadınlarından olup Gaylân Meyye'ye yani şair Zü'r-Rumme'ye isnaden meşhur :

على وجه مى مسحة من ملاحة وتحت الثياب الشين لو كان باديا

ألم تر أن الماء يخلف طعمه وان كان لون الماء في العين صافيا

beyitleri Divanü'l-Hamâse'nin Hicviyeler bölümünde Kenze'nin, Zü'r-Rumme'nin sevgilisi Meyye hakkında söylemiş olduğu bir hicviyenin beyitlerinden olmak üzere şu vechile yazılıdır:

ألا حبذا أهل الملا غير أنه اذا ذكرت مى فلا حبذا هيا

على وجه مى مسحة من ملاحة وتحت الثياب الشين لو كان باديا

ألم تر أن الماء يخلف طعمه وان كان لون الماء في العين صافيا

اذا ما اتاه وارد من ضرورة تولى باضعاف الذى جاء ظاميا

ولو أن غيلان الشقى بدت له مجردة يوما لما قال ذاليا

فيا مى لا مرجوع للوصل بيننا ولكن هجرا بيننا وتقاليا

Beyitlerin meali :

«Cihan halkı hep güzeldir fakat Meyye sorulursa o güzel değildir. Gerçi onun da yüzünde güzellik eseri vardır. Lâkin açılsa aybı elbise altındadır. Görmez misin ki suyun rengi sâfi ve berrak olduğu halde tadı acı ve değişik olmakla hararet yüzünden gelip içenler susuzluk ızdırabının birkaç katını alarak dönerler. Eğer Meyye bir günceğiz çıplak olarak talihsiz Gaylân'a görünecek olsa şüphe yok ki Gaylân ondan teberrî ederdi. Artık ey Meyye, seninle bir daha görüşeceğimiz yoktur. Bundan böyle aramızda buğz ve düşmanlık, hicrân ve uzaklaşma olacaktır.»

Bunlardan birinci beyit «Habbezâ» kelimesinin esah olan mezhebe göre fiil ve faîl olarak medh fiillerinden olduğuna, zem suretinde ise «Lâ Habbezâ» denileceğine delil olarak Elfiye şerhleri şevâhidindendir.

Makâmât şarihi Şerişî bile meşhur kavle tâbi olarak zikrolunan beyitlerini söyleyenin Kenze olduğuna ve devamı bulunduğuna muttali olamamıştır.

Aşağıdaki iki kıt'a da Divânu'l-Hamâse'nin Birinci Bölümü sonlarında, Kenze'ye nisbet edilmiş olarak zikredilmiştir :

ان يك ظنى صادقا وهو صادقى بشملة يحسبهم بها محبا أزلا

فيا شمل ثمر واطلب القوم بالذى أصبت ولا تطلب قصاصا ولا عقلا

لهفی علی القوم الذین تجمعوا بذی السید لم یلقوا علیّاً ولا عمراً
فان یك ظنّی صادقاً و هو صادقٌ بشملة یحسبهم بها محبساً ا ز لا

Merzuki'nin ifadesine göre bu kıt'alar Kenze'nin babasının intikamını almaya oğlunu teşvikten ibaret olup «bişemle» sözündeki harf-i cer «zan» kelimesine müteallikti r. «Bihâ»daki zamir ise «Ma're ke»ye râci olmak üzere gösterilmiştir. ( ) şiddetli mânâsına, va'r ise sa'b yani zor anlamına gelmektedir.

Kenze bu beyitlerde oğlunu, kısas icrasına ya da diyet almaya rağbet etmeyerek katilin kavmine karşı harb ilânı ile baskın yapmaya teşvik etmiş ve bu hususta kendinin ona sıdk-ı zannı ve itimadı olduğunu beyan etmiştir.

979 — KÖSEM VALİDE

Hal tercemesi ilerde gelecek olan Mahpeyker Hatun'dur.
I. Sultan Ahmed Han'ın zevcelerinden olarak Sultan İbrahim'in annesiydi.

Tarih kitablarında Avcı Sultan Mehmed Han vekâyiinde «Büyük Valide» diye yâdolunur. Nitekim birinci cildde de imâ olunmuştu. (s. 137 de)

980 — GEVHER BEGÜM AZERBAYCÂNİ

Acem edebiyatı meşhurlarından şirin sözlü bir şair olup aşağıdaki beyitleri kadınlara mahsus fahriyelerdendir :

اگر بباغ دهم زلف عنبر آسارا بدام زلف کشم آهوان صحرا را
گذار من بکلیا اگر فتد روزی بدین خویش کشم دختران ترسا را
بیك نگاه وصد مرده میکنم زنده خبر دهید زاعجاز من مسیحا را

981 — GEVHER HAN SULTAN

Osmanlı hanedan ailesinden, Sultan II. Selim'in kızı olup babası onu vezirlerden Sakız (adası) fâtihi Piyale Paşa ile evlendirmekle ona ihsanda bulunmuştur.

KAF HARFİ BİTTİ

7.6.1981

— LÂM HARFİ —

982 — LALA HATUN

Fars (İran) ehli kadınlarının meşhurlarından şanı yüce bir hakîm, yakıcı dilli bir şair olup Âteşgede'de yazılı olduğu üzere bir müddet Kirman hükümetinde bulunarak erkek gibi hükümdarlık etmiş, yüce şan ve ismetini eşsiz tabiatının, uyanık gönlünün bir eseri olan aşağıdaki beyitleri ile âleme ilân etmiştir :

من آن زنم که همه کار من نکوکاریست — نزیر مقنعهٔ من بسی کله داریست
درون پردهٔ عصمت که تکیه‌گاه منست — مسافر از صبا را گذر بدشواریست
جمال سایهٔ خود زان دریغ می‌دارم — از آفتاب که او شهر کرد بازاریست
نه هر زنی بدوگز مقنعه است کدبانو — نه هر سری بکلاه سزای سرداریست
اگرچه بر همه عالم مرا خداوندیست — ولی بنزد خدا پیشه‌ام پرستاریست

şu rindâne beyit de lala Hatun'a nisbet edilir.

من اگر توبه زمی کرده‌ام ای سرو سهی
تو خون این توبه نکردی که مرا می ندهی

983 — LÜBÂBE el-KÜBRÂ

Ümmü'l-Fadl künyesiyle Elif harfinde geçen muhterem hanımdır. Kızkardeşi Ümmü Halid Lübâbe'ye nisbetle «Kübrâ», o da buna nisbetle «Suğrâ» diye bilinir. Kadri yüce bir sahabî hanımdır. Emevî Oğulları Devletini Abbasî Oğulları Devleti'nin takip edeceği müjdesi hakkında varid olan sahih hadîslerden biri Ümmü'l-Fadl Lübâbe'den mervi olarak Sahâifu'l-Ahbâr'da Kuzâî'nin Tarîh-i Hulefâ'sından naklen kaydedilmiştir.

984 — LÜBÂBE binti ABDULLAH
(Abdullah'ın kızı Lübâbe)

Abdullah b. Cafer et-Tayyar Hazretlerinin kızıdır. Emevî halifelerinden Abdülmelîk b. Mervan ile evliydi. Abdülmelîk bir bedevî olduğundan bir gün ağzıyla ısırdığı bir elmayı ona vermişti. Lübâbe bir bıçak getirtip Abdülmelik'in ısırdığı yeri kestikten sonra yemek isteyince Abdülmelîk kızıp onu boşamıştır.

Sonra Lübâbe hazretleri ile Ebu'l-Emlâk Ali b. Abdullah b. Abbas evlenmiştir. «Halife annelerini almak onların şanlarını tahkir etmektir.» diye

Ali b. Abdullah'ın bundan dolayı Velid b. Abdülmelîk'ten dayak yediği rivâyet edilir. (1)

985 — LÜBÂBE el-MÜTEABBİDE

Nefehât'da zikredilen veli kadınlardan olup Kudüs ahalisindendir. Velîlik rütbesi gereği : «Ben Hak Teâlâ'dan haya ederim ki beni mâsiva, yani kendinden maadâ ile meşgul göre.» der imiş.

Hacca gitmek isteyen bir zat :

—«Ben Kâbe-i Mükerreme'de ne dûa edeyim?»

diye Lübâbe'den sorunca :

—«Hak Teâlâ'dan onu iste ki senden hoşnud ola; ve seni kendinden hoşnud ede.»

buyurmuştur.

986 — LÜBABE el-KURDİYYE

Şerefçe Emevî kırallarının sonuncusu olan Mervan b. Muhammed b. Mervan b. el-Hakem'in annesidir.

987 — LÜBÂBE binti ALİ
(Ali'nin kızı Lübâbe)

Abbasî oğulları hanedanından Ali b. el-Mehdî'nin kızıdır.

988 — LÜBNÂ

Hubâb el-Ka'bî'nin kızı Lübnâ, Ümmü Ma'mer künyesiyle Elif harfinde geçtiği üzere Kays b. Züreyh adlı gerçek âşığın sevgilisidir.

Bu Kays b. Züreyh Eğânî'nin ifadesine göre Hz. Hüseyin Efendimizin süt kardeşi olup onun aracılığıyla sevgilisi Lübnâ ile bir aralık evlenme nimetine nâil olmuşsa da sonradan babası Züreyh'in zorlamasıyla Lübnâ'yı istemiyerek boşamış, yeniden hicran yokluklarına düşmüştür. Maceralarının tafsilâtı Eğânî'nin 8. cildinde, Fevatu'l-Vefeyât'ta ve Tezyînu'l-Esvak'tadır.

Kays b. Züreyh'in :

وأخرج من بين البيوت لعلني أحدث عنك النفس في السر خاليا

beyti Arapların tabiî kelâmı kısmından olarak İbn Haldun'un güzel bulduğu

(1) Ali b. Abdullah da diyor ki : «Lübâbe o memleketten çıkmak istediği zaman onun nâmahremi olmak için onunla evlendim. Zira onun amcası oğlu idim.»

beyitlerdendir. Mânâsı : «Tenhada senden nefsime haber vermek yani ruhumla gizlice senin lâkırdımı etmek için haneler arasından çıkıp sahraya düşüyorum.» demektir. Gerçekten her türlü şiîr sanatlarından bütünüyle hâlî olan şu beyit medlûl ve maksadı ifadede ne kadar sağlam ve gönül alıcıdır.

Sahabî hanımlardan üç tanesinin isimleri de Lübnâ'dır. Bunlar :

1. Hassân b. Sâbît'ın kız kardeşi Lübnâ,
2. Lübnâ binti'l-Hatîm el-Evsiyye ve
3. Lübnâ binti Kays el-Ansarî'dir. Her üçü de ansardandır (el-İsâbe'den).

989 — LÜBNÂ

Endülüs edîbelerinden güzel, sarf ilmi, hesap ilmi, şiir ve inşada akranlarından üstün, özellikle hüsn-i hat ve kitabette Abdülhamid'e denk, İbnu'l-Amîd'e benzer paha biçilmez bir «Yakût» idi. Melik Hakem'in - III. Abdurrahman'ın oğludur - onu kitabette istihdam ettiği Endülüs Tarihi'nde (I.cild, s. 96) görülmüştür. «Yakut» tabiri 600 yılı ortaları meşhurlarından olan Yakût el- Musta'sımî'ye işarettir ki. bu yakut hüsn-i hatta gününün yegânesi idi.

نظر کردن بحسن خط یاقوت بصررا نور کرده جانرا قوت (2)

Sonradan Lübnâ'nın (Lübnâ binti Abdülmevlâ) adıyla Mustakîm Zade'nin Tezkîre'sinde de müstakil hal tercemesi görülmüştür.

990 — LÜBEYNÂ

Lübnâ gibi bu da Arap kadın isimlerindendir. Bu cümleden olarak : Lübeynâ binti Ükays, Kamus'ta zikredilen meşhurlardandır. Kamus sahibi'nin ifadesine göre İblis Melunun da kızının ismi Lübeynâ imiş.

Malûm olsun ki :

افتتخذونه وذرّيته اولياء من دونى وهم لكم عدوٌ (3)

âyet-i kerîmesinde şeytanın zürriyeti onun aşağıda isimlerini vereceğimiz 5 evlâdı ile tefsir edilmiştir :

---

(2) «Yakut'un hüsn-i hattına bakmak göze nûr, cana azıktır.» demektir.
(3) Kehf Sûresi; âyet : 50

1. Zelenbûr : Daima insanın ehl-ü ıyali ile arasını açmak, ailesinin ayıp ve eksiklerini ızhar edip göstermek mel'aneti için çalışır.

2. Sebr : Daima yaka yırtıp feryad ile emreder bir musîbet sahibidir. Yaka yırtıp feryad ise mâtem ehlinin halidir.

3. A'ver : Zina ve fücûr ile emreden kör şeytandır.

4. Mesût : Yalan ile emredicidir.

5. Dâsim : Sokak ve pazara musallattır.

İşte İblisin 5 evlâdı bunlar olup her biri yukarda yazdığımız bir çeşit fesada çalışır. Bazıları Zelenbûr çarşı-pazara musallat olandır; karı-koca arasını bozmaya çalışan ise Dâsim'dir derler.

Bunlardan başka İblis'in, Kamus Sahibi'nin beyanına göre Velhan ve Hanzeb isminde iki çocuğu daha vardır. Biri Şeytan-ı Vuzû, diğeri Şeytan-ı Salâtdır. Şeytan-ı Vuzû olan Velhan ham sofulara, abdest alırken suyu israf etmeyi telkin edermiş.

991 — LÜBEYNE

Muemmel b. Habîb oğullarının Hz. Ömer'den önce müslüman olan ve bu yolda bir çok işkenceye maruz kalan cariyeleridir. Hz. Ebû Bekir kendisini sahiplerinden alarak azâd etmiştir (İbnu'l-Esîr'in el-Kâmil-inden).

992 — LATİFE

İmamı-ı Suyûti'nin hocalarından, hal tercemesi daha önce geçen Elif binti Hüsameddin isimli muhaddîs hanıma icazet veren hadîs âlimlerinden Latîfe binti'l-Amasî dedikleri hanımdır.

Bu isimde Tezyînu'l-Esvak (s. 137)'ta güzel bir kadın sevgilinin macerası vardır. Aşağıdaki beyitleri söyleyen olarak geçmektedir.

يا صاحب القبر يا من كان يؤنسني	وكان يكثر في الدنيا موالاتي
قد زرت قبرك في حلّ و في حلل	كأنني لست من أهل المصيبات
لزمت ما كنت تهوى أن تراه وما	قدكنت تألفه من كل هيئاتي
فمن رآني رآى عبرى مولهة	مشهورة الزيّ تبكي بين أموات

Bu Latîfe Vasıf isminde bir gencin zevcesi ve amca kızı olup birbirlerini çok severlermiş. Kocası ömürlü olmayıp vefat edince Latîfe sevgisinden dolayı kendisini alamıyarak kabrini devamlı ziyarete başlar. Hayatta iken kocası zevcesine daima süslü ve zinetli bulunmasını emir ve tenbih edermiş. Bu yüzden Latîfe onun kabrine de giyinip kuşanarak gider ve ağlaya ağlaya yukardaki beyitleri söylermiş.

993 — LAKİTA

Lakîta oğulları aşîretine mensup olan Lakîta Asm b. Mervan adlı kimsenin kızıdır. Bir kıtlık senesi ebeveyni tarafından terk edilmiş, Huzeyfe b. Zeyd tarafından bulunarak alınmıştır. Huzeyfe önce onu bulmuş, sonra kendisiyle evlenmiştir. Lakîta ismi verilmesi bundandır. Divan-ı Hamase'nin başındaki :

لوكنت من مازن لم تستبح ابلى بنو اللقيطة من ذهل بن شيبانا

beytinde bu kızın kabilesinin kastedildiği Kamus Sahibi'nden naklen şîn harfinde «Şakîka» başlığında beyan olunmuştu.

994 — LÜMEYS

Araplarda kötü huylulukla meşhur bir kadındır. Kişinin terk etmiş olduğu kötü âdetine dönmesi halinde bu kadının ismi yâdedilerek: «Lümeys yine aslına döndü.» mânâsında olarak :

عادت لعزها لميس

derler. Bu kelâm darb-ı mesellerdendir. Itr «asıl» mânâsında olup evvelindeki lâm harfi cerri

ولو ردّوا لعادوا لما نهوا عنه (4)

âyet-i kerîmesinde olduğu gibi ilâ harf-i cerri mânâsınadır.

Hz. İbn Abbâs bir hac mevsiminde ihramlı olduğu halde Lümeys namına :

وهن يمشين بنا هميسا أن يصدق الطير ننك لميسا

ürcûzesini söylemiş olduğu, «ihramlı olduğunuz halde fuhş ve rafes ediyorsunuz.» diyenlere cevap olarak da : «Rafes, kadınların huzurunda olan fuhşiyyâttır.» dediği Keşşaf Tefsirinde Sûre-i Bakara'daki Hac âyetinde; Meşarik-i Şerif Şerhi İbn Melek'de de

من حج لله فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمّه

hadis-i şerifi tefsirinde mütalâa olunmuştur.

---

(4) En'am Sûresi: âyet : 28

995 — LEYLÂ el-AHYELİYYE

Leylâ binti Abdullah el-Ahyeliyye, Arap kabîlelerinden : fahriyesi ile övünen Ahyel Oğulları aşiretine mensup meşhur bir şair kadındır. Arap kadın şairlerden sadece Hansâ bundan daha üstündür.

Yukardaki fahriye Hamâse nüshalarının hicviyeler bölümünde yazılı olduğuna göre şu iki beyit ile beraber

تبكي الرماح اذا فقدن اكفنا جزعًا وتعرفنا الرفاق بحورا
ولنحن أوثق في صدور نسائكم منكم اذا بكر الصراخ بكورا

Leylâ'nın merdane ve değenilen şiirlerinden olup Leylâ onları bir cemaate hicviye olarak söylemiştir.

Meali : kendilerinin silâh ve mücadele ehli olduklarından genç, yaşlı bütün hepsinin hamâset ve semahat ile meşhur bulunduklarından bahisle övündükten sonra hicvi sadedinde olduğu kavme hitaben: «Sizin karılarınızı bile biz himaye ettiğimizden baskına uğrayıp vaveylâ koparduğunuz vakitlerde kadınlarımızın güveni bize, sizden ziyadedir.» şeklindedir.

Leylâ'nın aşireti erkeklerinden Tevbe b. el-Humeyr (veya el-Hamîr) isminde birisi vardı. Son derece iffetli bir genç olduğundan

«Fetâ'l-Fityân» adıyla tanınırdı. Tevbe'nin Leylâ'ya aşk ve muhabbeti, Leylâ'nın da iffetli olarak ona sevgisi vardı. İkisi de şiir seciyesi sahibi olduğundan yekdiğeri hakkında iki tarafın hayli belâğatlı şiiri; özellikle Leylâ'nın Tevbe hakkında uzun uzun mersiyeleri vardır ki bunlar eğanî'nin onuncu cildinde mevcuttur.

Anlatıldığına göre Leylâ bir zaruret sonunda meşhur zalim Haccâc'ın huzuruna varıp siteyişli beyitler, gönül aldatan tabirler ile ondan hâcet dilemişti. Haccâc da onun isteğini yerine getirerek ona :

—«Doğru yöyle : gençliğinde Tevbe ile aranızda şüphe götürür bir macera vuku bulmuş mudur?»
deyince Leylâ :

—«Vallâhi hayır ey Emîr, ancak kendisiyle yalnız kaldığımız gecelerin birinde merhum bana bir söz sarfetmişti. Ben o sözden onun makul olmayan bir istek niyetinde olduğunu zannederek kendisine şu kıt'ayı söylemiştim :

وذي حاجة قلناله لا تبح بها فليس اليها ما حييت سبيل
لناصاحب لا نبتغي أن نخونه وأنت لأخرى فارغ وخليل

Ondan sonra bir daha kendisinden öyle şüphe edecek söz bile işitmedim.» demiştir.

Âşık olan Tevbe, Leylâ'yı babasından istemiş olduğu halde onunla evlenme nimetine kavuşamamış; kızları Lîsana geldikleri adama vermek âdet değil âr olduğu için Leylâ'yı babası Edla' oğullarından biriyle evlendirmişti.

Âşık olan Tevbe, Leylâ'yı babasından istemiş olduğu halde onunla evlenme nimetine kavuşamamış; kızları Lîsana geldikleri adama vermek âdet değil âr olduğu için Leylâ'yı babası Edla, oğullarından biriyle evlendirmişti.

Biçare Tevbe, yârin olduğu yerdir diye Leylâ'nın gelin gittiği aşirete varıp gizlice maşûkasını ziyaret etmek isdedikce türlü belâlara giriftar olur ve iffetli bir âşık olduğu halde hakkında suizan olunurdu. Bu konuda kendisinin mazlumane söylediği kasidelerin beyitlerinden şu iki beyit kendisinin iffetini göstererek Leylâ'nın beyan olunan iddiasını isbat eden iki âdil şahittir :

علیّ دماء البدن ان کان بعلها یری لی ذنبًا غیر أنی ازورها
وانی اذا ما زرت قلت لها اسلمی فهل کان فی قولی أسلمی مایضیرها

İmam-ı Asmaî, Tevbe'nin bu beyitlerini işitince :

شکوی مظلوم و فعل ظالم

diyerek acımış ve onun sadakat ve ihlâsını alkışlamıştır.

Leylâ'nın Haccâc'a sitayiş olarak söylediği beyitler şunlardır :

اجاج لا یفلل سلاحک انما المنایا بکف الله حیث تراها
اذا هبط الحجاج ارضًا مریضةً تتبع اقصی دائها فشفاها
شفاها من الداء العضال الذی بها غلام اذا هز القناة سقاها
سقاها دماء المراقبین و علها اذا جمحت یومًا وخیفًا ذاها
اذا سمع الحجاج صوت کتیبة أعد لها قبل النزول قراها
أعد لها مصقولة فارسیة بایدی رجال یحسنون غذاها
اجاج لا تعط العصاة مناهم ولا الله یعطی للعصاة مناها
ولا کل حلاّف تقلد بیعة فأعظم عهد الله ثم شراها

Huzuruna girdiğinde Haccâc'ın :

—«Kavmini ne halde bıraktın» sorusuna cevap olarak :

—«Onları bolluk, emniyet içinde bıraktım. Mal ve mahsulleri boldur, senin sayende emniyetteler, senin korkundan aralarında herhangi bir hadise yoktur.»

demiş, sonra yukardaki beyitleri söylemiştir.

Âşığı olan Tevbe'nin vefatı kendinden evvel olup Leylâ'nın Tevbe hakkında söylediği mersiye kasîdeleri beyitlerinden :

أتته المنايا دون درع حصينة وأسمر خطي وجرداء ضامر

beyti, biçarenin atsız, zırhsız, silâhsız olarak, gaflet üzere katlolunduğunu ifade etmektedir.

Leylâ'nın vefat şekli hakkında da şöyle garîp bir hikâye anlatılır (hikâyenin sıhhati Eğanî Sahibi tarafından mazmundur):

Leylâ kocası ve daha bazı aşireti halkı ile birlikte bir seferden dönerlerken yolları Tevbe'nin defnedilmiş olduğu mahalle tesadüf eder.
Leylâ :

—«Gideyim, şuna bir selâm vereyim.»
deyip bindiği devesini çevirerek Tevbe'nin kabrinin bulunduğu tepeye çıkıp:
—«Selâm sana ey Tevbe!»
diye nidâ etmişti.

Ölüden cevap gelmeyince Leylâ kendi yanında bulunanlara :

—«Ben şu saate gelinceye kadar bunun yalancılığını bilmezdim.
Şu beyitleri söyleyen :

ولو أن ليلى الأخيلية سلمت علي ودوني تربة وصفائح
لسلمت تسليم البشاشة أو زقا إليها صدى من جانب القبر صائح

Yani «Leylâ-yı Ahyeliyye bana ölü olduğum zaman bile selâm verse yine gülümseyerek onun selâmını alırım. Yahud kabrim tarafından kendisine bir baykuş ses verir.»
diyen o değil midir?»

diye söylemekte olduğu sırada Tevbe'nin kabri yönünde saklı olan bir baykuş Leylâ'nın mahfesinden ürkerek devesinin yüzüne doğru uçunca, deve ürküp Leylâ'yı üzerinden atmış ve sadık âşığın sadakat sırrı zahir olarak Leylâ bunun tesiriyle o anda vefat edip oracığa defnolunmuştur.

كريم يغض الطرف فرط حيائه ويدنو وأطراف الرماح دوان
وكالسيف إن لاينته لان متنه وحداه إن خاشنته خشنان

Kıt'ası Leylâ'nın Tevbe hakkında söylediği övgünün en güzeli olup zikredilen :

أتته المنايا دون درع حصينة وأسمر خطي وجرداء ضامر

beytinin içinde bulunduğu kasîde-i râiyyesinden de :

فيا كان أحيى من فتاة حيية وأشجع من ليث بخفان خادر

beytiyle Tevbe'yi cesarette arslana, edep ve iffetinde utangaç, haya sahibi olan kızlara tercih etmiştir. (خفان) arslan yatağı olan bir yerin ismi olup (خادر) yuvasında oturan mânâsına olarak i'rab cihetinden (leys = arslan) kelimesine sıfat olur.

Tevbe'nin salâh ve iffetini ifade etmede Leylâ'nın :

فنعم الفتى ان كان توبة فاجراً وفوق الفتى ان كان ليس بفاجر

beyti beytü'l-kasaid adı verilmeye lâyık güzel bir şiirdir.

LATİFE

Leylâ el-Ahyeliyye, Ahyeliyye-i Behraniyye olduğu için Behrâ' halkı telâffuz edip fiil-i muzarilerde muzaraat harfini kesreli telaffuz ederlerdi. Leylâ da âdet icabı kendi dilleri üzere konuşurdu.

Bir gün Emevî Halifesi Abdülmelîk'in huzuruna varmıştı. Tesadüfen İmam Şa'bî de mecliste hazır bulunuyordu. Abdülmelik'in İmam Şa'biye Leylâ ile şakalaşma izni vermesiyle İmam Leylâ'ya hitaben :

يا ليلى . ما بال قومك لا يكنون ؟

Yani : «Ey Leylâ senin kavmin niçin künye almazlar?» demişti.

Leylâ cevap olarak :

ويحك . أما نكتني ؟

demişti ki bundan maksadı «Biz künye almaz mıyız?» demek olduğu halde (nektenî) kelimesini baştaki nûnun kesresi ile telaffuz edince cimâ mânâsına olan (نيك) den mazi muhatab oldu. Binaenaleyh İmam Şa'bî :

لا والله لو فعلت لاغتسلت

diye karşılık verdi. Leylâ son derece utandı ve meclise de bir neş'e geldi.

Harîrî'nin Dürretü'l-Gavâss'ında, Okyanus'ta ve daha bazı kitablarda bu şekilde hikâye edilmiş olup Keşkül-i Bahai'de ise (Mısır basmalarının 179. sayfasında) bu hikâye Lâlettayin bir erkek ile bir kadın hakkında serdedilmiştir. Buna göre kadın da sonradan o adama :

—«Sen de şu beyti hecelesen ya.»

diyerek :

حولوا عنا كنيستكم يا بنى حمالة الحطب

beytini söyleyip o adam da «Havvilû an» failâtün, «nà kenî» failûn...» diye vezne göre hecelemeye başlayınca kadın «Mine'l-fâil» deyip taşı gediğine koymuştur.

Müberred'in Kâmil'inde nakledildiğine göre Leylâ el-Ahyeliyye'nin Hz. Osman hakkında da mersiye beyitleri olup aşağıdaki beyitleri Hamâse-i Basriyye'den alarak buraya kaydediyoruz :

أبعد عثمان ترجو الخير أمته وكان آمن من يمشى على ساق فلا تقولن لشيئ ليت فعله

خليفة الله أعطاهم وحولهم ما كان من ذهب حوم وأوراق قد قدر الله ما كل امرئ لاق

Leylâ el-Ahyeliyye H. I. yüzyıl kadınlarından olup ashâb-ı Rasûlullah'ın şairlerinden Nâbiğa el-Ca'dî de uzun ömürlü olduğundan Emevîlerin ilk zamanlarında bir araya gelmişler ve karşılıklı hicivleşmeleri olmuş; ancak Nabiğa Leylâ'ya mağlûb düşmüştür.

996 — LEYLÂ el-ÂMİRİYYE

Leylâ binti Mehdî b. Sa'd el-Âmiri, meşhur Mecnun'un Leylâ'sı olup aşağıdaki âşıkâne kıt'ayı söylemiş olan ince edalı kızdır :

لم يكن المجنون فى حالة الا وقد كنت كما كانا

لكنه باح بسر الهوى وانني قد ذبت كتمانا

Âşığı olan Mecnun da Âmir Oğulları kabilesinden olup ismi Kays b. Mülevvih b. Müzâhim olduğu halde Mecnun ismi :

يسمونني المجنون حين يرونني نعم بي من ليلى الغداة جنون

beytindeki ifadesi veçhile Leylâ'nın aşkı tesiriyle kazandığı mecnunca hali üzerine konulmuştur. Asıl isminin Âmir, Mehdi, Efra', Muaz ya da Kays olduğu konusunda ihtilâf varsa da doğrusu Kays olduğudur.

ISTITRAD

Cünûn : delilik bahsi münasebetiyle şair Nevres Efendi merhumun şu gazelini buraya almak uygun düşüyor :

Bilmezdim özüm gamzene meftun imişim ben
Âfetzede, dil-haste, ciğer-hûn imişim ben
Sevda-zedesin sen dediler zülfüne söyle
Çeksin beni zencire ki mecnun imişim ben
Bilmezdim iki çeşmimi iki cây-ı reyanmış
Çağlar akar, ağlar iki ceyhun imişim ben.
Zanneyler idim kendimi âzâde meğer kim
Mecnûn-ı belâ-dideden efzûn imişim ben
Nerm etmedi ol senk-dili nâle-i kürmim
(Nevres) meğer efsane vü efsûn imişim ben. (5)

Biçare bu gazeli Dâr-ı Şifada bulunduğu esnada söyleyip sıhhatini kazanıp çıktığında divanı Mısırlı Kâmil Paşa himmetiyle basılmış, ben fakir gibi sevdiklerine yadigâr etmişti.

Leylâ ile Mecnun asr-ı İslâm'da ve Emevîler'in zamanında olup çocukluk çağlarında kabilelerinin davarlarını güderlerdi. İşte o esnada birbirlerini sevmişlerdi. Mecnun'un :

تعلقت ليلى وهى ذات ذؤابة ولم يبد للاترّاب من ثديها حجم

صغيرين نرعى البهم ياليت أننا الى اليوم لم نكبر ولم تكبر البهم (6)

şiiri bu hali hikâye etmektedir. Leylâ'nın şu kıt'ası da kendilerinin ilk halini anlatmaktadır :

كلانا مظهر للناس بغضًا وكل عند صاحبه مكين

تبلغنا العيون بما أردنا وفى القلبين ثم هوى دفين

Bazıları, Âmir Oğulları kabilesi halkının bilumum katı yürekli olup aşk alâkasının öyle katı kalblerde yeri olmayacağı iddiasiyle Mecnun ve Leylâ hikâyesini tamamen inkâr ederek işin aslını şöyle anlatırlar :

Ümeyye Oğullarından bir kimse kendi yakını olan bir kızla ilgilenir. Dile düşmeyi istemediği için kendi aşk macerasını «Mecnun ve Leylâ» adlarında iki müsteâr isme binâ ederek o ağızdan birçok şiir söyler. Hikâye de böylece meydana gelir.

---

(5) Nerm, yumuşak: kürm ise hüzün ve sıkıntı; senk de taş anlamlarına gelmektedir.

(6) «Leylâ saçları örgülü, göğüsleri henüz belirmemiş bir küçük kız iken ona âşık oldum. İkimiz de küçük, hayvanları güderdik. Nolaydı ne biz büyüyeydik, ne de hayvanlar.» anlamındadır.

B.Ç.

Ancak bu, bir zehabdan ibaret olup Eğânî sahibinin de görüşü üzere meşhura muhalif zayıf bir kavilden ibarettir. Şu kadar ki destanın çoğu - İbn Haldun'un «Mehdî bahsi» zeyilinde vakıaya muhalif mülhime malûmatından birine tariz olarak söylediği gibi - vukubulmamış meşhur kabilindendir.

Leylâ'nın ince bir şiiri şöyledir :

نفسي فداؤك لو نفسي ملكت اذا ما كان غيرك يحجزها و يرضيها

صبراً على ما قضاه الله فيك علي مرارة في اصطباري عنك اخفيها

Mecnun'un parlak şiirlerinden şu kıt'ayı da buraya alıyoruz :

و أدنيتني حتى اذا ما سبيتني بقول يحل العصم سهل الأباطح

تنائيت عني حين لا لي حيلة وخلفت ما خلفت بين الجوانح

«Beni kendine yaklaştırıp dağlarda ve sarp mahallerde sakin olan âhûları düz ovalara indiren o nazik sözlerinle vakta ki beni esir ettin; çaresiz kaldığım bir vakitte benden uzak oldun ve içime ne bıraktınsa bıraktın gittin.»

demek olan kıt'a ne kadar yanıktır. (7)

997 — LEYLÂ binti'l-HÂRİS et-TAĞLEBİYYE

(Haris'in kızı Leylâ)

Tarih-i Kâmil'den anlaşıldığına göre Tağleb Oğulları kabilesi kadınlarından hristiyan bir şairdir. İbn Zübeyr'in zamanında Kays Oğulları kabilesi ile bunun kabilesi arasında «Yevmü Mâkisîn» ve «Yevmü's-Sersâr» isimleriyle, vukubuldukları yer ile adlandırılan iki harp vakası olmuş; bunlardan birincisinde Tağleb Oğulları mağlûb olmuşsa da ikincisinde galip gelirler. İşte o vakit Leylâ kavmi tarafından kahramanlıkları ile övünerek şu şiiri söyler :

لما رأونا و الصليب طالعًا وفارس الجيش وسما ناقعا

والخيل لا تحمل الا دارعًا والبيض في أيماننا قواطعا

خلوا لنا الثؤار و المزارعًا وحنطةً طيبًا وكرمًا يانعا

Leylâ, beyitlerin mealinde :

«Hristiyan olduklarını ilâ ile düşmanları üzerine saldırdıklarında askerlerinin bütün zırhlı süvari olduğunu, ellerinde parlak keskin kılıçlar olduğunu, bu halleriyle kendilerinin öldürücü zehir hükmünde olarak ellerinden kurtuluş olmadığını müşahede ile düşmanlarının mukavemete gücü yet-

(7) Müellif bu şiirdeki bazı kelime ve terkipleri, cümle yapısı ve tahlilleri üzerinde kapalı gördüğü kısımları açıklamışsa da sadece beyitlerin Türkçesini anlamaya yardımcı olduğu için bunları almadık.

meyip Sersâr Nehri'ni. ekili tarlaları, bir çok buğdayı, olmuş üzümleri kendilerine terk edip çekildiklerini.»
ifade etmiştir.

İbn Esir'in işaret ettiğine göre bunlar o vakit hasım kabilenin kadınlarından otuzunun karnını deşmişlerdir.

Hristiyanların, kendi dinlerinden olmıyanlara, galip geldiklerinde, ötedenberi bu şekilde davrandıklarına bakılırsa belli ki dinleri, onları bu kötü davranışlardan alakoymamaktadır.

998 — LEYLÂ binti HASSÂN
(Hassân'ın kızı Leylâ)

Rasûlullah (S.A.V.)'ın şairi Hassân b. Sâbit el-Ansarî Hazretlerinin kızı Leylâ, babası ayarında şiir söyleme tabiatına sahip ve fıtraten fesahat ehli bir şair hanımdı.

İbn Zâfir'in kitabında anlatıldığına göre babası ile aşağıdaki şekilde karşılıklı ve irticalen şiir söylemeleri vuku bulmuştur :

Bir gün Hz. Hassân :

متاريك أدبار الأمور اذا اعترت تركنا الفروع واجتثثنا أصولها

diye bir fahriye söylemek istemişti. Ancak bu bir tek beyitten sonra tutulup kalmış; kızı Leylâ yanında bulunup derhal şu beyti irticalen söylemiş :

مقاويل بالمعروف خوس عن الخنا كرام يعاطون العشيرة سولها

Bunun üzerine Hassân açılarak :

وقافية مثل السنان رزينة تناولت من جوّ السماء نزولها

diye zor nâil olunabilen bu kafiyeyi kendinin açmış olduğunu ifadeyle kızına karşı övünmek istediğinde Leylâ :

يراها الذى لا ينطق الشعر عنده ويعجز عن أمثالها أن يقولها

demişti ki, bununla babasını hem övüyor; hem de açmış olduğu kafiyede acze kaldığını imâ eyliyordu.

İbn Zâfir der ki :

Hassân, kızının bu beyti üzerine :

—«Sen sağ oldukça ben bir daha şiir söylemiyeyim.»

diye yemin etmişti. Fakat daha sonra Leylâ, babası huzurunda şiir söylemeğe tevbe ederek kendisini temin eyledi.

Hassân'ın Nu'm isminde bir kızı daha olduğuna ilerde Nûn harfinde işaret edilecektir.

999 — LEYLÂ binti TARİF
(Tarif'in kızı Leylâ)

Haricîler fırkasının meşhurlarından Velîd b. Tarif'in kızkardeşi şair ve bahadır bir kadın olup erkekçe cesareti, beğenilen şiiri vardı.

Kardeşi Velid :

أنا الوليد بن طريف الشارى قسورة لا يسطلى بنار
جوركم أخرجنى من دارى

Tafra satan şiiri söyleyen meşhur haricidir. 178/794 tarihinde başına bir hayli asker toplayıp Harun Reşid'e isyân etmiş, bir sene isyânı devam etmiştir. 179/795 yılı Ramazan ayında Yezid b. Mezîd'e mağlûp olup öldürülünce hemşiresi Leylâ silâh kuşanıp harbe girişerek onun yerine geçtiyse de adıgeçen Yezid'in kahramanlığına mukavemet edemediğinden atı yaralanıp dönüp gelmiş ve artık kılıç ve ok kullanma yerine dil kılıcını kullanarak kardeşine birçok mersiye söylemiştir. Bu cümleden olarak aşağıdaki kasîdesi - İbn Hallikân'ın ifadesine göre nevadirden olup tam olarak her kitapta olmadığı, hatta Eğânî, Emâlî-i Kalî ve Tarîh-i Kâmil'de bile sadece bazı beyitleri mevcut olduğundan buraya aynen alıyoruz :

بتل نهاكى رسم قبر كأنه على جبل فوق الجبال منيف
تضمن مجداً عد ملياً وسوددا وهمة مقدام ورأى حصيف
فيا شجر الخابور مالك مورقاً كأنك لا تحزن على ابن طريف
فتى لا يحب الزاد الا من التقى ولا المال الا من قنا وسيوف
ولا الذخر الا كل جرداء صلدم معاودة للكر بين صفوف
كأنك لم تشهد هناك ولا تقم مقاماً على الأعداء غير خفيف
ولم تستلم يوماً لورد كريهة من السرد فى خضراء ذات رفيف
ولم تسع يوم الحرب والحرب لاقح وسمر القنا ينكزنها بأنوف
حليف الندى ما عاش يرضى به الندى فان مات لا يرضى الندى بحليف
فقدناك فقدان الشباب وليتنا فديناك من فتياننا بألوف
وما زال حتى ازهق الموت نفسه شجاً لعدو أو نجا لضعيف
ألا يا لقومى للحمام وللبلى وللأرض همت بعده برجوف
ألا يا لقومى للنوائب والردى ودهر ملح بالكرام عنيف
وللبدر بين الكواكب اذ هوى وللشمس لما أزمعت بكسوف
ولليث كل الليث اذ يحملونه الى حفرة ملحودة وسقيف
ألا قاتل الله الحثى حيث أضمرت فتى كان للمعروف غير عيوف
فان يك أرداه يزيد بن مزيد فرب زحوف لفها بزحوف
عليه سلام الله وقفا فاننى أرى الموت وقاعاً بكل شريف

(Tell) tepe mânâsına olup (نهاكى) de lügat kitaplarında bulunmayan bir yerin ismi olsa gerektir. Eğâni basmalarından (Tellü Nebâtî), İbn Esîr'in Kâmil'inde (Tellü Tebâsâ) Me'ahidu't-Tansîs'de ise büsbütün yanlış olarak (Neslü Nebâsâ) şeklindedir. (مجد عدملى) eski şeref, (Ra'yü Hasif) metanet-i akıl sahibi adamın görüşü demektir. (Habur) Kamus şarihinin ifadesine göre bir nevi ağacın ismidir ki, sarı çiçeği ve çiçeğinin hoş kokusu, güzel bir görünüşü vardır. Üçüncü beyit Telhîs'de Tecâhül-ü ârif sanatının şevahidinden olduğu için Allâme Sa'deddin (Taftazani)'nin açıklamasına göre Habur, Diyarbakır dolaylarında bir yerin ismidir. Habur nehri malûmdur. Birinci açıklamaya göre Şeceru'l-Habûr terkibi izafet-i beyaniyye üzere mürekkep olmuş olur. (Mûrık) ağacın yapraklanması anlamına gelen (İrâk)dan ism-i faildir. (Cerdâ') ince tüylü at, (Sıldım) sert ve güçlü at demektir. (Testelimu) kelimesi zırh giymek mânâsına gelen İstilâm'dan muzarî muhatab'dır. (Kerîhe) muharebe mânâsınadır. (Serd) zırh demektir. (Hadrâ') demire gark olmuş asker anlamına gelir. (Zâtû rafif) terkibi parıldıyan mea'linde olarak hadrâ'ın sıfatıdır. (Harbü Lâkıh) büyük cenk mânâsınadır. (Halifu'n-nedâ) yemin etmiş câmertlik demektir. (Fikdanu'ş-Şebâb) yerine (Fikdânu'r-Rebî') de rivayet edilir. (Hasâ) serpilen topraklar demektir, tekili hasât'dır. İbn Hallikân'ın tarihinde yanlışlıkla şın harfi ile haşâ; Eğâni ile İbn Esîr'in Kâmil'inin basmalarında da cesâ şeklindedir. Doğrusu Hasâ olacaktır. (Rucûf) hareket ve ızdırab, titreme mânâsına olup (Uyûf) kerih gören demektir. (Fetâ kâne bi'l-ma'rûfi gayru afîf) rivâyetine göre ihsan hakkında iffet ve tutuculuğu yoktu. Hemen verir, dağıtırdı demek olur. (Zühûf) askerler mânâsınadır. (Vakkâ') vukû' mastarından mübalâğa ile ism-i fail olup halkı gıybet edici değildir demektir. Eğânî'de bunun yerine (Nezzâl) şeklindedir.

Bir mersiyesinde de Leylâ şöyle demiştir :

ذكرت الوليد و أيامه اذا الأرض من شخصه بلقع
فأقبلت أطلبه في السماء كما يبتغي أنفه الأجدع
أضاعك قومك فليطلبوا افادة مثل الذى ضيعوا
لو أن السيوف التى حدها يصيبك تعلم ما تصنع
نبت عنك اوجعلت هيبةً وخوفًا لصولك لا تقطع

Kadı İbn Hallikân'ın, Yezîd b. Mezîd'in hal tercemesinde işaret ettiğine göre aşağıdaki üç beyit de bu Leylâ'nın, biraderi Velîd hakkında söylediği mersiyelerden olup mealinde «Biraderinin ancak Yezîd b. Mezîd

gibi bir bahadıra mağlûp olabildiğini ifade etmiş; son mısrada da cesarette yekdiğerine denk olduklarını imâ sadedinde «Demiri demirden başkası yaramaz.» mealinde söylenen «el-Hadîdu Lâ yûflehu illâ bi'l-hadîd» darb-ı meselini söylemiştir.» :

يابنى وائل لقد فجعتكم من يزيد سيوفه بالوليد
لو سيوف سوى سيوف يزيد قاتلته لاقت خلاف السعود
وائل بعضها يقتل بعضًا لا يفل الحديد غير الحديد

Adıgeçen Yezîd, Yezîd b. Mezîd b. Zâide eş-Şeybanî'dir ki, meşhur kahraman Ma'n b. Zaide'nin kardeşinin oğludur. Abbasîlerin namlı kumandanlarından olup bahadırlıkta dengi yoktu. Leylâ'nın biraderi Velid ile bu Yezid her ikisi de Rabîa b. Vail Oğullarından olduklarından Harun Reşid Yezid'i, Velid ile olan harbe göndermiş; bu tayin :

لاتبعثن الى ربيعة غيرها ان الحديد بغره لا يفلح (8)

denilerek tasvip görmüştür. Adıgeçen Velid zikredilen şiirini ona karşı yaptığı muharebede söylemiştir.

أنا الوليد بن طريف الشارى

demekle kendinin haricî olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Haricîler : «Biz zalim imamlara itâatten çıkıp Allah yolunda onlara karşı isyân bayrağını kaldırdığımız için nefsimizi :

إِنَّ اللهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ. (9)

âyeti mucibince cennete mukabil satmış olduk. «diyerek kendilerine «Şürât» ismi verirlerdi. Tekili «Şârî» olup «bâi': satıcı, satan» anlamınadır.

Bu Leylâ'nın ismi İbn Hallikân'da Fâria yahut Fâtıma olmak üzere beyan olunmuş ise de Eğânî'ye muhalif düşmüştür. Dühân Sûresi

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ. (10)

âyetinde Leylâ'nın yukarda aldığımız kasîdesindeki :

فيا شجر الخابور مالك مورقًا

beyti Keşşaf Tefsiri'nde mevcut olup Şerhu Şevahidi'-Keşşaf'da da bunu söyleyen şairin isminin Leylâ olduğu açıkça belirtilmektedir. Bu beyit Telhîs şevahidinden olduğu için bu Leylâ Keşşaf'da olduğu gibi Bedî'de de sadece Hâriciyye adıyle gösterilmiştir.

---

(8) «Rabia'ya ondan başkasını gönderme. Zira demir, demirden başka bir şeyle kesilmez.» anlamındadır.
(9) Tevbe Sûresi; âyet : 111
(10) Dühân Sûresi; âyet : 29

1000 — LEYLÂ binti KURRÂN
(Kurrân'ın kızı Leylâ)

Kurrân b. Belân'ın kızı ve Afsâ b. Abdül-Kays'ın karısı olup Arapça darb-ı mesellerden :

يحمل شنّ و يفدى لكيز

darb-ı meselini söyleyen Şenn b. Afsâ'nın annesidir. Bu darb-ı meseli Şenn ona tarîz olarak söylemiştir. Şöyle ki :

Adıgeçen Şenn bir vakit Lükeyz adındaki kardeşi de birlikte olduğu halde anneleriyle beraber seferdeydiler. Zû Tuvâ adındaki yere inip bir müddet istirahattan sonra yola çıkmaya davrandıklarında anneleri Lükeyz adındaki oğlunu «Annen sana feda olsun.» diye taltif ettikten sonra diğer oğlu olan Şenn'i çağırıp : «Beni bineğine bindir, yolda gereken hizmetime de bak.» deyince Şenn iltifatın kardeşine, yükün de kendine yüklenmesine kızarak annesini bineğine bindirdi. Beraber giderlerken sarp, dağlık bir yerde biçare kadıncağızı deveden atıverdi. Kadın da derhal öldü. Şenn :

—«Yükü Şenn yüklensin, taltifi Lükeyz görsün.»

mealinde olmak üzere yukardaki sözü söyledi. Sonra kardeşine bir öfke nişanesi olarak hitap edip :

—«Annenin lâşesine mukayyed ol.»

dedi. Yukardaki darb-ı mesel, bir şeyin lâyık olduğu yerin gayrısına konulduğunda söylenen darb-ı meseldir.

Adıgeçen Şenn'in bu darb-ı meseli, şairin :

(11) واذا تكون كريهة أدعى لها واذا يحاس الحيس يدعى جندب

sözü kabilindendir.

1001 — LEYLÂ binti MÜHELHEL
(Mühelhel'in kızı Leylâ)

Arap eşrafından Mühelhel b. Rabîa'nın kızı Leylâ cahiliye devri muallâka şairlerinden meşhur Amr b. Gülsüm'ün annesidir.

Eğânî'de şöyle anlatılır :

Mühelhel, bunun annesi Hind b. Ba'c ile evlenip Leylâ'yı doğurunca, cahiliye arapları kız evlâd istemedikleri ve belki buna şiddetle düşman ol-

(11) «Zor bir iş olduğunda beni çağırırlar, yemek yapıldığı zaman ise Cündüb davet edilir.» demektir.

dukları cihetle karısına : «Sen bu kızı yok eyle » diye Leylâ'nın öldürülmesini tenbih etmiş, Hind ise çocuğunun öldürülmesini reva görmeyerek onu hizmetkârına saklattırmış idi.

Mühelhel uykuya daldığında gördü ki hâfifden bir ses :

كم من فتىً يؤمّل وسيّد شعر دك

وعدة لا تجهل في بطن بنت مهلهل

diye kızından şerefli ve menfaatli bir çocuk hasıl olacağını bildiriyor. Hemen gözünü açıp karısı Hind'e :

—«Kızı ne yaptın?»

diye sordu. O da :

—«Öldürdüm.»

cevabını verince :

—«Rabîa'nın tanrısı aşkına hayır!»

diye cahiliye âdeti üzere kabilesinin putuna yemin ederek doğru söylemesi için ant verince karısı gerçek durumu söyledi. Mühelhel son derece memnun ve müsterih olarak :

—«Aman iyi besle.»

diye tenbih eyledi

Vaktaki kız büyüyüp kabilesi erkeklerinden Gülsüm b. Malik ile evlendirildi. Ondan Amr b. Gülsüm'e hamile kalınca rüyasında biri gelip kendisine ismiyle hitap ederek : يالك ليلى من ولد يقدم اقدام الاسد

من جشم فيه العدد اقول قيلا لا فند

diye karnındaki çocuğun efendiliği ve şecaatini müjdeledi. Dünyaya gelip, ismi Amr konulup bir yaşına girince Leylâ yine rüyasında gördü ki gebe iken kendine müjde veren şahıs gelmiş çocuğu göstererek şöyle söylüyor :

انّى زعيم لك أمّ عمرو بماجد الجد كريم النجر

أشجع من ذى لبد هزبر وقاصر آراب شديد الأسر

يسودهم فى خمسة وعشر

Bununla oğlu Amr'ın şerefli, şecaatli bir kimse olup az vakit içinde halka hükmedip riyaset edeceğini anlatıyor. Gerçekten Amr 15 yaşlarında iken şan, şeref ve siyadet kazanıp 150 yaşında ölmüştür.

Yine Eğânî'de şöyle anlatılır :

Hîre emîri Amr b. Hind bir gün nesebinin şerefli olduğunu hatırlayarak nedimlerine :

—«Arap kavmi içinde acaba annesi anneme hizmet ve bağlılık merasimini ifadan istinkâf edecek bir kimse bulunur mu?»

diye sormuştu. Onlar da

—«Evet, Amr b. Gülsüm'ün annesi Leylâ, annenize hizmet ve boyun eğmeyi kabul etmez.»
deyince Amr b. Hind :

—«Niçin »
diye sebebini sormuş :

—«Zira babası Mühelhel b. Rabîa'dır. Amcası Arabın en azizi olan Küleyb b. Vail'dir. Kocası Gülsüm b. Malik'dir ki Arabın en meşhur kahramanlarındandır. Oğlu Amr da kavminin seyyididir.»
cevabını veriyorlardı.

Bunun üzerine Amr b. Hind kendi tahmini tecrübe zımnında Amr b. Gülsüm'e haber gönderip annesiyle birlikte onu dâvet etmişti.

Kavminin ileri gelenleriyle beraber kalkıp geldiklerinde Amr b. Hind kendi kavmi eşrafını da dâvet ederek hazırlanmış olduğu otağın kendi bulunduğu tarafına Amr b. Gülsüm'ü oturtup diğer tarafına da kendi annesi yanına Amr b. Gülsüm'ün annesi Leylâ'yı oturttu.

Amr b. Hind'in annesi olan Hind, şair İmruu'l-Kays'ın halası; Amr b. Gülsüm'ün annesi olan Leylâ da İmruu'l-Kays'ın annesi Fâtıma binti Rabîa'nın kardeşinin kızı; yani İmruu'l-Kays'ın dayızâdesi idi. Aralarında böylece akrabalık da vardı.

Amr b. Hind annesine, çadırdan hizmetçileri savup bazı işlerde Leylâ binti Mühelhel'i istihdam etmesini tembih etmiş olduğundan sofralar kurulup yemekler verilmeye başlayınca yemeğin tertibi esnasında Hind Leylâ'ya :

—«Ey Leylâ, bana şu tabağı ver.»
demişti. Leylâ'dan icabet görmedikten başka :

—«Hacet sahibi işini kendi görmelidir.»
cevabını işitince tekrarla emir ve zorlayınca Leylâ bunu kendine hakaret bilerek mensup olduğu kabileye nida ile :

واذلّاه يا تغلب !

diye haykırdı. Oğlu Amr bu nidayı işitince kan beynine sıçrayarak kalkıp Amr b. Hind'in asılı duran kılıcını çekerek hemen Amr'ı öldürdü ve kabilesi halkını çağırıp çadırı yağma ettirdi ve işte :

الا هبي بصحنك فاصبحينا ولا تبقي خمور الاندرينا

matla' beyti ile başlıyan muallâka kasîdesinin bunun üzerine söyledi ve onu Mekke mevsiminde Sûk-ı Ukkâz adındaki panayırda hutbe tarzında inşad eylediğinden, bu kasîde şöhret bularak Tağleb Oğulları halkının büyük ve küçüğünün ağızlarından düşmez oldu. Hatta Bekr b. Vail şairlerinden biri onları bu yüzden ayıplamaya kalkışıp :

ألهى بنى تغلب عن كل مكرمة قصيدة قالها عمرو بن كلثوم
يروونها ابدًا منذ كان أولهم يالرجال لشعر غير مسئوم

dedi. Amr b. Gülsüm'ün yukardaki matla' beyti ile ilgili malûmat olmak üzere I. cildde Ümmü Amr başlığı altında (86,87. sayfalara) yazdıklarımıza bakınız.

1002 — LEYLÂ

İstanbul'un hanım edîblerinden ve müteveffâ Fuad Paşa'nın akrabalarından olan meşhur Leyla Hanım'dır. Tezkire-i Fatîn'de olduğu üzere Leylâ, ileri gelenlerden Moralı Zâde Hâmid Efendi'nin kızı olup 1264/1848 tarihinde vefat etmiştir. Kendinin tertip edilmiş bir divanı vardır ve tabedilmiştir. En makbul beyti şudur :

İncitme sen ahbabını, incinmeye senden
Bu âlem-i fânîde zarafet budur işte.

Bazı beyitleri kadınlar için arzu edilen ve güzel bulunan haya, tesettür sıfatına aldırış etmediğine delâlet etmektedir. Şu beyitleri onun lisan-ı hali mesabesindedir :

Kıl meclisi âmâde, ne derlerse desinler.
İç dilber ile bâbe, ne derlerse desinler.
Âlemde nedir farkı bana medhile zemmin,
Sağ olsun ahibbâ da ne derlerse desinler.
İç bâdeyi gülşende, ne derlerse desinler
Âlemde sen eğlen de ne derlerse desinler.

Kendisi hafif meşreb bir kadın imiş. Asrının zariflerinden Sahaf Hâtif Efendi onun hakkında söylemiş olduğu :

Leylî-i pîşîn idi haymezen-i rüzgâr,
Şimdiki Leylâ Hanım mihrezen-i rüzgâr

beytini Leylâ'ya, bir yerde hafiften gelen bir ses gibi işittirip tuhaflığı mucip olmuştur.

Nakledeler ki bu Leylâ vaktiyle mutadı hilâfına olarak bir balmumcu güzeline âşik olup o münasebetle balmumculara sıkça gider ve o çocuktan alış-veriş edermiş. Bu hali hisseden zariflerden biri çocuğa :

«Şem'-i ruhıma dikkat eyle, bakma yanarsın.»
mısraını öğretip :

—«Bu hanımın bir dahaki gelişinde bunu okumalısın.»
diye tembih ve teşvikte bulunmuş. Çocuk bu mısraı Leylâ'ya okuyunca o da bil-bedâhe ve hemen şu mısraı okuyuvermiş :

«Hattın gelicek sen de beni mumla ararsın.»

1003 — LEYLÂ HANIM

Hakîm İsmail Paşa denilen Zaptiye Müşiri eski devletlû İsmail Paşa Hazretlerinin kızı olup şiir ve inşâda nâdire-i devrân ve zamanının kadınları arasında mümtaz bir mevkiye sahipti.

Aşağıdaki gazeli güzîde şiirleri cümlesindendir :

Aks-i hüsn-i yâr, eşk-i çeşm-i bî-ferden geçer.
Fülk-i gevherdir o, güyâ Bahr-i Ahmer'den geçer.

Yekten olmak isteyen ol gülbedenle, ey gönül,
Pîrehen veş sinesin çâk eyleyip serden geçer.

Bak bu Lu'betgâh-ı dehrin ruz-u şeb mihr ü mehî;
İki tıfl-ı nâzenindir, sanki çenberden geçer.

Kametin seyr eyleyen Tübâ'ya eyler mi nigâh?
La'l-i cân-bahşın emen elbette kevserden geçer.

Sanma tesir eylemez (Leylâ) o sengîn tînete,
Nâvek-i âh-ı derûn pulad u mermerden geçer.

Bu gazeli o kadar güzel söylemiştir ki, değil biraz önce geçen Leylâ'nın, Şair Fitnat'ın bile şöhretine gölge düşürecek niteliktedir.

Haber verildiğine göre kendinin Rum ve Fransız dillerini konuşma ve yazma iktidarı varmış. Şahid-i tâbında azâr-ı maarifin şu vakitte müslüman kadınlar arasında dahi bu şekilde yüz gösterdiğine gerçekten teşekkür ve iftihar ve bu mazeretle ismini neşir ve ilâna cesaret olunur.

Leylâ, yukarda hal tercemesi geçen Leylâ binti Hassan'dan başka 17 sahabî hanımın daha ismidir. (12)

1004 — LEYLÂ binti MES'UD
(Mes'ud'un kızı Leylâ)

Leylâ binti Mes'ûd b. Halid en-Nehşeliyye et-Temîmiyye Hz. Ali'nin zevcelerindendir. Hz. Ali'nin Kerbelâ'da Hz. Hüseyin ile beraber şehid olan Abdullah ve Ebû Bekr isimli oğulları bu hanımından doğmuşlardır.

1005 — LEYLÂ binti HÂBİS
(Hâbis'in kızı Leylâ)

Müellefe-i kulûbdan Akra' b. Hâbis cenablarının kız kardeşi olup şair Farazdak'ın annesidir.

1006 — LEYLÂ

Abdullah b. Revâha'nın şiirinde adıgeçen Leylâ'dır. Kays b. Hatîm'in kızkardeşidir. İbn Esîr'in Kâmil'inde zikredildiği üzere eyyâm-ı arabdan yani arapların harp vak'aları günlerinden yevm-i Buâs hakkında olan şiirlerinde herbiri diğerinin kızkardeşi adına gazel söylemiştir. Abdullah b. Revâ'ha'nın kızkardeşi Amre b. Revâha idi ki Ayn harfinde Amre isimlerinin sonunda geçmişti. Adıgeçen Leylâ, Mevâhib'de zikrolunduğu üzere Pey-

(12) Bu sahabî hanımlar şunlardır:
1. Leylâ binti'l-Itnâbe b. Mansur. Ansardandır.
2. Leylâ binti Sâbit b. el-Münzir el-Ansariyye.
3. Leylâ binti Ebî Hasme b. Huzeyfe. Âmir b. Rabîa'nın zevcesi olup Abdullah b. Âmir'in annesidir.
4. Leylâ binti Hakîm el-Ansariyye. Evs kabilesindendir.
5. Leylâ binti'l-Hakîm b. Adiyy. Ansardan olup Kays b. el-Hatîm'in kızkardeşidir.
6. Leylâ binti Rib'î b. Âmir Halde el-Ansariyye.
7. Leylâ binti Riâb b. Huneyf el-Ansariyye. Avf b. Hazrec Oğulları kabilesindendir.
8. Leylâ es-Sedûsiyye. Beşir b. el-Hasâsıyye'nin zevcesidir.
9. Leylâ binti Ebî Süfyan b. el-Hâris el-Ansariyye el-Eşheliyye.
10. Leylâ binti Simâk b. Sâbit. Ansardandır.
11. Hz. Aişe'nin cariyesi Leylâ.
12. Leylâ binti Ubâde el-Ansariyye. Ubâde b. Ubâde'nin kız kardeşidir.
13. Leylâ binti Abdullah b. Abdişems el- Kuraşiyye el-Adeviyye.
14. Abdurrahman b. Ebî Leylâ'nın halası olan Leylâ.
15. Leylâ el-Ğıfâriyye.
16. Leylâ binti Kânif es-Sekâfiyye.
17. Leylâ binti Mehîk b. İsâf b. Adiyy. Berâ'ın kız kardeşidir.
(İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe. VII/256-260)

gamberimiz (S.A.V.)'in boşamış olduğu kadınlardandır. Rasûlullah (S.A.V.)'ın nikâh altına girme şerefine nâil olduğu halde kıskanç olması mazeretine binaen Rasûlullah (S.A.V.)'dan nikâhının feshini isteyip ayrılmışlar, bilâhere bir kurdun parçalayıcı pençesine yakalanarak o yüzden helâk olup gitmiştir.

Hal tercemeleri daha önce geçen Handef ve bintu'l-Cûdî'nin de isimleri Leylâ idi.

LÂM HARFİ BİTTİ

18.6.1981

— MİM HARFİ —

1007 — MÂU'S-SEMÂ

Menâzire adı verilen Hire valilerinden III. Münzir'in annesidir. Son derece dilber ve temiz görünüşlü, temiz yüzlü olduğundan (sema suyu) mânâsına olmak üzere bu isim verilmiştir.

Oğlu Münzir kendine nisbetle meşhur olarak Münzir b. Mâi's-Semâ diye yâd olunmaktadır.

Ebu'l-Fidâ tarihinde ve sair kitaplarda asıl isminin ayna mânâsına olan Mâviye olup Mâu's-Semâ'nın onun lâkabı olduğu gösterilmişse de Kamus sahibi onun, bundan başka ismi yoktur, demiştir.

Mâu's-Semâ, bir de Ansar'ın ecdâdından olan Âmir b. Hârise el-Ğıtrîf'in lâkabıdır ki, müsamahakârlığı yönünden Mâu's-Semâ lâkabı verilmiştir. Güya ki yağmur makamına kaim olmuştur (İbnü'l-Esîr'in el-Kâmil'inden).

Buharî'de Kitabu'n-Nikâh bablarından «İttihâzu's-Serârî» babında zikredildiği üzere Ebû Hureyre'nin İbrahim (A.S.)'in hanımı Sâre ile birlikte Mısır Firavunuyla olan hadisesini bildiren Hâdîs-i şerifini zikretmesinin akabinde Hz. Hâcer hakkında Arap kavmine hitaben :

قتلك أمكم يا بنى ماء السماء

buyurması Arap kavminin hayvanları gütmek maksadıyle çoğunlukla yağmur düşen ovalara mülâzemetlerine mebnîdir. Nitekim Allâme Kastalânî de Buhari şerhinde bu şekilde açıklamıştır.

1008 — MACİDE el-KURAŞİYYE

Salihat-ı ümmetten şanı yüce bir hanımdır. Bazı menkıbeleri Tabakât-ı Şa'rânî'de evliya kadınlar kısmında yazılıdır.

---

(1) (هذا حياء مارخة)

1009 — MARİHA

Arapçadaki (Hayâu Mâriha) darb-ı meseli ile yad olunan bir kadındır. İnsanlardan son derece haya eder, örtünür, ifrat derecesinde iffet ve haya izhar ederdi. Sonunda kefen soyarken görüldüğünden tezkiyesi bozuldu ve bu şekilde sahte hayalı, utangaç görünen kimseler hakkında «Bu Mariha'nın hayâsı gibidir. (1)» denilmesi atasözü haline geldi.

1010 — MARİDE

Abbasî halifelerinden, tarihçilerce «Semânî» ve «Müsemmen» adlarıyla bilinen Muhammed el-Mu'asım'ın annesidir ki, Harun Reşid'in zevcelerinden idi. Oğluna müsemmen adı verilmesinin sebebi şöyledir :

Muhammed el-Mu'tasım Harun Reşid'in oğlu olup Halife Me'mun'dan sonra saltanat nöbeti kendisine gelince 218/833 tarihinde Abbasî Oğulları halifelerinin sekizincisi olarak tahta çıktı. Sekiz sene, sekiz ay, sekiz gün saltanat sürererek saltanatı esnasında sekiz fetihde bulundu, düşmanlarından sekiz kişiye galip geldi, sekiz kale (ya da saray) yaptırdı. 48 yaşında öldüğünde 8 milyon dinar ve bir o kadar dirhem ile 8 bin deve ve cins at, 8 bin köle ve cariye bıraktı.

Bazı kitaplarda annesinin ismi Mariye binti Şebîb olarak zikredilmektedir.

1011 — MARİYE el-KIBTIYYE

Rum kayserinin İskenderiye valisi olan Mukavkıs'ın Rasûlullah (S.A.V.)'a hediye etmiş olduğu cariyedir. Rasûlullah (S.A.V.) Efendimiz ona kendisiyle evlenme şerefini bahşetmişler ve oğulları Cenab-ı İbrahim ondan doğmuştur.

Malûm olduğu üzere «Kıbt» Mısır ve havalisinin eski kavimlerinin ismi olup Mariye el-Kıbtıyye'nin İskenderiye'den Medine-i Münevvere'ye ulaşması hicret-i seneyye'nin sekizinci yılında (629), vefatı ise 16. senede (637) ve Hz. Ömer'in halifeliği günlerinde vukubulmuştur.

1012 — MARİYE ZATU'L-KURTAYN

Bir çift küpe sahibi Mariye demek olup Cefne Oğulları denilen kıral ailesinden Mariye binti Erkam'dır.

Sahip olduğu küpelerde güvercin yumurtası kadar iki şahdâne inci vardı ki 40 bin dinar tahmin olunurdu.

Mariye, bu küpeleri âhiret azığı ve saadeti kılmak maksadıyle Ka'be-i Muazzama'ya hediye etmiş, Ka'be'nin hazinedarı da alıp Beyt-i Şerif'in içine asmıştı.

Rivâyete göre onlar kırallardan kırallara intikal ederek Emevi halifelerinden Abdülmelîk b. Mervan'ın eline geçince Abdülmelîk kızı Fatıma'yı Ömer b. Abdülaziz ile evlendirirken onları kızına vermiştir. Sonradan Ömer b. Abdülaziz Hazretlerinin o küpeleri zevcesinden alarak hazineye vermiş olduğu daha önce (Fâ) harfinde anlatılmıştı.

Pek nefis ve kıymetli şey hakkında, zikredilen küpeler yâd edilerek :

أعز من قرطي مارية

tabiri Arapçada darb-ı mesel olmuştur.

Bir şeye teşvik ile onu behemehal almaya teşvik zımnında :

خذه و لو بقرطَيْ مارية

denilmesi de darb-ı mesellerdendir. Burada ba harf-i cerri mukabele mânâsında olup bu darb-ı mesel «O nesne mukabilinde Mariye'nin küpelerini vermek gerekirse dahi verip alasın.» demektir.

1013 — MARİYE binti CA'D el-ABDERİYYE

Arapların şerefli kadınlarından ve Abdüddâr Oğulları aşiretinden bir kadın olup cahiliye örf ve âdetleri veçhile kocalarını boşayabilme meziyyetine sahib olanlardan idi. Bu kadınların beyanı ve sayıları ilerde «Maviye» başlığı altında gelecektir.

1014 — MARİYE

Harun Reşid'in şair bir cariyesi olup son derece güzel; edeb ve kemal sahibi idi. Önde gelen şairlerden biri bir gün huzura girerek halife nezdinde bir tabak gül görünce, Halife'nin emir ve isteği üzerine adıgeçen şair o gül hakkında :

كأنه خدّ محبوب يقبّله فم الحبيب وقد أبدى به خجلاً

demiş imiş. Bunun üzerine Halife Mariye'ye :

—«Buna sen ne dersin?»

---

(2) «Mariye'nin iki küpesinden daha kıymetli» demektir.

B.Ç.

deyince Mariye :

كانه لوخذى حين تدفعنى كفا لرشيد لامر يوجب الغسلا

deyip halifenin zevkini tehyic etmiştir.

Hal tercemesi daha önce geçen Düğa'nın da ismi Mariye idi.

1015 — MAL HATUN

Osmanlı tahtının ilk sultanı olan Osman Gazi asrın şeyhlerinden ve servet ehli zenginlerden Eskişehirli Şeyh Edebali hazretlerinin kızıdır.

Osman Gazi'nin zevcesi; oğulları Alâeddin Paşa ve Sultan Orhan Gazinin de anneleridir. Osman Gazi daha Sultan ünvanını kazanmadan Mal Hatun'un babası Şeyh Edebali'yi sever onun zaviyesine gidip kendilerini ziyaret ederdi. Orada Mal Hatun'u görüp âşık olmuş ve o hal ile kendisinde bir hayli müddet harikulâde şecaat âsarı görülmüştür.

Bir gece rüyasında : «Şeyh Edebali'nin koynundan bir nûr çıkıp kendi koynuna, yahut karnına girmiş, sonra göbeğinden bir ağaç bitip gölgesi yer yüzünü kaplayacak derecede büyümüş ve bütün insanlar onun bölgesine toplanmış.» görünce bu rüyayı Şeyh Edebali'ye nakletmiş; Şeyh bu rüyayı «daimî ve büyük devletle» tabir ve kendisini müjdeleyip kızı Mal Hatun'u kendisiyle evlendirmiştir. Önce de söylediğimiz gibi ondan Alâeddin Paşa ile Sultan Orhan dünyaya gelmekle Osman Gazi'nin devletinin başlangıcı işte bu madde olmuştur. İşte bu yönüyle Şeyh Edebali Osmanlı Padişahlarının ana yönünden dedeleri olmuştur.

Mal Hatun'un vefatı 725/1325 yılı sonlarında olup Sultan Osman Gazi'nin vefatından 3 ay önce, babası Şeyh Edebali'ninkinden ise bir ay sonradır.

Oğlu Alâeddin Paşa, biraderlerinin büyüğü olup, Sahâif Sahibi'nin işaret ettiğine göre Türkmen dilinde büyük biradere «Paşa» adı verildiği için o ad ile anılagelmiştir. Sonradan Divan'a ait makamlara geçenlere Paşa ünvanı verilmesi buradan kalmadır. Paşa kelimesi Pây-ı Şah teriminin kısaltılmışıdır diyenler, saltanat makamında faaliyeti iltizam edenlerle işleri çekip çevirenleri padişahların eli ayağı durumunda göstermek istemişlerdir.

Müslüman kırallar içinde «Sultan» ünvanıyla ilk defa anılan da 388/998 Gazne padişahı olan Emir Sebüktekin'in oğlu Sultan Mahmud'dur.

1016 — MAVİYE

Ayna mânâsında olarak Arap kadın isimlerinden olan bu kelime meşhurlardan. Maviye binti Afrem'in adıdır. Maviye, cömertliği ile meşhur Hatim-i Tai'nin zevcesi ve Ashab-ı Uzin'in :

بأبه اقتدى عدى فى الكرم ومن يشابه أبه فما ظلم (3)

sitayişine mazhar olan Adiyy b. Hâtim'in annesidir .

Kavmi arasında şeref, nüfuz, riyaset ve haysiyet sahibi idi. Kimi dilerse ona varır ve istediği vakit ayrılır takımdan idi. Eğânî'nin 16. cildinde tafsilâtıyla anlatıldığı üzere Hâtim ile hem kendisi onun talibi olarak evlenmiş ve hem de bir defa boşamıştır. Çünkü cahiliye adeti icabı bazı şerefli kadınlar erkeğini boşayabilirdi. Boşama şekilleri de şöyle idi :

Kocasını istemeyen kadın, obasının kapısı doğuya bakıyorsa batıya, Yemen tarafına bakıyorsa Şam tarafına çevirir; kocası geldiğinde çadırın kapısını bu şekilde çevrilmiş görünce boşanmış olduğunu anlayıp içeri girmezdi.

Ebu'l-Fadl'ın işaret ettiğine göre Arap kadınları içinde bu iktidarı kazanmış olan kadınlar şunlardır :

1. Ümmü Harice
2. Mariye binti Ca'd el-Abderiyye
3. Âtike binti Mürre b. Hilâl es-Sülemiyye
4. Fâtıma binti'l-Harşeb (veya Herşüb) el-Enmariyye
5. Sevâ' el-Anziyye el-Hizaniyye (veya Hüzaniyye)
6. Abdülmuttalib'in annesi olan Selma binti Amr b. Zeyd b. Lebîd.

1017 — MAVİYE binti ABDİMENÂT

Eğânî'nin 16. cildinde Rebî' b. Ziyad'ın hal tercemesinde bilmünasebe zikredilmiş olduğu üzere Müncibâttan, yani soylu evlâd yetiştiren kadınlardandır. Zürare Oğulları olan Lakît, Hâcib ve Alkame'nin anneleridir ki, bunlar Temim Oğullarının reisleri idiler.

Birinci cildde (s. 77) geçen:

هوت أنهم

beyitlerini söyleyen, Hamâse-i Basriyye'de Maviye binti'l-Uht isminde bir kadın olmak üzere gösterilmiştir.

---

(3) «Cömertlikte Adiyy babasının yolunu tuttu. Babasına benzeyene elbette zulmedilmez.» demektir.

1018 — MAHPEYKER SULTAN

I. Sultan Ahmed'in zevcelerinden olan Mahpeyker Kösem Valide dedikleri devletlidir. IV. Sultan Murad ile Sultan İbrahim'in anneleri olup bunların büyük kardeşleri olan Sultan II. Osman'ın annesi başka idi. Ona Mahfiruz Hatun derlerdi ki. Sultan Ahmed'in başkadını idi.

Mahpeyker Sultan iki şehzadesinin saltanat zamanlarını ve torunu IV. Mehmed'in saltanatının ilk günlerini görmüş olduğu cihetle Kemal-i devlet, şevket ve bütün işlerde nüfuzlu olarak 50 sene ömür sürüp 1061/1651 senesi Ramazan ayında gelini küçük Valide (4) ağaları ile kendi ağaları arasında bir vakitten beri yer tutmuş olan kin ve hodbinlik neticesi ve kendisinin halâ dünya işlerine samimî meylinin eseri olmak üzere zorbalar elinde can vermiştir. Sultan Ahmed türbesinde medfundur.

Durumunun tafsilâtı, mevki, güç, mal ve mülkünün derecesi tarihlerde mevcut olup bize ait olan vazife, ölülerimizi hayır ile yadetmekle borçlu olduğumuzdan hayır ve hasenâtını beyan etmekten ibarettir.

Naima'nın açıklamalarına göre Mahpeyker Sultan Hayrât ve sadakaya çokça meyledip cami ve imaret gibi bina ve inşa ettikleri hayır binalarından başka Sâdât Ulûfesi adı altında kadın ve erkek ikiyüzden fazla Hicaz'dan şerefli kimselere mübarek aylarda kese vermek, her sene hacılar için baltacılardan büyük saka ve küçük saka adıyla iki memur tayin edip yollarda su ve bazan şükür şerbeti ile susayan hacıları sulamak, İstanbul'dan (Hicaz'a gönderilecek keseler) yola çıktığı gün selâtin camilerin imam ve hatiplerine bahşişler verilerek padişah huzurunda Kur'an-ı Azimüşşân'dan birer âyet okutmak evkâf ve aylık adı altında cari olan eski ve devamlı âdetlerinden olup bunlardan fazla olarak devamlı fakirlerin durumlarını araştırır, muhtaç ve kimsesizleri kayırır, kızlara cehiz verir, her sene Receb-i şerif ayı gelince tebdil-i kıyafet eder ; araba ile hapishaneye varıp borç yüzünden mahpus olanları kendi gözüyle görerek borçlarını deftere yazdırtır, hepsini ödeyip saldırtıverir, bazı hafif suçlarla mahpus olanların kalan mahkûmiyetlerini af ile tahliye ettirir imiş. Bu nevi hayırlarla bizzat kendisi ilgilenir; tamahkâr ağalarına itimad etmezmiş.

Halen, Mâbeyn hademesinin - ki o vaktin halince Enderun-ı Hümayun halkının (5) - her sene Hıdır günü (Hıdırellez) ile Kurban Bayramı'nda almakta oldukları koyun ve kuzular da onun hayır eseridir.

---

(4) Turhan Hatice Sultan.

(5) Mabeyn Hademesi Rikâb hademesinin gayrı ve Kurenâ'dan aşağı olmak üzere Kahvecilik, İbrikdârlık gibi sultana mahsus hizmetlerde bulunanlardır.

Birinci cildde Turhan Hatice Sultan'ın hal tercemesinde ifade olunduğu üzere Yeni Cami (İstanbul'da)'nin temelinden başlanılması Mahpeyker Sultan'ın olup Üsküdar'daki Çinili Camii Şerifi de onun hayır eseridir. 1050/1640-1641 senesinde bina ve ikmal olunup beraberinde bir de mektep, çeşme, Dâru'l-Hadîs, çifte hamam ve sebil bina eylemiştir.

İstanbul'da Valide Hanı dedikleri büyük han - ki halen Mercan'da İranlıların meskenidir. - da Mahpeyker Sultan'ın himmetleri eseri olarak adıgeçen Camiin vakfı olduğu; bu han içinde ve Karadeniz boğazındaki Anadolu Kavağı kalesinde onun hayır eseri olmak üzere birer mescid bulunduğu Hadîkatü'l-Cevâmî'de görülmüştür.

1019 — MAHAMA

Şakmûni (*)'nin annesidir. Şakmûni, Hind kâfirlerinin itikadlarına göre kitap sahibi bir peygamberdir. Yaratılmış hiçbir ferd onun sırrına vâkıf değildir. Doğumu halinde bir sürü harikulâde hurafe naklederler. Kitabına da Şakmûnî derler (Burhan'dan).

1020 — MAHÇİÇEK HANIM

Hümayun Şah'ın zevcelerindendir. 900 yılları ortalarında Gazne, Kâbil ve Kandehar memleketlerinde istikbâl bulan şehzadelerden Mirza Muhammed Hakîm Ebu'l-Mefâhir'in annesidir. Nüfuz ve ikbali cihetiyle tarihlerde zikri vardır. Sahâifu'l-Ahbâr'ın üçüncü cildinin 120. sayfasına müracaat oluna.

Hümayun Şah, Sultan Ebû Said Bahadır Han evlâdından Hindistan'da hükümran olanlardandır. Annesi Horasan ileri gelenlerinden birinin kızı olup onun da ismi Mahum Begüm idi.

1021 — MAHUM ANA

Hümayun Şah'ın oğlu olan Muhammed Ekber Şah'ın dadısıdır. Adıgeçen Şah'a intisabı dolayısıyle hüküm ve nüfuzu son derece fazlaydı. Şahın büyük veziri olan Bayram Han'dan sonra Mahum Ana devlete o derecede hâkim idi ki, Veziri azam Mün'ım Han onun vekili mesabesinde bulunurdu. O devletin emîrlerinin büyüklerinden Edhem Han, Mahum Ana'nın oğlu idi. 968/1560-1561 yılında büyük bir düğün yapıp diğer oğlu Bakî Han'ı evlendirmiştir (Sahâifu'l-Ahbâr'ın 3. cildinin 102. sayfasından).

(6) Şakmuni, Buda'ya verilen bir isimdir.

1022 — MAHMELEK HATUN

Hükümranlık mahalleri Horasan olan İran Sultanlarından Sultan Sencer'in kızıdır. Babası katında o derece sevgisi ve kıymeti vardı ki, vefatında, hakkında mersiye söyletmek için Amkak-ı Buharî'yi bilhassa Buhara'dan Horasan'a celbeylemiştir. (7) Amkak o vakit hasta ve ihtiyar olduğu ve uzun uzadıya şiir söylemeye gücü olmadığından bahisle özür beyan eylemiş; vakit bahar mevsimi olduğu için de Mahmelek hakkında hemen şu rubâîyi söylemiştir :

هنگام آنکه کل دمد از صحن بوستان رفت آن کل شکفته و در خاک شد نهان
هنگام آنکه شاخ شجر نم کشد ز ابر بی آب مانده نرگس آن تازه بوستان

Ne güzel mersiyedir. «Vakit o vakit ki gül bahçesinde gül bitmiş ve o nazik gül toprağa gitmiştir. Ağaçların dalları buluttan nem almakta yani mevsim bahar olduğu için ağaçlar yeşermekte iken bahçenin o taze nergisi susuz kalmıştır.» demektir. Nergisten Mahmelek'in gözleri kastedilmiştir.

1023 — MÜT'A

Müt'a yahud Menfe'a, Endülüs Tarihi olan Nefhu't-Tayyib'de hikâye edildiği üzere meşhur şarkıcı Zeryab'ın kendi terbiye ettiği şarkıcı bir cariyesidir. Cemali parlak, şiir ve inşâ'da akranından üstün bir kız idi.

Bir gün III. Abdurrahman'ın huzurunda şarkıcılık ve sakîlik etmekte iken onun beğenme nazarlarına mazhar olduğunu anlayarak ona rağbet ve mutavaat işaretleri göstermeğe başlayınca Abdurrahman, edeb ve tesettür üzere olması gereğini imâ etmiş, o da hemen şu beyitleri söylemeye ve âşıklar demi ile iştiyak nağmeleri terennüm etmeye başlamıştır :

يا من يغطى هواه من ذا يغطى النهارا
قد كنت املك قلبى حتى علقت فطارا
يا ويلتى أتراه لى كان او مستعارا
يا بأبى قرشى خلعت فيه العذارا

---

(7) Amkâk son derece güzel şiirleri olan bir şairdir. Yusuf ile Züleyha kıssasını iki kafiyeli olmak üzere nazmedip onun sözlerini Reşîduddin Vatvat Hadâiku's-Sihr adlı kitabında delil olarak kullanmıştır.

Yani :

«Ey arzu ve sevgisini gizlemeye çalışan zat; gündüzü kim örtebilir? Ben bir vakit kalbime malîk idim. Vakta ki aşk ve kara sevdaya kapıldım, kalbim benim elimden uçtu gitti. Bilemem ki zaten benim mi yoksa bende âriyet miydi. Ey Kavim ve aşiret! Babam fedadır o Kureyş nesebli zâta ki, ben onun aşk ve muhabbeti konusunda haddi aştım. Azgın nefis atının gemini elden kaçırdım; o hususta kimseyi dinlemek benim kârım değildir.

1024 — MÜTEMENNİYE

Ashab devrinde Medine-i Münevvere'de yaşamış bir kadındır. Asıl adı bilinemeyip mücerred aşağıdaki beyitlerinde olan temennîsinden dolayı Mütemenniye diye şöhret bulmuş ve hakkında :

أصبّ من المتمنية

darb-ı meseli söylenmiştir. Beyitleri şunlardır :

هل من سبيل الى خمر فأشربها أم من سبيل الى نصر بن حجاج
الى فتى ماجد الاعراق مقبل سهل المحيا كريم غير ملجاج
تنميه أعراق صدق حين تنسبه أخى وفاء عن المكروب فراج

Bu beyitleri Mütemenniye bir gece Hz. Ömer Medine-i Münevvere sokaklarında kol gezerken yüksek sesle okuyarak mealinde Nasr b. Haccâc'a senâda bulunarak: «Ya içki içip mest olmayı, ya da ona kavuşmayı» temennî etmekteydi. Hz. Ömer O'nun bu şarkı ve temennîlerini işiterek :

—«Bu temennîde bulunan kadın kimdir?»

diye sorup Nasr b. Haccâc dediği adamın kim olduğunu merak eder. Ertesi sabah Nasr'ı buldurur. Bakar ki son derece güzel yüzlü bir yiğit; onun güzelliğini değiştirmek ve iffetli kadınları onun fitnesinden kurtarmak için başını tıraş ederek salıverir.

O gece yine dolaşırken duydu ki önceki temennîlerde bulunan kadın :

حلقوا رأسه ليكسوه قبحًا غيرة منهم عليه و شحًا
كان بدرًا يقل ليلاً بهيمًا كشفوا ليله و أبقوه صبحًا

diye Nasr b. Haccâc'ın başı tıraş olunmazdan evvel yüzü karanlık gece hükmünde olan saçları içinde ayın ondördü gibi iken tıraştan sonra sabah ışıklarına döndüğünü söylemektedir. Ertesi gün hemen Nasr'ı huzuruna celp ile :

—«Müslüman kadınlar evlerde senin vuslatını temenni ediyorlar. Bu halde sen benimle bir beldede ikamet edemezsin. Fitneden korunmak için senin buradan uzaklaştırılman lâzımdır.»
deyip onu Basra'ya sürmüştür.

Bu olay Medine-i Münevvere'de şayi olunca kadının adı sevgi ve aşk demek olan sahâbet ile yâd olunarak hakkında :

أصبّ من المتمنية (8)

diye darb-ı mesel söylenmiştir.

Bazıları bu kadının Fâri'a, ya da Feria binti Hemmâm olduğuna inanırlar.

Tezyînu'l-Esvak'ta (9) yazılı olduğu üzere Mütemenniye, Nasr b. Haccâc'ın sürülmesi üzerine korkuya düşerek aşağıdaki beyitleriyle Hz. Ömer'den af ve merhamet dilemiş ve iffetli olduğunu arzetmiştir :

قل للامام الذى تخشى بوادره ما لى و للخمر أو نصر بن حجاج
انى غنيت أباحفص بغيرهما شربا لحليب وطرف غيره ساج
ان الهوى زمّه التقوى فقيّده حتى أقرّ بالجام و أسراج
أمنيّة لم أطر فيها بطائرة والناس مزهالك فيها ومزناج
لا تجعل الظنّ حقًا أو تبيّنه ان السبيل سبيل الخائف الراجى

Hz. Ömer daha önce Mütemenniye'nin durumunu araştırıp onun iffetini anlamış olduğundan bu beyitleri üzerine :

—«Senin hakkında bana hüsnü şehâdette bulunulmuştur. Evinde emin ol, otur.»
diye haber göndermiştir.

---

(8) «Mütemenniye'den daha fazla âşık» demektir.
(9) 2. cild sayfa 29'da.

B.Ç.

ISTITRAD

Bir gece de Hz. Ömer yine Medine-i Münevvere sokaklarını dolaşmakta olduğu sırada bir kadının evinden :

تطاول هذا الليل واسود جانبه وليس الى جنبي خليل ألاعبه
فوالله لولا خشية الله والحيا لحركت من هذا السرير جوانبه

diye şarkı söylediğini işitmişti. Şiirin meali; kocasızlıktan şikâyeti havi olduğundan Hz. Ömer :

—«Bu kadının kocası ne olmuş?»

diye sordu. Seferde olduğunu haber verdiklerinde tecrübeli ve dikkatli olan kadınlardan bir kaçını celbedip onlardan kadın kısmının kocasızlığa ne kadar müddet sabredebileceğini sorarak dört aydan ziyade tahammülleri olamıyacağını anlamasıyla seferde olan müslüman askerlerin her dört ayda bir değiştirilmesinin usul edinilmesine dair etrafa emirler yazdırmıştır.

1025 — MÜTEYYÎM el-HÂŞİMİYYE

Basra'da doğmuş Abbasî devri şarkıcılarından biridir. Ali b. Hişam'ın cariyesi idi. Ona ümmü veled olmuştur. Musikîyi meşhur üstad İshak el-Musılî ([10]) den ve onun babası İbrahim'den aldı. Durumu hakkında geniş bilgi Eğânî'nin 7. cildindedir. Kendinin şiir ve fesahati, irtical-i tabîat ve bedaheti de vardı.

İbn Zâfir'in kitabında nakledildiğine göre Me'mun Halife bir gün Müteyyîm'e :

تعالى تكون الكتب بيني وبينكم ملاحظة نؤمي بها و نشير
فعندي من الكتب المشومة حيرة وعندي من سؤم الرسول أمور

kıt'asını okuyarak buna münasip bir kıt'a söylemesini isteyince Müteyyîm derhal ve irticalen şu kıt'asını söyledi :

جعلت كتابي عبرة مستهلة ففي الخد من ماء الجفون سطور
ورسلي لحاجاتي وهن كثيرة اليك اشارات بها و زفير

Me'mun'un okuduğu kıt'a :

«Gel seninle aramızda vukubulacak mektuplaşma bir takım işaretleşmelerden ibaret olsun. Zira arada olan vasıta ve mektupların uğursuzluğu bana hayret vermiş ve başıma işler açmıştır.»

mealinde olup Müteyyîm'in söylediği kıt'a da :

---

(10) el-Mevsılî şeklinde de okunur.

«Benim mektubum gözlerimden akan yaşlardır ki gül yanağım üzerinde birer satır mesabesinde olarak yol yol akmaktadır. Haddi hududu olmıyan hacetlerimin arz ve tebliğine vasıta olarak elçilerim de gözlerimle edeceğim imâlardan ve aşk âhını içermek üzere zahir olarak teneffüslerden ibaret olacaktır.»
demektir.

«Hâşimiyye» ismi münasebetiyle hatıra geldiği üzere Abbasî Devri başlarında, yukarda Mâride isminde «Müsemmen» ve «Semânî» lâkablarıyla beyan olunan Muhammed el-Mu'tasım b. Harun el-Abbasî zamanında Rum kâfirine esir düşen Hâşimiyye bir kadının «Yetiş ey Mu'tasım!» diye vaki olan bir feryadı, içlerinde olup da kurtulup gelen bir mü'min tarafından haber verildiğinde Muhammed el-Mu'tasım'ın elinde bir kâse şerbet varmış. «Bu kadını kurtarıp kâfirlerden intikam almadıkça bu şerbet bana haram olsun.» diyerek kâseyi sâkîye geri verip hemen o saat kalkarak asker toplamış, Rum memleketine yürüyerek o vakit Rumların en mutenâ beldeleri olan Amuriyye (11) üzerine vararak bu kadını kurtardıktan sonra memleketi yakıp yıkmıştır.

Mu'tasım'ın bu kaleyi muhasarası bir müddet uzayınca müneccimler: «İncirler bitip üzümler olmadıkça kale fetholunamıyacak.» demiş olmalarına rağmen merdâne ve kahramanca himmetler sayesinde kale müneccimlerin söyledikleri vakitten önce fetholunmuştur.

Padişahı tebrik sadedinde söylenen ve :

السيف أصدق أنباء من الكتب في حده الحد بين الجد واللعب
بيض الصفائح لا سود الصحائف في متونهن جلاء الشك والريب

matla' beyitleriyle başlayan kasîde işte bu münasebetle ve o zaman söylenmiş ve şu beyitlerle de müneccimlere ta'rizde bulunulmuştur :

والعلم في شهب الأرماح لامعة بين الخميسين لا في السبعة الشهب
وخوفوا الناس من دهياء داهية اذا بدا الكوكب الغربي ذو الذنب
تخرصًا وأحاديثًا ملفقة ليست بنبع اذا عدّت ولا غرب
تسعون ألفًا كآساد الشرى نضجت جلودهم قبل نضج التين والعنب

Kasîde'nin beyitlerinden :

لبيت صوتا زبطريًا هرقت له كأس الكرى ورضابا لخرد العرب

beyti, Mu'tasım'ın, zikredilen Hâşimî kadının feryad ve imdat isteğine icabet ettiğini hikâye etmekte olarak kendisine hitab olup :

(11) Amûriye İçel vilâyetine bağlı Anamur şehridir. Bunu Ankara ile tefsir edenler hata etmişlerdir. Sahâifu'l-Ahbâr'ın 2. cildi, 131. sayfasında buna dair malûmat vardır.

من عهد اسكندر أو قبل ذلك فقد شابت نواصي الليالي وهي لم تشب
بكر فما افترعتها كف حادثة ولا ترقت اليها همة النوب

beyitleri de kalenin eskiliğiyle beraber sağlamlığını ve o zamana kadar zapt ve ele geçirilemediğini, zamanın taarruzlarından masun kalmış olduğunu bildirmektedir.

Kasîde Ebu Temmâm'ındır.

1026 — MAHBÛBE

Abbasî halifelerinden Mütevekkil Halife'ye Ali b. Tahir adlı ordu kumandanı tarafından hediye edilmiş olan şair bir cariyedir.

Aşağıdaki beyitleri nazmedip söyleyen son derece güzel, hünerli ve kâmil huylu, gerçekten gönül dinlendiren şirin dilli bir cariye idi.

أدور في القصر لا أرى أحداً أشكوا اليه ولا يكلمني
كأنني قد أتيت معصيةً ليس لها توبة تخلصني
فهل شفيع لنا الى ملك قد زارني في الكرى وصالحني

حتى اذا ما الصباح لاح لنا
عاد الى هجره وصار مني

Bu beyitleri Mahbûbe bir müddet Halife Mütevekkil'in gazabına uğrayarak yakınlık ve iltifatından uzak, sarayın bir tarafından terkedilmiş olarak kaldığı sırada görmüş olduğu bir rüya üzerine söylemiştir. Rüyasında Halife'nin rızasına tekrar kavuşmuş olarak onunla barıştığını görmüş imiş. O gece aynı rüyayı Halife de görmüş ve ertesi sabah bu beyitleri sazla söylerken işitmiş olduğundan kendini tutamayıp yanına girmiş ve olayı ona söyletmiş. Olay kendi rüya ve hülyasına tevafuk edince de tabii barışmıştır.

Beyitlerin meali şöyledir :

«Yüce köşkte ve padişah sarayında döner dolaşırım. Kimseyi göremem ki şikâyet edip mazlum halimi anlatayım. Kimse de benimle lâkırdı etmez. Sanki ben tevbesi kabul edilmeyecek bir isyanda bulunmuşum. Acaba benim için zât-ı mülûkâneye bir şefaatçi yok mudur ki, kendisi rüyamda gelip bana sulh üzre muamele ettiği halde sabah olduğunda dargınlığına dönüp beni yine terk eylemiştir.»

1027 — MAHFİ BEGÜM

Zeybu'n-Nisa'dır. İranlı ve sözünü süsleyen bir şair kadın olup aşağıdaki beyitleri Harâbât'da görülerek buraya alınmıştır :

بیگانه وار میگذری از دیار چشم ای نور دیده حب وطن در دل تو نیست

بهر یك قطرهٔ آبی جگرت بشکافند ای صدف تشنه بمیرو سوی نیسان منگر (12)

نهال سرکش و گل بیوفا و لاله دورنگ درین چمن بچه امید اشیان بندم

1028 — MERACİL

Abbasî halifesi Me'mun'un annesi olup Harun Reşid'in cariyelerinden idi. Aslı itibariyle Horasan'da 150/767 tarihinde fitne çıkaran Estadesis adlı mecusî bir babanın kızıdır. Babası Halife Mansur'un Horasan valilerine mağlup olarak esir alındığında kızı da beraberinde getirilmişti. Sonradan Harun Reşid'in odalık cariyesi olarak onun sulbünden Me'mun'a hamile kalmış; doğumdan sonra henüz nifas müddeti içinde iken vefat etmiştir.

Uyûnu't-Tevarîh sahibi ve sair eserlerden naklen Kemaleddin Demîri Hayâtu'l-Hayvan adlı eserinde Halife Muhammed Emîn'in hal tercemesinde şöyle diyor :

Halife Me'mun bir gün Muhammed Emin'in annesi Ümmü Cafer Zübeyde'nin dudaklarını kımıldatmakta olduğunu görecek :

—«Oğlunu öldürüp mülkünü aldığım için bana beddûa mı ediyorsun?» diye sorunca Zübeyde yemin ile :

—«Hayır ey mü'minlerin emîri.»

dediyse de Me'mun teşvik edip zorlayarak mırıldandığı ne ise söylemesinde ısrar etmesi üzerine Zübeyde :

—«Bir şeye teşvik edip ısrar ederek inatlaşmanın uğursuzluk ve kötülüğünü düşünüp kendi kendime onu levmediyordum. Çünkü :

Bir gün cennetmekân Harun Reşid ile satranç oynayıp mağlûp olduğumda bana soyunup saray içinde dolaşmamı emretti. Ben her ne kadar affını istediysem de o bu işe girişti ve zaruri olarak elbiselerimden soyunarak dolaştım. Fakat kendisine kin bağladım. Tekrar oyuna başlayıp bu sefer ben galip gelince mutfağa gidip en çirkin halayık hangisi ise ona yaklaşmasını istedim. Her ne kadar bu teklifi terketmemi rica edip mukabilinde bana Irak ve Mısır'ın gelirlerini verecek olduysa da, ben ısrar edip elinden tutarak mutfağa götürdüm. İçlerinde senin annen meracil'den da-

---

(12) Göz diyarından bîgâne gibi geçiyorsun. Ey gözümün nûru senin gönlünde vatan sevgisi yok mu?

«Bir damla suya seni muhtaç bıraksalar da ey susuz kalmış sadef öl de nisan yağmuruna dönüp bakma

Selvi isyankâr, gül vefasız, lâle iki renkli bu bahçeye nasıl ümit bağlıyayım.» anlamındadır.

B.Ç.

ha çirkin ve murdarını göremediğimden onunla yatmasını teklif ve emrettim. O da mecburen onunla yatınca işte sen hasıl oldun.

İşte ısrar ve inatlaşma sebebiyle ben kendi oğlumun öldürülmesine ve saltanatının zevaline sebep olmuş oldum.»
diye cevap verince Halife Me'mun Zübeyde'nin bu cevabı üzerine bu sözleri ondan, kendi ısrar ve teşvikine binaen işitmiş olduğunu imâ ve onu tasdik sadedinde :

—«Allah ısrarda bulunanlara lânet etsin.»
diyerek dönüp gitmişti.

1029 — MERD HATUN

A'yân-ı asr-ı Safedî'de zikrolunduğuna göre 526/1131-1132 tarihinde Şam Eyaleti Dımaşk emirliğinde iken vefat eden Tâcu'l-Mülük ün zevcesi ve ölümünden sonra yerine Dımaşk emîri olan oğulları Şemsu'l-Mülük İsmail ile Şihabeddin Mahmud'un anneleri olan mütehakkim bir kadındır.

Oğlu İsmail'i, ahaliye fazla zulmettiği ya da kendi özel bir maksadı için bir takım kimselerle ittifak ederek öldürtmüştür.

O aralık Hıms'ı istilâ eden İmadeddin Zengi, Şam'ı da ele geçirmek tamahı ile kendisiyle evlenmiş ise de emeline nâil olamadığından sonradan ondan yüz çevirmiştir.

Merd Hatun Zahîr-i Dımaşk'ta Vâdi'ş-Şakrâ'ya bakan bir medrese yaptırmıştır.

1030 — MERZÜBAN

Manzume-i Halebî tercemesinde gösterildiği üzere Ashab-ı Kiram'dan Firuz Deylemî Hazretlerinin amca kızı ve Peygamberlik iddiası ile ortaya çıkan araplardan Esved-i Ansî'nin zorla evlendiği kadındır. Kitabımızın baş taraflarında Azad ismiyle geçmiş ve beyan olunmuştu.

Merzüban kelimesi ile ilgili gerekli bilgi de yine birinci cildde 301. sayfada geçmişti.

1031 — MERVANİYYE

Araplarda bu isim ile tanınan şarkıcı bir kadındır. Mervaniyye tabiri, Eğanî'nin belirttiğine göre Mervan b. el-Hakem ailesinden demek olmayıp Mervaniyye Hüseyin b. Abdullah b. Abbas'ın zevcesidir. Ayn harfinde zikrettiğimiz Uleyye binti'l-Mehd"nin annesi olan Meknûne cariyelerinden idi.

ISTITRAD

Eğanî'nin bu tashihi münasebetiyle hatırımıza gelen benzer bir hususa işaret edelim :

Şair Ahtal'in Yezid b. Mühelleb hakkında söylediği :

اباخالد بادت خلسان بعدكم وقال ذووالحاجات أين يزيد
ولا مطرالمروان بعدك قطرة ولا اخضر بالمروين بعدك عود
فما لسرير الملك بعدك بهجة ولا لجواد بعد جودك جود

sözündeki (Mervan : İki Merv)den de Mervü Şahcân ve Mervü'r-Rûz adlı şehirler kastedilmektedir. İkisi de Horasan'ın meşhur şehirlerindendi.

Ahtal bu beyitleri Yezid b. Mühelleb'e, Haccâc'ın hapsinde iken arzedip onun ihsanına nâil olmuştur.

Adıgeçen Yezid'i Haccâc Horasan emirliğinden azlettikten sonra memleketin hasılatını gizledin diye hergün işkence ederdi. Bir gün Yezid hiç olmazsa bir günlük işkenceden kurtulabilmek üzere rüşvet vermeyi tasarlayıp 100 bin dirhem tedarik edip hazırlamıştı. Ancak şair Ahtal o gün gelip yukardaki beyitleri arzedip kendisine okuyunca, bu parayı ona vererek o günki işkenceye de sabretmeye karar vermişti. Onun bu hali Haccac'ın insafına sebep olarak salıverilmesini sağlamıştır.

Mervaniyye Devletinde Mühelleb ailesi, Abbasi Devletindeki Bermekiler ailesi gibi cömertlikte meşhur idiler. Nitekim haklarında şöyle denilmiştir :

نزلت على آل المهلب شاتيًا بعيدًا عزالأوطان فى زمزالمحل
فمازلت فى احسانهم وافتقادهم وانعامهم حتى ظننتهم أهلى (13)

1032 — MERYEM binti İMRAN
(İmran'ın kızı Meryem)

İsrail Oğulları reislerinden olan İmran b. Mâsân'ın Hanne binti Fâkuz'un rahminden doğan kızı olup Hz. İsa (A.S.)'nın annesi olan Meryem'dir. Betül ve Azrâ sıfatlarıyla bundan önce de işaret edilmiştir.

Âlem kadınları içinde ismiyle Kur'an'da zikrolunma şerefi kendilerine mahsus olup mukaddes zâtı Kur'an-ı Mecîd'de :

ومريم ابنة عمران التى احصنت فرجها فنفخنا فيه من روحنا وصدقت بكلمات ربها وكتبه وكانت من القانتين . (14)

(13) «Kışlamak üzere Mühelleb Ailesine misafir oldum. Hem vatanımdan uzaktım, hem de kuraklık vardı. Bana o kadar ihsanda bulundular ki onları kendi ailem sandım.» demektir.

(14) Tahrim Suresi, âyet : 12

âyet-i kerîmesi ile, Masum ve yüce kadri de :

فتقبّلها ربّها بقبول حسن وانبتها نباتاً حسنًا . (15)

âyet-i kerîmesiyle tebcil ve tarif buyurulmuştur.

Şanının yüceliğini ifade eden bir hayli hadîs-i şerif de vardır.

İsrail Oğulları kadınları içinde bir Meryem binti İmran daha vardır ki, Hz. Musâ'nın babası olan İmran b. Yashur'un kızı olarak Hz. Musâ (A.S.) ve Harun (A.S.)'un hemşireleri ve onların büyüğüdür.

وقالت لأخته قصية (16)

âyetindeki (Uht: kızkardeş) kelimesi onunla tefsir edilmiştir. (17)

Hz. İsâ'nın annesi olan Meryem el-Betül'ün doğumu zamanında babası ölmüş olduğundan ona Meryem ismini annesi Hanne vermiştir. Onların dilinde Meryem, Hadîmetullah ya da Emetullah (18) mânâsınadır. Beytu'l-Makdîs (19) hizmetine nezredilmiş olduğu için bu isimle isimlendirilmiş olması münasip düşmüştür.

Arapçada Meryem diye iffetli ve eteği temiz olmakla beraber erkeklerle konuşmak ve sohbetten kaçmayan kadına derler. Ebu Hızâm adlı Arap şaîri bilmece tarzındaki :

زير زور عن القداريف نور لايلاحين ان لصوزا لغسوسا

beyti işte bu halde olan kadınları vasfetmek üzere söylemiştir ki, meali şöyledir :

«Ol kadınlar gelip kendileri ile görüşen erkeklerle gerçi sohbet ve ünsiyyetten haz alırlar. Lâkin iffet ve ismet ehli oldukları için ayıp ve noksandan kaçınır, nefret ederler. Bu yönüyle pespâye ve ahlâksız olan güruha muhabbet ve dostluk ızhar ederlerse de samimi değil yapmacıktır.» (Zir) kelimesinden burada erkeklerle beraber oturmaktan hazzeden kadın mânâ-

---

(15) Âlu İmran Suresi, âyet : 37

(16) Kasas Suresi, âyet : 11

(17) Kudüs'te olup müslümanların ilk kıblesidir.

(18) İbranice olan Meryem kelimesi «Allah'ın hizmetçisi ya da Allah'ın cariyesi demektir.

(19) İki imran arasında 1800 sene vardır. (Zemahşeri'nin Al-i İmran Süresinde vermiş olduğu bilgiden)

B.Ç.

sı kastedilmektedir. (Zevr) kelimesi ise ziyaretçi anlamına olan (Zaîr) kelimesinin çoğuludur. (Nur) kelimesi (nüvûr) kelimesinin muhaffefidir. Suizan ve töhmete sebep olan yerlerden son derece kaçınan kadın mânâsına gelen (Neûr) ve (Nüvâr) kelimelerinin çoğuludur. (Kadârif) ayıp ve noksanlık mânâsına olan (Kadrûf) kelimesinin çoğuludur. (Lâyülâhayne) kelimesi, şevk ve sadakat mânâsına olan mastardan iştikak etmiş olumsuz fiil-i muzaridir. Lesavne) kelimesi de sevgi ve dostluk demek olan (Lesave) fiilinden fiil-i mazîdir. (Gusûs) kelimesi alçak, ahlâksız demek olan Guss'un çoğuludur (Kamus'tan).

1033 — MERYEM el-BASRÎYYE
(Basra'lı Meryem)

Eski Basra ahalisinden ve Nefehât'da zikredilen evliya kadınlardandır. Râbia el-Adeviyye ile çağdaş olup onunla beraber bulunmuş ve ona hizmet etmiştir. Daima Allah sevgisi konusunda konuşur ve çok kere Allah aşkı kendisine galebe çalarak kendini kaybederdi.

Vefatı da o şekilde olmuştur. Allah sevgisi üzerine olan bir konuşmada daldığı cezbe hali ile can kuşu evc-i a'lâya uçarak Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

1034 — MERYEM binti EBİ YAKUB
(Ebû Yakub'un kızı Meryem)

Ebû Yakub el-Feyzûlî'nin kızı Meryem Endülüs'lü edîb bir hanımdır. İşbilye'de oturur, şiir ve inşa sanatını öğretme sadedinde istidatlı olanlara ders halkası tertib eder ve kendi ayarı talebeler yetiştirirdi. Diyanet ve fazileti yönünden hatırı sayılır ilim ve edeb sahibi bir kadın idi.

İşbilye'de 400/1009-1010 tarihinden sonra şöhret bulmuş; fazilet ve takvâsı şu kıt'a ile anlatılmıştır :

يا فذة الظرف فى هذا الزمان ويا وحيدة العصر فى الاخلاص فى العمل
اشبهت مريمًا العذراء فى ورع وفقت خنساء فى الأشعار والمثل (*)

Beyitlerin mealinde «kendisinin tabiatının zarafeti ve halinin salâhı yönleriyle zamanının yeğânesi olduğu hitabıyla zühd ve takvâda hz. Meryem'e benzer, şiir ve inşâda ise şair Hansâ'dan daha üstün olduğu.» beyan edilmiştir.

(20) Meryem'e teşbih hususunda bu kıt'anın hilâfına olarak ilerde gelecek olan Muhce el-Kurtubiyye başlığı altında zikredilen kıt'a da mülâhaza olunmalıdır.

Meryem'in aşağıdaki kıt'ası kendinin 77 yaşında olduğu söylemektedir:

وما يرتجى من بنت سبعين حجة وسبع كنسج العنكبوت المهلهل
تدب دبيبا للطفل تسعى الى العصا وتمشي بها مشي الأسير المكبل

(Hicce) kelimesi sene mânâsınadır. Uzun ömürlü olma nîmetine mazhar olmuş imiş.

1035 — MERYEM binti AHMED
(Ahmed'in kızı Meryem)

Ahmed b. Ebi Bekir b. İbrahim b. Ahmed ed-Dimaşki'nin kızı olan Meryem Şam ahalisinden, 600/1203-1204 yılı ortalarında yaşamış ilim ve fazilet sahibi mübarek bir kadındır.

Asrının fakihlerinden Muhammed b. Abdülmelik b. Osman el-Makdisi cenablarının dersinde hazır bulunmuş; İmam Kâşgiri. İbnu'l-Kubeytî ve daha bir takım ileri gelen âlimlerden icazet almıştır.

Salâhaddin Safedî'nin açıkladığına göre kendisi muhaddis Muhibbüddin Abdullah el-Makdisî'nin kızkardeşi ve Şeyh Muhammed b. Ebi Huhammed el-Attâr'ın hanımıdır.

İlmü'd-Din el-Berzâli - ki Salâhaddin'in hocasıdır- Ebû Arûbe el-Harrâni'nin el-Fevâid'ini bu Meryem'den okumuştur.

Doğumu 635/1237-1238 yılında vefatı da 699/1300 yılı Cemaziyel evvel ayının 13.ündedir.

1036 — MERYEM binti'l KELÛTÂTİ (21)

Muhaddis Şihabeddin Ahmed b. Osman b. Muhammed b. Abdullah (el-Kelûtâtî ?)'nin kızı Ümmü'l-Fadl Meryem İmam-ı Suyûtî'nin hocalarından muhaddis bir hanımdır. 826/1423 zilkadesinde doğmuş ve babasından okumuştur.

Meryem, İbn Esir'in yazdığına göre sahabeden iki hanımın da isimleridir. (1)

Celâleyn Tefsiri'nin işaret ettiğine göre Hz. Yusuf'un kabrine delâlet eden İsrail Oğullarından olan ihtiyar kadının da ismi Meryem idi. Nitekim (Ayn) harfinde beyan etmiştik.

1037 — MERYEM el-MECDELİYYE

İsrail Oğullarından bir kadın olup İncillerde Hz. İsa' (A.S.)'nın göğe urûc etmesi hadisesinde ismi geçmektedir.

(21) مريم بنت الكلوتاتى

1038 — MÜZNE binti MERVAN
(Mervan'ın kızı Müzne)

Emevî halifesi Mervan b. Muhammed'in kızı olarak Emevî hanedanından bir kadındır. Cevahir-i Multekata'da hakkında şöyle bir hikâye mevcuttur :

Ebû Musa el-Fadl : babamdan işittim; babam da Zeyneb binti Süleyman b. Ali Abdullah b. Abbas'dan işitmiş; Zeyneb demiş ki :

Ben bir gün Halife Mehdi'nin ümmü veled cariyesi Hayzûran'ın yanında idim. - ki Halife Hadi ve Harun Reşid'in anneleridir. - Benimle ne zaman beraber olsa kendisi geride, aşağıda oturur, beni de Halife Mehdi'nin oturduğu yerde oturturdu. Biz bu şekilde oturup sohbet ederken Hayzüran'ın cariyelerinden birisi içeriye girip :

—«Allah hanımımı aziz kılsın. Kapıda güzel bir kadın var. Üzerinde riyaset alâmeti görünüyor. Şu kadar ki gayet kötü giyinmiş ve hali perişandır. Sizinle görüşmek istiyor. Ne emredersiniz?» deyince Hayzüran bana bakıp :

—«Ne emredersiniz?»
dedi.

—«Ne mani var Gelsin görelim. Belki ondan bize bir fayda ve sevap olur.»

dedim. İzin verilip içeriye gayet güzel bir kadın girdi ve kapının bir tarafında durdu. Bize selâm verip :

—«Ben Müzne binti Mervan b. Muhammed el-Emevî'yim.»
dedi.

Bunu işittiğimde ben dayanmıştım. Hemen iki dizim üzerine gelip :

—«Sen Müzne misin? Allah kahretsin, Allah sana selâm vermesin (Allah'ın selâmı senin üzerine olmasın). Âlemlerin Rabbine hamd olsun ki, senden nimeti izale edip seni insanlar arasında hor ve hakir kıldı.

Ey Allah düşmanı hatırına geliyor mu ki, Abbas Oğulları'nın kadınları sana gelip İbrahim b. Muhammed'in defni hususunda babana şefâat etmeni senden rica ettiklerinde onların üzerine hücum edip nasıl haşin bir kelâm ve ağır bir söz ile muamele etmiş idin. Onların senin yanından ne halde çıktıkları malûmunuzdur.»
dedim.

Müzne benim bu sözümü işitince kahkaha ile güldü. Vallâhi ben onun

gülerken dişlerinin güzelliğini ve sesinin yüksekliğini halâ unutmadım. Sonra bana :

—«Ey amcamın kızcağızı; seni benim hakkımda olan ilâhî işlerden hangisi şaşırtıyor ki bana bu şekilde muamele ediyorsun? Vallâhi senin dediğin tavrı Abbas Oğulları kadınlarına karşı ben takınmıştım. Lâkin şimdi Hak Teâlâ Hazretleri beni zelîl, çıplak ve aç olduğum halde sana teslim edip gösterdi. Seni benim üzerime musallat kılan takdîr-i ilâhiye karşı senin yaptığın şükür ve hamd bu mudur? Selâm size.»
deyip oradan dışarı çıkıp gitti.

Zeyneb diyor ki :

Baktım ki Hayzuran aşırı şefkatinden dolayı ağlıyor. Müzne'ye arkasından nida edip :

—«Sen benim iznim ile buraya girdin. Mutlaka yine benim iznimle çıkarsın.»

deyip çariyelere :

—«Onu çeviriniz.»
diye emretti.

Kadını çevirdiler, yanımıza gelirken :

—«Vallâhi beni buraya zaruret sevketti.»
diyordu.

Huzeyran yerinden kalkıp onu kucaklamak istediğinde bundan imtinâ edip :

—«Ben bu halimle seninle kucaklaşmaya lâyık değilim.»
dedi.

Hayzuran cariyelere emredip çarçabuk hamama götürdüler, bir güzel temizleyip Hayzuran'ın en güzel elbiselerinden giydirdiler. Yanlarına getirildiğinde Hayzuran yerinden kalkıp onu oturttu. Yemek getirtip kendi eliyle ağzına lokmalar sundu ve ona sarayın harem kısmında en güzel odalardan birini tahsis edip hizmetine cariyeler tayin eyledi. Bu kadın vaktiyle iyi gün görmüştür, harçlıksız edemez deyip 500 bin dirhem de cep harçlığı gönderdi.

Halife Mehdi hareme girdiğinde Hayzuran huzuruna varıp olanları olduğu gibi anlattı. Zeyneb'in Müzne'ye verdiği cevabı ve onun sözlerini ona nakledince Mehdi Zeyneb'e hiddetlenip :

—«Eğer senin benim yanımda hürmetin olmamış olsaydı. bundan sonra seninle konuşmamak üzere şimdi yemin ederdim.»
deyince Hayzuran :

—«Ey Mü'minlerin Emiri. Müzne'nin kalbi hoş oldu. Ben ona ikram edip şöyle şöyle yaptım.»
dedi. Bunun üzerine Mehdi memnun olup yanında bulunan hizmetçiye :

—«Git, benden Müzne'ye selâm et. Ben ömrüm müddetince onun buraya teşrifine sevindiğim kadar başka hiç bir şeye sevinmedim. Her ne arzusu olursa bize söylesin. Eğer utanç gelmeyeceğini bilsem olduğu yere kendim varırdım.»
dedi.

Hizmetçi Halife'nin selâmını ve emrini Müzne'ye ulaştırınca, Müzne kendisi bulunduğu yerde kalkıp Mehdi'nin yanına geldi, selâm verdi ve :

—«Ey Mü'minlerin Emiri, senden sıkılmam. Zira kendimi sizin cariyelerinizden saymışımdır.»
deyince Halife :

—«Hayır. vallâhi cariye sırasında değilsin. Bilâkis benim amcamın kızısın. Benim yanımda kendi evlâdımdan daha mutebersin.» dedi.

Müzne ömrünün sonuna kadar müreffeh ve ikram olunan tarzda Halife Mehdî'nin hareminde kaldı.

1039 — MÜSNİDETU'Ş-ŞAM

Hal tercemesi daha önce geçen Emetü'l-Aziz binti'l-Muhaddis Necmeddin'dir. Muhaddis Zeyneb binti İsmail'den hadîs almış ve Şam'da hadis isnadı konusunda yegâne olmuştur. (Teferrüd etmiştir.)
Müsnidetu'ş-Şam lâkabı bundan dolayı onun hakkında övünülecek bir lâkabıdır.

1040 — MESÂBİH

Nefhu't-Tayyib'de zikredildiği üzere Ebû Hafs Ömer b. (Kulheyl ?) [22] el-Kâtib'in cariyesi olup hem kendisi güzeldi, hem de güzel sesi vardı. Musıkiyi meşhur şarkıcı Zeryab'dan almıştır. Efendisi olan Ömer onu son derece koruduğundan sesini kimseye işittirmek istemezdi. Ikdü'l-Ferid kitabının müellifi olan İbn Abdi Rabbih Ömer'e bundan dolayı şu beyitleriyle ta'rîzde bulunuyor :

يامن يضنّ بصوت الطائر الغرد ما كنت أحسب هذا الضنّ من أحد
لو أنا سماع أهل الأرض قاطبة أصغتا لى الصوت لم ينقص ولم يزد (...)

(22) أبو حفص عمر بن قلهيل الكاتب

1041 — MISIRLI HANIM

Halil Hamid Paşa'nın oğlu Arif Bey merhumun kızı Fatıma Zehrâ hanımdır. Mısır'a gelin gittiği için orada «Gelin Hanım» diye bilinip sonradan İstanbul'a dönüp Sultanlara lâyık bir tavırla şöhret kazanması üzerine «Mısırlı Hanım» diye tanınmıştır.

Dedesi Halil Paşa I. Sultan Abdülhamid'in vezirlerinden olup Sünbülzâde'nin Tuhfe'sinin dibacesinde :

Mahlas-ı pâki gibi hulkî hamid,
Necm-i mes'udu gibi zatı saîd.

Yani hem-nâm-ı Halilurrahman
Ki odur mazhar-ı adl ü ihsan.

diye övdüğü sadrazam Halil Hamid Paşa'dır. Babası Arif Bey de yine Sünbülzâde'nin Halil Hamid Paşa'nın oğulları hakkında :

Biridir Ârif-i bi misl ü nazir

demiş olduğu Ârif Bey'dir. Dördüncü defa getirildiği Rumeli kazaskeri iken vefat etmiştir.

Arif Bey Mısır mollası bulunduğu sıralarda kızı Fâtıma Zehra Hanımı, Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İsmail Paşa ile birlikte oynamış olduklarından Mehmed Ali Paşa kendisini lâyıkıyla biliyordu. Sonradan İstanbul'a haber gönderip Fatıma Zehrâ Hanım'ı oğlu İsmail Paşa ile evlendirmek üzere istedi. Ve bu isteği kabul edilerek Mısır'a gelin gitti. İsmail Paşa'nın sonradan Sudan seferi sırasında ölmesi üzerine Mehmed Ali Paşa gelinini İstanbul'a dönmek konusunda serbest bıraktı. Ancak Ondan :

—«Benim bundan sonra annem, babam sizsiniz. Bana artık ne kocanın, ne de İstanbul'un lüzumu yoktur.»

cevabını alınca memnun olup ölümüne kadar Fatma Zehrâ Hanım'ı Mısır kıraliçesi derecesinde izzet ve ikram içinde tutmuştur.

Mehmed Ali Paşa'nın vefatıyla Fatma Zehrâ Hanım İstanbul'a dönünce burada da İbrahim ve Abbas Paşalar tarafından tahsisatları daha da artırılarak verilmiş; birçok cariye takdîmi ile Sultan Abdülmecid'in de ilti-

---

(23) «Ey öten bu kuşun sesini cimrilik yaparak saklayan, bu cimriliği hiç kimseden beklemezdim. Bütün yeryüzündeki insanlar hepsi birden o sese kulak verseler ne eksilir nede çoğalırdı.» demektir.

B.Ç.

fatlarına mazhar olmuştur. Böylece Mısır'da olduğu gibi burada da hatır ve hayale gelmez çeşitli zevk ve sürûr ile ömür sürmüştür.

1042 — MUZĞA, MUHHA ve ZÜBDE

Et parçası, ilik ve köpük mânâlarına olarak üç kız kardeşin isimleridir. Üçü de evliyadan meşhur Bişr b. el-Haris el-Hafî Hazretlerinin kız kardeşidirler. Verâ ve takvâ ile tanınırlar. İçlerinde en büyükleri Muzğa olup Hz. Bişr'in de büyüğüdür. Ondan önce de vefat etmiştir. Bişr, onun vefatına son derece üzülüp çok ağlamıştır.

—«Niçin bu kadar ağlıyorsunuz?»

diye sorduklarında :

—«Bazı kitaplarda okuduğuma göre Hak Teâlâ Hazretleri ibâdette kusoru olan kulunun dostunu elinden alır imiş. Dünyada ise benim dostum bu kızkardeşim idi.»

şeklinde cevap vermiş.

1043 — MUTRİBE (24)

Âteşgede'de zikredilen kadın şairlerden olup Kâşgar asıllı İranlı bir şairdir. Tananşah'ın yakınlarından imiş. Tabiat ve fıtratındaki belâğati, Tananşah hakkında söylemiş olduğu şu mersiyesinde açıkça görülebilir :

درماتمت أی شاه سیه شد روزم بروی تو دیدگان خود بر دوزم

تیغ توکجا ست هی دریغا تا من خون ریخته أز دیده باو آموزم

1044 — MUÂZE

Evliyadan Muâze el-Adeviyye Hazretleri, Hz. Aişe'ye yetişmiş ve ondan hadis rivâyet etmiş tabiûndan bir hanımdır. Bir çok menkıbeleri vardır. Rivâyete göre 24 saat zarfında 600 rekat namaz kılarmış. Tam 40 sene müddetle başını kaldırıp semaya bakmamış, kocasının ölümünden sonra başı yastık görmemiştir.

Kocası, Tarih-i Kâmil'den (25) öğrendiğimize göre Sıla b. Eşim Ebu's-Sahbâ el-Adevî'dir. Yezid b. Ziyad'ın maiyyetinde bulunduğu Sicistan bozgununda maktûl düşmüştür.

Muâze, sahabeden üç hanımın da ismidir. Bunlardan biri Muâze el-Mâziniyye olup ashabın şairlerinden A'şâ-yı Beni Mâzin'in zevcesi idi. Kocası olan A'şâ onun hakkında :

ما سیّد الناس دیّاز العرب أشکو الیك ذربة من الذرب

(24) مطربه

(25) el-Kâmil fi't-Tarih, IV/43

كالذئبة الغبساء في ظل السرب خرجت ابغيها الطعام في رجب
فخالفتني بنزاع وحرب وقد فتنى بيز عيص مؤتشب
أخلفت العهد ولطت بالذنب وهز شر غالب لمن غلب

diyerek Rasûlullah (S.A.V.)'a onu şikâyet etmiştir. Şikâyetinin sebebi şiirden anlaşıldığına göre şöyledir :

A'şâ bir Receb ayında zahire bulmak üzere dışarı gitmişti. Kendisi dışarda iken Muâze evinden kaçarak akrabasından Mutarrif b. Neşhel adında namdar birisine sığınarak onun yanında kalmıştı.

A'şâ dönüp evini boş görünce araştırarak zevcesinin Mutarrıflı'nın yanında olduğundan haberdar olur.

Mutarrif'e varıp :

—«Ey amcamın oğlu zevcemi bana iade et.»

dediyse de Mutarrif inkâr edip :

—«Olsa da vermezdim.»

cevabını verdiğinden ve Mutarrif nüfuzlu bir zat olduğundan Hz. A'şâ ona söz tesir ettiremiyeceğini anlar ve mecburen gelip Rasûlullah (S.A.V.)'a durumu yukardaki beyitlerle anlatıp zevcesinin kaçmasından şikâyetle davâ eyledi. Şikâyetinin semeresini de gördü. Rasûlullah (S.A.V.)'ın emri ile hanımına tekrar kavuştu ve şu şiiri söyledi :

لعمرك ماجنى معاذة بالذى يغيره الواشى ولا قدم العهد
ولا سوء ما جاءت به اذ أزلها غواة رجال اذ يناجونها بعدى

(Zirbe) geçimsiz kadına derler. Çoğulunda (zireb) denir. (Gabsâ) boz renkli mânâsında (zi'be) kelimesinin sıfatıdır. (Harab) kelimesi gazap, öfke anlamındadır. Üsdü'l-Ğabe basmalarında ve arapça Hayâtu'l-Hayvân'da (ze-e-be) maddesinde yanlış olarak basılmıştır. (Lettat) kelimesi hayvan kısmının kuyruğunu bacağının arasına alması mânâsında fiil-i mâzîdir. Rasûlullah (S.A.V.) Efendimiz yukardaki beyitlerden son mısra olan

وهز شر غالب لمن غلب

mısraını bizzat söyleyerek mânâsını tasdik buyurmuşlardır ki, mânâsı : «Kadınlar galebe çaldıklarına fena galipdirler.» şeklindedir.

ISTITRAD

Sahabî olan bu A'şâ'dan başka bir de şair A'şâ el-Hemedânî vardır ki ismi Abdurrahman'dır. (1) İmam Şa'bî'nin enistesidir. Haccâc vaktinde Dey-

(26) Abdurrahman b. Abdullah b. el-Hâris el-Hemedânî, Haccâc'ın zulmen öldürdüklerindendir.

lem üzerine yapılan seferde küffâr eline esir düşmüş iken bir kadın sayesinde kurtulmuş olduğundan hakkında :

فمن كان يفديه من الأسر ماله فمدان تفديها الغداة ابورها

denilmiştir. Kurtulması şöyle olmuştur :

A'şâ, Haccâc'ın Deylem üzerine gönderdiği asker içinde bulunarak Deylemliler eline esir düşmüştü. Onu esir eden düşman beyinin kızı kendisini severek nefsini ona teslim eder. Son derece memnun olan kızın :

—«Seni buradan kurtarıp birlikte İslâm diyarına gitsek benimle evlenir misin?»

teklifini kabul eder ve kız A'şâ'yı kurtarıp bildiği ve kullanılmayan bir yoldan kaçarlar, İslâm diyarına gelirler.

Yine bu A'şâ el-Hemedânî hakkında şöyle bir olay nakledilir :

Bir gün A'şâ, İmam Şa'bî'ye bir rüyasını anlatıp :

«Ben bu gece rüyamda bir yere girdim. Orada buğday ve arpa vardı. Ben buğdaya iltifat etmeyip arpayı aldım.»

deyince Şa'bî :

—«Eğer sen bu rüyanda sadık isen Kur'an-ı Kerîm okumayı terkedip şiir söylemeye başlamışsın.»

dedi. Olaylar da gerçekten İmam Şa'bî'nin dediği ve tabiri gibi çıktı.

A'şâ Haccâc'ın zulmen öldürdüğü kimselerdendir.

1045 — MİKLÂT

Çocuğu yaşamayan kadın mânâsına olarak kadınların sıfatlarındandır.

احرّ من دمع المقلات .

darb-ı meselinde zikredilmektedir. Çocuğu yaşamayan kadınların içleri yanık olduğundan göz yaşlarının, sevinç gözyaşı gibi soğuk olmayıp bilâkis son derece hararetli olduğunu anlatmaktadır.

Cahiliye devrinde çocuğu yaşamayan kadın, şerefli , nesebi asil bir maktülün üzerine basarsa ondan sonra çocuğu yaşar inancı vardı. Nitekim şair Bişr b. Ebî Hâzim nüfuzlu, şerefli biri hakkında söylediği mersiyede :

تظل مقاليت النساء يطأنه يقلن الا يلقى على المرء مئزر

beyti ile bu mânâyı imâ etmiş: «Mersiye okuduğu zâtın şerefli olması hasebiyle çocuğu yaşamayan kadınların, çocukları belki yaşar hülyası ile gelip

onun ölüsünü çiğnerlerdi.» demek istemiştir. Beyitte, çocuğu yaşamayan kadınların söylediği «adamın üstüne bir örtü atılmamalı mıydı?» kısmı cesedinin çıplak olduğuna işaret etmektedir. Beyitteki (Mekâlît) kelimesi (Miklât)ın çoğuludur.

Çocuğu yaşamayan kadına Rakûb da derler.

أحلى من ميراث العمة الرقوب

darb-ı meseli meşhurdur. (27)

1046 — MEKNÛNE

Abbasî halifesi Mehdî'nin odalık cariyesi olarak hal tercemesi yukarda geçen Uleyye bintü'l-Mehdî'nin annesidir.

Aslen Mervanîyye-i Muğanniye'nin cariyesi olup güzelliği ve hüneri sebebiyle Halife Mansur onu, şehzadesi Mehdî'ye almıştı.

Meknüne kendi maharet ve güzelliğiyle Mehdî'nin yanında Hayzüran Hatun'dan daha ziyade haysiyet ve itibar kazanmıştı (Eğanî'den).

1047 — MEKKİYYE

Meşhur şair Farazdak'ın kızı olup, Farazdak onun ismiyle künye alıp ben Ebû Mekkiyye'yim derdi. Farazdak'ın zenci bir cariyesinden doğmuştur. Asıl karısı olan Nevâr bir gün Mekkiyye'den şikâyeti içeren bir mektubu Farazdak'a yollamıştı. Farazdak ona cevap olarak şu beyitleri yazıp yollamış, mealinde Nevâr'ı boşamakla tehdit etmiştir :

كنتم زعمتم أنها ظلمتكم كذبتم وبيت الله بل تظلمونها
فان لا تعدّوا أمها من نسائكم فان أباها والد لن يشينها
فان لها أعمام صدق وإخوة وشيخًا اذا شئتم تأتم دونها

Nevar bunun üzerine o halde istemiyorum demişti. Farazdakda zenci bir cariyesi hakında şöyle der :

يا ربّ خود من بنات الزنج تنقل تنّورًا شديد الوهج
أغبر مثل قدح الخلنج يزداد طيبًا بعد طول الهرج

(İbn Abdi Rabbih'in Ikdü'l-Ferîd'inden).

1048 — MÜLÂE

Zürâre b. Evfâ el-Harisî'nin kızı, Mülâe'nin babası tabiînden fakîh ve muhaddîs bir zât idi. Farazdak Mülâe'yi, kızı Âtike'yi ve onun kızı Naile'yi şiirinde zikrederek onların ismiyle gazel söylemiştir. Bu tesadüf başka birisi hakkında vaki olmamıştır (el-Vâfî'den).

---

(27) «Çocuğu yaşamayan halanın mirasından da tatlı» demektir.
B.Ç.

1049 — MELİKE HATUN

Ümmü'l-Muzaffer Melike, Mısır Eyyûbîlerinden Melik Adil Ebû Bekir b. Eyyüb'ün kızı ve yine Eyyûbîlerden Melki Mansur'un zevcesidir.

616/1219-1220 tarihinde vefat ettiğinde kocası kederinden matem elbisesi olmak üzere mavi elbise giymiş, başına da mavi sarık sarmıştı.

Hakkında, zamanın şairleri tarafından söylenmiş mersiye kasîdeleri cümlesinden olarak şair Hüsameddin el-Huşturî'nin o vakit :

الطرف فى لجة والقلب فى سعر له دخان زفير طار بالشرر

matlâ beyti ile başlıyan kasîdesindeki :

ما كنت أعلم أن الشمس قد غربت حتى رأيت الدجى ملقى على القمر

beyti kocasının mâtem elbisesi içinde olduğunu hikâye etmektedir.

1050 — MELİKE bintu'ş-ŞEREF
(Şeref'in kızı Melike)

Abdullah b. el-İzz İbrahim b. Abdullah b. Ebî Ömer el-Makdisî'nin kızı olup aslen Kudüslü, sonradan Salihiyye'ye göçmüş hadîs âlimi bir hanımdır.

Küçüklüğünde Muhaddis Haccâr, Muhammed b. el-Fahr el-Buharî, Ebû Bekir b. er-Radıyy, Zeyneb bintu'l-Kemal'in derslerine iştirak ettirilmiştir.

İbn Şîrazî, İbn Asâkir, İbn Saîd ve İbn İshak el-Âmidî kendisine icazet vermişlerdir.

Kendisi de uzun müddet hadîs dersleri vermiş; İbn Hacer el-Askalâni Hazretlerine icazet vermiştir.

802/1400 yılı Cemaziyel evvel ayının 19.unda 80 yaşını geckin olduğu halde vefat etmiştir.

1051 — MELİKE

Gaziye Hatun'ın, Hama'da hükümran olan Melik Muzaffer Mahmud'un sulbünden olma kızıdır .

Aynı isimde Timur'un da iki zevcesi vardı. Birine Melike-i Kübrâ, diğerine Melike-i Suğrâ denilirdi.

1052 — MELEKÎ EVESTE [28]

IV. Sultan Mehmed'in annesi Turhan Hatice Sultan'ın nedimesi olup

---

(28) ملكى اوسته

1066/1655 yılı başlarında meydana gelen «Çınar Vak'ası»nda asılanlardandır. Sahâifu'l-Ahbâr'da Melekî Kadın şeklinde gösterilmiştir.

O tarihte asker zorbaları «Sultan'ın sarayında ve dışarda bazı kimseler devlet işlerine müdahele ettikleri için hazine ve gerekleri noksanlaşmıştır.» diyerek beş on kişinin ismini yazıp öldürülmelerini istemişler, isteklerinde ısrar edip ele geçirdiklerini öldürmüşler, öldürdüklerini de alıp Sultan Ahmed Meydanındaki bir çınar ağacına asmışlardı.

İşte bu kadın da Sipahiler Ağalığı ünvanıyla emekli olan kocası Şabanı Halife, bir de Hoca Bilâl Ağa ismînde Saray-ı Hümayun hademelerinden bir kimse ile beraber vezirlere mahsus olan azil ve tain işlerine müdahelede bulunuyorlar diye meşhur olduklarından, zorbaların eline düşüp öldürüldükten sonra cesedleri başaşağı olarak mahut ağaca asılarak Tarihçi Naima'nın tabiriyle : «Şecere-i Vakvak'a numûdâr oldu.»

İstanbul'un sevilen bir şairi aşağıdaki şiiri o vakit o hale münasip olarak söylemiştir :

Kûş-ı Mirrîh'e erip tantana-i câh u celâl
Lerzenâk etti bu kavga-gede-i âfâkı
Oldu mahmur nice mest-i müdâm-ı devlet
Câm-ı ikbâle ne tarhetti bilinmez sâkî
Bağbân-ı felek kîne-güzârı seyr et
At meydanına döndü şecer-i vakvakı

ISTITRAD

Vakvak Ağacı'nın beyanı, Burhan-ı Kâtı'da şöyledir :

Vakvak Ağacı - ki ona Vak ve Vakvak da derler. - coğrafyacıların yazdığına göre Çin adalarından Astifon'un arkasındaki Vakvak adasında biter. Söylediklerine göre yaprağı incir yaprağına benzer. Mart ayında hurma çiçeği gibi çiçek verip ondan iki insan ayağı çıkar. Nisan sonuna kadar gelişerek tam tamına bir insan bedeni olur. Salkım misali güzel kızlar saçlarından asılır durur. Haziran geçtikten sonra düşmeye başlayıp ayın ortalarına kadar tamamı düşer. Düşdükçe «Vak Vak» diye ses çıkarırlar.

Gerçi bu, Vakvak ağacı hikâye kabilindendir derler, fakat tabiatta vukubulan işlerin, mizaçların ve keyfiyetlerin karışmasından bu tür şeylerin meydana gelmesi akıldan uzak değildir. Zira insan şeklinde bitki vardır. (Yebruhu's-Sanem gibi.) Nebattan hayvan doğması vardır. Mevalîd-i selâse bazı imtizaçlar ile biri birinden sudûr edegelmiştir. Bu ağacın aslının insan ve bitki maddesinden mürekkep bir şey olması câizdir. Kudret-i İlâhî-

ye nazaran bu şeylerin olması imkân dahilindedir. İnkârında bir fayda yoktur. Nitekim Şeyh İbn Sinâ şöyle der : «Duyduğun harikaları imkân genişliğine bırak, zarar görmezsin.»

Meleki bir de Kösem Valide'nin cariyelerinden birinin ismidir. Bu cariye, Kösem Valide vakasında niyetlerine vâkıf olarak küçük valideye muhbirlik etmiş olduğu şeklinde Naima Tarihi'nde zikredilmiştir.

Hadîkatu'l-Cevâmi'de, Ortaköy mescidleri arasında zikredilen Meleki Eveste Mescidi, ifadenin akışından anlaşıldığına göre bu kadının hayır eseridir.

1053 — MÜLEYKE

Sinan b. Hârîse el-Mürrî'nin kızı ve Heram b. Sinan'ın kız kardeşi olan Müleyke, Zebban b. Seyar b. Amr el-Fezarî'nin karısıdır.

İbn Kuteybe'nin kitabında zikredildiğine göre cahiliye örf ve âdetleri gereği üvey oğlu ile evlenmiş olan meşhur kadınlardan biridir.

Kocası Zebbân'dan sonra oğlu Manzur b. Zebban ile evlenmiş ve ondan Havle binti Manzur, Hâşim b. Manzur isimlerinde iki çocuğu olmuştur.

Kızı Havle b. Manzur ile Hasan b. Ali b. Ebî Talib evlenmiş ve ondan Hasan ismindeki oğlu olmuştur.

Hz. Hasan'dan sonra Havle, Muhammed b. Talha b. Ubeydullah ile evlenmiş, onun sulbünden de A'rac denilen İbrahim b. Muhammed'i dünyaya getirmiştir. (Kitabu'l-Meârif'den).

Adıgeçen Heram b. Sinan, Kasîde-i Bür'e'nin :

وَلم أرد زهرة الدنيا التي قطفت يدا زهير بما أثنى على هـرم

beytinde zikredilen Heram olup Arapların cömertlikle meşhur kırallarındandır. Züheyr b. Ebî Sülmâ'ya birçok hediyyeleri, ihsanları; Züheyr'in de ona güzel methiyeleri vardır.

Müleyke, bir de Uhayha b. el-Cellâh'ın :

يشتاق قلبي الى مليكة لو أمست قريبًا ممن يطالبها
ما احسن الجيد من مليكة والـ لبات اذ زانها ترائبها

şeklinde hakkında methü senâda bulunduğu şarkıcı bir cariyesinin adıdır. Uhayha'nın ve (Fâ) harfindeki Fekhe'nin hal tercemesinde adıgeçen Yemen kıralı ile macerası Kitabu'l-Eğanî'nin 13. cildinde zikredilmiştir. Cariyesi Müleyke'nin de macerası aynı yerde anlatılmaktadır.

Aişe bintu'l-Mu'tasım'ın da Müleyke isminde bir cariyesi vardı ki, (Ayn) harfinde temas edilmişti.

1054 — MÜLEYKE binti DAVUD el-LEYSİYYE
(Davud'un kızı Müleyke)

el-Kâmil fi't-Tarih'de anlatıldığına göre Rasûlullah (S.A.V.)'ın Mekke'nin fethi senesi evlenip de akabinde ayrıldığı kadındır. Babası Mekke'nin fethi günü öldürülmüş imiş. Rasûlullah ile evlenmesinden sonra bazı kadınlar gelip kendisine :

—«Senin babanı öldüren bir adamın karısı olmaya utanmıyor musun?» deyince Rasûlullah (S.A.V.)'dan uzak durmaya başlamış, bunun üzerine Rasûl-i Ekrem de onu boşamış.

1055 — MÜLEYKE

Malik b. Dinar ve Eyyûb es-Sahtiyani ile aynı asırda yaşamış evliyadan bir hanımdır. (29) Bu isimde sahabeden 7 hanım vardır. (30)

1056 — MELİKE binti EBİ'L-HASEN en-NEYSABURİYYE
(Ebu'l-Hasen'in kızı Melike)

Hadîs âlimi bir kadındır.

1057 — MÜNCÂB

(Ta) harfindeki Tayyibe'nin hal tercemesinde geçtiği üzere bir vakit Basra'da (Hammâmu Müncâb) diye bilinen hamamın sahibi olup hamamın şöhretine binaen kendisi de şöhret bulmuş ve hamamına nisbetle şairlerin şiirlerinde yer almıştır. (31)

---

(29) Cenab-ı Muhyiddin'in Müsamerât'ının 2. cildi 223. sayfasında zikredilmektedir

(30) Bu sahabi hanımlar şunlardır :
1. İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha'nın nenesi olan Müleyke.
2. Harice b. Zeyd b. Ebî Züheyr'in kızı Müleyke. Ansardandır. İsminin Habîbe olduğu rivâyeti de vardır.
3. Harice b. Sinan b. Ebî Harise'nin kızı Müleyke.
4. Habbâb b. el-Eret'in zevcesi olan Müleyke.
5. Saib b. el-Akra'ın annesi olan Müleyke. Sakîf kabilesine mensuptur.
6. Amr ez-Zeydiyye'nin kızı Müleyke.
7. Amr b. Sehl'in kızı Müleyke. Ansardan ve Abdüleşhel Oğulları kabilesindendir.
8. Uveymir kızı Müleyke. Hüzeyl kabilesine mensuptur.
(İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/268-271)

(31) el-Mu'avvelu Aleyh'de bu şekilde anlatılıyor. İbn Kuteybe ise Kitabu'l-Meârif'inde hamamın Müncâb b. Râşid ed-Dabbî'ye ait olduğunu söylüyor. İnsanlar arasında şöhret bulması şu şiir sayesindedir.

Vaktiyle Basra şehrinde adıgeçen hamamı :

أين الطريق الى حمّام منجاب ؟ (32)

diye soruşturmakta olan bir kadın sorusunu, kapısı hamamın kapısına benzer bir evin önünde durmakta olan bir zamparaya sorunca adam, kadıncağızı :

—«Müncâb hamamı işet burasıdır.»

diyere kendi evine almış olduğu halde kadının aptal vaziyetine aldanarak kadının yaptığı siparişleri dışardan tedarik edip gelmek üzere çıktığında kadını elinden kaçırmış. Buna son derece esef ederek aklını kaçırmak derecelerine gelerek gezdiği yerlerde :

من لى بقائلة هام الفؤاد بها أين الطريق الى حمّام منجاب

diye dolaşır olmuştu. Bir gün kadının biri evinin üst katından ona şu cevabı verdi :

هلاّ جعلت عليها ان ظفرت بها حرزًا على الدار أو قفلاً على الباب

Yani : «Madem öyledir, eline geçtiğinde eve niçin bir bekçi bırakmadın, yahud kapıyı kilitlemedin?»

Adamdaki bu hal tâ ölünceye kadar devam etmiş, ruhunu teslim ederken dahi kelime-i şehâdet yerine yukardaki beyti okuyarak can vermiş.

1058 — MÜNCİBÂT

Kişizâde olmak üzere en az üç erkek evlâd yetiştirmiş kadın mânâsına gelen bu kelime, meşhur Arap kadınlarından Fatıma bintu'l-Hurşub el-Enmarîyye, Habîe (ya da Hubey'e) bintü Rebâh el-Ğanevîyye ve Maviye bintu Abdimenât et-Temîmiyye adlı kadınlara verilen bir isimdir.

Eğanî'nin 16. cildinde Rebî b. Ziyad'ın nesebinin beyanı bölümünde açıklandığı üzere Hz. Muaviye'nin :

—«Müncibât kimlerdir »

diye ensâb konusundaki ehl-i vukufa sorduğu soruya verilen cevapta bu kadınlar sayılmıştır. (33)

يارب قائلة يومًا و قد لغبت أين الطريق الى حمّام منجاب

(32) «Müncab hamamına nereden gidilir?» demektir.

(33) Şairin «Neslim için akrabam olmayan bir kadın seçtim. Bana asil çocuklar doğurdu. Zaten asil evlâd doğuranlar böyle yabancılardır.» anlamındaki sözü için şöyle derler :

Evlenilecek kadında müstehab olan uzaktan olmasıdır. Zira yakın olan akrabada hayâ çoktur, hayâ çoğalınca şehvet azalır, şehvet azalınca da çocuk zayıf nahif olur. Bu sebeple denilmiştir ki : «Uzaklardan evlenin, nesliniz zayıflamasın.»

Bu sözün hadîs olduğu da söylenir. Hz. Ömer Saib Oğullarına şöyle demiştir: Ey Saib Oğulları, nesliniz zayıfladı. Uzak olan kadınları nikâhlayın.»

Nikâhtan maksad kabilelerin biribiri içinde kaynaşmasıyla kuvvetlenme ve desteklenmesidir. Yakından akrabadan evlenmede ise bu fayda kaybolmuş olur. (Buharî Şerhi İrşadu's-Sârî'den.)

1059 — MENŞEM (veya MENŞİM)

Cahiliye devri araplarından koku satıcısı bir kadındır. Kabileler arasında harp olduğu zaman her iki taraf halkı da ölüp dönmemek şartıyla kavgaya girişmek üzere gidip ellerini onun sattığı kokulara batırırlardı.

Söylendiğine göre özellikle Huzâa ve Cürhüm kabileleri halkı muharebeye gitmek istediklerinde Menşem'in kokuları ile kokulanıp cenge öyle girişirler ve o halde harp şiddetli, ölü de çok olurdu. Bu durumu Menşem'in özelliğinden sayarlardı. Binaenaleyh büyük belâ ve uğursuz bir şey hakkında :

أشأم من عطر منشم

ve bu şekilde şiddetle muharebe edenlere :

بينهم عطر منشم

denilmesi araplar arasında darb-ı mesel olmuştur.

Nitekim Züheyr b. Ebi Sülmâ muallâka kesîdesinde :

تداركتما عبسا و ذبيان بعدما تفانوا و دقّوا بينهم عطر منشم

sözüyle bu darb-ı meseli zikrederek muharebenin şiddetli olduğunu kastetmiştir.

Mecmeu'l-Emsal'de Menşem kelimesinin iştikakının tahkiki ve ilmiliği konusunda tafsilât vardır.

1060 — MENFÛSE

Salihlerden Zeyd b. Ebi'l-Fevâris'in (34) kızı Menfûse Tabakât-ı Mevlâna Şa'rânî'de zikredilen evliya kadınlardandır. Menfûse'nin ilâhî kaza ve kadere teslimiyet ve rıza derecesi Tabakât-ı Şa'rânî'de şöyle anlatılır :

Menfûse, çocuğu öldüğü vakit çocuğunun başını kucağına alıp yüzüne bakarak :

—«Vallâhi senin benden önce ölmen bence arkama kalmandan hayırlı; benim de senin ölümüne sabretmem feryat ve figân etmemden daha evlâdır. Her ne kadar senin ayrılığın bence hasret ise de sana sabrımla kazanacağım ecri ummak da hakkımda bir hayır ve fazilettir.»

---

(34) Kehhâle A'lâmu'n-Nisâ'da (IV/114) babasının ismini Ebu Yezid b. Ebi'l-Fevaris olarak göstermiştir.

B.Ç.

deyip Amr b. Ma'dikerib Hazretlerinin şu beytini okurdu :

واثا لقوم لاتفيض دموعنا على هالك منا واز قصم الظهر

Yani biz öyle bir kavimiz ki içimizden ölene her ne kadar belimizi bükse de gözümüz ağlamaz.

1061 — MENNÛSE

Abbasi halifesi Mehdi'nin kızlarından birinin şarkıcı bir cariyesi olup (35) Mânu'l-Mûsûs'un (36)

وكيف صبر النفس عن غادة تظلمها از قلت طاوسه
وجرت از شبهتها بانة فى جنة الفردوس مغروسه
وغير عدل از عدلنا بها لؤلؤة فى البحر منفوسه
جلت عن الوصف فما فكرة تلحقها بالنعت محسوسه

diye övdüğü kızdır. Mennûse Abbasi emirlerinden birinin huzurunda :

حجبوها عن الرياح لانى قلت يا ريح بلغيها السلاما
لو رضوا بالحجاب هاز ولكن منعوها يوم الرياح الكلاما

beyitlerini ve emsali daha bazı şiirleri kendi bestesiyle okuduğu sırada Mânu'l-Mûsûs da mecliste hazır bulunuyormuş. Bil-bedâhe onları icaze ettiğinde mecliste bulunanların ricasıyle Mennûse hakkında methiyeyi havi yukarıdaki beyitleri de söylemiş.

Mennûse, İbn Zâfir'in kitabından naklen birinci cildde Tennûse ismi ile zikredilmişti.

1062 — MÜNÎJE

Eski İran kırallarından Efrasyab Şah'ın kızı, Banû Keşşab'ın oğlu ve Gîv'in oğlu Bîjen'in sevgilisidir. Bîjen bunu avlanma yerinde görüp âşık olmuş; bu da Bîjen'e sevgi besleyip onu sarayında saklamıştı. Sonra babası Efrasyab bundan haberdar olmuş, Bîjen'i tutup 7 sene bir kuyuda hapsetmiş. Sonunda bahadırlıkla meşhur olan Rüstem bir tüccar kılığında gelip Münije'nin delâleti ve yardımıyle Bîjen'i oradan kurtarmıştır. Bu olayı anlatan destan Farsça şiirlerde oldukça yaygındır.

1063 — MÜNYE el-KÂTİBE

Hatîbu'l-Bağdâdi'nin Tarih'inde zikredilen meşhurlardan olup Halife Mu'temed Alellah'ın ümmü veled cariyesidir. Ebu'-Tayyib Muhammed b.

(35) Eğanî'nin 20. cildinde anlatıldığına göre.
(36) Mânu'l-Mevsûs şeklinde de okunabilir. Tam olarak zaptı mümkün olmadı.
B.C.

İshak b. Yahya'dan hadis rivâyet etmiş; Ubeydullah b. el-Hüseyin b. Abdullah b. el-Bezzâz el-Enbârî'de ondan hadis rivâyet etmiştir.

1064 — MEV'ÛDE

وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ (37)

âyet-i kerimesinde vârid olduğu üzere diri diri gömülen kız mânâsına olarak her ne kadar kadın isimlerinden değilse de, cahiliye örf ve âdetinin kadınlara reva gördüğü zulmü bildirdiğinden bu özelliği itibariyle daha önce geçen Miklât kelimesi gibi kadın isimleri cümlesinden sayılmıştır.

Cahiliye devrinin bu konudaki âdeti şöyledir :

Kız çocuğunu evlâd saymamak âdeti araplar katında onlara kıyılması raddelerine kadar vardırılmıştı. Cahiliye devrinde kız çocuğunu diri diri eliyle toprağa gömenler olur ve bu feci işe arapçada (Ve'd), diri diri toprağa gömülen masum yavruya da (mev'ûde) denilirdi.

Kız evlâdı sevmeme onları katında umumi bir âdet olup kızı olanlar kederli olur ve hatta ömründe kimseyi sevindirmemiş olan hayırsız kimse hakkında :

«Bu adama daima kız doğuran bir kadının hamile kaldığı uğursuzdur.» mealinde olmak üzere :

مشيمة تحملها مئناث

diye darb-ı mesel söylerlerdi.

İşte bu âdetleri ve cahillikleri icabı kızı olan bir kimse eğer bu çocuğunun yaşamasını isterse, ona yünden bir cübbe giydirir ve çobanlık yaptırırdı. Ama eğer kalmasını istemiyorsa 6 yaşına kadar ilişmeyip altı yaşına geldiğinde çocuğun annesine :

—«Bunu süsle de hısımlarına götüreyim.»
diyerek kızcağızı giyimli kuşamlı halde alıp çöle çıkarır, evvelce kazıp hazırladığı derince bir çukurun kenarına götürüp oraya baktırmak bahanesiyle arkasından çukura iteleyiverir ve hemen üzerine toprak atarak gömüverirdi.

Bazı kabilelerde kızları bu kadar da yaşatmak âdet olmayıp doğum yapacak olan kadın bir çukur kazıp oraya durur; doğurduğu çocuk erkek ise

(37) Tekvîr Sûresi; âyet : 8

alır, değilse hemen çukura atıverirdi. Farazdak'ın ilerde gelecek olan beytindeki (Vâidat) kelimesi işte bu âdete binaen söylenmiştir.
Mümtahine sûresindeki :

وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا (38)

âyet-i kerîmesinin zahiri de bu mânâyı kuvvetlendirmektedir.

Her iki âdete göre (Mev'ûde) düşükten başka olup bir kız hamilelik müddetinin sona ermesiyle doğup yaşadığı belli olması üzerine diri diri defnedilmiş olmadıkça ona (Mev'ûde) adı verilmez.

Hariri'nin Dürretu'l-Gavass'ından naklen Okyanus'ta şöyle anlatılıyor :

Ashab-ı Kiram bir gün Mev'ûde konusunda ihtilâf eder ve ilim şehrinin kapısı olan Hz. Ali'ye müracaat ederler. Hz. Ali de cevap verip der ki :

—«Mevlûdenin üzerinden 7 hal (tavır) geçmedikçe ona Mev'ûde ismi verilmez.

Hz. Ali'nin bu doğru cevabı üzerine orada hazır bulunan Hz. Ömer el-Farûk beğendiğini ifade ile :

—«Doğru söyledin, Allah bakânı uzun kılsın. (Uzun ömürlü olasın.)» (39) buyurdular. Bu tabir ile dûa ilk defa ondan sâdır oldu. Hz. Ali'nin cevabındaki 7 târât (tavır, hal)dan murad :

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ... ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ (40)

âyet-i kerîmesinde beyan edilen 7 tavır, hal ve merhaledir.

Bazı kitaplarda bu kızları diri diri gömme âdetinin cahiliye devrinde bütün araplarda olmayıp sadece Kinde kabilesine mahsus olduğu kaydedilmekte ise de, Mecmeu'l-Emsal müellifi Ebu'l-Fazl el-Meydânî :

أضل من موؤدة

darb-ı meselinin açıklamasında Heysem b. Adiyy'den naklen şöyle diyor :

Kızları diri diri gömme usulü cahiliye devrinde Arap kabilelerinin hepsinde biri işlerse, onu terk eder derecede kesin olarak cari olup İslâm'ın ortaya çıktığı sıralarda azalmıştı. Artışı yalnız Temîm Oğulları kabilesindeydi. Onun da sebebi şöyledir :

(38) Mümtahine Sûresi; âyet: 12
(39) صدقت أطال الله بقاك
(40) Mü'minun Sûresi; âyet : 12

Temîm Oğulları kabilesi bir vakit Numan b. Münzir'e vermekte oldukları vergilerini vermemeye başlamışlardı. Bunun üzerine Numan onlara biraderi Reyyan'ın maiyyetinde Devser adı verilen ve son derece şiddetli, kuvvetli olduklarını imâ etmek üzere haklarında : أبطش من دوسر diye darb-ı mesel söylenen askerlerini sevkederek Temim Oğullarını bir çok zedelemiş ve o asker onların bütün mallarını, çoluk çocuklarını sürüp götürmüştü.

Numan'ın o istilâsıyla Temîm Oğullarının düçar kaldıkları zillet ve hakaret halini şairlerden Ebu'l-Müşemric (1) el-Yeşküri şu beyitleriyle ifade ediyor :

لمّا رأوا رايةَ النعمانِ مقبلةً قالوا الا ليتَ أدنى دارنا عدنِ
يا ليتَ أمّ تميمٍ لم تكن عرفت مزًا وكانت كمن أودى به الزمنِ
ان تقتلونا فاعيارٍ مجدعةٍ او تنعموا فقديمًا منكم المننِ

Bunun üzerine Numan b. Münzir'e Temim Oğullarından adamlar gelip kadın ve çocuklarını kendilerine bağışlamasını ve iadesini ondan niyaz ve istirham etmişlerdi.

Numan kadınların iadesi konusunda iradeyi kadınlara bırakıp kocasını isteyenleri kocalarına, kendilerini de ele geçirip esir edenleri isteyenleri de onlara vereceğini bildirdi.

İçlerinden Kays b. Âsım'ın kızı kendisini alıp esir eden adamı kocasına tercih edip onun yanında kaldı. Bunun üzerine Kays :

—«Bundan sonra kaç kızım olursa olsun toprağa gömeyim.» diye adakta bulunmuş ve ondan sonra dünyaya gelen evlâdı içinde ondan fazla kızını diri diri toprağa gömmüştür.

Bu suretle bu kötü âdet Temim Oğulları kabilesinde yeniden cereyan etmeye başlamış; Kur'an-ı Kerîm'de bu kötü işin haram kılınmasını ifade eden âyetler işte bu kabilenin bu âdeti tekrar canlandırması üzerine nâzil olmuştur.

Temîm Oğulları eşrafından ve Benü Mücâşi'den olan Sa'saa b. Naciye - ki İslâmî devrede yetişmiş ve Rasûlullah'ın (S.A.V.) sahabisi olma şerefini kazanmıştır. - bu işi eskiden yasaklayan ve aleyhinde bulunanlardandır. Ahfâdından olan şair Farazdak :

ومنّا الذى منع الوائدات وأحيا الوئيد فلم توأد

beytinde onunla iftihar etmiştir. Baştaki (ve minnâ) lâfzı yerine (ve ceddi) rivayeti de vardır.

(1) Ebu'l-Müşemrec el-Yeşkûri şeklinde de okunabilir.

Üsdü'l-Gâbe'de anlatıldığına göre Sa'saa b. Naciye Rasûlullah (S.A.V.)'ın huzuruna gelir ve :

—«Ey Allah'ın Rasûlü. ben cahiliye devrindeki âmelimden ecir kazanacak mıyım?»

diye sorar. Rasûl-i Ekrem :

—«Ecir kazanmayı gerektirecek ne iş işledin?»

sualiyle ondan :

—«Her biri için onar aylık gebe olmak üzere, gebe ikişer dişi deve ile bir erkek deve verip 63 kızcağızı diri diri gömülmekten kurtardım.»

cevabını aldıklarında :

—«Bu husus mahza hayırdır. Cenab-ı Hak sana İman nîmetini de ihsan buyurmuştur. Bu yönden onların mutlaka ecri olacaktır.»

buyurmuştur.

ما لأبي حمزة لا يأتينا يظل في البيت الذي يلينا
غضبان ان لا نلد البنينا ليس لنا من أمرنا ما شينا
و انما نأخذ ما أعطينا

Bu şiir Keşşaf Tefsiri'nde Zühruf Süresinde şikredildiği üzere erkek çocuk doğurmadığından dolayı karısına kızıp komşusunun evine gitmiş olan Ebû Hamza isminde bir herifin zevceleri tarafından tevbîh ve ayıplamalarını havî olarak söylenmiştir.

Meali : «Ebû Hamza'ya şaşılır ki, bizim oğlan doğurmadığımıza darılarak yanımıza gelmeyip civarımızda bulunan bir başka evda yatıp kalkmaktadır. Halbuki bizim bunda bir dahlimiz ve suçumuz yok ki; bize ne verilirse biz onu almakta ve meydana getirmekteyiz.» demektir.

Urve adındaki bir bedevi arap, karısı kız çocuğu doğurduğundan dolayı onu ayıplamış ve suçlamıştı. Kadın bunun üzerine şu şiiri söylemiştir :

تلومني ان لم ألد غلامًا نجدًا هزبرًا بطلا مقدما
فانها تقنص الضرغاما والملك المتوج الهماما
يمارس الصعدة والحساما عروة مه لا تكثر الملاما
و تأسر العقول و الأحلاما الا أكن ولدته قمقاما هوائيًا مقدمًا إماما

Başka bir kadın daha aynı şekilde ayıplanınca şu şiiri söylemiştir :

وما علي أن تكون جاريه تحفظ بيتي وتضيئ ناريه
وترفع الساقط من خماريه حتى اذا تمت لها ثمانيه أزواج صدق و مهور غاليه
او تسعة من السنين الوافيه زوجها مروان أو معاويه

Bu düşmanlık sadece kız evlâda mahsus olup içlerinde yoksulluk ve belâ bahanesiyle erkek-kız ayırımı yapmaksızın bütün çocuklarını telef ve öldürenler başka idi.

وَلَا تَقْتُلُوٓا أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٤٢﴾

âyet-i kerimesi işte bu cehaleti yasakladı.

يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ إِنَٰثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ ٱلذُّكُورَ ﴿٤٣﴾

âyet-i celîlesi de evlâdın erkek ve kızının ilâhi birer hediye olduğunu bildirerek İslâm Dini ümmetine, kızlarını (Kerime) olarak tanıtmıştır.

Zikredilen :

يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ إِنَٰثًا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ ٱلذُّكُورَ

âyet-i celîlesinde âyetin nazmına yani önce, asla muhalif olarak, kadının zikredilmiş olmasına dair serdedilen nüktelere ait rivâyetler içinde birisi şöyledir : من يمن المرأة تبكيرها بانثى قبل الذكر و ذلك أن الله تعالى يقول : يهب لمن يشاء إناثاً ويهب لمن يشاء الذكور

buyurulmuştur. Yani kız evlâdın ilâhî ihsan olduğunun işareti âyetin nazmında erkekden evvel zikredilmiş olmasına nazaran, kadınların ilk evlâdının kız olması kendinin uğur ve bereketinden dolayıdır.

Tefsirlerde Hz. Musâ ile Hıdır kıssasını anlatan âyetlerden :

فَأَرَدْنَآ أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَوٰةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٤٤﴾

âyet-i kerimesinin tefsirinde nakledildiğine göre İbn Abbâs (R.A.) Hazretleri :

«Hıdır (A.S.)'ın öldürmüş olduğu çocuğu bedel Hak Teâlâ onun ebeveynine, daha hayırlı olmak üzere bir kez evlâd ihsan edip o kızın neslinden 70 peygamber vucuda geldi.» buyurmuştur. (45)

Hz. Katâde diyor ki :

«Bazı kız, oğlandan hayırlıdır. Bazı erkek evlâd da hanedanın perişan olmasına sebebtir.»

Tabiûndan birisinden şöyle nakledlerler :

«Bazı kız evlâd iyi bahtlı ve güzel huylu olup ailesi ve ebeveyni hak-

(42) İsrâ Sûresi; âyet: 31

(43) Şurâ Sûresi; âyet: 49

(44) Kehf Sûresi; âyet: 81

(45) Celâleyn Tefsirinde ise şöyle deniyor: o çocuk yerine bir kız çocuğu verdi. Kız bir peygamberle evlendi. O peygamber vasıtasıyla Allah bir ümmete hidayet nasib etti.

kında hayırlı ve uğurlu çıkar. Hak Teâlâ Hazretleri ondan temiz bir sülâle, temiz bir zürriyyet yaratır.

Bazı erkek çocuk ise bedbaht, kötü meşrepli, kötü huylu olup ebeveynine âsi olur. Hayatı hastalık, ölümü şifa sayılır.

Bir bedevi arap şöyle diyor :

ماذا علیّ ان ولدت جاریه تمشط رأسی وتکون فالیه

خیر من ابن عاره علانیه یجر فی کل اوان داهیه

Şeyh Sâdî'nin Gülistan'ının 7. bâbı hikâyelerinden birisi şöyledir .

Evlâd isteklisi fakirin biri, zevcesi hamile olduğu esnada :

—«Ey Rabbim, eğer karım oğlan çocuk doğurursa, şu arkamdaki hırkamdan başka neyim varsa harcayıp ahbap ve dostlarıma bir ziyafet çekeceğim.»

Sahip olduğu erkek çocuk büyüyüp yetiştiğinde sarhoş olarak arbede çıkarır ve birisini öldürür, şehirden de kaçar gider. Yerine babasını tutup hapsederler. Zavallı baba bu duruma kendi dûası ile düşmüştür.

زنان باردار ای مرد هشیار اگر وقت ولادت مار زایند

ازان بهتر بزندیك خردمند که فرزندان ناهموار زایند

Kız evlâdın hoş tutulmasını emir ve tavsiye sadedinde vârid olan hadis-i şeriflerden :

من ابتلی من هذه البنات بشیئ فأحسن الیهنّ کنّ له ستراً من النار

من عال جاریتین حتی تبلغا جاء یوم القیامه أنا وهو هکذا (48)

Camiu's-Sağirdeki hadisin sonu şöyledir.

دخلت أنا وهو الجنة کهاتین

من عال ثلاث بنات فادبهنّ وزوجهنّ واحسن الیهنّ فله الجنة (49)

hadis-i şerifleri Meşarik ve Camiu's-Sagir'de mevcut olan sahih hadislerdendir.

Bunlardan birinci hadis-i şerif :

«Kız evlâdı olup da onları hoş tutanların cehennem azabından masun olacaklarını.» (48)

İkinci hadis-i şerif :

«İki kız evlâdı yetiştirenin rûz-ı cezâda kendi yanında bulunacaklarını.» (49)

---

(46) İsm-i işaretle ya hadisin başında zikredilen darlık ve yokluğa ya da kızlara işaret olunmaktadır (Teysîr'den)

(47) ve parmaklarını kapadı. O adamla yakınlığını ifade etmek üzere.

(48) El munavi, Feyzu'l-Kadir Şerhu Camiu's-Sağir Beyrut. 1972, VI/21

(49) el-Münavi. age. VI/177

Üçüncü hadîs-i şerif de :

«Üç kız yetiştirip onları güzelce terbiye ve lâyık olduğu şekilde cehizle evlendirenlerin cennet bahçelerine sahip olacaklarını. ([50]) müjdelemektedir.

لاتكرهوا البنات فانى أبو البنات

şeklinde bir hadîs-i şerif daha rivâyet olunmaktadır ki mânâsı :

«Kızları kötü, kerih görmeyiniz. Zira ben de kız babasıyım.» demektir. Bu mânâda :

لاتكرهوا البنات فانهن المؤنسات الغاليات

hadîs-i şerifi Camiu's-Sağîr'de ([51]) mevcut ve şerhi et-Teysîr'de de «İsnadı Hasendir.» denilmektedir. Bu meali şiirleştirerek şöyle demişlerdir :

فخير الناس كلهم جميعًا رسول الله أبا البنات

و هن المؤنسات وهن أيضًا بعيد الموت أحرق باكيات

O halde, gerek bu sahih hadîsler gereğince ve gerekse cahiliye devri kâfirlerinin âdetlerine her veçhile muhalefetle memur olduğumuza nazaran kız evlâdı, erkek evlâdından daha ziyade gözetmemiz lâzımdır.

Salih ve âlimlerden bir zat, dostlarından birini kızı olduğu için gamlı gördüğünde :

—«Ne üzülüyorsun? Rızkı Cenab-ı Allah'a, ağırlığı yere, arza aittir. Ömrü senin ömrüne mahsûb edilmez, senin rızkını da yiyecek değildir.» diye teselli ve nasihattan sonra çocuğun adını sorup «Fâtıma» olduğunu öğrenmesi üzerine :

—«Ah ah, madem ki Fatıma ismi vermişsin artık ona sövüp saymamalı, eza, cefa etmemeli ve yerinmemelisin.» demiştir.

Kaldı ki :

دفن البنات من المكرمات ([52])

hadîs-i şerifi, Camiu's-Sağîr şerhi Teysîr'de zikredildiği üzere - sıhhatli olduğu kabul edilse bile - nefsi taziye ve teselli mahiyetinde söylenmiş; dolayısıyle bundan, kız evlâdın hasmı olan cahillerin :

---

(50) el-Münavî, age. VI/178

(51) el-Münavî, age. VI/420

B.Ç.

(52) el-Münâvî, age. III/533

القبر ستر لجميع البنات وهو كما يروى من المكرمات
أما رأيت الله سبحانه قد وضع النعش بجنب البنات (53)

diye şiirler döktürmelerine sebep olacak mânâlar çıkarmalarına asla itibar olunamaz.

أحب البنات فحب البنا ت فرض على كل نفس كريمه
فإن شعيبًا من أجل البنا ت أخدمه الله موسى كليمه (54)

Bu konuda bazı itikadı zayıf ve Cenab-ı Allah'a tam itimadı olmayan kimselerin mazeretleri şiirlerinde şöyle ifade ediliyor :

أحب بنيّتي ووددت أني وضعت بنيّتي في قعر لحد
وتسلم إن فقدتا لي لئيم فيشتم والذي ويسب جدي
وما بي بغضها غرضًا ولكن (55) أخاف بأن تذوق الذل بعدي
فليت الله عاجلها بموت وإن كانتا عز الناس عندي

لولا أميمة لم أجزع من العدم ولم أجب في البلاد حندس الظلم
وزادني رغبةً في العيش معرفتي ذل اليتيمة يجفوها ذوو الرحم (56)
أحاذر الفقر يومًا أن يلم بها فيهتك الستر عن لحم على وضم

Mev'ûde bahsi münasebetiyle Akîka konusunda da bilgi vermemiz yerinde olacaktır :

Cahiliye devri arapları yukarda anlattığımız veçhile kız çocuğun düşmanı olduklarını imâ eder şekilde erkek evlâdı olduğunda 7. gün bir kurban keserler, selâmete ereceği inancı ile çocuğun başını tıraş edip kurbanın kanını sürerler ve uğur saydıklarından hayvanın kemiklerini kırmaksızın bütünce pişirirler, bu kurbana da «Akîka» derlerdi.

Asıl akîka, çocuğun doğumunda başında olan ana tüyü mânâsına olup sonradan onun tıraş edilmesi günü kesilen kurbana ad olmuştur.

---

(53) Gökte Benâtu Na'ş adıyle bilinen yıldızların şekillerine işaret etmektedir.

(54) «Kızları severim, zira kız evlâdı sevmek her şerefli kişiye farzdır. Görmez misin ki kızları sebebiyle Hz. Musâ'yı Allah Hz. Şuayb'a hizmetçi kıldı.» demektir.

(55) «Kızcağızımı severim, ama onu lâhdin karanlıklarına bırakmak isterim. Ona karşı bir kızgınlığım yok, ama benden sonra zelil olmasından korkarım. Onu kaybettiğimde ya bir alçağa teslim edilir de babama ve dedeme söverse ne yaparım. Her ne kadar benim yanımda insanların en kıymetlisi olsa bile nolaydı Allah onun ölümünü çabuklaştıraydı.» demektir.

(56) Şairin birisi de şöyle diyor : لكل أبي أنثى إذا ما ترعرعت ثلاثة أصهار إذا ذكر الصهر
فبيت يغطيها وبعل يصونها وقبر يواريها وخير هم القبر

«Her kız babası kızı büyüdüğü zaman şu üçden birini damat olarak kabul edecek :
1. Onu saklayan, örten evi.
2. Onu koruyan bir koca.
3. Ya da onu örten bir kabir.
Tabiî ki onların en hayırlısı kabirdir.»

Bu güzel âdet İslâmî devrede kızlara da uygulanmak suretiyle bırakılmış; fakat çocuğun başı tıraş edildiğinde akîka kurbanının kanının sürülmesi yerine zaferan sürülmesi usulü getirilmiştir.

Muvatta' (57) dan anklen Buharî şerhinde yazılı olduğu üzere Rasûlullah (S.A.V.)'dan Akîka soruldu. O da :

لا أحب العقوق من ولد له ولد فأحب أن ينسك عنه فليفعل (58)

buyurdular.

Bu hadîs-i şerife dayanarak bazıları Akîka kelimesi yerine Nesike ya da Zebîha kelimelerini kullanırlar.

4 imamdan İmam Mâlik ve İmam Şafiî akîkanın mesnûn ve müstehab olduğunu, İmam Ahmed b. Hanbel Hazretleri de bir kavlinde vâcib, diğer bir kavlinde de sünnet olduğunu söylemişlerdir. İmamı A'zam Hazretleri ise sadece mübah olduğunu söylemiştir. Hanefî Mezhebinde müstehablığı olmadığı ve İmam Muhammed b. el-Hasen Hazretlerinden: «Akîka nafile olarak işlenen birşeydi. Sonradan kurban ile mensûh oldu, kaldırıldı.» şeklinde nakledildiği için «Kitabu'l-Akîka» muteber Hanefî fıkıh kitablarında yer almamıştır.

1065 — MUNİSE

Hadîs âlimi kadınlardan olup birinci cildde el-Celîle es-Sultanniyye ismi ile beyan olunan hanımdır. Melik Âdil Ebû Bekir b. Eyyûb'un kızıdır.

1066 — MÜHCE el-KURTUBÎYYE

Endülüs'ün kadın edîblerinden ve oranın meşhur Kurtuba şehri ahalisinden yakıcı dilli bir şair hanımdır. Asrının en güzel kadınıydı. Hal tercemesi ilerde gelecek olan Vellâde kendisine meftun olmuş ve eğitim, öğretimini o sağlamıştır. Ancak bir gün araları bozulmuş ve Mühce, Vellâde hakkında şu kıt'ayı söylemiştir :

ولّادة قد صرت ولّادة من غير بعل فضح الكاتم
حكت لنا مريم لكنه نخلة هذى ذكر قائم

(57) İmam Malik b. Enes'in toplamış olduğu hadîs mecmuasıdır.
(58) «Ukûk'u yani ana-babaya itâatsizliği sevmem. Kimin bir çocuğu olur da ona kurban kesmek isterse kessin.» demektir.
(58) el-Münavî, Feyzu'l-Kadîr şerhu Camiu's-Sağir. Beyrut 1972, VI/21

B.Ç.

Şu kıt'ayı da kendisine şeftali veren bir sevgilisine yazmıştır :

يا متحفاً بالخوخ أحبابه أهلاً به من مثلج للصدود
حكى لدى الغيد تقليكه لكنه أخزى رؤس الأيور

Her ikisi de bî-edebâne olduğu için meallerini almıyoruz.

1067 — MİHRİMAN SULTAN

I. Sultan Süleyman'ın kızı olup İstanbul'da Edirnekapı Cami-i şerifiyle Üsküdar'da kendi ismiyle anılan İskele Cami-i şerifinin banîsidir. Sultan I. Süleyman'ın vezirlerinden Rüstem Paşa'nın zevcesiydi.
Onunla evlenmesi şöyle bir tuhaf vak'adan sonra olmuştur :

Sultan Süleyman kızını Rüstem Paşa'ya vermek isteyince Paşanın çekemeyen bazı akranı :

«Onda cüzzam hastalığı vardır.»

diye dedikodu ve fesat çıkarmışlardı. Padişah bir müddet tereddütten sonra bu hususu başhekiminden sormuş, o da bu hastalığın alâmeti sahibinde bit olmamasıdır demişti. O aralık Rüstem Paşa Diyarbekir Valisi olduğundan Hassa hekimlerinden birisi bu konuyu araştırmak için Diyarbekir'e, Rüstem Paşa'ya gönderildi. Bu doktora Rüstem Paşa'ya sadaret ve padişah damatlığı verildiğini bildiren bir yazı verilmişti. Ancak doktor duruma tam olarak muttali olmadıkça bu sırrı ifşa etmeyecek; şayet elbiselerinde bit bulunduğu açığa çıkıp böylece cüzzam hastalığı olmadığı anlaşıldığı takdirde kendisine damadlık ve büyük vezirlik müjdesini havî hatt-ı hümayun tebliğ edilecekti. Aynı zamanda doktorun eline: «Bu adam ne yaparsa yapsın mani olunmaya» diye bir de ferman verildi.

Bu doktor Diyarbekir'e varıp Rüstem Paşa'nın yanına girerek taşıdığı ferman kuvvetiyle halvet olup Paşa'nın hazinedarı ile beraber elbiselerini araştırmaya başladığında hazinedarın eline bir bit tesadüf eder. Paşa doktora karşı mahcup olmasın diye onu gizlemeye çalışırken doktor, onun telâşından bit bulduğunu hissederek açığa çıkarmasını emir ve bundan ısrar edince hazinedar çokça korku ve tereddütten sonra bulduğu biti ortaya çıkardı. Doktor biti kendi gözüyle gördükten sonra sevincini belli ederek taşımakta olduğu müjde yazısını Paşaya verdi. Bu, son derece sevince sebep olduğu için Paşa tarafından doktora pek çok şey ikram olundu.

Bu olay üzerine şairlerden birisi şu beyti söylemiştir :

Olucak bir kişinin bahtı kavî, talii yâr
Kehlesi dahi mahallinde onun işe yarar.

Cennetmekân Sultan Süleyman'ın Mihrimah'dan başka kız evlâdı olmayıp, o da son derece uyanık, hayır ve hasenâta çokça meyleden birisi olduğu için nezdinde şehzadelerden ziyade sevgili imiş.

Bu isimde bir de Sultan II. Mahmud'un kızı vardı ve Bursalı Saîd Paşa'nın zevcesi olmuştu.

1068 — MİHRÎ HATUN

İstanbul'un edîb hanımlarından ve Aşık Çelebi'nin ifadesiyle : «Pesend ervah-ı kuds arûs-ı ebkâr efkârının mührü, nakş-ı istihsan-ı ashab-ı üns, Goncîne-i eş'ârının mührüdür.»

II. Sultan Mehmed Han devri şairlerinden ve hal tercemesi daha önce geçen Zeyneb Hatun'un çağdaşıdır. Aralarında bir çok şakalaşma olmuştur.

Aşağıdaki gazeli Tezâkîr-i Şuarâ'da görülerek buraya alınmıştır :

Hâbdan açtım gözüm, nagâh kaldırdım serîm,
Karşıma gördüm durur bir mâh-çehre dilberi.
Talîîm sa'd oldu yahud kadere erdim galiba
Kim mahallem içre gördüm gece doğmuş müşteri (59)
Nur akar gördüm cemalinde eğerçi zâhiren
Kendisi benzer müselmana libâsı kâfirî
Gözümü açıp yumunca oldu çeşmimden nihan
Şöyle teşhis ederim ki ya melektir ya peri
Erdi çün âb-ı hayata (Mihrî) ölmez haşre dek
Gördü çün şeb-i zulmetinde ol ıyân İskenderi. (60)

Bu gazelinden de iştibâh olunduğu üzere zamanındaki insanlar onu, İskender Bey isminde bir zatı sevmekle itham ederlermiş. Bu itham ve zannı bertaraf etmek için Mihrî :

Nice İskenderi lâ'lim zülâli
Suya iletti ve susuz getirdi

demiştir. Şu beyit de onundur :

Sen ki gülzar-ı cinanın gül nevrestesisin
Ne reva ola ki her hâr u hase yâr olasın.

---

(59) Müşteri bir yıldızın ismidir.

B.Ç.

(60) Âb-ı hayat ile İskender mazmunu, Hz. Zülkarneyn'in ismi zor olduğu için yanlış olarak İskender şeklinde bellenmiş olmasından dolayıdır.

1069 — MİHRİ

Şahrâh zamanı kadınlarından İran'lı bir kadın şairdir. Âteşgede'de hakkında bilgi verilmekte olup bazı şiirleri Harabât'ta mevcuttur.

Aşağıdaki rubaîlerden birincisi Harabât'da, ikincisi de Âteşgede'de görülerek alınmıştır :

حال آن نکه که بر پیرخرد مشکل بود آز مودیم بیك جرعهٔ می حاصل بود
کفتم از مدرسه پرسم سبب حرمت می در هر کس که زدم بیخود و لایعقل بود

1070 — MEHİSTİ

Büyük Hanım» mânâsına olan bu kelime Âteşgede'de ismi geçen İranlı kadın şairlerden birinin ismidir. Tabiatı temiz ve güzeldi. Bir gece Sultan Sencer'in meclisinde iken dışarı çıkmış, kar yağdığını görerek dönmüş ve şu rubaîyi söylemiştir :

شاها فلك اسب سعادت زینکرد أزجملهٔ خسروان ترا تحسین کرد
تا در حرکت سمند تزیین نعلت برگل ننهد پای زمین سنمین کرد

Yani :

«Ey Şah, felek seni şahlar içinde mümtaz kılarak sana saadet atını hazırlayıp vermiş. Senin ayağındaki na'lin yürürken toprağa değmesin diye ruy-i zemini gümüşle kapladı.

şu rubailerde onundur.

هر شب زغمت تازه عذابی بینم در دیده بجای خواب آبی بینم
وانکه که چو نرگس تو خوابم ببرد آشفته تر از زلف تو خوابی بینم

أیام بر آنست که تا بتواند یکروز مرا بکام دل ننشاند
عهدی دارد فلك که تا کرد جهان خود میکردد مرا همی کرداند

مرا با تو سرباری نماند است بدل مهرو وفاداری نماند است
ترا از ضعف و پیری قوت وزور چنانکه پای برداری نماند است

Bunlardan ikinci rubaî, Mihrî-i Fârisiyye gibi zayıf, kuvvetsiz bir kocayı azarlama mânâsında söylenmiştir.

درخانهٔ تو آنچه مرا شاید نیست بندی ز دل رمیده بکشاید نیست
کوئی همه چیز دارم از مال ومنال آری همه هست آنچه می باید نیست

أز ضعف من آن جان توانم رفتن کز دیدهٔ خود نهان توانم رفتن
بکداخته أم چنانکه گر آه زنم با آه بر آسمان توانم رفتن
آن جفت که طاقست قد وسایهٔ نست وآن طاق که جفتاست جز ابروی تو نیست

(61) (خوابی) Hâbî, rüya manâsınadır.

Mehistî'nin Âteşgede'de bir de «Fassad : cerrah Hicviyesi» vardır. Ancak bî-edebâne olduğu için almadık.

Mehistî, Abdullah Han Özbek'in Heratı zaptında vefat etmiştir.

1071 — MEYSÛN

Künyesi Ümmü Yezîd olan Meysûn binti Becdel el-Kelbiyye Hz. Muaviye'nin zevcelerindendir. Yezid bu hanımından doğmuştur.

Şiir söyleme tabiatına sahip seciyeli bir bedevî kızı olup aşağıdaki şiiri ile Hz. Muaviye'nin gazabına uğramış ve Muaviye kendisini boşayarak kabilesine göndermiştir. Yezîd'in meşhur fesahati işte o sırada annesiyle birlikte çölde bulunmasından ileri gelmiştir :

لبس عباءة و تقرّ عينى أحبّ الىّ من لبس الشفوف
وبيت تخفق الارياح فيه أحبّ الىّ من قصر منيف
وأكل كسيرة فى كسر بيتى أحبّ الىّ من أكل الرغيف
وأصوات الرياح بكل فجّ أحبّ الىّ من نقر الدفوف
وبكر تتبع الأظعان صعب أحبّ الىّ من بغل زفوف
وكلب ينبح الاضياف دونى أحبّ الىّ من هر ألوف
وخرق من بنى عمّى نفير أحبّ الىّ من علج عنيف

Yani :

Gözüm aydın olarak aba giymek, bence ince ve süslü elbiseler giymekten daha makbuldür. İçine rüzgârlar işleyen bir ev bana yüce bir saraydan daha evlâdır. Evimim köşesinde yediğim ekmek kırığı buradaki börekten, etraftan esen rüzgâr sesleri defden ve dümbelekten daha hoştur. Kafilelerin peşisıra giden taze, dinç bir deve nice eşkinli soy attan daha hayırlıdır. Çölde yanımda kalarak gelen misafirlere havlayan köpek medeniyet içindeki evde munis kediden daha sevgili; amcam oğullarından keremli bir fakir bana göre bu koca heriften daha sevgilidir.

(Lübs) giymek mânâsına olup (şüfûf) ince ve nazik elbise mânâsına olan (şeff)in çoğuludur. (Züfûf) sür'atli mânâsınadır. (Hırk) cömert ve şerefli soylu demektir. (İlc) koca kâfir mânâsınadır. Kötü huylu olup sert ve şiddetli olan kimseye de ilc adı verilir. Bir görüşe göre bu isim sadece sakallılara ait olup gençlere ilc denilmez. Hz. Muaviye'nin bu tabire çok canı sıkılmıştır.

Eğanî'de Numan b. Beşir'in hal tercemesinde şöyle anlatılıyor :

Hz. Muaviye bu Meysûn'un üzerine Kelb Oğulları kabilesinden bir kadınla daha evlenmiş imiş. Meysûn'a :

—«Git bir kerre şu kızı gör.»
demiş, Meysûn da gidip kızı gördüğünde :

—«Benzerini görmediğim bir kızdır. Ancak göbeği altında bir beni vardır ki kocasının başı oraya konulsa gerektir.»
diye haber göndermiş. Muaviye bunu uğursuz görerek kendisini boşamış.

Ondan sonra Meysûn ile Habîb b. Mesleme evlenmiş, onun boşamasından sonra da Numan b. Beşîr ile evlenmiştir. İbnu'z-Zübeyr'in hilâfeti günlerinde Hims ahalisi kocasını öldürdüklerinde başını kesip (62)
karısının isteği üzerine başını karısının kucağına attılar.

Meysûn bir de Arap krallarından Amr b. Hind'in karısının ismi olup Harîs el-Yeşkürî'nin muallâka kasîdesinde ismi geçmektedir.

1072 — MEYLÂ'

Eski Arap şarkıcılarından Azze el-Meylâ'ın lâkabıdır. Hakkında (Ayn) harfinde bilgi verilmiştir.

1073 — MEYLÂ'

Tezyînu'l-Esvâk'ta zikredildiğine göre Lâbî b. Rebâh'ın kızıdır. Hicaz bedevîlerinden Ebû Has'am Ka'b b. Malîk adlı kişinin baldızı ve sevgilisidir. Maceraları Tezyînu'l-Esvâk'ta anlatılmaktadır.

1074 — MEYMÛNE

Ümmü'l-Mü'minîn, Rasûlullah'ın zevcelerinden olan Meymûne bintu'l-Hâris b. el-Hazen el-Hilâliyye'dir. Rasûlullah (S.A.V.) kendileri ile hicretin 7. yılı zilkade ayında ifa buyurdukları Umretu'l-Kazâ esnasında ve ihramlı oldukları halde evlenmişlerdir.

Vefatı 51/671, başka bir rivâyete göre de 63/682-683 yılındadır.

Mevlâna Muhyiddin'in Müsamerât'ında beyan edildiğine göre, Meymûne'den 76 hadîs rivâyet edilmiştir.

1075 — MEYMÛNE es-SEVDÂ

Eski Hak âşıklarından, evliyadan Abdülvahîd b. Zeyd Hazretleriyle çağdaş olan, evliyadan Kûfeli bir kadındır. Aşağıdaki beyitleri Abdülvahîd'e,

---

(62) Kelb kabilesinden olan bu zevcesi: «Başını kucağıma atınız. Ona en lâyık olan benim.» dedi. Kucağına attılar. O da aldı, cesedi ile birleştirdi, kefenledi ve defnetti.

kendinin isteğine binaen yaptığı bir va'z ve nasihat üzerine kendi nefsine hitaben söylemiştir :

يا واعظاً قام لاحتساب تزجر قوماً عن الذنوب
تنهى وأنت السقيم حقاً هذا من المنكر العجيب
لو كنت اصلحت قبل هذا عيبك أو تبت من قريب
كان لما قلت يا حبيبي موقع صدق من القلوب
تنهى عن الغيّ والتمادي وأنت في النهي كالمريب

Meymûne Kûfe'de çobanlık eder ve güttüğü koyunlar kurtlarla beraber gezerdi.

Abdülvahîd b. Zeyd bu hali kendisinden sorduğunda Meymûne :

«Allah ile aramdaki hali ıslah ettim; Allah da kurtlarla koyunların arasını ıslah etti.»

şeklinde cevab vermiştir.

Meymûne bintu Şâkûle, Meymûne Uhtü İbrahim b. Ahmed el-Havass âbid ve zahid kadınlardandırlar.

Bu isimde 7 sahabi hanım vardır. (63) Bunlardan Meymûne bintu Abdullah, Üsdü'l-Ğâbe ve İsabe'de anlatıldığına göre Bedr harbinde öldürülen müşrikler hakkında Ka'b b. Eşraf'in üzüntüsünü ve İslâm'ı hicvi içeren beyitlerine reddiye olarak aşağıdaki beyitleri söylemiştir (64)·

تحنّن هذا العبد كل تحنّن يبكي على قتلى وليس بناصب
بكت عين من يبكي لبدر وأهله وعلت بمثليها لؤيّ بن غالب
فليت الذين ضرجوا بدمائهم يرى ما بهم من كان بين الأخاشب
فيعلم حقاً عن يقين ويبصروا مجرهم فوق اللحى والجوانب

(63) Bu sahabî hanımlar şunlardır :
1. Rasûlullah'ın cariyesi Meymûne.
2. Meymûne bintu Sa'd.
3. Meymûne bintu Subeyh.
4. Meymûne bintu Abdullah.
5. Meymûne bintu Ebî Anbese.
6. Meymûne bintu Kerdem es-Sekâfiyye.
7. Meymûne. Kime mensup olduğu, hangi kabileden olduğu bilinmiyor. (İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/272-277)

B.Ç.

(64) İbn Hişam ve şiirle ilgilenen âlimlerin çoğu ne bu şiiri ne de Ka'b b. Eşref'in söylediği şiiri kabul etmemektedirler.

1076 — MEYYE binti DIRAR ed-DABBÎYYE
(Dırar'ın kızı Meyye)

Arap şairlerinden olup aşağıdaki kıt'ası, kardeşi Kabisa b. Dırar hakkında yazmış olduğu mersiyenin beyitlerinden olarak Dîvanu'l-Hamâse'nin Mersiyeler bölümünde mevcuttur :

لاتبعدنّ وكل شيئ ذاهب زين المجالس والندىّ قبيصا
يطوى اذا ما الشخ أبهم قفله بطناً مزالزاد الخبيث خميصا

(Zeynu'l-Mecâlîs) sözü mûnâda olup nidâ harfi hazfedilmiştir. (Nediyy) toplanma ve meşveret yeri mânâsına olup meclis demek olacaktır. İkinci beyitteki (Batnen) lâfzı (Yat.î) fiiline mef'ul olmak üzere mansub olur. (Hamîsan) sözü de zayıf ve nahîf mânâsına olarak (batn)ın sıfatı ve önceki harf-i cerrin de müteallîkıdır. Bundan, methedilen kişinin kıtlık ve ihtiyaç halinde bile aç durup alçakların ekmeğini yemeğe tenezzül etmediğini ifade kastedilmektedir.

1077 — MEYYE bintu TILÂBE
(Tılâbe'nin kızı Meyye)

Tılâbe b. Kays b. Âsım el-Gassanî (65) nin kızı olup meşhur şair Zü'r-Rumme'nin (Ha) harfinde «Harkâ'» lâkabıyla geçen sevgilisidir. Zü'r-Rumme'nin onu, şiirinde «Meyy» adıyle de zikrettiği vakîdir. Nitekim kendi adının «Gaylânu Meyy» diye ona izafeti şeklinde ve şu beliğ kıt'asında da vakîdir :

وكنت اذا ما جئت ميّاً أزورها أرى الأرض تطوى لى ويدنو بعيدها
من الخفزات البيض ودّ جليسها اذا ما انقضت أحدوثةٌ لو تعيدها

Kamus'da zikredildiğine göre Meyy ve Meyye kadın ismidir.

Meyyâ bintü Üdd b. Eved, F'ârikîn şehrinin kurucusudur. Bu şehre ona izafetle «Meyyâfârikîn» denilir.

MİM HARFİ BİTTİ

4.7.1981

(65) Münzir b. Mai's-Semâ gibi Arap krallarındandır (Davud Antakî'den)

— NÛN HARFİ —

1078 — NAİLE

Naile bintu Amr b. Zi'b - Yahut Naile bintu Zi'b-

اِنَّ الصَّفا و المروة من شعائر الله

(1)

âyet-i kerîmesinde Keşşaf ve Kazi Beydavi tefsirlerinde, Eğani'nin 13. cildinin Medâd b. Amr'ın ahvali bölümünde hikâye edildiğine göre cahiliye devri putlarından İsâf ve Naile adlı iki meşhur putun asılları hakkında anlatılan bazı hikâyelere göre, Arapların eski kabilelerinden Cürhüm kabilesine mensup bir kadındır. İsâf (2) adında bir adamla Ka'be-i Muazzama civarında zina ettikleri için taş olmuşlardı. Kabileleri halkına ibret ve Beytullah'ın civarında fiil-i şenî yapmaktan kaçınmadıkları için bu yolda azgınlıklarına bir son vermek üzere onlardan İsâf'ı Safâ tepesine, Naile'yi de Merve'ye diktiler. Daha sonra işin aslı ve maksadı unutuldu. Kureys kabilesi onlara tapmaya ve Ka'be'ye karşı bunların yanında kurbanlar kesmeye başladılar. İslâm'ın zuhuru ile bunlar da Ka'be'deki diğer putlarla birlikte kırılıp atıldılar.

Kamus'ta E-se-fe maddesinde bu rivâyet hakkında isimler yönünden bazı farklılıklar vardır.

1079 — NAİLE bintu'l-FÜRÂFUSA
(Fürâfusa kızı Naile)

Fürâfusa b. el-Ahvas b. Amr b. Sa'lebe b. el-Hâris b. Hısn b. Damdam b. Ali... el-Kelbî'nin kızı Naile Hz. Osman'ın zevcelerindendir. Zeki, anlayışlı ve fasîh bir hanımdı.

Hz. Osman'ın Naile ile evlenmesi şöyle olmuştur :

Saîd b. el-Âs Hazretleri Kûfe'de vali iken Naile'nin kızkardeşi Hind bintu'l-Fürâfusa ile evlenmişti. Onun evlenme haberi Hz. Osman'a ulaşınca tarafına özel bir mektup göndererek :

---

(1) Bakara Sûresi; âyet: 158

(2) Esâf ve İsâf şeklinde okunabilir.

—«İşittiğime göre Benû Kelb kabilesinden bir kadınla evlenmişsin. Onun nesebini ve güzelliğini bana beyan edesin.»
demişti. Saîd b. el-Âs da :

—«Aldığım kız Fürâfusa b. el-Ahvas'ın kızıdır. Kendisi beyaz tenli ve uzun boyludur.»
şeklinde cevap verince Hz. Osman :

—«Eğer onun kızkardeşi varsa onu da benimle evlendiresin.» diye emir ve kendisini evlendirmek için vekil tayin edince Saîd b. el-Âs Hazretleri kayınpederi olan Fürâfusa'ya haber gönderip Hz. Osman'ın emrini ona tebliğ ederek kızlarından birini onunla evlendirmeye ona vekâleten talip oldu. Fürâfusa da kendi tarafından oğlu Dabb'ı vekil kılarak kızı Naile'yi Hz. Osman ile evlendirdi. Fürâfusa'nın kendisi hristiyan, oğlu Dabb müslüman idi. Naile, baba evinden ayrılıp kocasına gideceği esnada babası kendisine şöyle dedi :

—«Kızcağızım sen şimdi Kureyş kadınlarının arasına gidiyorsun. Onlar kokular kullanmaya senden daha fazla istidatlıdırlar. Şimdi sen benim şu iki nasihatimi dinleyip gözünden sürmeyi eksik etmemeli ve bedenini daima su ile temizlemelisin. O derece temiz olmalısın ki kokun, yağmur isabet etmiş eski kırba kokusuna benzemeli.»

Naile bu nasihati aldıktan ve vedalaşma merasiminden sonra kardeşi Dabb ile beraber Medine-i Münevvere yolunu tuttu.

Naile yolda ayrılık ve gurbet hüzün ve elemi ile şu beyitleri söylemiştir :

ألست ترى ياضب بالله إننى مصاحبة نحو المدينة أركبا
اذا قطعوا حزنا تحث ركابهم كما زعزعت ريح يراعا مثقبا
لقد كان فى أبناء حصن بن ضمضم لك الويل ما يغنى الجباء المطنبا

Mealinde biraderi Dabb'a hitaben :

«Ey Dabb, Allah hakkı için beni görmüyor musun ki, Medine tarafına kafileye katılmış gidiyorum. Mesafeler katedip sarp yerleri geçtikçe develerini öyle süratle sürüyorlar ki, rüzgârın delik kamışları hareket ettirmesi gibi hareket ettiriyorlar. Yemin olsun ki Hısn b. Damdam Oğullarında (kendi kabilesinin zadegânını kastediyor.) bizi başkasından müstağni kılacak gerek koca, gerek servet mevcut idi. Gurbet külfetini ihtiyar etmeye ne gerek vardı.»
demek istemiştir.

(Habâ' mutmıb) ile hilâfet haşmetini kastetmiştir.

Naile'nin bu beyitleri Cenab-ı Muhyiddin'in Müsâmerât'ında şu şekilde yazılıdır : (3)

ألست ترى بالله ياضبا تنى مرافقة نحو المدينة أركبا
أما كان فى اولاد عمرو بن عامر لك الويل ما يغنى الجباء المجبا
أبى الله الا أن أكون غريبة بيثرب لا أم لدى ولا أبا

Medine-i Münevvere'ye ulaşıp Hz. Osman'ın evine girdiğinde Hz. Osman onu yüksek bir yere oturtarak karşısına almış, aralarındaki konuşmalarda tavır ve sözlerinden memnun olmuştur.

Naile, Hz. Osman hakkında o kadar vefakâr davranmıştır ki, fitne zamanında Hz. Osman kendi evinde mahsur kaldığında yanından ayrılmamış, hatta onun öldürülmesi maksadıyla dalkılıç yanına girdiklerinde onu korumak için ürezine kapanıp çekilen kılıçların birini eliyle tutmuş, o uğurda iki parmağını birden feda etmiştir.

Hz. Osman'ın şehid edilmesini müteakip :

ألا ان خير الناس بعد ثلاثة قتيل النجيبى الذى جاء من مصر
وما لى لا أبكى وتبكى قرابتى وقد غيبوا عنا فضول أبى عمرو

diye feryad ederek olanları etrafa duyurmuştur. (Selâse)den maksadı Hz. Peygamber (S.A.V.) ile Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'dir. (Tücîbî ya da Tecîbî)den Kinâne b. Bişr kastedilmektedir. Tücîb, ya da Tecîb Kinde kabilesinden bir ailenin ismidir. Hz. Osman'ı öldüren Kinâne o aileye mensuptur. (Ebû Amr), Hz. Osman'ın künyesidir.

Bazı dil bilginleri birinci beyitteki (Selâse)den maksadın ilk üç halife olduğunu sanarak bu beyitlerin Hz. Ali (R.A.) hakkında Velîd b. Ukbe tarafından söylenmiş olduğunu ileri sürmüşler, (Tücîbî) kelimesini de tahrif ederek (Tecûbî) şeklinde söylemişlerdir. Zira Hz. Ali (R.A.)'yi öldüren İbn Mülcem aslı itibariyle Yemen'de Himyer kavminden bir kabile olan Tecûb'e mensubdur ki, ismi Abdurrahman b. Mülcem el-Murâdî el-Himyeri et-Tecrûbî'dir. Bunlar birinci beyitteki (Mın Mısr) kısmını da ikinci beyitten ve kafiyeden haberleri olmayarak (Mîn Mudar) şeklinde okudular.

Kıt'anın meali şöyledir :

«Haberiniz olsun ki üç zatdan yani Cenab-ı Peygamber (S.A.V.), Ebû Bekir es-Sıddîk (R.A.) ve Hz. Ömer'den (R.A.) sonra insanların en hayırlısı olan zat, Mısır'dan gelme Tucîbî bir şahıs tarafından öldürüldü. Ben niçin ağlamıyayım ki Ebû Amr'ın nimet ve ihsanları bizden kesilmiş, akraba ve taallûkatım ağlamaktalar.»

(3) II. cild, sayfa: 325'de

Son mısra, kendilerinin, aşiret olarak Hz. Osman (R.A.)'a minnettar olduklarını göstermekte olup bu mısradaki (ve kad ğîbû) kısmına bedel (ve kad hucibet) de rivâyet olunmuştur.

Bu olay üzerine Naile'nin, kendi halini ve Hz. Osman (R.A.)'ın kanını taleb etmeye teşviki içeren Hz. Muaviy'ye bir mektubu vardır ki, Naile bu mektubu Hz. Osman (R.A.)'ın kanlı gömleği ile beraber Numan b. Beşir'e, yahud Hâtıb b. Beltea'nın oğlu Abdurrahman'a teslim ederek Şam'a göndermiştir.

Bu mektubun gelmesi ve okunması üzerine Şamlılardan bir takım zevat gidip Hz. Osman (R.A.)'ın intikamını almadıkça hanımlarının yanına varmamaya, ya da bu yolda ölüp kurtulmaya yemin ettiler.

Mektubun mealinde Hz. Ali'nin, o sırada Hz. Osman'a yardımı olmadığı ve emri bi'l-ma'ruf'ta bulunmadığına dair olan kısmı kin ve taassub şaibesinden uzak değildir. Zira Hz. Ali (R.A.) o olayda Hz. Osman (R.A.)'a bir ziyan gelmemesi için iki oğlunu silâhlandırıp muhafız tayin edecek derecede fedakârlıkta bulunmuştur. Hatta Hz. Osman (R.A.)'ın şehid düşmesi üzerine :

—«Düşmana niçin açık verirsiniz? Siz adam değil miydiniz » diye Hz. Hasan Efendimize şiddetli bir sille bile vurmuştur

Mektuptaki (Fâtetni bintu Şeybe)deki bintu Şeybe'den muradı, Hz. Muaviye'nin annesi olan Hind bintu Utbe b. Rabia'nın amcazâdesi Fâtıma bintu Şeybe b. Rabia'dır. Bu Fâtıma'nın (Fâ) harfinde :

شقّقها خمراً بين الفواطم

hadis-i şerifinde adı geçmıştı.

Naile'nin babasının ismi olan Fürâfusa lâfzını bazıları kaf ile Kurâfusa şeklinde rivâyet etmişlerse de doğrusunun (fâ) ile olduğunu Tehzîbu'l-Esmâ'da İmam-ı Nevevî tasrih etmiştir.

1080 — NAİLE bintu SA'D b. MALİK el-ANSARİYYE
(Sa'd'ın kızı Naile)

Sâide Oğullarından sahabi bir hanımdır. Rasûlullah (S.A.V.) Efendimize biat etmiştir (İbnu'l-Esîr'den).

1081 — NAİLE bintu ÂTİKE
(Âtike'nin kızı Naile)

Hal tercemesi daha önce geçen Âtike bintu Mülâe'nin kızı olup Farazdak onun ismiyle gazeller söylemiştir.

Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin ve Yakub b. es-Sikkît'in kavillerine göre hal tercemesi daha önce geçen Zebbâ'nın da ismi Naile idi. Taberî şu beyit ile istişhadda bulunmuştur :

أتعرف منزلاً بين النقاء وبين ممرّ نائلة القديم

1082 — NABİGA bintu HARMELE
(Harmele'nin kızı Nabiğa)

Birinci cildde (s. 24) imâ olunduğu üzere ashabdan Amr b. el-Âs Hazretlerinin annesidir.

Müstatref'in af ve hilme dair olan 36. bölümünde hakkında şöyle bir olay anlatılır :

Amr b. el-Âs'ın valiliği esnasında ihtişamlı atına binmiş olduğu günün birinde bazı pervasız kimseler kendi aralarında :

«Her kim gidip Emîr'e annesini sorarsa ona onbin dirhem (sağ akçe ile 40 bin kuruş demektir) vardır.»

diye teşvikte bulunmalarıyla içlerinden biri varıp Amr b. el-Âs'ın binmiş olduğu atın dizginine yapışarak :

—«Cenab-ı Hak Emîr'e salâh ve âfiyet ihsan buyursun. Babanız Âs malûmunuzdur. Onun şeref ve nesebini biliriz. Ancak anneniz kimdir?» deyince Amr b. el-Âs katiyen hiddetlenmeyerek :

—«Tam bilene tesadüf ettin, erbâbına sordun : Benim annem Nabiğa bintu Harmele b. Azze'dir. Arab harbeleri ile alınmış ve Ukkaz panayırına getirilip satılmıştır. Oradan Abdullah b. Ced'ân (4) alıp babam Âs b. Vail'e bağışlamıştır. Onun sulbünden hamile kalıp doğurmuş ve çocuğu soylu olmuştur. Eğer sana bu soruyu sormak cesaretin için birşey vadettilerse git al, atın dizginini koyuver.»

demiştir.

---

(4) Abdullah b. Ced'ân cahiliye devrinde yaşamış meşhur bir civanmerddir. Misafire yemek yedirmek için büyük bir kazanı vardı ki, ayak üzere piyade ve süvari ondan yemek yiyebilirdi. Hz. Âişe bir gün Rasûlullah (S.A.V.)'a: «Acaba bu cömertliği rûz-i cezada ona bir fayda sağlayacak mı.» diye sormuş; Rasûl-i Ekrem (S:A.V.): «Hayır, bir gün dahi Rabbim âhirette günâhlarımı bağışla, demiştir.» buyurmuşlardır. B.Ç.

Yine Müstatref'deki bazı kavillere göre Nabiğa Abdullah b. Ced'ân'ın metresi imiş. Onunla bir temizlik müddetinde Ebû Leheb, Ümeyye b. Halef, Ebû Süfyan ve Âs b. Vail münasebet kurmuşlar. Amr'ı doğurduğunda bunlardan her biri çocuk benimdir diye iddia edip Nabiğa'yı hakem tayin etmişler. O da kendisinin bakımını sağlayan Âs b. Vail olduğu için çocuğunu ona nisbet etmiştir. Bununla beraber çocuk daha ziyade Ebû Süfyan'a benziyormuş.

Bu sözler cahiliye devrindeki nikâh ve çocukların nesebini tayin konusundaki âdetleri hatıra getiriyor. Bu konuda bir miktar bilgi verelim :

Buhari-i Şerif'de, Kitabu'n-Nikâh bâblarının birinde Urve b. ez-Zübeyr rivâyetiyle Hz. Âişe'den naklen anlatılıyor. Hz. Âişe Urve Hazretlerine - ki kendi hemşirezâdesidir - haber verip buyurmuştur ki :

Cahiliye devrinde 4 çeşit nikâh vardı. Onlardan birisi halen cari olanıdır ki, evlenecek olan adamın kızın velisine ağırlık ve haber göndermesiyle olurdu.

İkincisi : Bir adam kendi karısına, hayız kanından temizlendiği bir zamanda belli başlı bir adamın dölünü almak için onunla birleşmeye davet zımnında haber göndermesini emir ve tembih eder. Artık kadın o adam ile birleştikten sonra hamileliği belli oluncaya kadar kocası onun yanına varmazdı. Buna «Nikâhu'l-İstibdâ'» denilirdi.

Üçüncüsü : On kişiden az olmak üzere bir topluluk bir kadın ile münasebet kurup kadın çocuğunu doğurduktan bir kaç gün sonra onlardan her birine haber gönderip toplardı. Hiç biri gelmemezlik edemezdi. Gelip toplandıklarında kadın onlara :

—«Biliyorsunuz sizin her biriniz benimle birleştiniz. Şimdi ben doğurdum.»

deyip sonra içlerinden hangisini dilerse ismiyle çağırıp :

—«Ey filân, bu çocuk senindir.»

der, o da reddemeyip kabul ederdi.

Dördüncüsü : Bir takım orospular vardı. Kapılarının önüne alâmet olmak üzere bayrak dikerler, her kim gelirse reddedemezlerdi. Onlar bir çok adamla birleşirlerdi. Gebe kalıp çocuk doğurduklarında Kaiflere (5) haber gönderip getirtirler, kaif çocuğu her kime nisbet ve ilhak ederse hem

(5) Kaif diye iz sürmekte, benzerlikleri tesbit ve tanımda mahir olanlara derler. Araplarda özel ve itina gösterilen bir ilim idi. Halâ bazı mezheblerce muteber kabul edilir.

çocuk, hem de kadın o adama ait olurdu. O adam da red ve inkâra muktedir olamazdı.

Ne zaman ki Cenab-ı Hak (C.C..) Rasûlullah (S.A.V.)'ı Hak din ile gönderdi. Rasûlullah (S.A.V.) halen geçerli olan nikâhlanma usulünden gayrısını iptal edip kaldırdı.

Nabiğa kelimesi, şiir erbabı olan bir aileden olmadığı halde şiire heves edip soylu bir şair olan kimse mânâsına olarak erkeklerin lâkablarından olup Arap şairlerden bu mânâda «Nevâbiğ» adı verilen kimseler (Ze) harfinde Zerkâ'el-Yemâme'nin hal tercemesinde bil-münâsebe beyan olunmuştur.

1083 — NACİYE bintu CÜRM
(Cürm'ün kızı Naciye)

Cürm b. Reyyan b. Kuzâa'nın kızı Naciye'dir. İbn Kuteybe'nin kitabında cahiliye âdeti üzere üvey oğullarının nikâhı altına geçmiş oldukları zikredilen kadınlardan biridir.

Naciye, Sâme b. Luay'ın zevcesi idi. Ondan Gâlib b. Sâme'yi doğurmuştu. Sâme'nin ölümü üzerine Sâme'nin diğer oğlu Harîs b. Sâme ile evlenmiştir.

Naciye isminde Araplarda erkeklerden de bir takım kimseler vardır. Bu cümleden olarak Naciye b. el-A'cem, Naciye b. Cündüb, Naciye b. el-Haris, Naciye b. Amr ve Naciye b. Ka'b ashabdandır.

1084 — NAHİD

Farsçada Zühre yıldızı anlamına olarak İskender-i Rumî (*) ve diğer bir tabirle İskender-i Yunanî dedikleri cihangirin annesidir.

İskender kelimesi Rumcadaki Aleksandr'ın arapçasıdır. Burhan-ı Kâtı'da :

«İskenderus kelimesi Rum dilinde sarmısak anlamında olup İskender'in annesi Nahid de müptelâ olduğu ağız kokusunu sarımsakla defetmiş ve o sırada doğurmuş olduğu için çocuk o isimle isimlendirilmiştir.» denilmektedir. Fakat kabule şayan değildir.

---

(6) İskender-i Zülkarneyn de denilir.

Bazıları İskender-i Rumî ve İskender-i Yunanî adlarıyla dünyada iki İskender olduğuna inanırlar. Buna göre bunlardan biri Hıdır (A.S.)'ın arkadaşı olan Zülkarneyn'dir.

Fakat gerçek böyle değildir. İskender bir tek şahıstan ibaret olarak Rumelindeki Filibe'nin kurucusu Filipos'un oğlu, Eflâtun'un talebesi olan Aristo'nun talebesi ve dünya hâkimi olan padişahların birisidir. Hicret tarihinden 935 sene önce büyük bir ordu ile İran ülkesine sefer düzenleyip Fars (Pers) krallarının sonuncusu olan Dârâ b. Dârâb b. Behmen ile harbedip galip gelmiş; Dârâ'yı öldürüp Aristo'nun irşadı ile İran'a kendine tâbi kırallar tayin etmiştir. Ölümü Şehrizûr'dadır. Bazan idaresi altındaki Yunan ülkesine, bazan bütün Avrupa halkına ve onların idaresi altındaki memleketlere Araplarda «Rum» ismi verildiğinden oraya nisbet olunur. Ye'cûc seddini bina eden bu değildir. O, Zülkarneyn Hazretleridir ki Yemen Tübbâ'larından, Himyer kabilesinden Ezvâ' adı verilen kırallardandır. Adaletli bir padişahtır. İsmi Sa'b olup Zülkarneyn, lâkabıdır. Ona İskender denilmez. İskender gibi filozof olmayıp Hak din üzeredir. Peygamber mi yoksa bir veli mi olduğu ihtilâflıdır. Aralarında 1958 sene fark olduğu isbat edilmiştir. Zülkarneyn'in Hz. İbrahim (A.S.) ile kucaklaşmaları rivâyet olunur. İskender kelimesi, yukarda da belirttiğimiz gibi Rumcadır. Zülkarneyn kelimesi ise Arapçadır. Bu konuda Kâzî Beydavî ile Sa'dî Çelebi'nin bile yazılmış olduklarını merhum Âsım Efendi Okyanus'ta zikretmiştir.

1085 — NEBT

Araplardan güzellik ve hüner ile meşhur olan cariyelerden ve şarkıcı cariyelerden olup hakkında :

نبت اذا سكتت كان السكوت لها زينًا و ان نطقت فالدر ينتثر
و انما اقصدت قلبي بمقلتها ما كان سهم ولا قوس ولا وتر

يا نبت يا نبت قد هام الفؤاد بكم وانت والله أحلى الخلق انسانا
الا صلي فانى قد شغفت بكم ان شئت سرًا وان أحببت اعلانا

denilmiştir. Bu sözler Irak'ın ileri gelenlerinden meşhur şair ve kâtib İbrahim b. el-Müdebbir'indir. Bu İbrahim hal tercemesi daha önce geçen Arîb ile bunun meftunu idi. Nebt'in irticalen şiir söyleme melekesi hakkında İbn Zafir'in kitabında şöyle bir olay nakledilir :

Bir gün imtihan etmek için Nebt'e :

يا نبت حسنك يغشى بهجة القمر

(7) «Ey nebte güzelliğin ay'ın güzelliğini örtüyor.» demektir.

mısraı söylenerek alt tarafı ondan istendi. Derhal :

قد كاد حسنك أن يبتزّني بصري

mısraını irticalen söyleyiverdi. Müteakiben de :

وطيب نشرك مثل المسك قد نسمت ريّا الرياض عليه في دجى السحر

beytini söyleyip sonra da kendini imtihan niyetinde olan kimse iki kelimeyi bir araya getirip bir mısra daha yapmaya çalışırken şu beyti ilâve ediverdi :

فهل لنا منك حظ في مواصلة أو لا فاني راض منك بالنظر (8)

1086 — NÜTEYLE

Abdülmuttalib'in zevcelerinden olan Nüteyle bintu Cenâb'dır Rasûlullah (S.A.V.)'ın amcası Abbâs'ın annesidir.

İbn Esîr'in bildirdiğine göre Araplar içinde Ka'be-i Muazzama'ya ilk defa ipek ve dîbacdan örtü örten bu kadındır. Oğlu Abbâs çocukluğunda kaybolduğunda :

—«Eğer oğlumu bulursam Beyt-i Muazzam'ı örtülendireyim.» diye adakta bulunmuştu. Çocuğu bulununca adağını yerine getirdi.

Üsdü'l-Ğâbe'de ve daha bazı kitablarda bu şekilde yazılı ise de Sîretu İbn Hişam şerhi Ravdu'l-Ünf'de Ka'be-i Muazzama'nın örtüsünün Yemen Tübba'larından (9) Es'ad el-Himyerî'nin eseri olduğu zikredilmektedir. Bu konuda :

لا تسبوا أسعد الحميري فانه اوّل من كسا الكعبة

hadîs-i şerifi ile kendisinin şu beyitleri nakledilmektedir :

وكسونا البيت الذي حرم الله ملاء معصداً وبرودا
فاقمنا به من الشهر عشراً وجعلنا لبابه أقليدا
ونحرنا بالشعب ستّة آلف فترى الناس نحوهن ورودا

Es'ad, Hicaz'a gelip hacc ve Beyt-i Şerif'i ziyaretle onu örtü örtüp (10) ay kadar kalmış, Ka'be'nin işlerini deruhte edenlere Harem-i Şerif'i cahiliye usul ve pisliklerinden temizlemelerini emir ve tembih etmiştir.

---

(8) «Seninle vuslatımız olacak mı bilmem ama ben sadece sana bakmaya bile razıyım.» demektir.

(9) İran kırallarına Kisrâ, Bizans kırallarına Kayser denildiği gibi Yemen kırallarına da Tübbâ' denilirdi. Çoğulları sıra ile ekâsira, Kayâsira ve Tebâbia gelir.

(10) «Himyer'li Es'ad'a sövmeyiniz. Zira Ka'be'yi ilk örten odur.» demektir.

Sûby'a bintu'l-Ehabb'ın beyitlerinde de bu hususa işaret olunmuştur. Birinci cildin zeylinde zikredilmişti.

1087 — NAHLE

Nahiv kitablarında ma'tufun, matufun aleyh'den önce gelmesinin herhangi bir zarurete mebnî câiz olduğuna misal olarak getirilen :

ألا يا نخلة من ذات عرق عليك و رحمة الله السلام

beytinde zikredilen Nahle'dir. Emalî-i Kâlî'den naklen Tezyînu'l-Esvak'ta yazılı olduğuna göre Ahvas b. Cafer adlı meşhur şairin baldızıdır. Yukardaki beyit de Ahvas'ın şiirlerinden olup devamı şöyledir :

سألت الناس عنك فخبروني هنا من ذاك يكره الكرام
وليس بما احل الله بأس اذا هو لم يخالطه الحرام (11)

Ahvas uzun müddet Nahle'nin aşk derdini içinde gizlemiş, adını diline atmamış olduğu halde bir zaman sonra Nahle, Matar adında bir zatla evlenince kendini tutamayarak şiirlerinde Nahle adını açıkça söylemeye başlamış; aşağıdaki beyitlerinde de Nahle'nin kocasını, kendine denk olmadığı beyanıyla tehdit etmiştir :

سلام الله يا مطر عليها وليس عليك يا مطر السلام
فلا غفر الاله لمن كحيها ذنوبهم وان صلوا وصاموا
فان يكن النكاح أحل شيء فان نكاحها مطر حرام
فلو لم ينكحوا الا كفاء فكان كفيئها الملك الهمام
فطلقها فسلت لها بكفؤ والا يعل مفرقك الحسام

(Selâmullahi ya Matarun aleyhâ) mısraındaki (Matarun) müfred, marife münâdâ olduğu halde zarurete binaen tenvinli olarak kullanılmıştır. (Feinne nikâhahâ matarun haramun) mısraındaki (Matar) kelimesi üç türlü de irab edilmiştir. Nasb ile (Mataran) rivâyetine göre evlenme mânâsına olan (Nikâh) mastarına mef'ul; raf' ile (matarun) rivâyetine göre aynı mastara fail olur. Cer ile (matarin) rivâyetine göre ise)Feinne nikâha matarin iyyâhâ) takdirinde muzafun ileyh olur.

Yukardaki :

ألا يا نخلة من ذات عرق عليك و رحمة الله السلا

(11) «Ey Zatu Irk'ın (hurma ağacı) Nahlesi. Allah'ın selâmı ve rahmeti senin üzerine olsun.» demektir.

B.Ç.

beyti Muğni'l-Lebîb'in vâv-ı âtıfa bahsinde de zikredilmiş olduğundan Şeyh Düsûkî merhum haşiyede «Nahle kadından kinayedir. Söyleyen ve nesebi bilinmemektedir. Bazısı Ahvas'ındır.» demiştir.

1088 — NEZHÛN

Endülüs'ün en meşhur kadın edîblerindendir. Kalaycı kızı mânâsına olarak «Bintu'l-Kallâî» denilmekle tanınır. 500/1106-1107 tarihi meşhurlarından ve Endülüs'teki Gırnata şehri ahalisinden idi.

Gırnata'nın yetiştirdiği eser sahibi faziletli kimselerin haddi hududu ve hesabı olmayıp kadınlardan bile Nezhûn gibi faziletli ve nâdir bir hanım zuhur etmiştir.

Gırnata valisi olan Ebû Bekir b. Saîd - ki ilim ve edeb yönünden vezirler içinde bir tane idi. - Nezhûn'un ülfetine müştâk olmuş, onun meclisinden ayrılmaz olmuştu. Dolayısıyla aralarında edebî konuşmalar üzerine hayli lâtifeler cereyan ederdi.

Bir gün Nezhûn'a : «Senin ahbab ve yarânın çoktur. Biz hatıra gelmeyiz.» mealinde olmak üzere şu tarizkâr kıt'ayı yazıp yollamıştı :

يا من له ألف خـل من عاشق و صديق
أراك خليت للنا س منزلاً في الطريق

Nezhûn ona şu kıt'a ile cevap ver..

حللت أبا بكر محلاً منعته سواك وهل غير الحبيب له صدري
وان كان لي لم من حبيب فانما يقدم أهل الحق حب أبي بكر

Meali :

«Ey Ebû Bekir, sen sevgi ve dostluğum dairesinde öyle bir yere yerleşmişin ki orada senden başkasına yer yoktur. Benim her ne kadar çok ahbabım olsa da senin sevgin başkadır. Zira Hak ehli olan Ebû Bekir'in sevgisini diğerlerine tercih ile öne geçiririm.»

Muhatab Ebû Bekir olduğuna göre şiirin letafeti gizli değildir.

Bir gün de Nezhûn, Ebû Bekir b. Saîd'in meclisinde meşhur hicivci şair Ebû Bekir el-Mahzumî - ki ateş gibi dili olan bir şair idi - ye rastlıyarak onunla şairane bazı atışmalardan sonra Ebû Bekir el-Mahzumî şu kıt'a ile Nezhûn'a ta'rizde bulundu :

على وجه نزهون من الحسن مسحة وان كان قد أمسى من الضوء عاريا
قواصد نزهون توارك غيرها ومن قصد البحر استقل السواقيا

Nezhûn da bu şairi hicvetmeye kalkmış ve söylediği hicviyyesinde :

قل للوضيع مقالاً يتلى الى حين يحشر
خلقت أعمى ولكن تهيم في كل أعور
جازيت شعراً بشعر فقل لعمري من أشعر
ان كنت في الخلق أنثى فانّ شعري مذكر

demiştir. Bununla Nezhûn, Ebû Bekir el-Mahzûmî'yi hicvederek onunla eğlenmiş; kendinin şiirde ondan üstün olduğunu, her ne kadar yaratılışta kadın ise de şiirde erkek olup nazmında bolluk ve erkeklik, mertlik eseri olduğunu iddia etmişti.

Bunun üzerine Ebû Bekir el-Mahzûmî de hicve başlıvarak Nezhûn'a şöyle demiştir :

ألا قل لنزهونة ما لها تجر من التيه اذيالها
ولو أبصرت فيشة شمرت كما عودتني سرباً لها

Bu eğlenme ile Ebû Bekir el-Mahzûmî edeb dairesini tecavüz ettiğinden, bu gidişle hoş olmıyan bir hava doğacağından vezir Ebû Bekir Saîd, onlardan her birine and verip hiç birine fazla söz söyletmemiştir.

Nefhu't-Tayyîb'de Nezhûn'un, asrı meşhurlarından İbn Kuzmân (?) ile de şöyle bir fıkrası nakledilir :

İbn Kuzmân, Nezhûn'un memleketi olan Gırnata şehrine geldiğinde arkasında sarı bir elbise vardı. O zamanlar sarı elbise fakihlerin elbisesi idi. Nezhûn'un yanma gelince Nezhûn :

—«Güzel yaptın ey İsmail Oğullarının öküzü, ancak şu kadar var ki sana bakanları memnun ve hoşnud etmiyorsun.»

deyip bunula İbn Kuzmân'ı İsrail Oğulları'nın öküzüne benzetmişti. Bu öküzün hikâyesi Kur'an-ı Kerîm'de Bakara Sûresinde anlatılmaktadır. Şöyle ki : Hz. Musâ (A.S.) zamanında İsrail Oğulları içinde maktül bir kişinin katili belli olmak üzere ilâhî vahiy ile bir öküz boğazlanmıştı. Onun rengi :

صَفْرَآءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ (12)

âyet-i kerîmesinde tarif edildiği üzere altın sarısı idi. İşte Nezhûn, İbn Kuzmân'ı bu öküze benzetmiş ve ona bakanlar memnun ve mesrûr oluyordu. Senin yüzene bakan ise memnun olmuyor demek istemişti.

(12) Bakara Sûresi; âyet : 69

İbn Kuzmân ona cevap olarak :

—«Ben her ne kadar yüzüme bakanları hoşnud edemezsem de dinleyenleri memnun ederim.»

demiş, bununla da : «Benim ilmî ifadelerimden kulaklar haz duyar. Yüzüne bakanı sevindirmek sence matlubdur.»

demek istemiş olduğundan güzel bir karşılık olmuştur.

1089 — NESEB HATUN (13)

Eyyûbilerden Melik Cevad Muzafferuddin Yunus b. Şemseddin Mahmud b. el-Melik el-Âdil Ebû Bekir b. Eyyûb'un kızı hadîs âlimi bir kadındır. Meşhur muhaddîslerden Hatîb Merdâ ile İbn Abdiddâim'den hadîs almış, dinlemiş; sonra kendisi de ders okutmuştur. Salâhaddin es-Safedî'nin hocası olan Mevlâna İlmu'd-Din el-Berzâlî hadîsten Kitabu Ebî Misher'i bu hanımdan okumuştur.

Neseb Hatun 90 yaşını geçmiş olarak 697/1297 yılı Rebîul Evvelinde vefat etmiştir.

109ğ — NÜSEYBÂ (14)

İstanbul'un kadın edîblerinden Tevfika Nüseyba hanım'dır. Tezkire-i Fatîn'de zikredildiğine göre Şerif Paşa zâde Saîd Bey'in kızıdır. Şu güzel kasîde onundur :

Tîr-i nigehin eyledi öz canıma tesir
Cânâ bu kemankeşlik ile pîr olasın pîr

Şol hançer-i gamzen idi dilden geçen amma
Çekdi yine ebrûy-ı siyeh sîneme şimşîr

Sevda ile divaneliğim gördü benim yâr
Kıldı o siyeh kâkülünü boynuma zencîr

Ben Yûsuf-ı sânî desem olmaz mı sana kim,
Çün eylediler dilberi bu hüsünle tabîr

Lütfundan eğer olsa Nüseybâ'ya da ruhsat
Binden birisin eyliye ahvalini takrîr.

---

(13) نسب خاتون
(14) نسيبا

1091 — NÜSEYBE bintu KA'B
(Ka'b'ın kızı Nüseybe)

Medine ahalisinden ve Mazin b. Neccâr evlâdından Ka'b'ın kızı, Ansardan Zeyd b. Âsım (R.A.)'ın zevcesi olarak birinci cildde Ümmü İmâre adıyle geçen sahabî hanımdır. Hicretten evvel Mekke-i Mükerreme'ye gidip Akabe'de Rasûl-i Ekrem (S.A.V.)'e biat edenlerdendir.

Uhud harbine iki oğlu ve kocası ile birlikte katılmış, İslâm düşmanlarıyla ve özellikle iki cihanın Efendisi Efendimiz'in can düşmanı müşrik fedailerle erkekler gibi cenk etmiş, bir kaç yerinden yaralanmıştı.

O günki himmet ve hizmetleri Rasûlullah (S.A.V.)'ı son derece memnun edip gerek onun hakkında, gerekse onunla beraber çabalayan kocası Zeyd ve oğulları Hubeyb ve Abdullah hakkında :

«Ey Rabbim, bunları bana cennette arkadaş eyle.»

diye dûa buyurmuşlardır.

Nüseybe bintu'l-Hâris - ki ansardan Ümmü Atıyye'dir - ve Nüseybe bintu Nîyâr diğer iki sahabî hanımdırlar.

1092 — NEŞVÂ

Neşeli kız mânâsına olarak birinci cildde imâ olunduğu üzere, bazı kitablarda Mahmud el-Varrak'ın «Seken» adındaki şair cariyesi olarak gösterilen kızdır.

1093 — NEŞVÂN bintu ABDULLAH el-ASKALÂNÎ
(Abdullah'ın kızı Neşvân)

Hanbelî âlimlerinden el-Cemal Abdullah b. Ali el-Askalânî el-Kinânî'nin kızı Ümmü Abdullah Neşvân'dır ki ismine Sevde de denilir. Hadîs âlimidir.

Ahmed b. Abdullah el-Askalâni ile birinci cildde geçen Elif bintu'l-Cemal el-Kinânî'nin kız kardeşidir. Bunların üçü de İmam-ı Suyûtî'nin hocalarındandır.

Neşvân'ın doğumu yaklaşık olarak 788/1386 senesinde olup hadîs dinlemesi ve icazeti babasından ve sair hadîs şeyhlerindendir.

1094 — NUSAYBÎN

Abbasî halifelerinden Memun'un cariyelerinden ve kendine has sâzendelerinden olup Hadikatu'l-Efrâh'da şöyle bir hikâyesine yer verilir :

«Memun Kâdı'l-Kudât Yahyâ b. Eksem'e şarap içirmek arzusundadır. Bu emelini şair Ebû Nüvâs'a icra ettirmek ister. Ebû Nüvâs da bu konuda kendi kızı ile bu Nusaybîn'i Yahyâ'nın üzerine musallat eder. Bunlar kadıyı sarhoş ederler. (15) Memun bizzat gelip kadısının o halini bizzat görür, bir kaç kerre ismiyle seslenir, fakat cevap vermeye mecali olmaması üzerine Nusaybîn'e şu kıt'ayı söyletir

نادیته و هو میت لاحراك به کفن فی ثیاب من ریاحین
فقلت قم قال رجلی لاتطاوعنی دعنی فانی مشغوف باثنین (16)

Bunun üzerine Kadı Yahyâ uyanır ve şu beyitlerle Memun'dan özür diler :

یاسیدی و أمیر الناس کلهم قد جار فی حکمه من کان یقینی
انی غفلت عن الساقی فصیرنی کما تراني سلیب العقل والدین
ولا أستطیع نهوضاً قد وهی جلدی ولا أجیب المنادی حین یدعونی
فاخترلنفسك غیری انني رجل لراح یقتلنی والعود یحیینی

Bu mazaretiyle Kadı Yahyâ Memun katında mazur görülerek affedilir. Nusaybîn ona bağışlanıp ihsan edilir ve bir kavle göre bu olay üzerine Ebû Nüvâs'ın kızını alır.»

Ancak bu türlü hikâyeler bazı muhadarât kitabları sahiblerinin çoğu edeb ve İslâm'dan uzak hal ve sözleri İslâm halifelerinin en salih ve doğru yolda kabul edilen Harun Reşid Hazretlerine nisbet etmeleri kabilinden olarak kabul edilmelidir. O asırların itinasını, âlimlere ve halifelere verilen ehemmiyeti bilemiyerek bellenmiş şeylerdir.

Kadı Yahyâ öyle salâbetli bir zat idi ki Halife Memun bir seferinde :

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً (17)

âyet-i kerîmesinin zahiri mânâsına dayanarak Müt'a nikâhının câiz olduğunu ilân ile askerine, müt'a nikâhıyla kadın almalarına ruhsat vermişti.

Kadı Yahyâ bu ilânı işitir işitmez Halife'nin huzuruna girip:

—«Sen halka zina ilân ediyorsun: kadınlardan istifade şeriatimizde.

(15) Hadîkatu'l-Efrâh, s. 196

(16) «Ona seslendim, fakat o ölü gibiydi, hareket etmiyordu. Sanki reyhan elbiselerle kefenlenmiş bir ölüydü. Kalk dedim, cevap verdi: ayaklarım bana itâat etmiyor. Bırak beni ben şu ikisiyle mest olmuşum.» demektir.

(17) Nisâ Sûresi, âyet: 24

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ۝ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ (18)

âyet- kerîmesi gereğince ancak iki şekildedir. Bu âyete göre insan neseb. veraset, çocuk nisbet edilmesi gibi nikâh gayelerine sahip kendi karısını, bir de kendi mülkiyeti altındaki cariyesini istifraş edebilir. Bunun dışında şehvetini giderenler :

فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ (19)

âyet-i kerîmesi hükmünce ilâhî hududu tecavüz etmiş olacaklardır. Müt'a ile nikâhlanan kadın ile insanın cariyesi olmadığı gibi müt'a çiftler arasında, sayılan nikâh gayelerini temin etmediği için zevce-i sahihası da değildir.»

demiş, bir de :

«İmam Zührî, Abdullah ve Hasan Hazretlerinden, onlar da babaları Muhammed el-Hanefiyye'den, o da Hz. Ali'den rivâyet etmişlerdir ki, Hz. Ali :

—«Müt'anın haram kılındığını insanlara nida etmemi Rasûlullah (S.A.V.) bana emretti.»

buyurmuştur.»

diyerek Müt'a nikâhının haram olduğunu kitab ve sünnet ile isbat etmiş, Memun'a evvelki ilânını kaldırtarak onun aksini ilân ettirmiştir. Hak razı olsun: Bu ümmet-i merhumeyi büyük bir bulaşıcı hastalıktan kurtarmıştır.

1095 — NÜDÂR

«Altın» mânâsına olarak Ebû Hayyân en-Nahvî el-Endelüsî'nin kızı ve Endülüs'ün kadın edîblerindendir. Babası Ebû Hayyân nahiv kitablarından «Teshîlu İbn Malik» isimli kitabın şârihi ve diğer bir takım muteber eserlerin sahibi bir âlimdir. Safedî'nin Vefeyât'ında ve Nefhu't-Tayyib'de zikredildiğine göre «Kitabu'l-İdrâk Li-Lisâni'l-Etrâk», «Zehvü'l-Mülk fî Nahvi't-Türk» ve «Kitabu'l-Ef'âl» isimleriyle birkaç küzel eserinde bizim dilimiz olan Türkçenin kaidelerini tesbit ederek öğrenmiş, neşredip anlatmıştır.

Ebû Hayyân, kızı Nüdâr'ı zekâsı sebebiyle oğlu Hayyân'dan daha çok sever, daima övüp: «Keşke Hayyân kız kardeşi gibi olaydı.» diyerek Nüdâr'ın kardeşinden üstün olduğunu belirtirdi.

Nüdâr, babasından okuyup hacca gittiğinde İbnu'z-Zübeydî ashabından da hadîs dinlemiştir.

702/1303 yılı cemaziyel âhir ayında dünyaya gelen Nüdâr 730/1330 yılı cemâziyel âhir ayında 28 yaşında iken vefat etmiş, babasını acılara boğ-

(18) Mü'minûn Sûresi, âyet: 5
(19) Mü'minûn Sresi, âyet: 7

muştur. Ebû Hayyân tam bir sene kabrinden ayrılamamış; onun hakkında mersiye ve kendini teselliyi havi olmak üzere «en-Nidâr fi'l-Meslâti an Nidâr» ismiyle müstakil bir eser kaleme almıştır.

Aşağıdaki şiir. Salâhaddin Safedi'nin Nüdâr hakkında mersiye olarak yazıp Ebû Hayyân'a gönderdiği kasîdenin matla'ıdır :

بكينا بالجمين على نضار وسيل الدمع في الخدين جار
فيا لله جارية تولت فنبكيها بادمعنا الجوارى

(Lüceyn) gümüş mânâsına olup (Nüdâr) da aynı zamanda altın mânâsında olduğu için ne kadar güzel düşmüştür.

ISTITRAD

Hayyân kelimesi (Hayât) mastarından müştak olduğuna göre sonundaki elif ve nûn zaid kabul edilir ve kelime gayr-ı munsarıftır. Helâk mânâsına olan (Hayn) mastarından müştak kabul edilirse kelime munsarîf olur. (20)

Kelimedeki bu özellik dolayısıyla şöyle bir lâtife anlatılır :

Hayyân adında birisi memleketinin valisi huzuruna varıp «Benim ismim munsarîf mi, yoksa gayr-ı munsarîf mi?» diye sorar. Vali de üdebâdan olduğu için: «Eğer ben sana ikram edersem gayr-ı munsarîf; etmezsem munsarîf olur.» demiştir. İkramıyla hayat mânâsını; ikram etmemesiyle de helâk mânâsını murat etmiştir.

Manzume sahibi İmam Necmeddin Ebû Hafs en-Nesefî hakkında da şöyle bir olay rivâyet edilir :

İmam Necmeddin en-Nesefî'nin ismi Ömer idi. Nesefî Zemahşerî ile çağdaş olup Mekke-i Mükereme'de Zemahşerî'yi ziyaret maksadıyle evine varır ve kapısını çalar. Zemahşeri :

—«Kimdir o?»

diye sorar. Nesefî ismini vererek :

—«Ömer.»

deyince Zemahşeri :

—«Bırak git.»

mânâsına olmak üzere «İnsarîf» der. Ömer Nesefi ise :

---

(20) Kelimenin munsarîf veya gayr-ı munsarîf olması Arapça dilbilgisi kaidelerinden biridir. Arapça'da isimler i'rab alma bakımından çeşitli kategorilere ayrılırlar. Gayr-ı munsarîf kelimeler irab bakımından eksiktirler. Daha geniş bilgi isteyenler Arapça dilbilgisi kitablarına müracaat edebilirler.

B. Ç.

—«Efendim, Ömer munsarîf olmaz.»
mânâsına olmak üzere «Yâ seyyidî Ömer mâ yensarif» diye cevap vermiş. Zemahşerî bunun da altında kalmamış ve :

«Nekre olduğu zaman munsarîf olur.»
mânâsına «İzâ nekere yensarif» diyerek lâtife ile cevap vermiştir.
Bunun gibi lâtifelerin güzelliği nahiv bilenler tarafından daha iyi anlaşılır.

1096 — NÜDÂR

Birinci cildde geçen Zümrüd isimli muhaddîs hanımın kızının ismidir ki, o da hadîs âlimi bir kız idi.

Salâhaddin Safedî'nin Vefeyât'ından anlaşıldığına göre 700/1300-1301 yılı ortaları meşhurlarından olup Mısır'da vefat etmiştir.

Zümrüd Hatun adında bir de hanefî fakihlerinden bir hanım vardır. Bu Zümrüd Hatun Melik Dukak'ın kız kardeşi ve Şemsü'l-Mülûk'ün annesi idi. (21)

1097 — NAZÎRE

Zîzen b. Muaviye b. Kuzâa'nın kızı olup babası olan Zîzen Arapların Tavaifu'l-Mûlûk (2) adı verilen kırallarındandı.

Nazîre önce İran kisralarından Şapûr b. Erdeşîr ile evlenmiş, ancak yine onun tarafından öldürülmüştür. Şöyle ki :

Tarih kitablarında özellikle Taberî Tercümesinde zikredildiği üzere bu kızın babası vaktiyle Musul yakınlarında «Hazar» ismiyle tanınan bir memlekette otururdu. Adıgeçen Şapûr - ki askerinin çokluğundan dolayı Araplar Şapûr el-Cünûd derlerdi - civardaki tâbî kıralları tamamıyle ortadan kaldırmak üzere büyük bir kuvvetle önce Musul'u, sonra da Hazar'ı istilâ eder. Fakat Hazar'ın tılsımlı bir kalesi olduğundan zaptı mümkün olmayıp tam 4 sene orayı muhasara eder.

O esnada Zîzen'in kızı Nazîre - ki güzellikte benzeri yoktu - kale duvarlarına çıkıp Şapûr'un askerini temaşâ etmekte iken Şapûr Şah'ı görüp âşık oldu. Sabahleyin Şapûr'a gizlice mahremlerinden birisiyle :

«Eğer Şah beni zevceliğine kabul eder ve zevce edeceğine dair bana teminat verirse, kalenin zaptedilmesi için gereken tılsımı ona açıklar ve kolay girilecek yerleri gösteririm.» haberini gönderdi.

---

(21) Aliyyu'l-Kârî'nin el-Esmâr'ında görülerek alınmıştır.

Şapûr Şah bunu canına minnet bilerek ona inanacağı her türlü teminatı vererek Nazîre'nin verdiği talimat şayesinde kaleyi zaptetti. Zîzen ile ahalinin çoğunu kılıçtan geçirdi. Ondan sonra Nazîre'yi kendine zevce edinerek alıp götürdü.

Bir gece yatakta her nasılsa bir mersin yaprağı kalmış olmasından dolayı Nazîre'nin rahatsız olup uyuyamadığını gören Şapûr Şah yatağı araştırttı. Mersin yaprağından başka, başka bir şey bulunamadı. Nazîre'nin rahatsızlığının o yüzden olduğu anlaşılınca Şapûr buna şaşarak :

—«Baban seni ne ile beslemiş ki, bu kadar nazik olmuşun »
diye sordu. Nazîre :

—«Babam bana ilik'den, oğul balı ve kaymaktan başka bir şey yedirmez, katıksız şaraptan başkasını içirmezdi. Daima bana ipek elbise giydirir, beni saf ipek döşekte yatırırdı.»
cevabını verince Şapûr düşünerek :

—«Seni böyle besleyip büyüten babana sen ki hayır etmeyip belâ ve musîbetine sebep oldun; artık bana mı hayır edeceksin.»
deyip Nazîre'yi elbiselerinden bir atın kuyruğuna bağlattı. Bu şekilde biçareyi yerlerde sürüyerek ve o hayvana tepelettirerek öldürttü.

أقفر الحضر من نضيرة المرتع منها فجانب الثرثار

Bu hikâye Kamus'ta (Ha-za-ra) ve (Se-ta-ra) maddelerinde kısaltılmış olarak Şapûr Zü'l-Ektâf'a; Vefeyatu'l-A'yân'da bir münasebetle Muhammed b. Cabir el-Müneccim'in hal tercemesinde zikrolunan Şapûr el-Cünüd'ün babası Erdeşir Şah'a nisbet edilerek beyan olunmuş ise de, Taberî'ye muhalif düştüğünden nazar-ı itibara alınmamıştır.

Şapûr Zü'l-Ektâf, yukarda adıgeçen Şapûr el-Cünüd evlâdındandır. Ona Zü'l-Ektâf denilmesinin sebebi şudur: Bu Şapûr Arap ülkelerini istilâ ettiği sıralarda bulduğunu öldürüp «ketif» lerini yani köprücük kemiklerini çıkarırdı. Ketif'in çoğulu Ektâf olup bu hareketine mebnî o lâkab takılmıştır.

Nazîre bir de Ümmü Seleme Hazretlerinin cariyesidir. Hadîs kitablarında zikri vardır.

1098 — NADRA el-ABDÎYYE

Tâcu'l-Arûs'ta zikredildiğine göre tabiûndan bir hanımdır. Hasan b. Alî Hazretlerinden hadis rivâyet etmiştir.

1099 — NU'M

Rasûlullah (S.A.V.)'ın şairi Hassân b. Sâbit el-Ansari Hazretlerinin kızı ve ashabdan Şemmas b. Osman el-Mahzûmi'nin zevcesi olup şair kadınlardan ve ashabın fasîhlerindendir.

Kocası Şemmas, Uhud muharebesinde şehid olunca Nu'm, ona mersiye olarak aşağıdaki beyitleri söylemiştir :

يا عين جودي بدمع غير ابساس على كريم من الفتيان لبّاس
صعب البديهة ميمون نقيبته حمّال ألوية ركّاب أفراس
أقول لمّا خلت منه مجالسه لا يبعد الله منا قرب شمّاس

1100 — NU'M

Nabiğa ez-Zübyânî adıyla bilinen Ziyad b. Muaviye adlı cahiliye devri şairinin sevgilisinin ismidir. Nabiğa onun ismiyle gazeller söylemiştir. Bu cümleden olarak Nabiğa aşağıdaki beyitlerinde Nu'm'un adını üç kere anmıştır :

عوجوا فحيّوا لنعم دمنة الدار ماذا تحيون من نؤى وأحجار
لقد أراني و نعماً لاهيين بها والدهر والعيش لم يهمم بامرار
نبّئت نعماً على الهجران عاتبة سقيا و رعيا لذاك العاتب الزاري

(Ücü) kelimesi, hayvanı durdurmak için gemini çekmek mânâsına olan (A-ve-ce) mastarından çoğul emr-i hazırdır. (Dîmnetu'd-dâr) evin sahası ve mezbelesi mânâsınadır. (Nu'y) çadırın içine su girmemesi için etrafına yapılan engel ve hendeğe verilen isimdir. (Nübbi'tü) fiil-i mazî meçhul olup (Âtibe) lâfzı onun üçüncü mef'ulüdür. (Âtib) suçlamak, (Zârî) bir kimseyi kınamak fiillerinden ism-i faildirler. (Sakyen ve Zer'an) kelimeleri mef'ul-i mutlak olarak mansub olup fiilleri vücûben hazfedilmiştir.

Üçüncü beyit Keşşaf Tefsiri şevahidinden olup nahiv yönünden incelemek isteyenler Keşşaf şerhlerinde Bakara Sûresinin baş kısımlarına bakabilirler.

1101 — NU'M

Me'mun'un cariyelerinden birisidir. Aynı zamanda onun şarkıcısı ve güzellikte asrının yegânesi idi.

Hadîkatü'l-Efrâh'da, Suyûtî'nin Tarihu Hulefâ'sından naklen hikâye olunduğuna göre Ebû Muhammed el-Yezîdî en-Nahvî demiştir ki :

«Ben bir gün Me'mun'un huzuruna girdim. Mevsim ilkbahardı. Kendisi iç açıcı bir bahçede çiçekler arasındaydı. Cariyesi Nu'm huzurunda şu beyitleri teğannî etmekteydi:

وزعمت أنى ظالم فهجرتنى ورميت فى قلبى بسهم نافذ
فنعم ظلمتك فاغفرى وتجاوزى هذا مقام المستجير العائذ
هذا مقام فيّ اضربه الهوى أوليس عندكم ملاذ اللائذ
ولقد أخذتم من فوادى لبّه لاشلّ ربّى كفّ ذاك الآخذ

Me'mun bundan çoşku içinde, son derece memnun olup şarkıyı Nu'm'a bir kaç defa tekrar ettirdi. Sonra bana sorup dedi ki :

—«Ey Yezîdî, bulunduğumuzu şu halden daha güzel bir şey daha olabilir mi acaba »

Ben de :

—«Evet ey mü'minlerin emiri, bu büyük nimeti sana ihsan eden Cenab-ı Allah'a şükür etmek daha güzeldir.»

dediğimde :

—«Doğru söyledin, güzel söyledin.»

deyip bana hediyyeler verdi ve fakirlere dağıtılmak üzere 10 bin dirhem hazırlanmasını emretti. Keseler çıktı, dağtılmakta olduklarını gördüm.»

İbn Fâriz Hazretlerinin :

اذا انعمت نُعم عليّ بنظرة فلا أسعدت سعدى وأجملت جمل

beytindeki Nu'm, Sü'dâ ve Cümmel kelimeleri hep kadın isimleridir.

1102 — NAÎME et-TÂİYYE

Arap kabilelerinden Benû Tayy kabilesinden Âmir b. Huraka adındaki bahadırın amcası kızı, zeki ve cesur bir kızdır. Mevlâna Muhyiddin'in Müsâverâtında (I/148) şecaatine dair bir menkıbe anlatılmıştır.

1103 — NEFÎSE et-TÂHİRE

Mısır'da kabri herkesin ziyaretgâhı olan Sitt-i Nefise Hazretleridir kı, Hasan b. Zeyd b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Talib Efendimizin kızıdır. «Kerîmetu'd-Dâreyn» ve «Tahîre» lâkablarıyla şöhret bulmuştur.

145/762-763 tarihinde Mekke-i Mükerreme'de dünyaya gelmiş, Medine-i Münevvere'de zühd ve ibâdet içinde büyümüştür. Cafer Sadık Efendimizin oğlu İshak el-Mü'temen ile evlenmiş ve onun sulbünden Kasım ile Ümmü Gülsüm adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir.

Sonra kocası ve iki çocuğu ile birlikte Mısır'a gelip 7 sene orada ika-

metten sonra 208/824 yılı Ramazan ayında vefat etmiştir. Mısır ahalisi kendişine son derece itibar göstermişler, hatta vefatında kocası na'şîni Medine-i Münevvere'deki Cennetu'l-Bakî'e defnetmek üzere götürmek istediğinde, bütün halk gelerek bu mübarek hanımın kendi memleketlerinde defnedilmesini bereket olarak kabul edip son derece memnun olacakları ricasıyle orada defnine razı olmuş, ancak kendisi iki çocuğunu da alarak Medine-i Münevvere'ye dönmüştür. Cenazesinde o kadar izdiham olmuştur ki, kırlar ve sahralar insanla dolmuştur.

Nefîse hanım mekârîm-i ahlâk sahibi zengin bir kadındı. Ekseriya hastaların hatırını sorar, şuna buna, özellikle fakir hastalara ihsanlarda bulunurdu. Zühd ve salâhının derecesi son derece yüksekti. 30 defa hacca gitmiş olduğu rivâyet edilir. Gece ibâdet eder, gündüzleri oruçlu olur, daima üç gecede bir yemek yerlerdi. Kocası olmadıkça bir şey yemezdi. Ölümüne sebep olan hastalığa, yukardaki ifadelerimizden anlaşılacağı üzere Ramazan-ı Şerif'te yakalanmış, vefatı anında oruçlu haldeymiş. Yanında bulunanlar iftar etmesi, yani orucunu oruçlu durmaması için hayli israr etmişlerse de kendisi :

—«Sübhanellah, 30 senedir Cenab-ı Hak'dan oruçlu olarak vefatı temenni ederdim. Bu halde benim oruç bozmam olmıyacak şeydir.»

deyip şu rubaîyi okumuşlardır :

أصرفي عني طبيبي ودعوني وحبيبي
زادني شوقي اليه وغرامي ونحيبي

Sonra Kur'an-ı Kerîm'den En'am Sûresini okumaya başlayarak :

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ. (24)

âyet-i kerimesine geldiğinde vefat buyurmuşlardır.

İmam Şafiî Nefîse Hanım'ın zamanında Mısır'da bulunduğu için onu ziyaret şerefi ile perde arkasından sohbetlerine nâil olmuş, hayır dûalarını niyaz etmiştir. İmam Şafiî'nin teravih namazlarında ekseriya Nefîse Hanım'ın mescidinde bulunmuş olduğu rivâyet olunur.

Bazı kitablarda Ahmed b. Tolun'un da Mısır'da Nefîse Hanım'ın zamanında hükümet ettiği ve ilk zamanlarında ahaliye zulmettiği anlatılır. Bunun üzerine halk Seyyîde Nefîse'ye gelip durumdan şikâyet ederler. Seyyîde Nefîse İbn Tolun'un şehri ne zaman gezmeye çıkacağını sorarak «Yarın çıkacaktır.» diye haber verdiklerinde ertesi gün sabahleyin sokağa çıkar. Bir kenarda bekler. İbn Tolun oradan geçerken «Ey Ahmed!» diye çağırıp Ah-

(24) En'am Sûresi, âyet: 127

med b. Tolun atından inerek yanlarına geldiğinde eline aşağıda sureti yazılı kâğıdı verir. Ahmed b. Tolun kâğıdı alıp okur, müteessir olarak Seyyîde Nefîse'nin huzurunda zulmünden dolayı tevbe ve istiğfar eder. Ondan sonra da adalet ve yumuşaklıkla halka muamelede bulunur.

Ancak Ahmed b. Tolun'un Mısır'daki hükümranlığı Seyyîde Nefîse'den 30-40 sene sonra olduğu için bu hikâye sahih olmaktan uzaktır.

Seyyîde Nefîse'nin Ahmed b. Tolun'a verdiği söylenen kâğıttaki yazı şöyledir :

ملكتم فأسرفتم وقدرتم فقهرتم وخولتم فعسفتم وردت اليكم الأرزاق
فقطعتم . هذا وقد علمتم أن سهام الاسحار نافذة غير مخطئة. لاسيما
فى قلوب اوجعتموها و أجساد أعريتموها . اعملوا ما شئتم فانا صابرون
وجوروا فانا مُستَجيرُونَ . و اظلموا فانا الى الله متظلمون . وسيعلم الذين
ظلموا أىّ منقلب ينقلبون .

Yani :

«Malik oldunuz. İsrâf ettiniz, kudretli oldunuz kahır ve zulmettiniz. Nimete nâil oldunuz yoldan çıktınız. Size verilen nimeti başkalarından kestiniz de sadece kendinize hasrettiniz. Biliyorsunuz ki seher okları yani mazlumların seher vaktindeki âhları şaşmayıp hedefine isabet eder. Özellikle o kalblerde ki siz onları acıttınız, o cesedlerde ki siz onları çıplak bıraktınız. Dilediğinizi işleyin, biz sabredîciyiz. Zulüm ve tecavüz edin biz dehaletteyiz. Zulmedin, biz Cenab-ı Hak'ka mazlumiyetimizi bildiriyoruz. Zalimler ne hal kazanacaklarını yakında bileceklerdir.»

1104 — NEFÎSE et-TARABLUSÎYYE

Mısırda hükümran olan Abbasî halifelerinden Mu'tezıd Billâh Ebu'l-Feth. Ebû Bekir zamanında ve 754/1353 Trablus'da meydana çıkan hilkat garîbesi bir kadındır. Bu kızla üç defa evlenmişler, ancak onunla evlenenler cima etmeye kadir olamıyarak ratkâ' yani asılık ([23]) zannıyla terketmişler.

Bu kız 15 yaşına girdiğinde memeleri göğsünden kaybolup alt tarafından azar azar bir şey ortaya çıkmaya başlayıp sonunda parmak kadar bir erkeklik âleti ile husyeleri peyda olmuş. Bu husus tesbit olunarak sicille kaydolunmuştur. (Sahâifu'l-Ahbâr, II/199)

---

(23) Asılık, kadınlık organı bitişik olup da münasebet kurulamıyan kadına derler. Arapçası, Ratkâ' şeklindedir.

Bun benzer bir olay da Kitabu Ahbâri'd-Düvel'in 253. sayfasında anlatılmıştır. Şeyh Muhammed ed-Demâmînî «Aynu'l-Hayât» adlı kitabında zikredip :

«Bizim bir komşumuz vardı. Onun kızı Safiyye 15 yaşına ulaşınca erkeklik âleti ve sakalı çıktı. Hem ferci, hem zekeri bulundu.» demiştir.

1105 — NEFÎSE SULTAN

Âl-i Osman Sultanlarının kızlarından birkaçının ismidir. Onlardan ilki Hüdâvendigâr Sultan Murad'ın kızı Nefîse Sultandır. Murad Hüdâvendigâr bu kızını 787/1385 yılında Karamanoğlu Ali Bey'le evlendirmişti.

Karamanoğlu Ali Bey'in, bu evlilikten bir sene sonra 788/1386 yılında küfran-ı nîmet olarak kalkıştığı isyanın kötü âkıbetinden zevcesi Nefîse Sultan'ın şefaatiyle kurtulabilmiştir.

1106 — NEFÎSE

Abbasî halifesi Muhammed el-Emîn'in halifeliğinde Şam'da hurûc eden Ebu'l-Umeytır es-Süfyânî'nin annesidir ki, Abdullah b. el-Abbâs b. Ali b. Ebî Talib'in kızıdır. Oğlu Ebu'l- Umeytır - ki asıl ismi Ali'dir - Abdullah b. Halid b. Yezîd b. Muaviye'nin oğlu olduğu için :

(24)

Yani; «Ben o iki sıffîn şeyhinin oğluyum.» diye övünürdü. Nefîse, 198/813-814 senesinde vefat etti.

Nefîse sahabeden iki hanımın da isimleridir. (25)

Nefîse bintu Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Sıddîk, hal tercemesi daha önce geçen Aişe bintu Talha'dan doğmuştur.

1107 — NEFÎSE bintu ÜMEYYE

Ya'lâ b. Ümeyye cenablarının kızkardeşi olarak Rasûlullah (S.A.V.)

---

(24) Sffîn, Rakka yakınlarında, Fırat kenarında bir yerin ismidir. Orada Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında meşhur Sıffîn muharebesi meydana gelmiştir Bazıları yanlış olarak Saffîn okurlar.

(25) Bu sahabi hanımlar şunlardır :
a) Ansardan Nefîse bintû Amr b. Halde b. Muhalled.
b) Nefîse bintû Ümeyye
(İbn Esîr, Üsdü'l-Gâbe, VII/283)

B. Ç.

ile Hz. Hadîcetu'l-Kübrâ arasında kılavuzluk eden kadındır. Mekke'nin fethi günü İslâm'a girmiş ve Peygamberimiz (S.A.V.)'in ikram ve ihtiramına mazhar olmuştur. (İbnu'l-Esîr'in el-Kâmil'inden.)

1108 — NEVÂR

Her türlü töhmet yerinden uzak ve bütün suizanna sebep olacak şeylerden sakınan kadın mânâsına olarak Arap kadınlarından bir kaç meşhur kadının ismidir. Bunlardan biri Nevar bintu A'yûn el-Mücâşiiyye olup meşhur şair Farazdak'ın amcası kızı ve boşamış olduğu kadındır.

Nevâr, ismine uygun bir şekilde iffetli, doğru, hayâlı bir kadın olarak eteği temiz, huyları güzel bir kadın idi. Meşreb cihetiyle Farazdak'la aralarında bir uçurum vardı. Zira Nevâr'ın salâhıyla beraber Farazdak fısk ve fücûrunu açığa vurmuş fâcirlerden olduğu halde takdîr-i ilâhî neticesi Farazdak'ın nikâhı altına girmişti. Şöyle ki :

Farazdak Nevâr'ın amcası oğlu olduğu için ve yakınında başka kimsesi olmaması sebebiyle Nevâr onu veli tanırdı. Kendisinin Kureyş kabilesinden kendine denk bir talibi çıkmış, o da buna muvafakat etmişti. Nikâhlanma ve evlendirme işini Farazdak'a havale ile onu vekil eyledi. Farazdak o vakit kendisine :

—«Peki amma, senin Şam'da benden ziyade yakının vardır. Onlardan birinin ansızın gelip benim veli olarak vekâletimi tasdik ve tenfiz etmemesinden emin olamam. O halde şimdi sen, bu iş için beni vekil tayin ettiğine bir kaç kişiyi şâhid eylemelisin.»

diyerek 5-10 kişinin yanında Nevâr'dan ikrar almış ve orada hazır olanlara dönüp :

—«Şimdi siz şâhid olun; ben Nevâr'ı 10- dişi deve mehir mukabili kendimle evlendirdim. Ben onun amcası oğluyum. Buna en çok hakkı olan benim.»

dedi ve usulüne uygun olarak Nevâr'ı kendine nikâhladı. Fakat Nevâr, Farazdak'ın hem çapkın, hem de çirkin olmasından dolayı ona zevce olmaktan istinkâf edip ondan kaçtı ve gizlendi. Farazdak her ne kadar :

هلمّ لابن عمّك لا تكوني كمختار على لغر بن الحمارا

teranesiyle onu kendine çekmek, meylettirmek istediyse de Nevâr muvafakat etmeyip (Tâ) harfinde de işaret olunduğu üzere ayrılmak isteğiyle Ab-

(26) «Amca oğluna gel, at yerine eşeği seçen (ahmak) gibi olma.»

dullah b. ez-Zübeyr Hazretlerinin hanımı Tümâdar'a sığınıp Abdullah b. ez-Zübeyr'e bu konuda şefaatçi olmasını istedi. Bunların memleketi Basra şehri olup Abdullah b. ez-Zübeyr Hazretleri de o zaman halife olarak (Mekke'de) Hicaz'da oturuyordu. Nevâr'ın arkasından Farazdak da kalkıp Mekke'ye gelerek :

ليس الشفيع الذى يأتيك مؤتزرا مثل الشفيع الذى يأتيك عريانا

diye bizzat Abdullah b. ez-Zübeyr'e iltica eylemiş, söylediği beyitle «Örtülü olarak gelip vasıtayla iltica edenden ziyade kendisinin ilticasını ve aralarını bulma konusundaki şefaat talebini kabul etmesini» diledi. Gördüğü hakaretlere aldırmayıp yaptığı girişim neticesi Abdullah b. ez-Zübeyr'in emriyle zorla Nevâr'ın muvafakatini kazanarak meramına nâil oldu. Farazdak'ın Nevâr'dan Lebta, Sebta, Habta, Rekza ve Zem'a isimlerinde müteaddit evlâdı dünyaya geldi, fakat güzel geçinmediği, fıskı cihetiyle kadıncağızı devamlı iz'âc ettiği ve son olarak da Hadrâ' adında hristiyan bir kadın daha alıp bununla Nevâr'a başkaca bir eziyette bulunduğu için imtizaçları kabil olmayıp, sonunda anlatması çok uzun bir takım maceralardan sonra «el-Cezâ min cinsîl amel» kabilinden olmak üzere aralarında «talâk-ı tefvîz» ile boşanma vukubuldu.

Nevâr, Farazdak'tan boşandığında dünyaya yeni gelmişe, Farazdak ise cenetten çıkarılmışa döndü ve şu beyitleri söyledi :

ندمت ندامة الكسعىّ لمّا غدت منّى مطلقة نوار
وكانت جنّتى فخرجت منها كآدم حين أخرجه الضرار
وكنت كذاتِ عينيه جهلا فاصبح لا يضيئى نهار
ولو أنّى ملكت يدى وقلبى لكنت على القدر الخيار
وما طلّقتها شحّا ولكن رأيت الدهر يأخذ ما يغار

Yani :

Nevâr benden ayrı düşünce ben Küseî gibi pişman oldum. Nevâr benim cennetim idi, ben Hz. Âdem gibi cennetten çıkmış oldum. Bilmeyerek iki gözünü birden çıkarıp da gün ışığından mahrum kalana döndüm.

(Küseî gibi) tabirindeki Küseî, Küse' kabilesinden bir kimsedir ki nedameti, pişmanlığı Araplar arasında darb-ı mesel olacak derecede meşhurdur.

Küseî, zikrolunan kabileden Ğâmid b. el-Hâris bir rivâyete göre de Muharîb b. Kays isminde bir şahıs olup pişmanlığının hikâyesi şöyle anlatılır :

---

(27) «Sana giyinik olarak gelen şefaatçi, çıplak olarak gelen gibi değildir.» demektir. Bu beyitten alınan «şefî-i Uryân» darb-ı meseli birinci cildde geçmişti.

Küseî bir gün deve güderken bir kaya aralığında bitmiş kayın ağacı adı verdikleri çetin ağacın fidanını görüp: «Bundan iyi yay olur.» diye olgunlaşacağı zamana kadar beklemek üzere oraya bir işaret koymuştu. Olgunlaşma zamanına kadar bekleyip fidan kemale erince, kesip ondan bir yay ile beş ok yaptı. Önce kurutup yayı yonttuğunda :

يارب وفقنى لخت قوسى فانها من لذتى لنفسى
وانفع بقوسى ولدى وعرسى انحتها صفراء مثل الورس
صفراء ليست كقسى النكس

beyitlerini, yağlayıp kirişini geçirdikten sonra okları yaptığında da:

هن ورقى أسهم حسان تلذ للرامى بها البنان
كأنما قوامها ميزان فابشروا بالخصب ياصبيان
ان لم يعقنى الشؤم والحرمان

beyitlerini söyledi. Bir gece o yay ve okları alıp vahşî eşeklerin gelip geçtiği bir yere pusu kurup içine saklandı. Vahşî eşek avı araplarca pek makbul olup :

كل الصيد فى جوف الفرا

darb-ı meseli bu makbuliyeti ifade etmektedir.

Bir vahşî eşek sürüsü çıkıp önünden geçerken birini nişanlayıp atınca ok avın arkasında bir kayaya rastgelerek çakmak gibi kıvılcım çıktı. İsabet etmedi zannı ile üzüldü ve :

أعوذ بالله العزيز الرحمن من نكد الجد معا والحرمان
ما لى رأيت السهم يزل الصوان يورى شرارا مثل لوز العقيان
فاخلف اليوم رجاء الصبيان

beyitleri söyledi. Sonra bir sürü daha çıktı. Geçerken yine birini nişan alarak bir ok daha attı. O da bir evvelki gibi görününce üzülerek onu müteakip geçen bir diğer sürüye bir ok daha..... hülâsa okun beşini de atıp hepsinde de aynı hal tekrarlanınca her seferinde olduğu gibi bu sefer de şu beyitleri söyledi :

ابعد خمس قد حفظت عدها أحمل قوسى وأريد ردها
أخزى الإله لينها وشدها والله لا تسلم عندى بعدها
ولا أرجى ما حييت وفدها

O kadar kızmıştı ki yayını hemen bir taşa çalıp kırdı. Sabah olunca gece ok attığı tarafa gidip baktı ki, her atılan ok bir ava isabet edip hayvanın bir tarafından öbür tarafına geçmiş ve karşıdaki taşa dokunup şerare çıkarmış. Böylece 5 vahşî eşek avlanmış yerde yatıyor.

Bu hali görünce bu sefer hiddet ve pişmanlığının şiddetinden :

—«Kırılası elim yayı niçin kırdı.»

diyerek parmağını ısırırken baş parmağını kopardı ve şu kıt'ayı söyledi :

ندمت ندامة لو أن نفسي تطاوعني اذا لقطعت خمسي (28)
تبيّن لي سفاه الرأي مني لعمر أبيك حين كسرت قوسي

Meali :

«Yayını kırdığımda hatamı anladım ve öyle üzüldüm ki elimden gelse beş parmağımı birden keserdim, koparırdım.»

İşte Farazdak'ın şiirinde imâ olunan «Küseî'nin pişmanlığı» bu adamın yayını kırmış olması üzerine duyduğu pişmanlık olup, onun bu nedameti Araplar arasında şöhret bulmuş olmakla bir şeyden son derece pişman olan kimse hakkında bu adamın ismi anılarak: «Bu kimse Küseî'den daha pişman» mealinde olmak üzere :

أندم من الكسعي

denilmesi aralarında atasözü olmuştur.

1109 — NEVÂR bintu HILL b. ADİYY b. ABDİMENÂT (29)

(Hıll' b. Adiyy'in kızı Nevâr)

Ümmü Hanzala b. Malik b. Zeyd b. Menât'dır. Şair Farazdak'ın nenelerindendir. Farazdak'ın şiirlerinde bunun da adı geçmektedir.

1110 — NEVÂR MÜRRİYYE

Şair muhadramî (30) Lebîd b. Rabîa el-Âmirî Hazretlerinin siirlerinde ve özellikle muallâka kasîdesinde (31) ismi geçen kızdır.

---

(28) «O kadar pişman oldum ki şayet nefsim bana itâat etseydi beş parmağımı birden koparırdım. Çünkü yayımı kırdığım zaman yemin olsun ki görüşümün hatalı olduğunu anladım.» demektir.

(29) Kehhâle, A'lâmun-Nisâ'da (V/195) Nevâr bintu Cüll b. Adiyy b. Abdimenât olarak geçmektedir.

(30) Muhadram şairler İslâm'dan önce yetişip aynı zamanda İslâmî devrede de yaşayan şairlere verilen isimdir.

(31) Cahiliye devrinde şairler şiirlerini hac mevsiminde Mekke'de kurulan Ukkâz panayırında okurlar ve orada kurulan jürice seçilen en güzel şiirler Ka'benin duvarlarına asılarak ilân edilirdi. Bu şekilde seçilen şiirlere Muallâka şiirleri adı verirdi ki, bunlar arasında 7 tanesi son derece meşhur olup «el-Muallâkatu's-Seb'a» adı verilir.

B.Ç.

1111 — NEVÂR

Yezid'in avanesinden Havliyyü'l-Asbahî - ki en sonunda Abdullah b. ez-Zübeyr zamanında ortaya çıkan Muhtâr b. Ebî Ubeyde es-Sekafî adlı haricî tarafından öldürülüp yakılmıştır - nin zevcesinin ismidir.

Tarih-i Kâmil'de anlatıldığına göre adıgeçen Havliyy, Kerbelâ vakasında şehid edilen Hz. Hüseyin'in başını İbn Ziyad'a götürmek üzere yüklenmiş, gelip İbn Ziyad'ın sarayını kapalı bulduğu için istirahat etmek üzere Kûfe'de kendi evine gelmişti. Seyyidü'ş-Şühedâ Hz. Hüseyin'in başını evdeki bir küpün içine bırakarak zevcesi Nevâr'a övünerek :

—«Zamanın büyük bir hazınesini getirdim. İşte Hüseyin'in başı şu küpün dibindedir.»

deyince Nevâr hemen yatağından sıçrayıp:

—«Herkes harpten altın ve gümüş getirir. Sen, âlemlerin Efendisi'nin torununun başını mı getirdin? Vallâhi seninle bundan sonra bir yastığa baş koymam.»

diyerek evden dışarı çıkmış ve o gece sabaha kadar evlerinin üzerine semadan nûr indiğini müşahede etmiştir.

Nevâr, sahabeden iki hanımın da isimleridir. ([32]) Bunlardan birisi Adiyy b. en-Neccâr evlâdından, Sırma b. Malik'in kızı olan Nevâr'dır ki, Rasûlullah (S.A.V.)'ın kâtibi ve fakîh-i farazî Zeyd b. Sabit el- Ansarî (R.A.) Hazretlerinin annesidir.

1112 — NUR BANÛ

III. Sultan Murad'ın annesi ve II. Sultan Selim'in hanımıdır. Osmanlı devletinde nüfuzuyla meşhur olan ilk kadındır. Üsküdar'da Atik Valide ismiyle bilinen camiin bânisidir. Cedîd Valide daha önce hal tercemesi geçen Emetullah Sultan'dır.

1113 — NUR CİHAN BEGÜM

Âteşgede'de zikredilen İranlı kadın şairlerdendir. Hind padişahlarından Sultan Cihangir'in zevcesi idi.

Kocasının övgüsü ve sevgisi konusunda irticalen söylediği ve bir olay üzerine kusurunu affetmesi sadedinde ona okuduğu şu beyitlerini onun şairlik tabiatına iki canlı şâhid olarak buraya alıyoruz :

---

(32) Bu sahabî hanımların ikincisi Nevâr bintu Kays b. Harîs b. Adiyy'dir. Resûlullah'a biat eden hanımlardandır.
(İbn Esîr, Üsdül'Gâbe, VII/283)

B. Ç.

ترانهٔ تکمهٔ لعلیست بر لباس حریر شده است قطرهٔ خون منت گریبان گیر
بقتل چون منی کرخاطرت خشنود میگردد بجان منت ولی تیغ تو خون آلود میکردد
نام تو بردم و زدم آتش بجان خویش در آتشم چو شمع زدست زبان خویش

1114 — NİHALÎ

900/1494-1495 tarihinde yaşamış Semerkand şehri ahalisinden İranlı bir kadın şairdir.

Sefinetu'ş-Şuarâ'da Müşfikî ile şöyle bir vakası nakledilir :

Semerkand şehrinde «Beyne't-Takayn» denilen güzel bir mahalle varmış. Müşfikî bir gün zamanının şairleri ile orada oturup şairâne sohbet ederlerken Nihalî oradan geçip şairler topluluğunu görünce yanlarına gelerek onlara :

—«Bu gece bir manâ bulup onu şiire döktüm. İlk olsa gerektir.» deyip şu beyti okumuş ve nazire söylemelerini istemiş :

هلال نیست که بر اوج چرخ جا کرده فلك بکشتن من تیغ بر هوا کرده

Şairler beytin mânâsını beğenip hayret ettiklerinde Nihalî :

—«Buna elbette bir nazire söylemelisiniz.»

diye ısrar edince Müşfikî, kendi tabiatı alaya müsait ve bulduğu güzellikte ona bir nazire söylemek mümkün olamıyacağından Nihalî'ye şu alaycı beyitle cevap verir :

منار نیست که بر پهلوی طاق جا کرده زمین بکادهٔ تو کیر بر هوا کرده

Nihalî bu cevabı alınca mahcub ve huzursuz olarak kalkıp gitmiş ve ondan sonra erkeklerle şiir atışmaya tevbe etmiştir.

1115 — NEHDÎYYE

Nehd Oğulları aşireti cariyelerinden ve asr-ı saâdet kadınlarından olup Abdüddâr Kabilesi kadınlarından birinin cariyesi idi. Kendisi mü'mine, sahibi ise müşrik olduğundan müslüman olması dolayısıyle ona eziyet eder ve :

«Muhammed'in ashabından biri seni almadıkça azâbımdan kurtulamazsın.»

derdi. Buna binaen kendisini Hz. Ebû Bekir (R.A.) satın alarak azâd etmiştir.

1116 — NİLÜFER HATUN

Osmanlı ailesinden Gazi Sultan Orhan'ın zevcesi ve şehzade Gazi Süleyman Paşa ile Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın anneleridir.

Aslı itibariyle Yarhisar tekfurunun kızı olup 689/1290 yılında hileli ve debdebeli bir düğün tertibi ile Bilecik tekfuru ile evlendirilmekte iken Osman Gazi'nin muzaffer ellerine geçerek oğlu Orhan Gazi ile evlendirilmiştir. Şöyle ki :

Sultan Osman Gazi'nin daha beylik zamanında fetih kılıcıyla Anadolu içerlerine dehşet saldığı sıralarda Mülûk-i Etraf yani o vaktin durumuna göre etrafta bulunan ve sahip mânâsına olarak «Tekfur» adı verilen rum hükümdarları kendisiyle iyi geçinmekten ve her biri ona dostluk göstermekten geri kalmıyorlardı. Bilecik tekfuru da bu cümleden olarak Osman Gazi'ye dostluk tavrı tutar, onu kendine çekmek için başkalarından daha fazla emek sarfederdi. Bu meyanda her iki taraf aralarında birbirine hediyeler gönderirdi. Bu cümleden olarak Osman Gazi de yaylağa çıkıldıkça, kıymetli eşyalarla yaşlı kadınları Bilecik tekfuruna emânet olarak bırakma derecesinde ona itimad ızhar ederdi.

Fakat tekfur, Osman Gazi'nin oralarda yer yer istikrar ile istiklâl ve iktidar sahasını genişletmesinden kendisi ve emsali rum hükümdarlarının Osmanlılar elinde yok olacakları neticesini görerek Osman Gazi'yi herhangi bir şekilde yok etmek ve onun yokluğuyla Osmanlıları oralarda yaşatmayıp büsbütün sürüp perişan etmek gizli emelini besliyor; bunu gerçekleştirmek için de bir tedbir düşünüyordu.

Bu sevda üzerine Yarhisar tekfurunun kızı ile evlenmek bahanesiyle yukardaki tarihte bir düğün tertip ettiler. Osman Gazi'yi de bu düğüne dâvet ettiler. Bu düğünde Osman Gazi'yi ansızın bir baskınla öldürmek üzere diğer tekfurlarla da anlaştılar. Bu kararla, Osman Gazi'yle dostluk ve ülfetleri daha kuvvetli olan Harman Kaya Tekfuru Köse Mihal'i Osman Gazi'ye dâvetçi gönderdiler. Köse Mihal ise Osman Gazi'nin gerçekten dostu olduğundan tekfurların bu hile ve desîselerini O'na haber verdi.

Osman Gazi, Köse Mihal'den bu dâvetin hakikî ve gizli sebebini anlayınca yaylaya göçme zamanı da olduğundan mutad olduğu üzere «Kıymetli eşya sandıklarıyla beraber ihtiyar kadınları Bileciğe göndereceği, kendisi özel harem ve akrabaları ile oradan yaylaya çıkmak üzere düğüne geleceği, ancak bu kadar kalabalığın her yere sığamıyacağından düğünün geniş bir ovada kurulmasının münasip olacağı» haberiyle Köse Mihal'i geri gönderdi.

Tekfurlar yalnız Osman Gazi'yi yok etmeye razılar iken bu hedefin umulandan fazla olarak bir takım ganimetlerle gerçekleşeceği müjdesini de içeren bu habere memnun oldular ve Çakır Pınar adındaki çayırlığı düğün alanı olarak tahsis ettiler.

Osman Gazi 40 adet kahraman seçti ve bunları ihtiyar kadın kıyafetine sokarak önceden Bilecik kalesine gönderdi. Kendisi de bir çok yürekli, cengaver süvari ile ziyafet yerine geldi. Kaleye gidenler içeri girdiklerinde zâten düğün sebebiyle kalede çok az adam kalmış olduğundan mevcut buldukları muhafızları kılıçtan geçirerek kaleyi zaptettiler ve Osman Gazi'ye haber uçurdular

Bu müjde Osman Gazi'ye düğün yerinde ulaşır ulaşmaz yanında olan yiğitlerle atına binerek kaçamak gösterip askerlerinin bir kısmını tuzak tarzında geriye bırakarak kendisi yanındaki toplulukla münasip bir yerde pusu kurdu. Tekfurlar bu sahte kaçışa tutulduklarından hazır ele geçmiş düşmanı kaçırmamak üzere Osman Gazi'nin peşine düştüler. Pusuya yaklaştıklarında Osman Gazi oradan kahramanca bir çıkışla hainlerin bir çoğunu kılıçtan geçirdi, bir kısmını da gelinleriyle birlikte esir etti.

İşte bu düğünde ele geçen gelin bu Nilüfer Hatun olup, bu ismi ona Osman Gazi vermiş ve oğlu Orhan Gazi ile evlendirmiştir. Nilüfer Hatun Orhan Gazi'nin sulbünden Süleyman Paşa ile Murad Hüdâvendigâr'ı dünyaya getirmiştir.

Kendisinin pek çok hayır ve hasenâtı vardır. Bursa ovasında akan nehir üzerine bir köprü yaptırdığından insanların dilinde bu nehir «Nilüfer Suyu» adıyla anılagelmiştir.

NUN HARFİ BİTTİ

7.7.1981

— VAV HARFİ —

1117 — VÂSILE

Birinci cildde (Elif) harfinde Emevî halifesi Abdülazîz'in zevcesi olmak üzere beyan ettiğimiz Ümmü Hakîm'in ve onun annesi Zeyneb'in lâkablarıdır. Güzelliği kemal ile birleştirerek her ikisine birden sahip olduklarından dolayı her birine «Vâsıle» ve özellikle kızı Ümmü Hakîm'e «Vâsıle bintu Vâsıle» denilmiştir.

لعن الله الواصلة

hadîs-i şerifindeki Vâsıle, gençliğinde fâcir, zinakâr olup ihtiyarlığında pezevenklik eden mel'un kadındır. en-Nihâye'de Hz. Aişe'den rivâyet edilmiş olarak hadîs-i şerif bu şekilde tefsir edilmiştir. (1)
(Okyanus'tan)

1118 — VÂFÎDE

Mazin b. Sa'saa evlâdından olan Vâfîde'dir. İbn Kuteybe'nin kitabında cahiliye âdetleri üzere kocalarının vefatından sonra Üvey Oğullarının nikâhı altına girmiş kadınlardandır.

Vâfîde, Abdimenâf'ın karısı idi. Ondan Nevfel ve Ebû Amr b. Abdimenâf'ı dünyaya getirdi. Sonra Abdimenâf'ın vefatında oğlu Haşim b. Abdimenâf'la evlendi. Ondan da Daîfe ve Halde isminde iki kızı oldu. (2)

1119 — VA'İLE ve VAHİLE

Tefsirlerde zikredildiği üzere bunlardan biri Hz. Nuh (A.S.)'ın, diğeri Hz. Lût (A.S.)'un karısı olup iki şanı yüce peygamberin zevcesi olma şere-

---

(1) Burası, Vâsıle'yi saçına saç ekliyen kadındır diye tefsir edenlere reddiyedir.

(2) Bu şekilde olan kadınlardan biri de ansardan idi. İsâf b. Zeyd b. İsaf'ın karısı olan bu kadını kocasının ölümünden sonra oğlu İsaf almıştı. Fihr kabilesinden bir kadın daha vardır ki Nüfeyl b. Abdüluzzâ'nn zevcesi idi. Bu Nüfeyl Hz. Ömer (r.a.)'in dedesidir. Nüfeyl'in ölümünden sonra karısını üvey oğlu Amr b. Nüfeyl almış, ondan da Zeyd isminde bir oğlu olmuştur. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'in künyesi Ebû Saîd'dir. (Kitabu'l-Meârifden)

B.Ç.

fine nâil oldukları halde ikisi de küfür ve hıyanette (3) bulunmuş olduklarından dolayı Tahrîm Sûresi'nin sonunda bunların, peygamberler, âbid ve salihlerle akrabalık ve münasebeti olmayan diğer imânsız kâfirler gibi cehennemlik oldukları (4) beyan edilmek suretiyle halleri kâfirlere örnek olmuştur.

1120 — VECÎHE bintu EVS ed-DABBÎYYE
(Evs'in kızı Vecîhe)

Dabbe Oğulları kabilesine mensup kadınlardan ve hamase şairlerinden olup aşağıdaki beyitleri Dîvanu'l-Hamâse'nin Nesîb bölümü seçmelerindendir :

وعاذلة تغدو علىّ تلومنى ... على الشوق لم تحى الصبابة من قلبى
فيا لى أن أجبت أرض عشيرتى ... و أجبت طرفاء القصيبة من ذنب
فلو أن ريحاً أبلغت وحى مرسل ... خفىّ لناجيت الجنوب على النقب
فقلت لها أدّى اليهم تحيتى ... ولا تخلطيها طال سعدك بالترب
فانّى اذا هبت شمالاً سألتها ... هل ازداد صدّاح النميرة من قرب

(Kasîbe) bir yerin ismi olup (Tarfâ') ılgın ağacıdır. (Hafiyy) noktasız hâ ile bir işte mübalâğa eden demektir. (Nakb) iki dağ arasındaki yoldur. (Eimâlen) kelimesi (Hebbet) fiilinin failinden hâl olur. (Saddâh)dan maksad horozlardır. (Nemîre) bir köyün ismidir. (Sadh) aslında insan ve kuşun

(3) Hıyanetten maksat onların münâfık olmalarıdır. Küfrü içlerinde gizliyorlar, kocalarına ise imân etmiş görünüyorlardı. Meselâ Nuh (A.S.)'ın karısı, kocası hakkında kavmine: «O delidir.» diyor; Lût (A.S.)'un karısı ise misafirlerine işarette bulunuyordu. Hıyanetle zinanın kastedilmesi câiz değildir. Zira füvur ve zina tabiatta olan bir kötülük ve nakîsadır. Küfür ise böyle değildir. Zira kâfirler küfrü bir kötülük olarak değil de güzel bir şey olarak görür ve onu Hak kabul ederler. İbn Abbâs'dan gelen bir rivâyette şöyle buyurulur: «Hiç bir peygamberin karısı bâğî, zânî olmadı.» (Keşşaf'dan)

(4) Hz. Aişe Resûlullah'a sorar: Ey Allah'ın Rasûlü, Allah müslümanı —yani Hz. Meryem'i— nasıl ismiyle zikrediyor da kâfir olanı ismiyle zikretmiyor? Rasûlullah (S.A.V.) buyurur: Ona karşı kızgınlığından. Hz. Aişe: Peki isimleri nelerdir? Allah'ın Rasûlü: Nuh (A.S.)'un karısınınki Vâile, Lût (A.S.)'un karısınınki ise Vahîle'dir, buyururlar.

Bu hadîs mevzu olsa gerektir. Zira Cenab-ı Hak bir kısım kâfirleri isimleriyle zikretmiştir. Şayet ismini zikretme sevgi, zikretmeme kızgınlık alâmeti olsaydı Cenâb-ı Hak Âsiye'nin de ismini zikrederdi. Zira mü'minlere temsilde Hz. Meryem ile birlikte o da zikredilmektedir. (Keşşafdan)

yüksek sesle nağme etmesi mânâsına olup horuza râ ve noktalı hâ ile «Sârih» denilir. (5)

1121 — VAHŞÎYYE el-CERMÎYYE

Hal tercemesi daha önce geçen Zeyneb bintu't-Taseriyye'nin kardeşi olan şair Yezid b. et-Taseriyye'nin sevgilisidir ve o da şairdir. (Ze) harfinde adıgeçen Zeyneb'e ait olmak üzere zikredilen beyitlerin bu Vahşiyye'ye ait olduğuna dair Eğanî'de bir rivâyet daha vardır. (6)

1122 — VİRSE

Arapların ilerigelenlerinden Zühl b. Şeyban b. Sa'lebe'nin karısı olan Virse bintu Sa'lebe'dir. Kibir ve istihzâ makamında söylenen :

بخ بخ ساق بخلخال

darb-ı meselini ilk söyleyen kadındır. Virse'nin bu sözü söylemesinin sebebi şöyledir :

Sa'lebe Oğulları ailesinden Rikâş isminde bir kadın vardı. Kocası Ka'b b. Malik b. Teymullah b. Sa'lebe boşamış ve Virse'nin kocası olan Zühl b. Şeyban onunla evlenmişti. Virse, üzerine gelen ortağı bir vesile ile dövmeye ve rahatsız etmeye fırsat arayıp dururken, Rikâş bir gün ayağının halhalı ve diğer süsleri ile gelip ona arz-ı endam etmişti. Virse hemen alay sadedinde :

—«Peh peh, halhallı bacak.»

mânâsında olmak ve onu kızdırmak üzere

بخ بخ ساق بخلخال

demiş imiş. İşte bu tabir ondan sonra darb-ı mesel olmuş. Rikâs da ona karşı susmayıp :

أجل ساق بخلخال لا كخالك المختال

---

(5) Buharî, Müslim, Ebû Davud ve Nesei Mesruk'tan rivâyet ediyorlar. Mesruk demiştir ki: Hz. Aişe'den Rasûlullah (S.A.V.)'ın âmelini sordum.
— «Devamlı olanı severlerdi.»
— «Rasûlullah (S.A.V.) ne zaman namaz kılardı?»
— «Horozların öttüğünü duyunca kalkar, namaz kılardı.»
Nevevî diyor ki: (es-Sârîh) burada Horoz mânâsınadır. Geceleyin çok bağırdığı, öttüğü için bu isim verilmiştir. Horoza (ez-Zâkî) de denilir ki, çoğulu (ez-Zevâkî) şeklinde gelir.

(6) Kehhâle, A'lâmu'n-Nisâ, V/275-276 'ya bakınız.

B. Ç.

diye mukabele edince Virse hemen üzerine atılıp onu dövmek istemişse de, Rikâş ondan daha zorlu çıkıp Virse'yi tutup bir iyice dövmüş.

Virse, dayağı yiyip aklı başına geldikten sonra şu rubaiyi söylemiştir :

يا ويح نفسي اليوم أدركني الكبر ... أبكي على نفسي العشية أم أذر
فوالله لو أدركت فتى بقيتي ... للاقيت ما لاقى صواحبك الأخر

Yani :

«Eyvah ki bana ihtiyarlık gelmiş; ben şimdi kendime ağlasam mı, yoksa ağlamayı terk mi etsem? Vallâhi ey Rikâş; eğer sen benim biraz genç ve güçlü olduğum vaktime yetişmiş olaydın, sen de diğer arkadaşlarının gördüğünü görürdün.»

Bu rubaî aruz vezinlerinden bahr-i tavîlden olup «Yâveyha» lâfzında terhîm yapılmıştır.

Adıgeçen Rikâş Zühl b. Şeybân'dan Mürre, Ebû Rabîa, Mahlem ve Hâris isimlerinde 4 erkek evlâd doğurmuştur. Onlardan Mahlem adındaki oğlu Rabîa kabilesi reislerinden :

لاحرّ بوادي عوف

darb-ı meseliyle anılan meşhur Avf'ın babasıdır.

1123 — VEZİRE

Vezîre bintu'l-Müncâ et-Tenûhiyye ed-Dimaşkıyye Şam'ın meşhur muhaddis hanımlarından olup erkek ve kadın bir çok talebeye icazet vermiştir. Onlardan bazıları Enbâ-i İbn Hacer'de zikredilmiştir. (7)

1124 — VEŞİKE

Eğanî'den anlaşıldığına göre hal tercemesi daha önce geçen Bezl el-Muğanniye'nin cariyesidir. Bezl el-Muğanniye kendisini ihtiyaçlarını bildirmek üzere kral ve emirlere gönderirdi.

Bezl el-Muğanniye de daha önce geçtiği üzere bir cariye olup Abbasi hanedanından Cafer b. Musa el-Hâdî.nin cariyesi idi. Fakat hüneri sayesinde kıymeti o kadar yüksek idi ki, Cafer'in amcası oğlu Muhammed b. Zübeyde Cafer'den onu kendisine ya satmasını, ya da bağışlamasını isteyip ricada bulunmuştu. Cafer :

---

(7) Daha geniş bilgi için bakınız: Kehhâle, A'lâmu'n-Nisâ, II/173 ve V/285. Bu hanım aynı zamanda Sittü'l-Vüzerâ adıyle de tanınmaktadır.

—«Ben halayık satmam. Müdebbire (8) olduğu için de bağışlayamam.» cevabını vermişti.

Muhammed b. Zübeyde Bezl'i elde etmek umudunu kaybetmemiş ve bir gece efendisi Cafer sarhoş iken Bezl'i alıp kaçırmış; ertesi günü Cafer'i bilhassa dâvet ederek Bezl'i kendi evinde ona göstermiş, böylece onun susmak suretiyle muvafakatini aldıktan sonra döneceği sırada :

—«Amca oğlumun kayığını akça ile yükleyin.»
emrini vererek Cafer'in Dicle nehri içinde binip gelmiş olduğu kayığını gümüş akça ile ağzına kadar doldurtmuştur.

Muhammed b. Zübeyde Bezl'e hemen hiç kimsenin sahip olamıyacağı kadar mücevherat hediye etmiştir.

Muhammed b. Zübeyde'nin vefatında askerî emirlerle eşraftan ileri gelen pek çok kimse Bezl ile evlenmeye talip oldularsa da, Bezl hiç birini kabul etmeyip olduğu hal üzere hayatını geçirmiştir.

Veşike bir de Abbasî Oğulları dâvetinin öncülerinden olan Ebû Müslim (el-Horasanî)nin annesinin ismidir. (Vefeyatu'l-A'yân'dan.)

1125 — VEFA

Şekâik mütercimi Mecdi Efendi merhumun ifadesine göre Fatih ve Sultan Beyazıt devirleri meşayihinden olup Şeyh Muslihiddin Mustafa Vefa'nın annesidir. Bu ifadeye göre Şeyh Muslihiddin'in «İbnu'l-Vefa» diye bilinmesi lâzım gelir. Bununla beraber türbesinde 896/1491 tarihiyle şu beyit yazılıdır:

خواهی که بدانی شرف شیخ وفارا دریاب زتاریخ الی رحمة ربه

Vefa lâfzı kendi el yazısıyle yazmış olduğu bazı eserlerinin üstünde «Ketebehu'l-Hakîr Mustafa b. Ahmed es-Sadrî el-Konevî el-Med'uvvü bi-Vefa» şeklinde yazılı olmasından anlaşıldığına göre kendi lâkabıdır.

Gariptir ki Şeyh Vefa hacca deniz yoluyla azîmetinde hasbel kader kâfir eline esir düşmüş; Rodos'da hapsedilerek Karamanoğlu İbrahim Bey tarafından 40 bin kuruş fidye ile kurtarılmış olduğu hal tercemesinde açıklanmış olduğu halde, halkın dilinde kendisinin küffâr elinde esir kurtarmış olduğu hikâye edilmektedir.

---

(8) Müdebbire, azâd edilmesi efendisinin ölümüne talik edilen köle ya da cariyeye verilen isimdir.

1126 — VELLÂDE

Endülüs'ün en meşhur kadın edîblerinden olan Vellâde bintu'l-Müstekfî billâh Muhammed b. el-Mustazhir billâh Abdurrahman b. Ubeydullah b. en-Nasır Li-Dînillâh'dır. Oranın kıral ailesinden en namlı faziletli kadınlarındandır.

Başına giymekte olduğu iklîlinin bir tarafında :

أنا والله أصلح للمعالى وأمشى مشيتى وأتيه تيها

Öbür tarafında :

وأمكن عاشقى من صحن خدى واعصى قبلتى من يشتهيها

beyitleri işlenmişti ki, bunları kendi beyitleri olarak tâcının iki tarafına sırma ile nakşettirmişti.

Bununla beraber kendisi ırz ve iffetini korumakla tanınırdı. Serhu'l-Uyûn Sahibinin işaret ettiğine göre babası Müstekfî'nin bazı Tavaifü'l-Mülûk'e mağlûp olup öldürülmesi felâketinden sonra Vellâde kendinin ihtişam ve ihtimamını zayıflatarak karşılıklı şiir söylemeye söz ehli büyüklerle görüşüp söyleşmeye başlamıştır.

Ondan sonradır ki asrının edîb vezirlerinden Zü'l-Vezâreteyn Ebu'l-Velid b. Zeydun ile Vezir Ebû Âmir b. Abdûs'u birbirine rakib olarak güzelliğine âşık etmiş ve vuslatını arar hale getirmiştir. Risale-i İbn Zeydûn işte o rekabetin mahsulüdür.

İşte ondan sonradır ki Vellâde'nin şiirinde :

ولقيت المسدس وهو نعت تفارقك الحياة ولا يفارق
فلوطى ومأبون وزان وديوث وقرناز وسارق

kıt'asının içerdiği mânâya mebnî İbn Zeydûn'a «Müseddes» lâkabı takmış ve hakkında :

انّ ابن زيدون على فضله يعشق قضبان السراويل
لو أبصر الأير على نخلة صار من الطير الأبابيل

انّ ابن زيدون على فضله يلهج بى شتماً ولا ذنب لى
يلحظنى شزراً اذا جئته كأننى حشّ لاخصى على

gibi çirkin sözlerle hicviye söylemek gibi ismetli temiz ağızlara yakışmaz sözler zuhur etmiştir.

Kalâidu'l-Akyân sahibi Feth b. Hâkân, İbn Zeydûn'un Vellâde'ye olan tutkusunu :

وكان يكلف بولادة ويهيم ويستضيئ بنور محياها فى الليل البهيم

diye ifade ve anlattıktan sonra Vellâde'yi şöyle niteler ve över :

وكانت من الأدب والظرف وتميم المسمع والطرف بحيث تختلس القلوب والألباب وتعيد الشيب الى أخلاق الشباب.

«Vellâde de ilim ve edebde, zarafette, güzel sözü ve güzelliğiyle insanın gönül ve gözünü tamam kılmakta, gönül ve akılları çalıp almakta, ihtiyarlık ve düşkünlüğü bayağı gençlik tavrına çevirmek raddelerinde idi.»

Vellâde, uzun müddet yaşayıp hiç kocaya varmadan 480/1087 ya da 484/1091 senesi Safer ayının 3. gecesi vefat etmiştir.

Hal tercemesi daha önce geçen Mühce el-Kurtubiyye kendisine talebelik etmiştir.

1127 — VELLÂDE bintu'l-ABBÂS
(Abbâs'ın kızı Vellâde)

Vellâde bintu'l-Abbâs b. Hazen el-Absî, Emevî krallarından Velîd b. Abdülmelik ile Süleyman b. Abdülmelik'in anneleridir.

1128 — VEHBE

Kitabu'l-Eğanî'nin 13. cildinde Uhayha b. el-Cellâh'ın ahvali zeylinde zikredildiği üzere Muhammed b. İmrân el-Kuravî'nin şarkıcı cariyesi olup muteber besteleri vardır. Aşağıdaki beyitler onu övmek için söylenmiştir :

يا وهب لم تبق لى شيئاً أسر به ... الا الجلوس فتسقينى وأسقيك
وتمزجين بريق منك لى قدحاً ... كان فيه رضاب المسك فى فيك
يا أطيب الناس ريقاً غير مختبر ... الا شهادة أطراف المسا ويك
قد زرتنى زورة فى الدهر واحدة ... ثنى ولا تجعليها بيضة الديك
ما نلت منك سوى شيئ أسر به ... ولست أبصر شيئاً من مساويك
قالت ملكت ولم تملك فقلت لها ... ما كل مالكة تزرى بمملوك

Doğrusu kadını iffete sarılması yönüyle övmüştür. 3. beyitteki hitabının nezaketi son derece belâğatlidir.

VAV HARFİ BİTTİ

7.7.1981

---

(1) Dördüncü beyit daha önce (II/186)'da geçmişti. Beyitler Beşşar b. Bürd'e aittir.

— HÂ HARFİ —

1129 — HÂCER

Hz. İbrahim (A.S.)'in zevcesi ve Hz. İsmail (A.S.)'in annesidir. İsmi Âcer olarak da geçmektedir. (1)

Aslı itibariyle Hz. İbrahim (A.S.)'in karısı Sâre'nin ve daha evvel o tarihte Mısır kralı olan I. firavunlardan Senân b. Ulvân adlı firavun'un cariyesi olup (2), Hz. İbrahim'in Mısır'a gelişinde firavunun Hz. Sâre'ye malûm olan tasallutu üzerine gönlünü alma kabîlinden Sâre'ye cariyesi Hâcer'i vermiş; Sâre de kendi çocuğu olmadığı için Hâcer'i Hz. İbrahim (A.S.)'e odalık olarak hediye etmiştir.

Sonradan Hz. İsmail (A.S.)'in Hâcer'den olması üzerine Sâre hem çocuğu, hem de Hâcer'i kıskanmaya başlamış, bunlar bu diyarda kalmasınlar demeye kalkışmıştı.

Hz. İbrahim asıl vatanı olan Bâbil'den Nemrudların zulümleri neticesi kendine tabi olan mü'minlerle birlikte Şam diyarına hicret etmiş, oradan Mısır'a gidip daha sonra Kenan iline gelerek orada ikamet etmişti. Hz. Sâre'nin hatırını hoş etmek için oradan da emr-i ilâhî ile Hz. Hâcer'i ve oğlu Hz. İsmail (A.S.)'i alıp Mekke vadisine götürmüş ve onları oraya yerleştirmiştir.

Arapların aslı olan Cürhüm kabileleri o vakit oralarda oturuyorlardı. Hz. İsmail (A.S.) onlardan Ri'le bintu Madâd el-Cürhümiyye ile evlenmiş olup Arap dili ile konuştu. Böylece Hz. İsmail (A.S.)'in babası İbranî iken evlâdı Arap ve kendisi de Hicaz bölgesinde Arab-ı Müsta'rabe'nin babası oldu. (3)

---

(1) Buhârî, Kitabu'n-Nikâh'da bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor: İbrahim sadece üç defa yalan söylemiştir... Sâre Halil'e dedi ki: Allah kâfirin elini tuttu ve Âcer'i benden aldı.

(2) İrşâdu's-Sârî'de bu firavunun adı Sâdûk olarak geçmektedir. İbnu'l-Esîr'in el-Kâmil'inde ise bizim yazdığımız gibidir.

(3) Ebû Hüreyre Hz. İbrahim'in firavun ile olan kıssasını anlatan hedîs-i şerîfi zikretti ve ilâve etti. İşte bu kadın (yani Hâcer), ey semânın suyunun oğulları, sizin annenizdir.

İbnu'l-Esîr'in el-Kâmil'de açıkladığına göre Hz. Hâcer'in vefatı Hz. Sâre'den önce olup Hz. Sâre 127 yaşında olduğu halde Şam'da vefat ettiğinde, Hz. İbrahim Kenanlılardan Yaktun kızı Katurâ ile evlenmişlerdi. Ondan da 6 evlâdı dünyaya gelerek Hz. İsmail ve İshak (A.S.) ile birlikte çocuklarının sayısı sekize ulaşmış oldu ki, hepsinin ilki Hz. İsmail (A.S.)'dir.

Hz. İsmail (A.S.)'in Hz. Hâcer'den doğunca Sâre'nin mahzun olması üzerine Cenab-ı Hak ona da ihtiyarlığında bir mûcize olarak Hz. İshak (A.S.)'ı ihsan buyurmuştur.

Kadınlarda kulak delmek ve halâ Arabistan'da cari olduğu üzere sünnet olmak Hz. Hâcer'den kalmıştır. Çünkü Hz. Sâre hiddet edip Hâcer'in azâsından üçünü kesmeye yemin etmişti. Hz. İbrahim (A.S.) da ona, Hâcer'in iki kulağını delmek ve sünnet etmek suretiyle yeminini yerine getirmesi görüş ve tavsiyesinde bulunmuş ve o şekilde yapılarak bunlar âdet haline gelmiştir.

1130 — ÜMMÜ'L-HAYR HÂCER

İbn Hatîb diye bilinen Kadı Alâeddin Ali b. Muhammed b. Saîd b. Muhammed b. Ali el-Halîmî'nin kızı Hâcer muhaddîs hanımlardan ve İmam Suyûtî'nin hocalarındandır.

Aişe bintu Muhammed b. Abdülhadî ve daha bir takım muhaddîs kendisine icazet vermişlerdir.

Hâcer, İmam Suyûtî'nin hocalarından bir diğer muhaddîs hanımın daha ismi olup, bu da Azîze el-Makdisiyye adı verilen kadındır. 790/1388 senesinde Kudüs'de doğmuştur. İmam Suyûtî bunlar daha hayatta iken ömrünü ikmal etmiş olmalı ki, vefat tarihlerini Kitabu'-Müncem fi'l-Mu'cem'de yazmamıştır.

1131 — HÂCER HÂND

Enbâ-i İbn Hacer'de 833/1429-1430 yılında vefat eden meşhurlar arasında ismi geçen Hâcer Hând Sultan Berkuk'un zevcesidir.

Rasûlullah «ey semânın suyunun oğulları» hitabı ile Araplara hitap etmiştir. Zira onlar hayvanlarını otlatmak üzere daha ziyade vahalarda kalırlardı. (İrşadu's-Sârî Şerhu'l-Buhârîde de bu şekilde açıklanmıştır.)

B. Ç.

1132 — HÂLE bintu VÜHEYB
(Vüheyb'in kızı Hâle)

Vüheyb b. Abdimenâf b. Zühre'nin kızı olan Hâle, Rasûlullah (S.A.V.)'ın annesi Âmine bintu Vehb' in amcasının kızı ve Hz. Hamza Efendimizin annesidir.

Abdülmuttalib, oğlu Abdullah'ı Âmine ile evlendirdiği sırada kendisi de Hâle ile evlenmişti.

Hâle, Hz. Hamza'yı doğurup, ondan sonra da Rasûlullah (S.A.V.) Efendimiz dünyaya gelince, Ebû Leheb'in azâdlı cariyesi Süveybe oğlu Mesrûh'un sütü ile hem Hz. Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizi, hem de Hz. Hamza'yı bir kaç gün emzirmiş. Böylece Hz. Hamza Efendimizin hem amcası, hem de süt kardeşi olmuştur.

1133 — HÂLE bintu HUVEYLİD
(Hüveylid'in kızı Hâle)

Üsdü'l-Ğâbe'de (4) zikredildiğine göre Hz. Hadice'nin hemşiresi ve Rasûlullah (S.A.V.)'ın damadı olan Ebu'l-Âs b. er-Rebî'in annesidir.

1134 — HEDİYYE

Safedî'nin çağdaşı olan Hediyye bintu Ali b. Asker eş-Şeyha (Ümmü Muhammed el-Bağdadiyye) zamanının ileri gelenlerinden ve Bağdad'da 600/1203-1204 yılı sonları muhaddîs hanımlarındandır. Namaz ve nafile ibâdetleri çok olan bu ümmetin salihlerinden biridir.

Muhaddîs İbn ez-Zübeydî, Cafer el-Hemedanî ve daha başkalarından hadîs almış ve rivâyet etmiştir.

Salâhaddin es-Safedî'nin hocası olan İlmuddin el-Berzalî şöyle diyor :

«Ondan Dârimî'nin el-Müsned'ini okudum. Şam'dan Kudüs'e yolculukta ona refakat ettim. Gerek Beytü'l-Makdis'de ve gerekse Halilur Rahman'da bana hadîs okuttu. Bize gelir gider ve günlerce kalırdı. İlim talebesinden bir çoğu ondan ilim aldılar. 712/1312 yılı Cemaziyel Evvel ayının 18 inde Kudüs'de vefat etmiştir.»

1135 — HİRR bintu YÂMİN
(Yâmîn'in kızı Hirr)

Mecmeu'l-Emsâl'de zikredildiğine göre Hadramevt yahudilerinden olup aşırı derecede fuhşuna binaen :

---

(4) İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/285

darb-ı meseliyle meşhur olan kadındır. Rasûl-i Ekrem (S.A.V.)'in vefatına sevinip şamata edenlerden olduğu için, Rasûlullah (S.A.V.) tarafından Hadramevt valiliğine gönderilmiş olan Muhacir b. Ebî Ümeyye tarafından yakalanıp eli kesilmiştir.

Hirr kelimesi Arapçada Kedi mânâsına olarak kadın ismi olduğu gibi bunun ism-i tasgîri olan Hüreyre de kadın ismidir. Kedicik anlamına gelir. Bu cümleden olarak Kays Oğulları kabilesinden şair A'şâ'nın şiirlerinde geçen Hüreyre Eğanî sahibinin işaretine göre Hassân b. Amr b. Mersed'in zenci bir cariyesidir. A'şâ kendi nefsine hitaben şöyle diyor :

ودّع هريرة أن الركب مرتحل وهل تطيق وداعاً أيها الرجل

Bu A'şâ - ki A'şâ-yı Ekber'dir. - Sannâcetu'l-Arab dedikleri Meymun b. Kays adındaki cahiliye devri şairidir. Babası Kays, gölgelenmek üzere girdiği mağaranın üstündeki dağdan bir kaya kopup gelerek mağaranın kapısını kapatıp orada açlıktan öldüğü için Katîlu'l-Cû' diye tanınır. Kendisine Sannâcetu'l-Arab denilmesi şiirinin güzelliği ve ince tabiatı sebebiyledir ki, mânâsı Arabın çalpara, köçek zili çalar sâzendesi demektir. Müzhir'de İmam Suyûtî'nin beyanına göre daima kendi şiirlerini şarkı olarak söyler olması bu lâkabı almasına sebep olmuştur. Künyesi Ebu'l-Basîr idi.

A'şâ İslâmî devreye de yetişmiş şairlerden olup Rasûlullah (S.A.V.)'ı medheden bir Kasîde-i Dâliyye yazarak Rasûl-i Ekrem'in ayaklarına yüz sürmek niyetinde iken, Ebû Süfyan'ın önüne çıkıp çeşitli iğvalarla imân etmesine engel olmuş olduğu Eğanî'de ve Meâhidu't-Tansîs'de açıklanmıştır.

1136 — HÜZEYLE

Hüzeyle Cedîs kabilesi halkından olup eski Arap kabilelerinden olan Tasm halkıyla beraber kendilerinin de hükümdarı olan Amlîk adındaki kötü niyetli kıralın Cedîs ahalisi hakkında koymayı reva gördüğü korkunç ve ağır bir kanuna sebep olan kadındır. Şöyle ki :

Hüzeyle'nin yine aynı kabileden Mâşik isminde bir kocası vardı. Kendisini boşayıp çocuğunu da elinden almak istemişti. Hüzeyle hükümdara gidip :

يا أيها الملك التي حملته تسعًا ووضعته دفعًا وأرضعته شفعًا حتى إذا تمّت
أوصاله ودنا فصاله أراد أن يأخذه مني كرهًا ويتركني من بعده ورهاء.

(5) Bu sözlerdeki (şef'an) tabirinden tam iki sene onu emzirdim mânâsını anlamak da mümkündür.

diyerek 9 ay karnında taşıdığı, sonra bir defada doğurduğu iki memesiyle emdirip meydana getirdiği çocuğunu sütten kesilmesiyle, kocasının zorla elinden alıp kendisini hayret ve hasret ateşi içinde bırakmak istediğini beyan ile davâ edince, hükümdar Amalika kabilesinin cebbarlarından zalim ve gaddar bir kimse olup kadının kocasına :

—«Sen ne diyeceksin »

diye bir kerre sorup ondan :

جئتني أيها الملك انى قد أعطيتها المهر كاملاً و لم أصب منها طائلا
الا وليداً خاملاً فافعل ما كنت فاعلاً .

—«Ben bu kadının mehrini tamamen verdim. Kendisinden bir semere görmedim. Yalnız bu çocuktan başka ki onun da henüz adı sanı yoktur. Ne yapacaksan yap.»

cevabını alması üzerine çocuğun ana-babasından alınıp kendi köleleri arasına katılması, karı ile kocanın satılarak kocaya karısının satış ücretinden beşte bir, kariya da kocanın satış ücretinden onda bir verilmesini emretti.

Hüzeyle, bu hükmünden dolayı hükümdarı hicvetmeye kalkışarak şu beyitleri söyledi :

أتينا أخا طسم ليحكم بيننا فأنفذ حكماً فى هزيلة ظالماً
لعمرى لقد حكمت لا متورعا ولاكنت فيما يبرم الحكم عالما

Zalim bunu işitince kızıp zulmünü artırarak Cedisliler hakkında şöyle bir karar verdi :

«Bundan böyle Cedîs kabilesinden bir kız kocaya varacağı zaman kendisine takdim olunacak. bekâretini izale etmedikçe kocasıyle zifafa konulmayacak.»

Cedîs halkı bu zilleti Şemmüs'un gelinliğine kadar çekti. Daha önce de izah edildiği üzere onun gelinliğinde bundan kurtuldular.

İbn Esîr Tarihinde Vekâi-i Arab bölümünde «Eyyâmu'l-Ansar» ın beyanında zikredildiğine göre Cedîs hakkında konulduğu hikâye olunan bu korkunç ve çirkin kaideyi Medine-i Münevvere civarında bir zamanlar Feytûn el-Yahudî de icra etmiştir.

Hüzeyle sahabeden 5 kadının da isimleridir. Bunlardan birisi Hüzeyle bintu'l-Hâris el-Hilâliyye'dir ki Rasûlullah (S.A.V.) Efendimizin zevcelerinden

(6) «Tasm'ın kardeşine geldik, bizim aramızda hakem olarak hüküm versin diye. O da Hüzeyle hakkında zalim bir hüküm verdi. Yemin olsun ki doğru hükme varmadın, verdiğin hükmü de bilmiyorsun.» demektir. Tasm'ın kardeşi tabiri adıgeçen iki kabile içinde hükümdarlığın Tasm kabilesinde olduğuna işaret eder.

Ümmü'l-Mü'minin Meümûne bintu'l-Hâris el-Hilâliyye'nin kız kardeşidir. (7)

Elif harfinde «Ümmü'l-Benîn» başlığında adıgeçen Vaddâhu'l-Yemen adlı meşhur ve güzel şairin annesinin ismi de Hüzeyle idi.

1137 — HÜMÂ BÂNÛ

Bih Âferîn'in kızkardeşi olan Hümâ Bânû eski İran krallarından Kuştasb Şah'ın kızıdır. Turan Zemin Şahı Ercasb'ın eline esir düşerek Kız kardeşi Bih Âferîn ile birlikte Rûyîndiz kalesine hapsedilmişlerdi. Kardeşleri İsfendiyar b. Kustasb'ın kahramanlığı ile kurtulmuşlardır. Hikâye kısaca şöyledir :

Bu kızların babası Kuştasb ateşe tapanların öncüsü olarak asrında ortaya çıkan Zerdüşt'e kapılarak Mecusî olmuş, özellikle Istahr vilâyetinde âteşgedeler (ateş akma kuleleri) inşa ettirip tebeasına mecusîliği kabul ettirebilmek üzere Zerdüşt'ün bâtıl mecusî dini hakkında, semavî kitabtır diyerek uydurduğu «Zend» adlı kitabın ahkâmını yayma ile meşgul iken Şah-ı Turan Zemin olan Ercasb, Horasan taraflarının bu şekilde boş, bağlantısız ve korumasız olması fırsatını ganîmet bilerek hemen harekete geçip Belh'e gelmiş ve orada inzivaya çekilmiş olan Lührasb'ı - ki Kuştasb'ın babası olup yaşlandığı için saltanatı oğluna bırakıp kendisi inzivaya çekilmişti. - öldürüp nice ahaliyi esir etmişti.

İşte o aralık Kuştasb'ın kızları Bih Âferîn ile Hümâ Bânûyu da esir ederek Rûyîndiz şehrindeki kaleye hapsetmişti. Bu şehir Ercasb'ın taht şehri olup kızların biraderi olan İsfendiyar sonra bu şehre gelerek fethetti ve Ercasb'ı öldürerek kızları oradan kurtardı.

Tarihî rivâyetlerde İsfendiyar'ın o vakit kız kardeşlerini kurtarmak üzere Belh'den Ruyindiz şehrine gittiği yol hakkında «Hefthân» tabiri kullanılmaktadır. Bu tabir, Burhan'da açıklandığı üzere oradan Ruyindiz'e o-

---

(7) Bu sahabî hanımlar şunlardır :

a) Sâbit b. Sa'lebe b. el-Cûlâsın kızı Hüzeyle. Ansar'dan olup Rasûlullaha biat etmiştir.

b) Said b. Sehl b. Malik b. Ka'b'ın kızı Hüzeyle. Ansardan ve Benû Dînar Oğulları kabilesindendir.

c) Amr b. Utbe b. Hadîc'in kızı Hüzeyle. Ansardan olup Sa'd b. er-Rebî'in annesidir.

d) Mesud b. eyd'in kızı Hüzeyle. Ansardan ve Benû Harâm kabilesindendir. (İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/286-287)

B. Ç.

lan 7 merhale mesafede İsfendiyar'ın içki sofrası kurup içki içtiğini göstermektedir. Bu merhalelerden her biri ayrı bir tehlike ile dolu olduğu halde İsfendiyar oraları içki ile eğlenerek geçmiştir.

TETİMME :

Zeradüşt (Zerdüşt) ya da Zeratüşt Burhan'da anlatıldığı üzere filozoflardan ve Minûçihr neslinden olup asıl ismi Ebsinteman (?)'dır. Öklit'in talebesi idi. Öklit ise Pitagor'un talebesidir.

Zerdüşt Öklit'den ilim tahsil ettikten sonra Seylân (8) hududunda bir dağda riyazet ile meşgul olup orada bir müddet inzivada kaldı. Bu esnada adıgeçen Zend adlı kitabıyla ona şerh olmak üzere neşrettiği Pâzend adlı kitabları yazdı. Kuştasb Şah'ın saltanatının 30. yılında dağdan inerek beyaz bir elbise giyip ateşe tapanların ridâsını (bürgüsünü) omuzuna alarak Kuştasb'a geldi ve peygamberliğini iddia eyledi. Kuştasb ondan mûcize isteyince :

—«Ateş bana tesir etmez.»

diye cevap vermiştir. Daha önceden ateş acısını ve her türlü elemi giderecek şekilde vücudunu yağladığı için üzerine dökülen erimiş bakır hiç tesir etmemiş buna binaen de Kuştasb onun peygamberliğini tasdik edip halkı mecusî dinine dâvet etmiştir.

Biri hidayet veren, diğeri dalâlete götüren iki eski aslan inanıp onlardan birinin «hayrı diğerinin de «şerri, kötülüğü yaratıcı» itikadını taşırlardı. Bunlardan hayrı yaratana Yezden; şerri yaratana da dalâlete düşürücü ve kötülüğe delâlet eden mânâsına olarak Ehrîmen ismini verirlerdi. Sonradan Mecusîler bir çok kollara ayrıldılar. Bunlardan bir kol Nur ve zulmetin ezelî olduğuna inanır. (9)

Sasanî kralларından Behram b. Hürmüz zamanında ortaya çıkan Mani adındaki meşhur nakış ustası hıristiyanlık ile mecusî dininden yeni bir din çıkarmış ve peygamberlik iddia ederek sanatını mûcize diye yutturup halkı zındıklığa dâvet etmiştir. O da nûr ve zulmetin ezeli olduğuna inanarak hayrı yaratanın nûr, şerri yaratan, yapanın da zulmet olduğuna kail olmuştu.

Ona uyan mezhebsizlere Manevî (Mahineist) adı verildiğinden şair Mütenebbî Hamdan Oğulları kırallarından Seyfuddevle'nin methinde :

---

(8) Seylân, Çin ülkesinde meşhur bir vilâyettir. Tarçın'ın en iyisi oradan gelir.

(9) Bu kolun ismi ثنويّة olup okunuşu tesbit edilememiştir.

B. Ç.

matla' beyti ile başlayan beliğ kasîdesinde :

وكم لظلام الليل عندك من يد تخبر ان المانوية تكذب
وقالك ردى الأعداء تسرى عليهم وزارك فيه ذوا الدلال المحجب

sözüyle onların o bâtıl mezheblerine işaretle mezheblerinin bâtıl olduğunu imâ etmiştir. (10)

(Vekâke) fiilinin faili Zalâmu Leyl olup (fîhi) zamiri de ona râcîdir. Böylece ikinci beyit birinci beytin mânâsını isbat etmektedr.

Şirk, Ahlâk-ı Alâî'de yazıldığı üzere, büyük ve küçük diye ikive ayrılıp şirk-i Asğar riya ile tefsir edilmiştir. Bir hadîs-i şerif'de :

انّ أخوف ما أخاف عليكم الشرك الأصغر. قالوا، وما الشرك الاصغر؟
قال: الرياء.

Şirk-i Ekber ise - Allah korusun - Cenab-ı Hakka ulûhiyyet sıfatında şerîk, ortak kabul etmektir.

Ulûhiyyet sıfatı üç şeye râcîdir :

Birincisi : «Vâcibu'l-Vücûd» luk sıfatıdır ki, vücud ve varlığı kendinden olup varlıktan herhangi bir şekilde ayrılmasının muhal olmasıdır.

Bu sıfat bütün akıl sahiblerinin ittifakı ile Allah'ın zatına mahsus olup onda bir başkasının ortaklığı mümtenîdir. Zikrolunan Mecusîler dışında hiç bir kimse Cenab-ı Hak'ka bu sıfatında ortak kabul etmemiştir.

İkincisi : Cisim ve cevherleri yaratıcılık sıfatıdır. Bu sıfat da Hak Teâlâ (C.C.)'ya mahsustur. Bunda da akıl sahiblerinden hiç kimse Allah'ın şeriki olduğuna kail değildir. Sadece mecusîler âlemin yaratıcısı ikidir: Yezdân ve Ehrîmen, ya da Nur ve Zulmet demişlerdir.

Bazı zahiri filozoflar da :

«Cenab-ı Hak akl-ı evveli yaratmıştır. Akl-ı evvel iki şey icad etmiştir: Biri akl-ı sânî, biri de dokuz felek'tir. Bu kıyas üzere her akıldan bir felek çıkmıştır. Tâ akıl 10'a varıncaya kadar ondan akıl ve felek sâdır ol-

---

(10) Yani: karanlığın, şerrin yaratıcısı olması zannında olan manevîlerin yalancılıklarını insana haber veren ne kadar nimet ve ihsanı vardır: İnsan düşmanı üzerine geceleyin gider ve gecenin karanlığı onu korur. İnsanlara karışmaktan menedilmiş işveli kadınlar da insanı geceleyin ziyaret edebilir.

(11) «Sizin hakkınızda korktuğum şeylerin en korkulacak olanı «şirk-i Asğar: küçük şirk»tir. Küçük şirk de nedir ey Allah'ın Rasûlü diye sordular. «Riyâ» buyurdular.
B. Ç.

mamıştır. Belki ondan dört unsur hasıl olmuştur ve devamlı faaldir. Mürekkeb şahıslar, unsurlar ve suretler, şekiller âlemi, Arâz ve beşer nefsi ondan sadır olmaktadır. Onun için bu akla «Akl-ı Fa'âl» derler.»
şeklinde inanıyorlarsa da, bunlar da gerçekte Allah'ı birleyen muvahhidler değildir.

Muhakkık filozoflar ise :

«Cümle eşya Hak Teâlâ (C.C.)'dan bizzat sadır olmuştur. Onlar âletler ve hazırlanmış şeyler mesabesindedir.»
derler ki bunlar gerçek muvahhidlerdir.

Keza Mu'tezile mezhebi :

«Kulların fiilleri kendilerinin mahlûkudur.»

derler. Her ne kadar bu itikad bid'at ve dalâlet ise de şirk ve küfür değildir. Zira onlar cevher ve cisimlerin yaratıcılığı sıfatını Cenab-ı Allah'a mahsus kılıp Cenab-ı Hak'kı fiillerin çirkinlerinden tenzih etmek için bu zannı seçmişlerdri.

Üçüncüsü : Gerçek mabûd, ibâdet ve tapınmaya lâyık olma sıfatıdır. Bu da Cenab-ı Hak'ka (C.C.) mahsustur. Ondan başkası ubudiyyete lâyık değildir :

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا . (12)

buyurulmuştur. Kâinattaki bütün ümmetler bununla emredilmişlerdir.

Bu sıfatta Cenab-ı Hak'kı (C.C.) birleyen ve ululayanlara «Hanefiyyûn. Hanefîler» denilir :

مِلَّةَ اِبْرٰهٖمَ حَنِيْفًا ۭ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ . (13)

âyet-i kerîmesi buna işarettir.

Buna muhalefet ve Cenab-ı Hak'ka (C.C.) kullukta ortak koşanlara «Müşrikûn : müşrikler» denilir. Putlara, güneşe, aya, yıldızlara, ateşe tapanlar gibi» bir çok kısımları ve sınıfları vardır.

Her ne kadar bunlar vacibu'l-Vücud olma ve cisim ve cevherlerin yaratıcısı olma sıfatlarını :

---

(12) İsrâ Sûresi, âyet: 23. Bu âyet-i kerîmeye bazı tasavvuf ehlinin garip bir mânâ verişleri vardır.

(13) Bakara Sûresi, âyet: 135

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ (14)

âyet-i kerîmesinin mantukunca Cenab-ı Hak'ka mahsus olarak kabul ederlerse de bazı şahıs ve putlara :

شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ (15)

bâtıl tevili ile taparlar. Haklarında :

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ (16)

buyurulmuştur. (17)

Celâleyn tefsirinde açıkça belirtiliyor ki, Arab müşrikleri hacc vakti telbiye ederlerken :

لبّيك لا شريك لك الّا شريكاً هو لك تملكه وما ملك.

derlerdi.

İşte bu üç sıfatta Allah'ı birlememek büyük şirk'tir, eş-Şirku l-Ekber'dir. Ama bunlarda birleyip de şeytanın vesveselerine ve nefsin hevâ ve hevesine uyarak bazı itâat ve ibâdetlerde Hak rızasından başka gayeler gütmek suretiyle meydana gelen şirk Şirk-i Asgar : küçük şirk ve büyük günâhtır. Bazıları buna şirk-i hafî ismini vermişlerdir.

1138 — HÜMÂ bintu BEHMEN
(Behmen'in kızı Hümâ)

Eski İran şahlarından Keyanîlerin yedincisi olan Behmen b. İsfendiyar'ın kızı olan Hümâ, yukardaki Hümâ Banû'nun babasının halasıdır.

Babası Behmen, Mecusi dinince serbest olduğu için bu kızı Hümâ ile evlenmiş; oğlu Sâsân'a dargın olduğu için de onu değil bu kızını veliaht tayin etti. Hümâ, hüküm ve vasiyyet ile Behmen'in ölümünde yerine padişah oldu. Biraderi Sâsân ise utancından ve Hümâ'nın korkuşundan kaçıp bir bölük derviş huylu kimselerle seyahati tercih etti.

---

(14) Zuhruf Sûresi, âyet: 87

(15) Yunus Sûresi, âyet: 18

(16) Yûsuf Sûresi, âyet: 106

(17) Rasûlullah (S.A.V.) buyuruyor: 7 helâk edici şeyden kaçınınız: Allah'a şirk koşmak, sihir, Allah'ın haram kıldığı bir nefsi bi-gayr-ı hakkın öldürmek, yetim malı yemek, faiz yemek, harbde geri dönüp kaçmak, namuslu kadınlara iftira etmek.

B. Ç.

Hümâ tahta oturduğunda babasından hamile kalmıştı. Dârab'ı doğurunca saltanat hırsı aklına ve merhametine üstün gelerek «Tâc ve taht ilerde elimden gitmesin.» diye çocuğu bir sandık içine koyarak nehre atmıştı.

Sandık bir çırpıcının eline geçerek çırpıcı sandıktan o masumu çıkararak kendi terbiyesi altına aldı. Çocuğu suda bulduğu için de adını Dârâb koydu.

Dârâb yetişip yiğit biri oldu ve muharebelerde nam alarak Hümâ'ya anlatılınca huzuruna celbetti. Durumunu araştırarak kendi oğlu olduğuna, bu suretle 32 seneden sonra muttali olup padişahlığı ona terk etmiştir.

Hümâ'nın adı Arap tarihlerinde - meselâ Kâmil ve Ebu'l-Fidâ basmalarında - Humanî bintu Behmen şeklinde geçmektedir.

Hümâ bir de Rum Kayseri'nin kızının ismidir ki Behram-Kûr'un karısıydı.

1139 — HÜMAŞAH KADIN

I. Sultan Hamid'in hanımlarındandır. I. Sultan Hamid'in sulbünden Sultan Mehmed isminde bir şehzadesi vardı. Mirkûn Camii Şerifi bu kadın adına bina olunmuştur.

1140 — HÎND bintu ÜSÂSE
(Üsâse'nin kızı Hînd)

Üsâse b. Abbâd b. el-Muttalib b. Abdimenâf el-Kuraşî el-Muttalibînin kızı Hînd sahabî kadınlarının fasîhlerindendir.

Uhud muharebesinde Ebû Süfyân'ın karısı Hînd bintu Utbe bir kaya üzerine çıkarak yüksek sesle :

نحن جزيناكم بيوم بدر ... والحرب بعد الحرب ذات سعر
ماكان عن عتبة لى من صبر ... ولا أخى و عمّه وبكر
شفيت نفسى وقضيت نذرى ... شفيت وحشى غليل صدرى
فشكر وحشى على دهرى ... حتى ترمّ اعظمى فى قبرى

diye önce Bedir muharebesinde babası Utbe, amcası Şeybe, kardeşleri Velid ve Bekir'in öldürüldüklerini henüz unutamadığını beyan ile Uhud harbinde onların intikamı alınmış ve Vahşi adındaki habeşli kölenin Hz. Hamza'yı şehid etmesiyle kendi yüreğinin soğumuş olduğunu ifade eden şiirini okuduğu sırada Hînd bintu Üsâse ona şu şiirle mukabelede bulunmuştur :

خزيت فى بدر و غير بـدر يا ابنة وقّاع عظيم الكفر
صبّحك الله قبيـل الفجر ملها شمين الطوال الزهر
حمزة ليثى و علىّ صقرى اذا رام شيب وأبوك غدرى
فحضبًا منـه نواحى النحر بكل قطاع حسـام يفرى
ونذرك السوء فشرّ النذر

Yani :

«Ey nemmâm ve küfrü büyük, bednâm kişinin kızı: Gerek Bedir'de ve gerekse diğer muharebelerde zelîl ve kahrolan sensin. Senin baban ve amcan gaddar kimselerdi. Bize zulüm ve hıyanet maksadındalarken Cenab-ı Hak onları, uzunboylu ve nûr yüzlü Hâşîmîler'den Hamza ve Ali gibi arslan ve şahinlere keskin kılıçlarla boğazlattı. Senin, Vahşi hakkında Hz. Hamza'yı öldürmesinden dolayı geçen adağın, yani mükâfat va'din ise güzel adaklardan değil, kötü bir adaktır.»

(Milhâşîmiyyîn) lâfzı, birinci cildde (s.45) geçen (Milfûtyân) ve (Milcînn) gibi (Mîne'l-Hâşîmîyyîn) demek olup (mîn) harf-i cerrînin nûnu hazfedilmiştir. Süheylî diyor ki : «Min» kelimesinin başında elif lâm olan bir kelimenin önüne geldiğinde nûnunun fethalı olması cari olan kaideye aykırı ve kendisine mahsus bir durumdur. Nûnunun bu şekilde hazfedilmesi de yine sadece kendine mahsustur. Fethalanması şeklinde çokça kullanılma ile beraber iki kesrenin peşpeşe gelmesi hoş değildir dediler. Nûnun hazfini de iki sâkin harfin yanyana gelmesi ve çokça kullanıldığı için tercih ederler. Eğer lâm-ı tarifden başka bir sakin harfle yanyana gelirse «Min İbnik» ve «Min İsmik» (من ابنك و من اسمك) de olduğu gibi. asıl mer'î olan kaide ve kıyas gereği kesre ile hareketlenir.»

Cevahir-i Mültekata'da (s. 385) zikredilen bir hikâyede Hind bintu Üsâse'nin yukardaki beyitleri ona siyer ve edebiyat kitablarına muhalif olarak Ürvâ bintu Abdül-Muttalib'e nisbet olunmuştur.
(I. cildin 25 sayfasında işaret etmiş idik.)

1141 — HİND bintu ESMÂ
(Esmâ'ın kızı Hind)

Tabiûnun civanmerdlerinden Esmâ b. Hârice el-Fezârî'nin kızı olan Hind Haccâc-ı Zâlim'in hanımlarındandır.

Bu Hind, Mühelleb b. Ebî Sufre el-Ezdî'nin kızı Hind ile beraber Haccâc'ın nikâhı altında olup bir gece Haccâc rüyasında kendini iki gözü çıkmış olarak görür ve bunu kendisi tabir ederek her iki Hind'i de boşar.

Arası çok geçmeyip oğlu Muhammed vefat eder, onun vefat ettiği gün kendi kardeşi Muhammed b. Yusuf'un kara haberi gelir ve böylece Hacâc rüyasının muktezâsının ne olduğunu anlayıp eyvahlar etmişler.

Şu kıt'a o zaman şair Farazdak'ın Haccâc'a teselli vermek üzere söylediği mersiyedir :

ان الرزية لا رزية مثلها فقدان مثل محمد و محمد
ملكان قد دخلت المنابر منهما اخذ الحمام عليهما بالمرصد

1142 — HİND bintu'l-HÂRİS el-MÜRRİYYE
(el-Hârîs'in kızı Hind)

Meşhur şair ve fâsık Ömer b. Ebi Rabîa'nın :

وعدت هند وما كانت تعد ليت هذا انجزتنا ما تعد
واستبدت مرة واحدة انما العاجز من لا يستبد

dediği Hint olup onun tanıdıklarındandır. Ömer b. Ebî Rabîa aslı itibariyle Ömer b. Abdullah b. Ebî Rabîa'dır. Mahzum Oğulları kabîlesinin eşrafından olup babası Abdullah b. Ebî Rabîa ashabın büyüklerinden olduğu halde kendisi şairlerin fâsıklarındandı. Kadınlara sarkıntılık eder, şiiriyle onları dile getirir ve bazılarıyla görüşürdü. Eğanî'de anlatıldığı üzere bu Hind de görüştüğü kadınlardan olup Hind, Ömer b. Ebî Rabîa'ya bir yerde :

ويحك يا عمر اسمع مني

diye söze başlayıp şu terbiyesiz lâfları söylemiştir :

لو رأيتني منذ أيام وأصبحت عند أهلي فأخلت رأسي جيي فنظرت
الى حري فاذا هو ملئ الكف ومنية المتمني فناديت يا عمراه يا عمراه.

Ömer b. Ebî Rabîa'nın doğumu Hz. Ömer (R.A.)'in öldüğü gece olduğundan Ömer b. Ebî Rabîa'nın doğumu bahsi açıldıkça Hasan-ı Basrî Hazretleri :

أتى حق رفع وأتى باطل وضع

diyerek Hz. Ömer gibi bir zatın yok olması, ölmesiyle böyle bir günahkârın vücuda gelmesine, doğmasına hayretini açığa vururlardı.

Ömer b. Ebî Rabîa'nın yukardaki kıt'ası tarihlerde, Abbasî halîfesi Harun er-Reşîd'in Bermekîlerin kökünü kazıması meselesinin sebeblerini tayin ve tesbiti hakkındaki sözler sırasında zikredilmektedir. O kıt'a ile

Harun er-Reşîd'e, işlerine bizzat kendisi bakmayıp irade ve ihtiyar gemlerinin başkalarının yani Bermekîler'in elinde olduğuna imâda bulunulmaktadır. Harun er-Reşîd bunun üzerine Bermekîler'e muğber olup kinlenerek hallerini araştırmış, onları müstakil olmanın son derecesinde ve ifrat derecede israf içinde bulmuş; o sebeble de haklarından gelmiş diye rivâyet edilir.

1143 — HİND bintu'l-HUSS
(el-Huss'un kızı Hind)

Huss b. Hâbîs el-İyadî'nin kızı olan Hind birinci cildde ve Elif harfinde İbnetu'l-Huss adıyle geçmişti. Kendisinden şiirden çok secî'li sözler rivâyet edilmiş olup onlardan bir çoğu Ebû Ali el-Kâlî'nin Emâlî'sinde ve İmam Suyûtî'nin el-Müzhîr'inde zikredilip açıklanmıştır. Edebe mugayir olmıyan bir kaç tanesine burada yer verelim :

Hind'e :

—«Atın iyisi nasıl olur?»

diye sormuşlardı. Cevabında :

ذو الْمِتْعَةِ الضنيع السليط التليع الايد الضليع المهلب السريع .

dedi ki, Türkçesi şöyledır :

«Su gibi bir düziye akıp giden, iyice bakılıp güzelce terbiye ve tımar olunan, kuvvet ve sür'ati kemalde, bünyesi tam ölçülerde, boynu uzun, kaburgaları kalın olandır.»

—«Yağmurun hangisi makbuldür?»

diye sorduklarında da şöyle demişti :

ذو الهيدب المنبعق الأضخم المؤتلق الصخب المنبثق .

Yani :

«Yağmurun iyisi ve en faydalısı saçak saçak bulutlar olup hep birden şiddetle boşanır. Gayet iri damlalar halinde ve şimşekler çakarak yağar. Çağıldayarak akar olanıdır.»

Hind'in secî'li, feylesofça sözlerinden biri :

كن حذراً كالقرلى ان رآى خيراً تدلى
او رآى شرّاً تولى

sözüdür. «Kırıllâ» bedeni küçük, gözü keskin çok hızlı av yakalayan bir kuştur. Martı gibi su üzerinde bulunup balık avlar. Hem tamahkâr, hem de

akıllı, tedbirli ve ihtiyatlı olduğu için gözünün biri daima suyun içinde kendinin avlayabileceği şeye, diğeri de korku ve ihtiyatından havaya bakarmış. Tâ ki vahşî kuşlardan biri kendini avlayamasın. Bunun için hakkında :

أطمع من قرلى و أحذر من قرلى و أحزم من قرلى

son derece sür'atli av yakalaması sebebiyle de :

أخطف من قرلى

darb-ı meselleri söylenir. Hind bintu'l-Huss da yukarıya alınan sözünde onun korku ve ihtiyatı gibi ihtiyat kaidesine riayeti tavsiye etmiştir.

Hayatu'l-Hayvân müellifi Kemalüddin ed-Demîrî, bu Kırıllâ kuşunun (Mülâ'ib zıllehu) denilen kuş olarak göstermiştir. (Mülâ'ib zıllehu), gölgesiyle oynayan demektir. Ona diğer bir tabirle, «gölgesini kapıcı» mânâsına olarak (Hâtıf zıllehu) de denilir.

Karada gölgesiyle, öteberi kapıp vurmak şeklinde oynaması, su üzerinde kendi gölge ve aksini gördüğünde kapmaya kalkışıp hücum eder olduğu için o kuşa böyle isimler verilmiştir .

أطمع من قرلى

darb-ı meselinde Kırıllâ'yı, Eş'ab gibi araplardan tamahkâr bir kımse diye tefsir edenler gerçeğe muhalefet etmişlerdir. Ancak öyle tamahkâr bir kimsenin o kuşa benzetilerek o isimle isimlendirilmiş olması mümkündür. (19)

Şairin birisi diyor ki :

يا من جفانى وملا تسيت أهلاً وسهلاً
و مات مرحب لما رأيت مالى قلا
انى أظنك تحكى بما فعلت القرلى

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Farazdak'ın :

وفيت بعهد كان منك تكرما كما لابنة الخس الايادى وفت هند

beytinde bu Hind kastedilmektedir. Beytin mânâsından, onun kızkardeşi Cum'a bintu'l-Huss'a olan vefakârlığına işaret kastedildiği halde Rağıb Isfahânî Muhâdarât'ında onu Nu'mân b. Münzîr'in karısı olan Hinde (20) hamlederek garabet çıkarmıştır :

Muhâdarât'ın (salık) ve (musahakât) bölümünde sehâkalık ahlâksızlığı-

---

(18) «Kırıllâ»dan daha tamahkâr kırıllâ'dan daha korkak, kırıllâ'dan daha temkinli ve kırıllâ'dan daha sür'atli kapıverici, alıveren» manâlarına gelir.

B. Ç.

(19) Mecme'de de bu şekildedir.

(20) Halbuki Numan b. Münzîr'in karısı Eğanî'de ve Meâhidü't-Tansîs'de Nabiğa ez-Zübyânî'nin hal tercemesinde Mütecerride ismiyle gösterilmiştir.

nın araplarda ilk önce İbnetu'l-Huss olan bu Hind ile Nu'mân b. Münzîr'in karısı olan Hind arasında meydana geldiğini beyan ederek demiştir ki :

«İbnetu'l-Huss denilen Hind, Nu'mân'ın karısı olan Hind'in yanına gitmişti. O da hüsnü kabul ile hakkında her bir ikramı yaparak yanından ayırmamak derecesinde ona sevgi beslemeye başlamıştı. Bu sevgi giderek artarak şehvete dönüşmüş ve aralarında :

فاجتماعنا أمن من الفضيحة وادراك للشهوة

denilerek o gayr-ı meşru davranış meydana gelmiştir. Sonra Hind bintu'l-Huss vefat etmiş, beriki Hind onun kabri üzerine itikâf edip oradan ayrılamıyarak civarına bir manastır bina etmiştir.

Farazdak'ın zikredilen beyti Nu'mân b. Münzir'in karısı olan Hind'in işte o vefakâr davranışına işaret etmektedir.»

1134 — HİND bintu ZEYD
(Zeyd'in kızı Hind)

Hz. Ali'nin taraftarlarından olan Hind bintu Zeyd el-Ansariyye, sahabî kadınların fasîh dilli olanlarındandır.

Hz. Muaviye, Ziyad b. Ebîh'in şikâyetiyle ashab-ı güzînden Hacer b. Adiy'i öldürttüğünde onun hakkında Hind bintu Zeyd mersiye olarak şu güzel beyitleri söylemiştir :

ترفع أيها القمر المنير تبصر هل ترى حجراً يسير
يسير الى معاوية بزحف ليقتله كما زعم الأمير
تجبرت الجبابر بعد حجر وطاب لها الخورنق والسدير
واصبحت البلاد له محولاً كأن لم يحيها زرع نضير
الا يا حجر حجر بني عدي تلقتك السلامة والسرور
أخاف عليك ما أرى وشيخاً في دمشق له زئير
فان تهلك فكل زعيم قوم من الدنيا الى هلك يصير

Hacer b. Adiyy ashab-ı kiramdan Hacer el-Hayyir adıyle tanınan bereketi sabit bir zat olup babasına, muharebelerden birinde arkasından yaralandığı için Adiyy el-Edber denilirdi.

Ziyad b. Ebîh Kûfe valisi iken Hacer'in aleyhinde olmak üzere Hz. Muaviye'ye şikâyet etmiş, Hz. Muaviye de onu beş on kadar arkadaşı ile bağlı olarak Şam'a getirtmiş ve hepsini de orada idam ettirmiştir. Hz. Muaviye'nin sayılı kötülüklerinden biri de bu olmuştur.

Hasan-ı Basrî Hazretleri :

«Muaviye'de dört haslet toplanmıştır. Onlardan yalnız bir tanesi bulunsa, onun helâk olmasında yine de kâfi olurdu :

Birisi : Bu ümmete kılıç çekip içlerinde ashabın kalanları ve faziletli zâtlar olduğu halde onlarla müşavere etmiyerek emir ve yasakları deruhte edişi.

İkincisi : Şarap içer, ipek elbise giyer ve tambur çalar olan oğlunu - Yani Yezid'i - kendinden sonra veliaht tayin edişi.

Üçüncüsü : Rasûlullah (S.A.V.)

الولد للفراش وللعاهر الحجر (21)

buyurmuş olduğu halde Ziyad'ı nesebine ilhak edişi. (22)

Dördüncüsü : Hz. Hacer'i ve ashabını öldürüşüdür. Hacer'e yaptıklarından dolayı yazık ona...»
buyurmuştur. (23)

TENKİD

Hacer b. Adiyy'in öldürüldüğü yerin ismi Azrâ' olduğundan Kamus'ta oranın Şam'da bir köy ya da Dimaşku'ş-Şam'a bir konak mesafede aynı yer olduğu beyanı ile tefsir ve tarif olunduğu sırada yukarda yazıldığı gibi Hacer b. Adiyy'in öldürüldüğü yer olduğunu Kamus Sahibi :

قتل به معاوية بن حجر

ibaresiyle ifade etmiştir. Ancak bu ifade Muaviye'nin, Hacer b. Adiyy'i orada öldürdüğüne değil belki Muaviye b. Hacer adında bir kimsenin orada öldürülmüş olduğuna işaret etmektedir. Bu hususa Tâcu'l-Arûs ile Okyanus'ta da dikkat edilmemiştir.

---

(21) el-Münâvî, Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağîr, VI/377.
«Çocuk kadına meşru yollardan sahip olan kocasına ya da cariye ise efendisine aittir. Zinâ eden ise taşlanır, öldürülür.» demektir.

(22) Birinci cildde 324 de anlatılmıştı.

(23) el-Kâmil ve Üsdü'l-Ğâbeden alınmıştır.

1145 — HİND bintu TARIK
(Tarık'ın kızı Hind)

Tarık b. Beyâda el-İyadî'nin kızıdır. Eski arapların fasîh kadınlarındandır. «Sîretu İbn Hişam şerhi Ravdu'l-Ünf'de» Hind bintu Utbe'nin olmak üzere meşhur olan :

نحن بنات طارق نمشي على النمارق

şiiri bu Hind'e ait olup, bu şiiri İranlıların İyad kabilesi üzerine olan seferinde söylemiş; Hind bintu Utbe sonradan Bedir Harbinde bununla temessül etmiştir. «şeklinde özel bilgi verilmektedir. Bu ifadeye göre» Benâtu Târık» lâfzı:

نحن بنى ضبّة اصحاب الجمل نتازل الموت اذا الموت نزل

والموت أحلى عندنا من العسل

şiirinde olduğu gibi i'rabda ihtisas olduğu için mansub okunacaktır. (24)

1146 — HİND bintu ZALİM
(Zalim'in kızı Hind)

Zalim b. Vehb el-Kindî'nin kızı olan Hind meşhur arap kadınları arasında «Hindu'l-Hünûd» adıyle tanınır. Kinde kıralı Hacer b. Amr Âkitu'l-Mürâr'ın karısı idi. Hacer. Kinde kırallarının birincisi ve meşhur şair İmruu'l-Kays'ın dedesinin dedesidir. Hükümran olduğu bölge Diyarbekir ve havalisi idi. Mürâr, devedikeni çeşitlerinden acı bir otun ismi olup Hacer'e Âkilu'l-Mürâr adı verilmesi, karısı Hind'in aşağıda anlatacağımız olay üzerine söylediği bir ifadesinden dolayı olmuştur. Şöyle ki :

Şam havalisinde Gassânîlerden önce hükümran olan Dacâğıme'den Ziyad b. Hebvele isminde güçlü bir kimse vardı. Hacer b. Amr'ın bir harb ile meşguliyeti esnasında Kinde ülkelerini savunmasız bularak hücum edip ele geçirerek kadınlardan ve taşınabilir mallardan ne bulduysa alıp gitmişti. Hacer'in karısı Hind de aldığı şeyler arasındaydı.

Bu haber Hacer'e ulaşınca onun hakkından gelmek üzere olduğu mahalden hareket etti. Fakat durumu araştırıp öğrenmek üzere önden iki kişi gönderdi. Onlardan birinin ismi Sedûs, diğerininki de Dalî' idi.

Bu iki kişi gidip bir gece İbn Hebvele'nin askerine yetiştiler ve gördüler ki İbn Hebvele takip ve aranma endişesinden uzak büyük bir ateş yaktırarak çadırlar kurmuş oturuyor. Bir taraftan yağmaladıkları malları askerine dağıtıyor, diğer taraftan :

---

(24) Târık'ın yıldız ile tevili uzaktır. Zira Târık yıldızın bir sıfatıdır. Şayet yıldızı kastetseydi, elif lâmlı olarak Benâtu't-Târık şeklinde söylerdi.

—«Her kim bir kucak odun getirirse bir kucak hurma alır.» diye nida ettiriyor.

Onlar da birer kucak odun getirip ateşin yanına koydular ve hurmalarını alıp çekildiler.

Dalî' bu kadarla yetinip geri döndü ise de Sedûs :

—«Ben büyük bir havadis almadan buradan ayrılmam.»
deyip orada kaldı. Ne zaman ki İbn Hebvele otağına girip Hind'i yanına aldı. Sedûs da çadırın yanına sokulup ne söyleştiklerini dinlemeye başladı.

Konuşma esnasında İbn Hebvele Hind'e hitaben :

—«Ne dersin, kocan şimdi ne haldedir? Onun hakkında zannın nedir?»
diye sorunca Hind cevap olarak :

—«Zan değil kesinlikle biliyorum ki, o seni takipden geri durmaz. Belki Şam'a kadar gelir. Hasmın kuvvetlidir. Başının çaresine bak.»
dedi. İbn Hebvele Hind'e bir sille vurarak :

—«Sen bu sözleri kocanı sevdiğinden ve ona güvendiğinden söylüyorsun.»
dedi. Hind de :

—«Vallâhi benim Hacer kadar sevmediğim yoktur. Habîs ve harîs bir adamdır. Dudakları Mürâr yemiş deve dudakları gibi kalkkıktır.
Fakat hiç o kadar hisli ve azîmli, kararlı adam görmemişimdir. Uykuya yattığı vakit yanına bir kap süt koydurtup kalktığında onu benden isteyip içmek âdetiydi. Bir gün o uyurken siyah bir yılan gelip sütünden içti ve bir miktarını da ağzından koyuverdi. Ben bu hali görünce kendi kendime :

«Kalktığı vakit bunu içer, ölür ben de kurtulurum.»
dedim. Uyandığında âdeti üzere :

—«Getir şu sütü.»
diye bana emretti. Ben de götürüp verdiğimde koklayıp yere çalınca süt döküldü ve :

—«Kara yılan nereye gitti?»
diye bana sordu.

—«Görmedim.»
dediysem de inanmayıp :

—«Yalan söyledin.» dedi.
şeklinde kocası ile olan macerasını nakletti.

Casus Sedûs bunları tamamıyle dinleyip karakolların gaflet ânını kollayarak biraz eğlendi. Sonra bir açıklık bularak hemen oradan kalktı ve geceleyin hareketle sabahleyin Hacer b. Amr'ın bulunduğu yere ulaştı. Huzuruna girince :

أتاك المرجفون برجرظن على دهش وجئتك باليقين

diyerek görüp işittiğini haber verince Hacer son derece kızıp İbn Hebvele'nin üzerine sür'atle hareket etti. Yetişip askerini târumar ederek İbn Hebvele ve kendi karısı Hind'i öldürdü.

O vakit Hind'den şikâyet olmak üzere söylediği beyitlerin sonunda :

«Kadınlara aldanmak ahmaklıktır. Onların gösterdikleri sevgi ve dostluğun hakikati yoktur.»

mânâsında olarak şöyle söyledi :

اذ من غرة النساء بشيء بعد هند لجاهل مغرور
حلوة العين والحديث وتر كل شيء أجن منها الضمير
كل أنثى وان بدا لك منها آية الحب حبها خيتعور

TETİMME

Bu Hacer b. Amr, Kinde kırallarının birincileri olup halinde kararlılık ve ihtiyat, hükümetinde oldukça intizam ve inzibat var imiş. Kavminin düşman eline geçen yerlerini geri alarak onları rakat ettirmiş, yukarda da söylediğimiz gibi Âkilu'l-Mürâr adıyle meşhur olmuştur.

Ondan sonra yerine oğlu Amr Kinde kıralı olmuş, mülk bakımından babasının bırakmış olduğu miktarda yerle yetindiği için «Maksûr» diye meşhur olmuştur.

Sonra onun oğlu Hârîs b. Amr emîr olup zamanındaki İran kisrâsı Kubâd b. Firuz'un kabul ettiği Mazdekiyye mezhebini - mal ve kadınları müşterek sayan, komünizm'in ilk uygulaması sayılan mezheb - kabul ettiği için Kubâd tarafından taltif edilmiş ve mülkü genişlemiştir.

Kubâd o tarihte kendi taraflarından tayin edilmiş olan Hire emîri Münzir b. Maissemâ'yı oradan uzaklaştırıp Hire taraflarını da Hârîs b. Amr'ın hükümranlık sahalarına katmıştır.

Sonra Kubâd'ın oğlu Nuşirevân, tahta geçince Mazdekiyye aleyhine hareket etmiş, onları katliamla yok etmiş, mezheb reisini de idâm etmişti. Nuşirevân Hire taraflarından bu Hârîs'i çıkarıp evvelden olduğu gibi buraları yine Münzir b. Maissemâ'ya vermiştir.

---

(25) «Haberciler korkularından sana sadece zanlarını getirdiler. Ben ise gerçek ve doğru haberi getiriyorum.» demektir.

(26) el-Hayteûr, izmihlâle uğrayan, devam etmeyen, serap gibi hakikati olmayan şeye derler. Hayteûr'un havada iplik ya da örümcek ağı gibi inen beyaz bir şey olduğu da söylenir.

(Ayn) harfinde Isam adlı kadının hal tercemesinde Rabîa eşrafından Avf b. Mahlem eşŞeybanî'nin kızı Ümmü Ünâs ile evliliği anlatılan Hârîs b. Amr, Sahâifu'l-Ahbâr sahibinin açıklamasına göre, işte bu Hârîs b. Amr'-dır. Kinde kırallarından bunun oğlu Hacer şair İmruu'l-Kaysın babasıdır.

Konuyla ilgisi olmadığı için diğer Kinde kırallarını anlatmaya gerek görmüyoruz.

Arap emirleri içinde bir de Amr b. Hind vardır ki, satveti ve saltanatı, sert idaresiyle araplar nezdinde «muzırratu'l-Hicâra» (27) denilmekte tanınır. Onun hakkında :

أبى القلبأن يأتى السدير وأهله وان قيل عيش بالسدير غريير
به البوّ والحمّى واسد خفيّة وعمرو بن هند يعتدى ويجور

denilmiştir. Bu Amr da Münzir b. Maissemâ'nın oğludur. Annesine izafetle şöhret bulmuştur. Annesi Hind'in (Lâm) harfinde Leylâ bintu Mühelhel başlığı altında adı geçmişti. Onlar arapların, Lahmiyyîn adı verdikleri kırallardandır. Gerçekten kıral olmayıp Rum kayserleri tarafından Şam taraflarına emîr edilen Gassânîler gibi bunlar da İran kisrâları tarafından Irak arapları üzerine tayin edilmiş bir takım valilerdir.

İçlerinde Münzir isminde müteaddit kimseler çıktığı için kendilerine Menâzire adı verilir. Nitekim (Mim) harfinde Mâu's-Semâ başlığı altında ima olunmuştu.

Yukarda geçen Amr b. Hind'in kızının ismi de Hind olup Menhal b. Ubeyd b. Âmir el-Yeşkûrî bu kıza âşık olmuş ve hakkında söylemiş olduğu beyitlerden birinde şöyle söylemiştir :

يا هند هل من نائل يا هند للعانى الأسير
وأحبها و تحبنى وتحبّ ناقتها بعيرى

Mealinde, Hind'in lûtf ve inâyetine nâil olma temennisinden sonra: «Ben Hind'i severim, o da beni sever. Hatta onun dişi devesi de benim devemi sever.» demiştir.

Menhal şairlerden güzel bir erkek idi. Nâbiğa ez-Zübyanî ile birlikte Nu'mân b. münzîr'in nedimleri idiler. Nu'mân çirkin görünüşlü, çirkin yüzlü olduğu için karısı Mütecerride ile şair Menhal'den şüphe edilir, hatta Nu'-mân'ın o karısından olan iki oğlu için Menhal'dendir diye söylenirdi.

(27) مضرط الحجارة

1147 — HİND bintu UTBE
(Utbe'nin kızı Hind)

Mekke-i Mükerreme'nin fethine kadar müslüman olmamıştı ve müslüman olmazdan evvel müslümanların ve İslâm'ın en müfrit düşmanlarındandı. Mekke-i Mükerreme'nin fethi üzerine müslüman olmuştur. Daha önce yaptıklarından dolayı (28) kanı helâl sayılanlardan biri olduğu halde, sonradan Rasûlullah (S.A.V.)'ın affına mazhar olarak imânı kuvvetlenmiş ve ömrünün sonuna kadar ihlas üzere bulunmuştur.

İmana geldikten sonra evinde ne kadar put varsa:

—«Bu kadar vakit size aldanmışız.»
diyerek onları birer birer parçalamıştı.

Vefatı Hz. Ömer (R.A.)'in halifeliği günlerinde 14/635 senesi Muharrem ayında ve Hz. Ebû Bekir (R.A.)'in babası Ebû Kuhâfe Hazretlerinin vefatı ile aynı günde vukubulmuştur.

ISTITRAD

Bu ifadeden Hz. Muaviye'nin saltanâtı zamanında annesinin hayatta olmadığı anlaşılıyor.

Bazı kitablarda anlatıldığına göre:

«Hz. Muaviye'ye birisi gelip:

—«Beni annenle evlendir.»
diye makul olmıyan bir istekte bulunur. Hz. Muaviye:

—«Benim annem çocuktan kaldı. Artık onun evlenmeye ihtiyacı kalmadı.»
cevabını verir. Bu sefer adam:

—«Öyle ise bana filân yerin valiliğini ver.»
deyince Hz. Muaviye:

—«Olmıyacak şeye talip olup onu bulamayınca, gayet güç olarak bir şeye talip oldu.»
mealinde olmak üzere:

طلبا لأبلق العقوق فلما لم يجده أراد بيض الأنوق

demiştir.

Ancak bu hikâye yanlıştır. Kemalûddin Demîrînin İbn Esîr'in en-Nihaye' sinden naklen tashihine göre hikâyenin doğrusu şöyledir:

---

(28) Uhud harbinde Hz. Hamza'yı Vahşî adlı habeşli köleye öldürten ve Hz. Hamza'nın ciğerlerini çiğneyen bu Hind'dir.

B. Ç.

Bir kimse Hz. Muaviye'ye gelip kendisine az bir şey tahsisini istemişti. Olumlu cevap alınça bu sefer oğlu için aynı şeyi istedi. Hz. Muaviye buna «Olmaz.» cevabını verince bu sefer aşireti için bir şey tahsisini istedi ki, işte o vakit Hz. Muaviye temessül şeklinde yukardaki beyti söylemiştir.

(Eblak) Alabacak tabir olunan erkek at demek olup (Akûk) ise gebe demek olduğuna göre, gebe olarak erkek atın bulunması mümkün değildir. Böyle bir şeyi istemek de muhal olan bir şeyi istemektir. (Envak) kartal kuşu mânâsına olup son derece sarp dağların başında ve yalçın kayalıklarda yuva kurup yumurtladığı için onun yumurtasını istemek de aynı şekilde son derece müşkül olan bir şeyi istemektir.

Hind henüz müslüman olmadığı sırada müşriklerle birlikte Bedir ve Uhud muharebelerinde hazır bulunmuştur. Bedir harbinde, müslüman olan kardeşi Ebû Huzeyfe'ye nasıl dil uzatıp hakaretlerde bulunduğu birinci cilddeki Sübeyte bintu Ye'âr'ın hal tercemesinde; Uhud harbindeki kendini teselli ve müslümanlar aleyhinde söylemiş olduğu fahriye beyitleri de yukarda Hind bintu Üsâse başlığı altında geçmişti.

Siyer kitablarında anlatıldığı üzere bu Hind, Kureyş ileri gelenerinden İkrime b. Eb Cehl'in karısı ve Hârîs b. Hişamın kızı olan Ümmü Hakîm, Hârîs b. Hişam'ın zevcesi ve Velid b. Mugîre'nin kızı olan Fâtıma, Safvân b. Ümeyye'nin karısı ve Mes'ud es-Sekafînin kızı olan Berze, Amr b. Âs'ın zevcesi ve Münebbih Sehmî'nin kızı olan Reyta ve daha bir takım kadınlarla birlikte kocalarının yanında Uhud muharebesinde bulunmuş, Bedir Muharebesinde öldürülen babası Utbe ile kardeşi Velidin intikamını almak için aşağıdaki şiiri ile askeri cenge teşvik etmişti:

نحن بنات طارق نمشي على النمارق
الدرّ في المخانق والمسك في المفارق
ان تقبلوا نعانق أوتدبروا نفارق
فراق غير وامق

Yani :

«Biz Târık'ın kızlarıyız. Yastıklar ve yumuşak şeyler üzerinde yürür şereflileriz. Gerdanlarımızda inci, saçlarımızda misk vardır. (Kendi askerlerine hitaben:) Eğer siz düşmanın üstüne atılır saldırırsanız sizinle kucak-

(29) İbn Hişamdan başzka rivâyetlerde «Meşe'l-Katâ ve en-Nevâtık» şeklindedir. (en-Nevâtık) çocuğu çok olan demektir. Sanki «Çocuklarının çokluğundan dolayı Bağırtlak kuşu yavrularını atıyor.» (Kemaluddin ed-Demîrî'den) Araplar, Bağırtlak kuşunu güzel yürüyüşü ile nitelerler.

laşıp sevişiriz. Eğer onlara arka çevirip kaçarsanız, o halde biz de sizden ayrılır ve arkanızı aramayız.»

«Biz Târık'ın kızlarıyız.» tabirindeki «Târık» kelimesinin zahirî mânâsı Süreyya yıldızıdır. Bu halde mânâ şöyle olacaktır: «Babalarımız Süreyya yıldızı gibi izze tve şerefin en yüceliklerinde parlamaktalar. (30)

Bu şiir hakkında Sîretu İbn Hişam şarihi Süheylî'nin ifadesi bundan önce işaret edilmişti.

Hind bir taraftan o şiiri söylerken diğer taraftan da:

ويهًا بنى عبد الدار ويهًا حماة الديار
ضربًا بكل بتّار (31)

diye askerlerini teşvik ederdi.

O gün Vahşî adlı habeşli köle Hz. Hamza (R.A.)'yı uzaktan bir harbe ile vurup öldürdükten sonra, bir aralık bir fırsat bularak yanına varmış, karnını yarıp ciğerini çıkarıp Hind'e getirmişti. Hz. Hamza (R.A.)nin harbde kükremiş bir arslan gibi etrafa hücum ettiğini gören müşrikler yanına yaklaşılamıyacağını anlamışlar, Vahşî de Habeşistan usulü harbe atmakta pek mâhir olduğu için Hz. Hamza (R.A.)'yı uzaktan harbe ile öldürme vazifesini ona vermişlerdi. Bu takdirde efendisi Cübeyr b. Mut'îm kendisini azâd edecekti. Hind de, sayısız hediyeler vereceği va'di ile Vahşî'yi bu işe teşvik ve tahrik ediyordu.

Bunun üzerine Vahşi Hz. Hamzanın karnından aldığı ciğeri Hind'e götürmüştü. Hind buna son derece sevinerek hırsla ciğeri ağzına alıp çiğnemiş ve üstünde başında bulunan bütün süs eşyalarını ve yanında bulunan mallarını teşekkür olarak Vahşî'ye vermiştir. Bundan başka Mekke'ye dönüşünde şu kadar altın daha ihsan edeceğini va'dedip sağ oldukça Vahşî'ye

---

(30) Zübeyr b. Bekkâr kendi isnadı ile zikrediyor: el-Alâ' b. Târık b. el-Hârîs b. Ümeyye b. Abdîşems'in kızları güzellikte darb-ı mesel idiler.

Yahya b. Muâz b. Abdülmelik'den:

Bir gün Dahhâk ve arkadaşlarının arkasında oturuyordum. Hind'in Uhud günündeki:

نحن بنات طارق نمشي على النمارق

şiirini okuyorlardı. İçlerinden birisi «Târık nedir?» diye sordu. Ben onlara: «Yıldızdır» dedim. Dahhâk bana döndü ve: «Ey Ebû Zekeriyyâ, nasıl bu mânâya geliyor?» diye sordu. Ben de: «Cenab-ı Hak:

والسماء والطارق وما أدراك ما الطارق النجم الثاقب

buyuruyor. Buna göre onlara şereflerinden ve yüceliklerinden dolayı «Yıldızın kızları» denmiştir.»

şeklinde cevap verdim. «Güzel söyledin» dedi. (Seâlibî'nin Simâru'l-Kulûb'undan)

(31) Vehyâ'nın mânâsı teşvik ve tahrîktir.

müteşekkir kalacağına dair —Hind bintu Üsâse'nin hal tercemesinde geçen— beyitleri söylemiştir.

Hind'in şu şiirine bakılacak olursa sanki Hz. Hamza'nın karnını bizzat o yarmış ve ciğerini söküp almıştır:

شفيت من حمزة نفسي بأحد حين بترت بطنه عن الكبد
أذهب عني ذاك ما كنت أجد من لوعة الحزن الشديد المعتمد

Mekke'nin fethi azminde kocası Ebû Süfyan, Mekke-i Mükerreme'yi fetih için yola çıkan Rasûlullah (S.A.V.)'ın ordusunun ahvalini öğrenmek üzere Mürru'z-Zahrân adındaki vadiye gelmişti. Orada Hz. Abbas (R.A.)'ın şefaat ve delâletiyle müslüman olarak Mekke-i Mükerreme'ye dönüşünde kendinden umulmıyacak bir şekilde:

—«Ey Kureyş topluluğu, müslüman olun ki selâmet bulasınız.» deyince karısı Hind hemen üzerine hücum ederek:

—«Ey Galib Oğulları şu ma'tûh herifi öldürünüz.»

demişti ki, İslâm aleyhindeki en son cüreti bu oldu.

Mekke-i Mükerreme'nin fethi ile umumî af ilân edilmiş, ancak bundan 5-10 kişi istisnâ edilerek kanları heder kılınmış, görüldükleri yerde öldürülmeleri emredilmişti (32). Daha önce hal tercemesi geçen Sâre ile Hind de bunların içindeydi. Bunlardan Sâre'ye Hz. Ali (R.A.) tesadüf ederek öldürmüştü. Ancak Hind saklandığı için ele geçirilememişti.

---

(32) Kanları heder kılınarak görüldükleri yerde öldürülmeleri emredilen kişiler İbn Esîr'in el-Kâmil'inde beyanına göre sekiz erkek, dört kadındır. Bunlar:

1. İkrime b. Ebî Cehil
2. Safvân b. Ümeyye
3. Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh
4. Abdullah b. Hatal
5. Huveyrîs b. Nekîd b. Vehb b. Abd b. Kusayy
6. Mekîs b. Sebâbe
7. Abdullah b. iba'ra
8. Hübeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî
9. Hz. Hamza'nın katili Vahşî
10. Hind bintu Utbe
11. Sâre
12. Abdullah b. Hatal'ın iki şarkıcı cariyesi.

Bunlardan sadece Abdullah b. Hatal, Mekîs b. Sebâbe, Hüveyrîs b. Nekîd, Sâre ve ceriyelerden birisi öldürülmüştür. Diğerlerinin pek azı kaçıp küfür üzere kalmış, diğerleri ise daha sonra gelip müslüman olmuş ve eman almışlardır.
(Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'an Dili, İstanbul ,1960, VII/4894)

B. Ç.

Kâbe-i Muazzama putlardan temizlenip, temiz olduğu halde tavaf edildikten ve Kâbe-i Muazzama'ya ait hizmetlerle Zemzem Suyunun dağıtılması, şikâyet memuriyetinin icrasından sonra Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz Safa tepesine çıkıp oturdular. Halk birer birer gelip biat eyledi.

Sıra kadınlara gelince Hz. Ali (R.A.)nin kız kardeşi Ümmü Hânî, Âs b. Ümeyye'nin kızı Ümmü Habîbe, İtâb b. Üseydin halaları Ürvâ ve Âtike, Hâris b. Hişam'ın kızı ve İkrîme b. Ebi Cehl'in karısı Ümmü Hakîm, Halid b. Vedil'in kız kardeşi Fâhite gibi Kureyşin ileri gelen kadınları başlarında olduğu halde kadınlar Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz'in huzuruna geldikleri esnada, Hind de tebdil-i kıyafet ederek onların içine karışıp gelmişti.

Rasûlullah (S.A.V.) onlara:

يا أيها النبيّ إذا جائك المؤمنات يبايعنك على أن لا يشركن بالله شيئًا ولا يسرقن
ولا يزنين ولا يقتلن أولادهنّ ولا يأتين ببهتان يفترينه ... في معروف فبايعهنّ.

âyet-i kerîmesi gereğince Allah şirk koşma, hırsızlık ve zinadan kaçınma, çocuklarını öldürmeme (33), kimseye bühtan ve iftira etmemek, Allah'ın emrine isyân etmemek üzere biat etmelerini emir ve teklif edince Hind meydana çıkıp :

—«Vallâhi sen, erkeklere teklif etmediğin şartları bize teklif ediyorsun. Her ne ise biz de onu yerine getireceğiz.»
dedi. Hırsızlık konusuna gelinince Hind:

—«Ben Ebû Süfyan'ın malından bazı şeyler almışımdır.» (34)
deyip Ebû Süfyan da orada hazır olduğundan:

—«Ne aldıysan sana helâl olsun.»
deyince o vakit Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) :

—«Sen Hind misin?»
diye sual buyurdu. O da:

—«Evet Hind'im. Geçmişi affeyle.»
dedi. Sonra zinâ etmeme teklifi ortaya konulunca Hind:

—«Hür olan kadın hiç zina eder mi?» dedi.

Çocuklarını öldürmeme konusunda da:

—«Onları siz (erkekler) öldürdünüz.'»
dedi. Bühtan ve iftira bahsinde de:

---

(33) Mümtehine Sûresi, âyet: 12

(34) Buharî, Kitabu'n-Nafaka'daki rivâyete göre Hind: «Ey Allah'ın Rasûlü, Ebû Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek kadar nafaka vermezdi. Dolayısıyle o bilmeden ben de alırdım.» deyince Rasûlullah: «Örf ve âdete göre sana ve çocuğuna yetecek kadarını al.» buyurdular.

—«Vallâhi bühtan çirkin şeydir. Sen bize mekârîm-i ahlâk ile emrediyorsun.»
deyip nihayet isyân olunmama teklifine sıra geldiğinde de:
—«Biz bu yüce divana sonra isyân etmek niyetiyle gelmedik.»
cevabıyla sözü kestirdi. Kendisinin daha önce kanı heder kılınmışken sonra bu şekilde Rasûlullah (S.A.V.) tarafından emâna mazhar kılınması ihlâsla imân etmesine sebep olmuştur.

Hind'in burada ve bundan önce Hind bintu Üsâse başlığı altında zikredilen şiirlerinden başka daha bazı şiirleri birinci cildde (s. 141, 203, 243) geçmişti.

Sîretu İbn işamda Bedir Muharebesi hakkındaki şiirler zikredilirken gerek bu Hind'in, gerekse Hind bintu Üsâse'nin daha bir hayli şiiri zikredilmiştir.

Şimdi aşağıya alacağımız güzel beyitler de bu Hind'in Bedir Harbinde öldürülen babası Utbe ve amcası Şeybe hakkında söylediği mersiyelerindendir. Eğanî'de de zikrolunduğu üzere Hind bunları Hansâ ile yaptığı şiir atışmasında söylemiştir :

من حسّ لى الأخوين كالغصنين أو من رآهما
فرمان لا يتظالمان و لا يرام حماهما
ويلى على أبوىّ و القبر الذى واراهما
لا مثل كهلى فى الكهول ولا فتى كفتاهما

Ebû Süfyan ailesinde bir de kendi kızı Hind vardır ki, o da Kureyş kadınlarına fasîh dilli olanlarındandır. Ümmü'l-Mü'minîn Ümmü Habibe Hazretleriyle Hz. Muaviye'nin kız kardeşleri ve Abdullah b. Zübeyr zamanında Basra valisi olan Abdullah b. el-Hârîs'in annesidir. Bu Hind oğlu Abdullah'ı çocukluğunda :

لأنكحنّ ببه جارية حدبه
مكرمة محبه تجاها الكعبة

diyerek oynattığı için oğlu Abdullah'a «Bebbe» lâkabını vermişlerdir.

Hatta şair Farazdak Basra'lı olduğu münasebetiyle ona biatından dolayı memnuniyetini beyan sadedinde söylemiş olduğu bir şiirinde Abdullah'ı bu lâkabıyla anarak :

وبايعتا قواما وفيت بعهدهم وببة قد بايعته غير نادم

demiştir.

«Bebbe» kelimesi yeni dillenmeye başlayan çocuğun sesinin hikâyesidir. Hind'in şiiri :

«Bebbe'ye ben öyle diknaz bir kız alırım ki, güzellikte Mekke halkı olan Kureyş kızlarından üstün olur.»

demektir.

Bebbe, bir de etine dolgun nazik bedenli gence dendiği için Hind'in, oğlu Abdullah'a bu lâkabı bizzat kendisinin vermiş olması da mümkündür. Hind'in şiirindeki (cariyeten) kelimesi (Enkehanne) fiilinin ikinci mef'ulüdür. Bazıları bu kelimeyi (Bebbe)den gelen zannederek Bebbe'yi bir cariye ismi zannetmişlerdir.

Hind bintu Utbenin şu şiiri de babası hakkında söylemiş olduğu sonradan Hamâse-i Basriyye'de görülmüştür :

من يشترى منّى شيخاً خباً أخبّ من ضبّ يداجى ضبّاً
كأنّ خُصْيَيْه اذا أكبّا فرّوجتان تلقطان حبّاً

Ebû Süfyan'ın karısı olan Hind'in daha önce Kureyş ileri gelenlerinden Fâkih b. Muğîre'nin zevcesi olup onun boşamasından sonra Ebû Süfyan'a geçtiği ve ondan önce Kureyş şairlerinden Müsâfir b. Amr ile konuşmuş olduğu hakkında Eğanî'nin 8. cildinde tafsilât vardır.

1148 — HİND bintu UZÂFİR
(Uzâfir'in kızı Hind)

Amre bintu'l-Hamâris'in :

حوثرة من اعظم الحواثر نيطت بحقوى صميان عاهر
أهديتها الى ابنة العذافر

diye zikrettiği kadındır. (Havsere) kemre: erkeklik âleti mânâsınadır. Meydanî'nin el-Emsâl'inde :

أنكح من حوثرة

darb-ı meselinde açıklanmıştır.

1149 — HİND bintu AVF
(Avf'ın kızı Hind)

Avf el-Kinanî'nin kızı Hind (Birinci cild 34. sayfada Esmâ bintu Umeys'in hal tercemesinde imâ olunduğu üzere) arap kadınlarının en bahtiyarlarındandır. Hepsi de sahabî ve birer mübarek zatla evlenmiş on, bir rivayete göre de dokuz kızı vardır. Haklarında Rasûlullah (S.A.V.) Efendimiz :

buyurmuştur. Rasûlullah (S.A.V.) Efendimizin zevcesi Hz. Meymune, Hz. Abbâs'ın zevcesi Lübâbe el-Kübrâ, Hz. amza'nın zevcesi olan Esmâ bunlardandır.

Hind bintu Avf damadları cihetinden herkesin en şereflisi olmuştur.

1150 — HİND bintu NUMAN
(Numan'ın kızı Hind)

Sahabî Numan b. Reşir'in kızı ve Humeyde bintu Numan'ın kız kardeşi olup Hind bintu Esmâ gibi, bu da meşhur Zalim Haccâc b. Yusuf es-Sekâfî'nin zevcelerindendir.

Müstatref'de kadınların fasîh dilli olanlarının anlatılması ve hikâyeleri bölümünde şöyle anlatılıyor :

Hind bintu Numan zamanının en güzel kızı olup güzelliği Haccâc'a anlatıldığında onunla evlenmeye talip oldu. Bir çok mal vererek onu nikâhı altına aldı. Kendisine mehiri haricinde 200 bin dirhem daha vereceğini taahhüt etti.

Bir aralık Hind kocasıyla birlikte babasının memleketi olan Maarratu'n-Numân'a gelip bir müddet orada kaldılar. (35) Kendisi edeb ve fesahat ehli bir kadın idi. Sonra Haccâc onu alıp Irak'a götürmüştü. Irak'ta istirahat ettikleri sırada Haccâc bir gün Hind'in yanına gidip gördü ki Hind aynaya bakarak şu kıt'ayı (36) söylemektedir :

وما هند الا مهرة عربية سليلة أفراس تحللها بغل
فان ولدت فحلاً فلله درها وان ولدت بغلاً فجاء به البغل

İkinci beyit Eğanî'de şu şekildedir :

فان نتجت مهراً كريماً فبالحري وان كان أقرانا فمن قبل الفحل

Yani :

«Bu hind babadan dedeye at sülâlesi bir dişi taydır. Ancak araya bir katır girmiştir. Şimdi, eğer kendisi bir at doğurursa bu at kendisindendir. Ama şayet katır doğuracak olursa, uzak değildir ki bu katır, o katırın sulbündendir.

Haccâc bunu işiterek geldiğini Hind'e duyurmaksızın gerisin geri döndü

(35) Maarratu'n-Numân ya da kısaca Maarra, Şam ülkesinde bir beldedir. Numan b. Beşir (R.A.) bir sefer esnasında oraya uğrar, oğlu orada vefat eder ve oraya defnedilir. Böylece o yer Numan'a izafe edilir.

(36) Rağıb el-Isfehanî : Bu beyti Hind, kocası İbn Zenbâ' hakkında söyledi demiştir. Halbuki İbn Zenbâ'nın karısı Hind değil Hind'in kız kardeşi olan Humeyde idi.

ve Hind'i boşamaya karar vererek bu iş için tarafından Abdullah b. Tahîr'i vekil tayin etti. Onunla beraber daha önce taahhüt etmiş olduğu 200 bin dirhemi de gönderdi. Abdullah'a bu işi yerine getirirken sadece iki kelime ile ifade etmesini, fazla bir şey söylememesini de emir ve tembih etti.

Abdullah b. Tahîr, Hind bintu Numan'a giderek :

—«Ebû Muhammed el-Haccâc sana "zevci idim ayrıldım." (37) diyor. Bu da senin ayrıca hakkın olan 200 bin dirhemdir.»
diyerek vekâletini yerine getirince Hind karşılık olarak:

—«Vallâhi biz karı-koca olduk, müteşekkir olmadık; ayrıldık, ona da pişman olmadık. Getirdiğin 200 bin dirhem benim, Sakîf Oğulları köpeğinden kurtuluşumun müjdesi olmak üzere senin olsun.»
dedi ve ayrılıp Maarra'ya geldi.

Onların bu şekilde ayrılmaları haberi zamanın Sultanı olan Abdülmelik b. Mervan'a ulaşınca Hind'in iddetinden sonra Hind ile evlenmeye talip olup haber gönderdiğinde Hind Abdülmelik'e yazdığı cevap mektubunda:

«Ey Mü'minlerin Emîri, leğeni köpek yaladı.»

diye yazmış imiş. Bu fıkra Abdülmelik'in gülmesine sebep olarak «Köpeğin yaladığı kabın yedi kere yıkanarak kullanılmasının helâl» olduğuna dair hadîs-i şerifi yazıp yollayınca Hind artık muhalefet edemeyip kabul ettiğini bildiren mektubunda :

«Ey Mü'minlerin emîri, akdimi şu şartla helâl kılarım ki, Haccâc Maarra'ya gelip sizin tarafınıza doğru yola çıkacağımda bineceğim mahfeyi taşıyacak deveyi yularına yapışarak yalın ayak yürümek suretiyle kendi eliyle saltanat şehrine kadar çekip getirmelidir.»
demişti. Abdülmelik Hind'in bu teklifine de kahkahalarla gülüp Haccâc'a özel bir ferman gönderip bu işi emretti. Haccâc da başüstüne diyerek Irak'tan kalkıp Hind'in memleketi olan Maarratu'n-Numâna geldi.

Hind hazırlanıp deveye binerek etrafına hizmetçilerini ve adamlarını alınca Haccâc tıpkı Hind'in teklifi üzere devenin yularına yapıştı, eliyle yederek kendisi yayan ve yalın ayak olarak Şam'a kadar götürdü.

Yol esnasında Hind, dâyesi Heyfâ' ile beraber Haccâc'a bakıp gülüşürler ve onu alaya alırlardı. Bir defasında yüzyüze gelerek Hind bir kahkaha koyuverince Haccâc :

(37) Ya da «onun karısı idin, ayrıldın.»

فان تضحكي مني فيا طول ليلة تركتك فيها كالقباء المفرج

beytini okumuştu. Bunun üzerine Hind de:

وما نبالي اذا ارواحنا سلمت بما فقدناه من مال ومن نشب
فالمال مكتسب والعز مرتجع اذا النفوس وقاها الله من عطب

kıtasını okudu. Bu şekilde yola devam edip Şam'a yaklaştıklarında Hind, cebinden bir altını bilerek düşürdü ve Haccâc'a:

—«Deveci, benden bir dirhem (Gümüş akçe demektir) düştü. Onu bize alıver.»

dedi. Haccâc yerde altından başka bir şey bulamayınca :

—«Düşen dirhem değil, dinar imiş.»

deyip altını kendisine verince Hind:

—«Allah'a hamdolsun ki bizden düşen dirhem yerine Cenab-ı Hak bize dinar verdi.»

diyerek Haccâc'ı mahcup ve sus-pus etti.

Eğanî'de (14. cild, s. 130) bulunan bir ifadeye göre Haccâc, bir aralık Hind'in kız kardeşi Ümmü Ebân ile evlenmiş imiş. O vakit de Hind, Haccâc hakkında şu beyitleri söylemiştir:

قد كنت أرجو بعض ما يرجو الراج أن تنكحيه ملكاً ذا تاج
اذا تذكرت نكاح الحجاج تصرّم القلب بحزن وهاج
وفاضت العين بماء ثجاج لو كان من عمّان قيل الاعلاج
مستوى الشخص قليل الاوداج ما نلت ما نلت بحبل الدراج

Meşhur arap kadınlarından bir Hind bintu Numân daha vardır ki, o da Numan b. Münzir'in kızı ve hal tercemesi daha önce geçen urakanın kız kardeşidir.

Numan b. Münzir'in Hire kırallarından olduğu, aslında bunların kıral olmayıp İran kisraları tarafından tayin edilen imtiyazlı valiler olduğu, bu Numan'ın aslında müşrik iken sonradan hristiyan olduğu daha önce geçmişti. Evlâdı da kendisine uyarak hristiyanlığı kabullenmişlerdir. Hatta Kûfe

(38) Bu beyitler Abd b. el-Hashâs'ındır ki fıskı sebebiyle öldürülmüştü. Bir şair olup efendilerinin kızları ismiyle gazeller söyler, şiirinde onlarla olan fuhşunu açıklardı. Şu beytinde olduğu gibi :

وأشهد بالرحم أني تركتها وعشرون منها اصبعاً من ورائها

Kafası kesileceği zaman bu kızlardan bir kısmı ona gülmüşler, o da bunun üzerine yukardaki beyti söylemiş (Seâlibi'nin Simaru'l-Kulûb'undan).

B. Ç.

civarında bir vakte kadar «Deyru Hind» diye bilinen meşhur manastırı işte bu Hind bina etmişti. Bazı kitablarda: «Bu manastırı Numan'ın karısı olan Hind bina etmiştir.» şeklinde geçiyorsa da yanlıştır. Zira Numan'ın karısının ismi Hind değil, Mütecerride idi. Bu Hind uzun müddet yaşayıp âhir ömründe gözleri kör olmuştur.

Arap dâhîlerinden ve ashabın zekilerinden Muğîre b. Şûbe Hazretleri Hz. Ömer'in Kûfe valisi olarak bulunduğu sırada bu Hind'i almak azmiyle yanına gitmişlerdi. O vakit Hind 90 yaşında kör bir hristiyan idi.

—«Sen kimsin?»
diye sorup, Muğîre:

—«Muğîre b. Şûbe'yim.»
cevabını verince, Hind:

—« Şu şehrin (yani Kûfe'nin) valisi misin?»
diye sordu. Muğîre:

—«Evet.»
deyince, Hind:

—«Ne istersiniz, buraya niçin geldiniz?»
diye sordu.

Muğîre Hazretleri de kalbinden geçeni açıklayıp kendisi ile evlenmek istediğini söyleyince Hind:

—«Tek gözlü olan bir ihtiyarın kör bir kadına ne rağbeti olabilir? Vallahi, eğer vaktiyle güzellik arayarak gelmiş ve şu halimde de dindarlığıma rağbet göstermiş olsaydın seninle evlenirdim. Fakat senin arzun «Numan b. Münzîr'in kızını aldım.» diye övünmektir. Numan b. Münzîr'in mülkünde istediğin gibi tasarruf ve idare edip oturmak şerefi sana kâfi değil midir?» diyerek razı olmayınca Muğîre b. Şu'be Hazretleri:

—«Doğru söyledin.»
buyurup şu beyitleri söylemiştir:

أدركت ما منيت نفسي خاليا لله درك يا ابنة النعمان
فلقد رددت على المغيرة ذهنه ان الملوك نقية الأذهان
يا هند حسبك قد صدقت فامسكي فالصدق خير مقالة الانسان

Hind vaktiyle mümtaz güzellerden olduğundan Adiyy b. Zeyd adındaki hristiyan şair kendisine âşık olmuş, edeb ve zerafeti cihetiyle Hind de Adiyy'e sevgi beslemişti. Hind'in cariyesi ve daha önce Adiyy'e istekli olan Mariye adlı hilekâr kızın teşvik ve delâletiyle Numan b. Münzîr Hindi Adiyy ile evlendirmişti. Sonradan Numan Adiyy'i önce hapis, sonra da öldürünce Hind tarik-i dünya olarak ondan sonra Deyru Hind diye kendi adına izafe

edilen manastıra kapanıp ömrünü orada geçirmiş ve Muğîre b. Şu'be ile evliliği de kabul etmemiştir (39).

FAİDE :

İmam Beğavî :

ولاتنكحوا المشركات حتى يؤمن ولأمة مؤمنة خير من مشركة ...

âyet-i kerîmesinde, bu âyetin sebeb-i nuzûlü olmak üzere rivâyet edip şöyle diyor :

«Ashabın güçlü kuvvetlilerinden Mersed b. Ebî Mersed Hazretlerini Peygamberimiz (S.A.V.) Efendimiz Mekke-i Mükerreme'de kalan bir takım güçsüz müslümanları oradan çıkarmak vazifesiyle gizlice göndermişti.

Mersed'in Mekke-i Mükerreme'ye gelişini, cahiliye ehli arasında kadri yüce Anâk adında müşrik bir kadın işiterek ona gelip birleşme teklif etti. Mersed, İslâm'ın o türlü çirkin işlere İslâm Dini'inin müsaadesi olmadığını beyan edince bu sefer nikâhla evlenme teklif etti. Mersed buna evet deyip bir de Medine-i Münevvere'ye dönüp Allah Rasûlüne danışmak lâzım geleceğini ileri sürünce, kadın Mersed'i müşriklere dövdürdü.

Mersed Mekkei Mükerreme'deki hizmet ve memuriyetlerini yerine getirip Medine-i Münevvere'ye dönüşünde Anâk ile olan macerasını Rasûlullah (S.A.V.)'a arz ve ifade ile:

—« Ey Allah'ın Rasûlü onunla evlenmek bana helâl olur mu?» diye o kadın hakkındaki rağbetini ızhar edince bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur.»

İmam Beğavî'nin bu ifadesiyle İbn Esîr'in Üsdü'l-Ğâbe'de bu olay hakkındaki ifadesi arasında biraz fark vardır. Zikrolunan âyet-i kerîme hükmünce putperest olan müşrik ve ateşperest olan mecusî kadınların müslümanlar tarafından nikâhlanmaları haramdır. Ancak ehl-i kitab olan Yahudî ve Hristiyan kadınlarla nikahlanma ve evlenme diğer bir âyeti kerîmenin hükmü ile helâl olmuştur.

Buharî şerhinde nakledildiği üzere ehl-i kitabdan olan kadınla müşrik kadının arasını İmam:

«Ehl-i şirk'te iki eksiklik vardır: biri esasen dininin fesadı, diğeri de halen olan küfrüdür. Ehl-i iktabdan olan kadında ise yalnız o esnada kâfir olma eksikliği vardır.

demek suretiyle ayırmıştır.

---

(39) Muhâdarat sahibinin bundan önce de nakledildiği üzere Hind bintu'l-Huss ile Numan b. Münzîr'in karısı hakkında zikrettiği meseleyi Eğanî, bu Hind ile Zerkâ' el-Yemâme hakkında nakletmiştir.

(40) Bakara Sûresi, âyet: 221

Maide Sresindeki :

والمحصنات من الذين اوتوا الكتاب من قبلكم

âyetiyle onlarla nikâhlanma ve evlenme helâl kılınmış ve bu âyetle Bakara Sûresindeki zikredilen âyette bulunan müşrik kadınların umum hali tahsis edilmiş oluyor. (42)

1151 — HİND bintu KA'B
(Ka'b'ın kızı Hind)

Ka'b b. Amr b. Leys en-Nehdî'nin kızı olan Hind en-Nehdiyye cahiliye devri âşıklarından Abdullah b. Aslân'ın sevgilisidir. Buhturî'nin :

هوى لاجميل في ثينة ناله بمثلي ولا عبد بن عجلان في هند

beytindeki Hind'den bu Hind kastedilmektedir. Mecnûn Âmirî'nin :

فما وجدت وجدي بها ام واحد ولا وجد الهندي وجدي على هند
ولا وجد العذري عروة في الهوى كوجدي ولا من كان قبلي ولا بعدي

sözünde de bu Hind kastedilmekte olup (el-Hindî) sözü adıgeçen Abdullah b. Aclân'a işarettir. (Alâ Hind) deki harf-i cer (ve lâ Vecede) sözüne müteallikdir. (el-Azrî)den muradı da Ayn harfinde zikrettiğimiz Afrâ' Hatun'un âşığı olan Urve b. Hizâm el-Azrî'dir. Maceraları Tezyînu'l-Esvâk'ta yazılıdır.

1152 — HİND CARİYETU EBİ MUHAMMED
(Ebû Muhammed'in cariyesi Hind)

Ebû Muhammed Abdullah b. Mesleme eş-Şâtıbî'nin cariyesi olan Hind, Nefhu't-Tayyib'de zikredildiğine göre Endülüs'ün edîb hanımlarındandır. Edîb, şair ve sözendelik sanatında mahirdi.

---

(41) Maide Sûresi, âyet: 5

(42) Bu Cumhurun görüşüdür. İbn Ömer (R.A.)'den Yahudî ve Hıristiyan kadınlarının nikâhı sorulduğunda şöyle demiştir: Allah müşrik kadınların nikâhını mü'minlere haram kılmıştır. Bir kadının: «Rabbim İsâ» demesinden daha büyük şirk bilmiyorum. Halbuki İsâ (A.S) Allah'ın kullarından birisidir. Herhalde İbn Ömer Maide Sûresindeki âyeti mensûh olarak kabul ediyordu ki, bu da Cumhur'un görüşüne ters düşmektedir. Ehl-i Kitab kadınlarının mü'minlerle helâl olmasına sahabeden bazısının evlenmeleri ya da onlarla evlenmeye talip olmaları da delildir. Huzeyfe, Talha ve Ka'b b. Malik ehl-i kitab'dan kadınlarla evlenmişler; Muğîre b. Şu'be de Hind bintu Nu'mân ile evlenmek istemiştir. Hind de hıristiyan olmuştu. (İrşadu's-Sârî'den).

B. Ç.

Asrının büyüklerinden Ebû Âmir b. Neyk bir gün ona:

«Bir kaç zât ile ülfet ve muhabbet meclisi kurulmuştur. Mübah meşrubattan başkasını ağızlarına koymazlar. Ötüşen bülbüllerin seslerini işitmekte olduklarından sizin ud'unuzun nağmelerini hatırlamışlardır. Ziyaretlerini arzu eder miydiniz?»

يا هند هل لك فى زيارة فتية نبذوا المحارم غير شرب السلسل
سمعوا البلابل قد شدوا فتذكروا نغمات عودك فى الثقيل الأول

Hind bu dâvete hemen icabet edeceğini bildirmek üzere aynı kâğıda şu kıt'ayı yazıp yollamıştır :

ياسيّدًا حاز العلا عن سادة شمّ الانوف من الطراز الأول
حبى من الاسراع نحوك انّنى كنت الجواب مع الرسول المقبل

Yani :

«Ey şan sahibi efendim, sen ki babadan dedeye birinci derecede şeref sahibi yüce makamı olan bir zâtsın. Senin tarafına o derece sür'at ve dâvetine o kadar sür'atli icabet etmişimdir ki, kıt'aya cevap olmak üzere, senin kıt'anı bana getirenle birlikte kendim gelmişimdir.»

شم الأنوف من الطراز الأول

Mısra'ı Hassân b. Sâbit Hazretlerinın Cebele b. Eyhem hakkında: matlâ' beyti ile başlayan meşhur kasîdesi beyitlerindendir. Hassân b. Sâbit o kasîdede :

لله در عصابة نادمتهم يوماً بجلق فى الزمان الأول
أولاد جفنة عند قبر أبيهم قبر ابن مارية الكريم المفضل
بيض الوجوه كريمة أحسابهم شم الأنوف من الطراز الأول

diyerek Cefne Oğulları olan Gassânîleri övmüştür.

(Cillık) kelimesi Dimaşk ya da Şam'ın ismidir. Fütûh-ı Vâkıdî'de bu beyitler hep yanlış olarak yazılmıştır. Tefsirlerde Bakara Sûresi şevâhidinden olan :

يسقون من ورد البريص عليهم بردى يصفق بالرحيق السلسل

beyti de Hassân b. Sâbit'in bu kasîdesi beyitlerindendir. «(Berîs) Şam topraklarında bir yerin, (Beredâ) bir nehrin ismi olup mukadder muzâfdan hâl olan (Yasfıku) fiili, (Beredâ) kelimesinin mukadder muzâfı olan (Mâ')

kelimesi itibariyle müzekker olarak gelmiştir.» diyerek mahzûf olan muzâfın hükmünün bâki ve muteber olduğuna müfessirler bununla delil getirerek :

يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ .

âyet-i kerîmesinde cemi gaib zamirlerinin :

أو كصيب ...

kısmındaki mahzûf ve muteber kabul edilen «Sayyib ashâbı»na döndürüldüğü şeklinde izahta bulunurlar. Ancak bu beyit Eğanî'de (Ke'sen Yasfiku...) şeklinde rivâyet edilmiş olduğuna göre istişhada mahal var mıdır, düşünülebilir. (Ke's) diye içinde meşrubat bulunan bardak cinsinden şeylere denilir.

1153 — HİNDU'L-HÜNÛD

Bundan önce Hind bintu Zâlim adıyle zikredilen kadındır ki, Kinde kıral-larından Hacer Âkilu'l-Mürâr'ın karısıdır.

Eğanî'de, Nabiğa ez-Zübyanî'nin hal tercemesinde ve İbn Zeydûn Risâlesinin Serhu'l-Uyûn adlı şerhinde bu Hind Mariye Zâtu'l-Kurtayn'ın kız kardeşi olarak gösterilip Mariye, Mariye bintu Zâlim b. Vehb diye zikredilmiştir. Kemaldüddin ed-Demîrî de bu konuda Eğanî'ye uyup Cebele b. Eyhem hakkındaki şu beytinde Hassân bu Mariye'yi kastetmektedir demiştir :

أولاد جفنة حول قبر أبيهم قبر ابن مارية الكريم المفضّل

Hind ismi, burada geeçenlerden başka daha 14 sahabî hanımın daha isimleridir. (44)

---

(43) Bakara Sûresi, âyet: 19

(44) Bu sahabî hanımlar şunlardır :

1. Üseyd b. Hudayr'ın kızı Hind. Ansardandır.
2. Ebû Ümeyye b. el-Muğîre'nin kızı Hind. Rasûlullah'ın hanımlarından Ümmü Seleme adıyle bilinen hanımdır. Hal tercemesi daha önce geçmiştir.
3. Evs b. Şerîk'in kızı Hind. Ansardandır.
4. Hind el-Cürheniyye. Sa'd b. Saîd ile evliydi.
5. Hind el-Havlâniyye. Bilâl b. Rebâh'ın hanımı idi.
6. Rabîa b. el-Harîs b. Abdülmuttalib'in kızı Hind. Rasûlullah'ın zamanında doğmuş ve Hebbân b. Vâsi' ile evlenmiştir.
7. Simâk b. Atîk b. İmruu'l-Kays'ın kızı Hind. Sa'd b. Muâz'ın hanımı olup ondan Abdullah ve Amr adında iki oğlu olmuştu. Üseyd b. Hudayr'ın halası idi.
8. Ebû Talib'in kızı Hind. Adının Fâhıte de olduğu söylenen Ümmü Hânî Hazretleridir.
9. Amr b. Harâm'ın kızı Hind. Cabir b. Abdullah'ın halası olan Hind ansardandır.

Bunlardan biri Ümmü'l-Mü'minîn Rasûlullah'ın zevcesi Ümmü Seleme Hazretleridir.

Sahabî hanımlardan olan Hind el-Cüheniyye, ashabdan Bişr el-Esedî'nin sevgilisi olup Bişr'in, onun aşkının derdinden vefat ettiği hakkında bazı rivâyetler vardır. Bu rivâyetler İbn Hacer'in el-İsabe'since de doğrulanmaktadır.

İmruu'l-Kays'ın aşağıdaki beyitlerinde adıgeçen Hind'in bazı Elfiye şerhlerinde tayin edildiğine göre, kendi kızkardeşi olduğu ifade ediliyorsa da Eğanî'ye göre İmruu'l-Kays'ın Hind isminde bir kız kardeşi değil de kızı vardır :

أيا هند لا تنكحي بوهـة عليه عقيقته أحسبا
مرسعة بين أرساغه به عسم يبتغي أرنبا
ليجعل في رجله كعبها حذار المنية أن يعطبا

(Bühe) Ahmak, (Akîka) çocuğun doğum esnasında başında mevcut olan tüy, (Ahseb) kumral saçlı, (Mürsia) nazar boncuğu, (Usm) bilekte olan çolaklık mânâlarınadır. Beyitlerin meali şöyledir :

«Ey Hind, sen öyle ahmak kimselerle evlenmeyi kabul etme ki, temiz olmaması sebebiyle hâlâ anasından doğduğu tüyü ile durur, bileklerinde nazar boncuğu olup elinde de çolaklık olması münasebetiyle ölümden kaçmak üzere yerde ayağına tavşan topuğu takmak için tavşan aramakta buluna.»

İmruu'l-Kays, kendisi Müferrek (1) olduğu halde Hind'e bu nasihati etmiştir. Tavşan hayız gördüğü için cinler ondan çekinirler şeklindeki inancı herifi tavşan topuğu aramaya sevketmiştir. Cahiliye devri halkı tavşan topuğu taşıyanın cin ve sihir musîbetlerinden emin olur zannederlerdi. Ka-

10. Mahmud b. Mesleme'nin kızı Hind. Ansardandır.
11. Münebbih b. el-Haccâc'ın kızı Hind. Kureyş'ten olup Mekke'nin Fethi günü müslüman olmuştur.
12. el-Münzir b. el-Cemûh b. Zeyd'in kızı Hind. Ansardandır.
13. Hübeyre'nin kızı Hind.
14. Velid b. Utbe b. Rabîa'nın kızı Hind. Bazıları isminin Fâtıma olduğunu rivâyet ediyorlarsa da doğrusu Hind'dir. Hz. Muaviye'nin dayısının kızıdır.
15. Yezid b. el-Bersâ'nın kızı Hind. Ebû Bekir b. Kilâb Oğulları kabilesindendir. İsminin Amre olduğu rivâyetleri de vardır.

(İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/289-295)

B. Ç.

dınlar arasında «Bu yense tavşan başı» tabiri her halde bu cahiliye inancından kalma bir şey olsa gerektir.

Tezkîretu'l-Hikem'de (s. 34) şöyle anlatılıyor :

Araplar şiir ve söze son derece itina ederlerdi. Kur'an-ı Kerîm'in nüzulüyle Arapların Ka'be duvarında asılı bulunan muallâka kasîdelerinin bir değeri kalmayıp asılı oldukları yerlerinden indirilmişlerdi.

Zilzâl Sûresi nâzil olduğu sırada diğer kasîdeler gibi İmruu'l-Kays'ın muallâka kasîdesi de indirilmişti. Bunun üzerine İmruu'l-Kays'ın kız kardeşi gelip :

اذا اقتربت ساعة يا لها وزلزلت الارض زلزالها
تسير الجبال على سرعة كمر السحاب ترى حالها
وتنفطر الارض من نفخة هنالك تخرج اثقالها
ترى النفس ما عملت محضرا ولو ذرة كان مثقالها
يحاسبها ملك عادل فاما عليها واما لها

beyitlerini okumuş, bununla da Zilzâl Sûresi'nin kardeşi İmruu'l-Kays'ın şiiri olduğunu göstermiş ve İmruu'l-Kays'ın kasîdesi tekrar Kâ'be duvarına asılmış.

Sonradan :

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي

âyet-i kerîmesi inzal olununca tekrar indirilmiştir.

Tezkîretul-Hikem'de böyle anlatılmakta ise de bu olay doğru değildir. Şöyle ki :

Bu beyitler, Kur'an-ı Kerîm'in muhtelif sûrelerinde iktibas edilmiş olup küfür ve şirk bataklığında bulunan bir cahilin asla aklına gelmiyecek haşr, âhiret gibi şeyleri içermektedir ve İmruu'l-Kays'ın divânında böyle bir şiir bulunmamaktadır.

Ayrıca ne tefsir kitablarında, ne de eski siyer ve tarih kitablarında İmruu'l-Kays'ın kız kardeşi için böyle bir kıssa mevcut değildir.

Sadece Eğanî'de şu vak'a anlatılmaktadır :

İmruu'l-Kays'ın muasırlarından ve arapların ahlâksız takımından Âmir b. Cüveyn, İmruu'l-Kaysın kızı Hind hakkında :

(45) Hûd Sûresi, âyet: 44

أَلا حَيِّ هنداً و اطلا لها وتظعان هند و تحلا لها
همت بنفسي كل الهموم فأولى لنفسي أولى لها
سأجمل نفسي على آلة فاما عليها و اما لها

beyitlerini söylemiş hatta İmruu'l-Kays bu sebeble ondan emin olamıyarak yurdunda olduğu halde yanından ayrılmıştır.

Dikkat edilirse İmruu'l-Kays'ın olduğu iddia edilen beyitlerle bu beyitlerin vezin ve kafiyesi aynıdır. Hatta son beyitleri mânâca aynıdırlar.

Daha doğrusu son beyit meşhur Hansâ'nın son derece marûf bir kesîdesi beyitlerindendir.

Dolayısıyle bu beyitlerin İmruu'l-Kays'a ait olması mümkün değildir. Kaldı ki İslâmî devrede ve hatta ashab içinde İmruu'l-Kays adında müteaddit kimseler olup bunlar arasında şair olanlar da vardı (46). Bunları bilmeyenler yukardaki beyitleri meşhur İmruu'l-Kays'a düşünmeksizin nisbet edivermişlerdir. Şunu da unutmamalıdır ki gerek nazım, gerekse nesirde âyet ve hadîslerden iktibaslar yapma ötedenberi yapılagelen şeylerdendir.

Ashabın şairlerinden ve akıl erbabından Abdullah b. Revâha'nın bedîhî tabiatı hakkında şöyle bir olay rivâyet edilir :

Bir gün Abdullah b. Revâha hanımından habersiz olarak evinde cariyesine varmış ve yaklaşmıştı. Ancak karısı onun cariye ile olan münasebetini görüp azarlamaya başladı. Abdullah inkâra yeltendiyse de karısı kendi gözüyle gördüğü için tasdîk etmeyip:

—«Cünüb değilsen Kur'an oku bakayım.»

diye tazyîk edince Abdullah b. Revâha tereddütsüz olarak şu şiiri söylemişti :

شهدت بأن وعد الله حق وان النار مثوى الكافرينا
وان العرش فوق الماء حق وفوق العرش رب العالمينا
وتحمله ملائكة غلاظ ملائكة الإله مسومينا

Bu şiir Kur'an lâfızlarını ihtiva ettiğinden şairlerin şiirlerinden farklı ve güzel göründüğünden karısı onu işitince :

—« Sadakallahu'l-Azîm. Gözlerimin gördüğü yalanmış.» demiştir.

1154 — HÜNEYDE bintu SA'SAA
(Sa'saa'nın kızı Hüneyde)

Ashab-ı güzinden olan Sa'saa b. Naciye'nin kızı olup birinci cildde «Zâtu'l-Hımâr» adıyle beyan olunan ve şair Farazdak'ın halası olan kadındır.

(46) İmruu'l-Kays b. Abîs el-Kindî gibi.

Bir atasözü haline gelmiş olan :

إنّ من البيان لسحراً

hadîs-i şerifi, Hüneyde'nin kocası Zeberkân b. Bedr Hazretlerinin Temim Oğullarının memleketi olan Irak'tan yine Temim Oğullarının fasîhlerinden Amr b. el-Ehtem ile Medine-i Münevvere'ye gelip Rasûlullah (S.A.V.)'ın huzuruna çıktıkları esnada sarfettiği belîğ sözler üzerine vârid olmuştur.

Zeberkân b. Bedr (47) Rasûlullah (S.A.V.)'ın huzurunda :

أنا سيّد بنى تميم والمطاع فيهم والمجاب أمنعهم من الظلم وآخذ منهم بحقوقهم

diye ettiği övünmeyi «Bu da bunları biliyor.» diyerek Amr b. el-Ehtem'e de tasdîk ettirmek isteyince, Amr Hazretleri tasdîk makamında:

انه لشديد العارضة مانع لجانبه مطاع فى أدنيه

sözleriyle iktifa etmişti. Bunun üzerine Zeberkân :

—«Ey Allah'ın Rasûlü, Amr benim güzel hallerimin daha çoğunu bilirse de hasedinden söylemek istemiyor.»

deyince Amr b. el-Ehtem :

—«Sana mı haset edeceğim?» deyip:

والله يا رسول الله انه ليم الخال جيث المال احمق الوالد مضيع فى العشيرة.
والله يا رسول الله لقد صدقت فى الأولى وما كذبت فى الأخرى ولكنّ رجل
اذا رضيت قلت احسن ما علمت وان غضبت قلت أقبح ما وجدت.

diye söze girişince nazır bulunanlar, onların seli ifadelerine hayran kaldılar. Rasûlullah (S.A.V.) da beğendiğine işaret olarak:

انّ من البيان لسحراً

buyurmuşlardır.

Bunun aksine ashabdan Hamel b. Malîk el-Hüzelî'nin, Rasûlullah (s.a.v.) tarafından verilen şer'î bir hükme karşı :

كيف اغرم يا رسول الله من لا شرب ولا أكل ولا نطق ولا استهل فمثل ذلك بطل

(47) Zeberkân, ay mânâsına olup güzellikteki kemali cihetiyle Zeberkân adı verilmiştir. Amr b. el-Ehtem'in babası Sinan b. Halid olup bir olayda ön dişleri kırıldığı için dişlerin kırılması mânâsına olan «Hetm» den alnarak Ehtem denilmiştir.

(48) «Bu ancak kâhinlerin kardeşlerindendir.» anlamındadır. Rasûlullah onu kâhinlere benzetmiştir. Zira onların da sözleri şer'i şerifi ibtal ve red makamında olup secî'lidir. Ancak Rasûlullah bu sözlerinden dolayı Hamel'i cezalandırmamıştır. Zira cahillik sebebiyle yapılan hataları affetmekle emredimlişti (Kastallânî'den).

B. Ç.

diye söylediği secîli sözleri Rasûlullah (S.A.V.) tarafından:

انّما هذا من اخوان الكهّان

sözü ile çirkin görülmüş ve reddedilmiştir.

Yukardaki sözleri Hamel'in söylemesi şöyle olmuştur:

Hamel'in karısı Ümmü Afîf, kabilesi kadınlarından Müleyke adında gebe bir kadının karnına taş atarak çocuğunu düşürmesine sebep olmuştu.

Müleyke, Rasûlullah (S.A.V.)'a gelip şikâyet ve davâ eyledi. Rasûl-i Ekrem de cenînin diyeti olmak üzere bir Hamel'in «Ğurra» yani bir köle ya da bir cariye vermesi ile hüküm vermişti.

Hamel bu hüküm üzerine, bu hükmü kendi kısır aklı ile değerlendirerek :

«Yeyip içmemiş, sesi çıkmamış olan bir cenînin borcunu, keffâretini niye çekeyim.»
mânâsında olmak üzere yukardaki sözü söylemiştir.

ISTITRAD

Lûğat kitablarında «Yüz» sayısına Hüneyde ismi verildiğine delil olarak getirilen :

ونصر بن دهمان الهنيدة عاشها وتسعين حولاً ثم قوّم فانضاتا
وعاد سواد الرأس بعد بياضه وراجعه شرخ الشباب الذى فاتا
فعاش بخير فى نعيم و غبطة ولكنه من بعد ذا كله ماتا

beyitleri şu garip olayı tedaî ettiriyor :

Gatafan kabilesi reislerinden Nasr b. Dehmân isminde bir kimse 190 yaşına ulaşarak bünyesi iyice eskiyip yıprandıktan, dişleri dökülüp tüyleri ağardıktan sonra her yönüyle gençliği tekrar geri gelip uzun müddet âfiyet üzere ömür sürmüştü.

Bu, araplarca malûm ve kaydedilmiş olduğundan uzun ömürlü olan kimseler hakkında Nasr'ın adı anılarak :

أعمر من نصر

darb-ı meseli söylenir.

Bu münasebetle şöyle bir garip olay daha anlatılır : (49)

(49) Bu olay Okyanus'ta «Kusal» kelimesinin izahatında anlatılıyor. Kusal «kaf-sad-lâm» iledir.

İslâm güneşinin doğmasından önce Araplardan Cüheyne kabilesine mensup Umeyr b. Cündüb adında birisi vefat etmişti. Teçhiz edilip kefenlenip tabuta konulduktan sonra başından kefeni açıp oturmuş ve :

—«Kusal nerede?»

diye amcası oğlu olan Kusal adındaki şahsı aramıştı. Etrafında olan adamlar bu hali gördüklerinde şaşarak:

—«Sübhanallah, Kusal'ı ne yapacaksın? O şimdi gitti.»
demeleri üzerine aşağıdaki secîli sözlerle durumunu anlatmaya başladı ve şöyle dedi :

أتيت فقيل لى لامك الهبل. ألا ترى الى حفرتك تنتثل. وقد كادت
أمك تثكل. أرأيناك ازحولناك الى محول. ثم غيب فى حفرتك القصل.
الذى مثى فاجزأل. ثم ملأ ناها من الجندل. أتعبد ربك و تصل وتترك
سبيل من أشرك و أضل.

Yani .

«Bana bir şahıs gelip dedi ki: Görmez misin kabrin kazılıyor, annen seni kaybetmek üzeredir. Ne dersin: düşünür müsün ki seni selâmet semtine çevirip Kusal senin yerine defnolunsa ve kabrini taşlarla doldursak, bundan sonra sen dalâlet ve şirk yolunu terk edip yaratıcına itâat ve ibâdet eder misin?»

Bu ifadelerdeki :

(Ütîtu) mazî meçhûl bir fiildir, bana geldi demektir. (Hebel) kelimesi annenin çocuğunu kaybetmesi mânâsınadır. (Tünteselu) kelimesi kazılan çukurdan toprak çıkarmak anlamına gelen intisâl masdarından muzarî, meçhul ve müennes bir fiildir. (Teskelû) fiili de aynen Hebel gibi bir annenin çocuğunu kaybetmesi mânâsına olan bir fiilden fiil-i muzarîdir. (Muhavvel) tahvîl masdarından ism-i mekândır. (Ğuyyibe) kelimesi kaybetmek fiilinin meçbul fiil-i mazîsidir. (İhzeelle) kelimesi de yürüyüşü artırmak demek olan İhzîlâl masdarından fiil-i mazî olur.

Umeyr devamla şöyle anlatır :

«Bu söz üzerine ben de o şahsın teklifini evet diyerek kabul ettim.»

Olayı anlatan diyor ki :

Umeyr bu olaydan sonra uzun müddet yaşadı. Nice kadınlar aldı ve bir çok çocuğu oldu. Kusal ise bu olaydan üç gün sonra vefat edip Umeyr için hazırlanan kabre defnolundu.

Uzun yaşamış olanlardan biri de Düveyd b. Zeyd (50) olup Kamus Sahibi'nin söylediğine göre cahiliye devrinde ve 450 sene yaşamıştır. İslâmî devreye ma'tûh ve suursuz olduğu halde ulaşmış, son anlarında şu şiiri söylemiştir :

اليوم يبنى لدويد بيته لو كان للدهر بلا أبليته
أو كان قرني واحداً كفيته يا ربّ نهب صالح حويته
وربّ غيل حسن لويته ومعصم مخضب ثنيته

Uzun ömürlülerden birisi de Muaz b. Müslim'dir. Mervân Oğulları kıral-larına, onlardan sonra da Abbâsî Oğulları halifelerine musahiblik yapmış ve tam 150 sene yaşamıştır. Hakkında:

أعمر من معاذ

darb-ı meseli söylenir. Asrının şairlerinden biri onun yaşını çok görüp hakkında şu beyitleri söylemiştir :

انّ معاذ بن مسلم رجل ليس يقيناً لعمره امد (51)
قد شاب رأس الزمان واكتهل الدهر وأثواب عمره جُدُدُ
قل لمعاذ اذا مررت به قد ضج من طول عمرك الأبد
يا بكر حوّائكم تعيش وكم تسحب ذيل الحياة يا لبد
قد أصبحت دار آدم خربت وأنت فيها كأنك الوتد

Türkçesi :

«Muaz b. Müslîm ömrünün haddi hududu yok bir adamdır. Zamanın saçı ağarmış ve günlerin ömrü yaşlanmış olduğu halde onun ömür elbisesi daha yenidir. Sen ona uğradığın vakit söyle ki: Ey (Âdem Oğullarının annesi olan Hazreti) Havvâ'nın ilki! Daha ne kadar yaşayacaksın? Behey uğursuz daha yeryüzünde ne kadar hayat elbisesini uzatıp peşinde sürüyeceksin? Âdemin hanesi harab oldu. Sen ise onda kazık gibi payidâr olup kaldın.» demektir.

Dördüncü beytin sonundaki (Yâ Lübed) tabirinin açıklamasına gelince: Lübed, arab atasözlerinde :

أتى أبدٌ على لُبَدِ

(50) Kitabu Elif Bâ sahibi Kamus'a muhalif olarak ismini Züveyd b. Nehd olarak göstermiştir. Mescid-i Harâm'ı kuşatan ordularla savaşırken, ölünceye kadar Abdullah b. Zübeyr onun beyitleri ile temessül edermiş.

(51) Hayatu'l-Hayvân'da birinci beytin ikinci mısraı şöyledir: ليس لميقات عمره أمد

şeklinde anılan Lübed olup «Nüsûru Lokman : Lokman kuşlarının» sonuncusudur. Araplar onda bir uğursuzluk bulduklarından birine: «Behey uğursuz!» diyecekleri zaman «Yâ Lübed» derler.

«Nüsûru Lokmanû tâbirine gelince :

Bu tâbirdeki Nüsûr, kerkes kuşu adı verilen kuş anlamındaki «Nesr» kelimesinin çoğulu olup onun muzaf olduğu Lokman da birinci cildde (s. 349) zikri geçen Lokman b. Âd'dır.

Araplar arasında anlatılan bir hikâyeye göre Lokman'ı kendi kavmi yağı ur dûası için Harem-i Şerif'e göndermişler. Lokman orada iken kavmi Allah'ın kahru gazabına uğrayarak tamamiyle helâk olmuş. Lokman dergâh-ı ilâhîden uzun ömür niyaz eylediği için iki şıktan birini tercih etmesi güya Allah tarafından istenmiş: Yanına ya yedi dağ öküzü alacak onlardan biri ölünce diğerine küçük yaşından sahip olmak üzere hepsinin ömrü kadar yaşayacak; ya da yedi nesr, yani kerkes kuşu alacak, ayrı ayrı onların ömrü kadar yaşayacak imiş. Lokman ikinci şıkkı yani kerkes kurşunu tercih etmiş. Kalan ömrü içinde yedi tane kerkes kuşu edinmiş ve kendinin hayatı o kuşların yedincileri ile tamam olmuş.

İşte Nüsûru Lokman o kerkes kuşlarından ibaret olup Lokman onlardan her birine birer ad takmıştı. Lübed kelimesi onlardan sonuncularının ismidir. O kuşlar seksener sene yaşamışlar. En sonuncuları olan Lübed'i, Lokman ölmiyecek zannederek ona güvenirmiş. Ama sonunda o da ölünce Lokman da vefat eylemiş; onun için de Lübed uğursuz kabul edilmiştir.

Ashabın şairlerinden Nabiğa el-Ca'dî ile Lebîd b. Rabîa el-Âmirî Hazretleri de uzun ömürlü meşhurlardan idiler.

Uzun ömürlü meşhurlar hakkında Ravdu'l-Ünf, Muhâdarâtu Râğıb el-Isfahanî ve Kitâbu Elif-Bâ'da müstakil bahisler vardır. Ancak çoğu Bâberten-i Hindî efsanesi kabilindendir ki, bu adam 600/1203-1204 tarihinden sonra Hindistan'da ortaya çıkıp ashab-ı kiramdan olduğunu, 600 yıldan fazla yaşayıp bir çok garip şey gördüğünü zan ve iddia etmiştir. Bu haberinin merdud olduğuna dair Kamus'ta tafsilât vardır.

1155 — HEYCÜMÂNE

Büyük, iri inci mânâsına olarak Anber b. Amr b. Temîm'in kızı olup Arap atasözlerinden, bir isteğe zamanından evvel arzulu olan kimse hakkında söylenen :

حنّت ولات هنّت وأنّى لك مقروع

atasözünün kendisine ilk olarak söylendiği kadındır. Bu sözü söyleyen Heycümâne'nin kabilesi erkeklerinden Mâzin b. Malik'dir. Atasözü içindeki Makrû' da diğer bir kabileden Sa'd b. Zeyd Menât b. Temîm'in oğlu Abşems adlı gencin lâkabıdır. Bu genç son derece parlak ve aydınlık yüzlü olduğundan güneşin nûru, ışığı mânâsına olmak üzere Ab'uş-Şems adı verilmişti. Ab-şems bu ismin kısaltılmışıdır.

Darb-ı meselin doğuşu şöyledir :

Heycümâne Makrûh'a karşı muhabbet besleyip o sebeple aralarında buluşma ve görüşme halleri vukubulurmuş. Bir gün Arapların âdeti üzere Makrû'un, Heycümâne'nin kabilesine baskın vereceğini hissetmiş ve bu halden babasıyla kabilesi halkını haberdar etmek istemiş. Yukarda adıgeçen Mâzin o hali Makrû'dan ummadığı için kızın ihtarını sadece Makrû' ile buluşmak tahayyülünden meydana gelen bir hülya eseri olduğuna hamlederek. kibir ve alay edasıyla :

حنت ولات هنت وأنّى لك مقروع

demiş. Bu söz sonra darb-ı mesel olmuştur.

Mânâsı : «O, Makrû'u arzu ve onun yüzünün iştiyakıyla gelmesini bile temennî ve tahayül etti. Fakat daha onun için üzülme ve inleme zamanı değildir. Ey Heycümâne, Makrû'u görmek sana nasıl müyesser olacak? Onun yüzünü görme arzusuyla sen onun geleceğini düşünmekte pek acele ettin.» demektir. (Hannet) kelimesi arzu ve iştiyak mânâsına olan Hanîn'den (Hennet) kelimesi de feryad, iştiyak ve üzülme mânâlarına gelen Henîn'den gelen fiil-i mazîler olup failleri gizli zamir olup Heycümâne'ye râcidir. (Ennâ Leki) tâbiri gaibden muhataba iltifatdır. (Lâte kelimesi olumsuzluk edatı Lâ ile zaid te'den ibarettir. Bu kelime Kur'an-ı Kerîm'de de geçtiği üzere hemen Hîn : zaman kelimesiyle birlikte kullanılırsa da burada ve daha bazı yerlerde Hîn kelimesi niyyette mevcut olarak hazfedilmiştir.

Mazin b. Malîk, Heycümâne'nin ihtarını her ne kadar alaya almışsa da gerçekten Makrû' gelip kabileyi basmış ve sonunda Heycümâne'nin şefaatiyle aldıklarını iade ederek geri dönmüştür.

1156 — HELENİ

İslâm tarihçilerinin söylediğine göre hıristiyan Rum krallarından İstanbul surlarını inşa eden Kostantin'in annesidir. İsminin Heleni yerine Eleni olduğu rivâyeti de vardır.

Ana-oğul Heleni ile Kostantin diğer Rum kralları gibi yıldızlara taparlar, yedi yıldız adına yapılmış putlara inanıp ibâdet ederlerken sonradan hristiyanlığı kabul etmişlerdi.

Hristiyanlığa bir hizmet olmak üzere Heleni (52), Kudüs-i Şerif'e gidip inançlarına göre Hz İsâ (A.S.)'nın çarmıha gerildiği haça benzeyen ağacı bulup meydana çıkarmış ve o günü özel bir gün edinerek orada Kumâme kilisesini de inşa ettirip İstanbul'a dönmüştür. Hristiyanlar arasında kendisine hürmet edilir. Fener Kilisesi içinde defnedilmiştir derler.

İstanbul şehri Heleni'nin oğlu Kostantin ile torunlarından aynı isimde bir kaç imparatora payitaht olduğu için Kostantiniyâ diye meşhur olmuştur. Âsım Merhumun Kamus'ta Ka-se-ta maddesinde verdiği bilgilere göre Kostantıniyye tâbiri o kelimenin arapçalaştırılmışıdır.

İstanbul, onlardan önce bir kaç defa harab olmuş, imar edilmiş olup bir defa da Bizantin b. Niko b. Madiyan onu payitaht eylemekle Bizantiyâ şeklinde ona da nisbet edilmiştir.

Pol kelimesi onların dilinde kale mânâsına olduğu için İstanbul kelimesi tahfif edilmiş şekliyle Kostantin'in torunlarından Ayasofya'yı yaptırmış olan İstonyanu (Jüstinyanus) adlı krala izafeten verilmiş bir isimdir.

—o—

-HÂ- HARFİ BİTTİ

10.7.1981

(52) Heleni'nin ismi hristiyan tarihçilerce Sen Elen (Saint Helen) olarak zikredilmektedir.

— YÂ HARFİ —

1157 — YÂSEMİNE es-SEYRÂVENDİYYE

Salâhaddin Safedî'nin «Unvânu'n-Nasr fî A'yâni'l-Asr» adlı kitabındaki beyanına göre Hemezân (1) köylerinden Seyrâvend adlı köye mensup, güzel huylu, ilim ve fazileti ile tanınan bir kadındır.

Kadınlara va'z ve nasihat eder, Kur'an-ı Kerîm'in tefsirini anlatırdı. Sonra va'zı terkeyledi, Hicaz'a gidip Hac vazifesini yerine getirdikten sonra evinde uzlete çekilerek 502/1108-1109 yılında vefat eyledi.

1158 — YÂKÛTE bintu'l-MEHDÎ
(Mehdî'nin kızı Yâkûte)

Abbasi halifelerinden Muhammed el-Mehdî'nin kızıdır. Mehdî onu çok sever ve hiç yanından ayırmazdı. Hatta bir tarafa yolculuğa çıktığı zamanlarda bile onu erkek kıyafetine sokarak yanına alırdı.

Yâkûte emr-i hak vaki olup ölünce Mehdî son derece üzülmüş, kendisine bir teselli olmak üzere isteyen herkesin kendisine gelip taziyette bulunmasına dair halka umumî izin ilân etmişti.

Pek çok kimse gelip taziyette bulunmuş, içlerinde Şebîb b. Şeybe'den daha belîğ ve veciz ifadelerle taziyette bulunan olmamıştır. Şebîb şöyle demişti :

يا أمير المؤمنين ما عند الله مما عندك خير لها منك وثوابا لله خير لك منها
وانا أسأل الله أن لا يحزنك ولا يفتنك وان يعطيك على ما رزئت أجرا
ويعقبك صبرا ويجهد لك بلاءً ولا ينزع منك نعمة وأحق ما صبر عليه
ما لا سبيل الى رده.

(1) Hemezân Acem (İran)'da bir beldedir. Banîsi olan Hemezân b. Kalûc b. Sâm b. Nûh ile isimlendirilmiştir. Halen Hemedan olarak bilinir (Kamus'tan). Hemdân ise Yemen'de bir kabilenin ismidir.

(2) Yani: «Ey Mü'minlerin Emîri, ona göre Allah katındakiler, senin yanındakilerden daha hayırlı, sana göre de Allah'ın sevâbı ondan daha hayırlıdır. Allah'tan dilerim seni hüzünlendirmesin, sana fitne vermesin, düçar olduğuna karşı sana ecir ve sevâb versin, sana sabır nasib etsin, başka bir belâ ile seni sıkıştırmasın, senden, başka bir nimetini geri almasın. Sabredilmeye en çok lâyık olan, geri çevrilmesine imkân olmıyan şeydir.» (el-Kâmil'den)

B. Ç.

1159 — YÜSRA bintu LEBÎD
(Lebîd'ın kızı Yüsra)

Lebîd b. Rabîa el-Âmirî'nin kızı tatlı dilli bir şair olup babası Lebîd Muhadramûn'dan yani hem cahiliye devrini, hem de İslâmî devreyi idrak etmiş uzun ömürlü şairlerdendir.

İslâmî devreye yetişip imân şerefini kazandığı için :

الحمد لله اذ لم يأتني أجلي حتى اكتسيت من الاسلام سربالاً

beyti ile Cenab-ı Ha'ka hamdü senâ etmiştir.

Gerçek dolu şiirlerinden güzel bir kasîdenin matlâ' beyti olan aşağıdaki beytin birinci mısraı Rasûlullah (S.A.V.) Efendimizin de beğenisini kazanmıştır (5).

الا كل شيئ ماخلا الله باطل وكل نعيم لا محالة زائل

Lebîd gerçekten büyük şairlerden ve cömert olup gerek cahiliyye devrinde, gerek müslüman olduktan sonra izzet ve ihtiram kazanmış bir zât idi. Ömrünün son yıllarında Kûfe'ye yerleşmiş, vefat edinceye kadar da oradan ayrılmamıştır.

Bir gün havanın sıcaklığından son derece rahatsız olmuş ve: «Ne zaman Sabâ rüzgârı eserse bir deve boğazlayıp umumî ziyafet vereceğim.» diye adakta bulunmuştu. Binaenaleyh ne zaman Sabâ rüzgârı esse Kûfe valisi Muğîre b. Şu'be Hazretleri :

«Ebû Ukayl'in (yani Lebîd'in) mürüvvetine yardımcı olun.» derdi. Sonra Velid b. Ukbe b. Ebî Muayl'ın valiliğinde bir gün Sabâ rüzgârı Lebîd'in

---

(3) İbnü'l-Esîr'in el-Kâmil adlı eserinden alınmıştır.

(4) «Allah'a hamdolsun ecelim gelmedi de İslâm elbisesini giydim.» demektir.

(5) Bu konuda Rasûlullah şöyle buyurdu: «Şairlerin söylediklerinin en doğrusu Lebîd'in söylediğidir.» ve beytin birinci mısraını okudular. İkinci mısrada her nimetin zail olacağını söylüyor, halbuki âhiret nimetleri zail olmıyacaktır. Bu sebeple ikinci mısraı okumadılar.

(6) «Allah'dan gayrı her şey bâtıldır. Her nimet şüphe yok ki zail olup son bulacaktır.» demektir.

Osman b. Maz'ûn'un da hazır bulunduğu bir mecliste —Osman b. Maz'ûn müslüman olmuştu, Lebîd ise henüz müslüman değil idi— Lebîd bu şiirinin birinci mısraını okuyunca Osman: «Doğru söyledin.» dedi. İkinci mısra olan «Her nimet şüphe yok ki son bulacaktır.» kısmını okuyunca da: «İşte burası yanlış; zira cennet nimetleri yok olmıyacak, zail olmıyacaktır.» dedi. (Kitabu Elif-Bâ'da da bu şekilde anlatılıyor.)

B. Ç.

elinin son derece dar olduğu bir zamanda esince, vali Velid «es-Salâtu Câmia» nidasıyle halkı toplayarak minbere çıkmış, Lebîd'e vereceği ziyafette yardımcı olunması sadedinde özel bir hutbe irad etmiş ve bu şekilde bir hayli şey toplanmıştı. Lebîd böylece âdet haline gelen adağını yine yerine getirmeye muvaffak olmuş; Velid onu övme ve tebrik sadedinde şu beyitleri yazıp yollamıştır :

أرى الجزار يشحذ شفرتيه اذا هبت رياح أبي عقيل
أغر الوجه أبيض عامرتي طويل الباع كالسيف الصقيل
وفي ابن الجعفرتي بحلفتيه على العلات والمال القليل
بنحر الكوم اذ سجت عليه ذيول صبا تجاوب بالأصيل

(Cezzâr) deve boğazlayıcı mânâsına olup (Yeşhazu) fiili de bıçak bilemek mânâsına olan (Şe-ha-ze) fiilinin muzarîsidir. (Şefreteyhi) kelimesi büyük bıçak mânâsına olan Şefre kelimesinin tesniyesidir. Deve ekseriya iki yerinden boğazlandığı için tesniye olarak zikredilmiştir. Rüzgârların Ebû Ukayl'a izafeti de yukarda zikrettiğimiz adağa binaendir. Ebû Ukayl ve İbnu'l-Caferî'den maksat Lebîd'dir. Çünkü Lebîd: «Ebû Ukayl Lebîd b. Rabîa b. Âmir b. Mâlik b. Cafer b. Kilâb b. Rabia b. Âmir b. Sa'saa el-Âmiri el-Caferî» dir.

Bir gün kendisine :

—«En iyi şair kimdir?»

diye sordular. Önce İmruu'l-Kays'ı kastederek:

—«Melik-i Dıllîl'dir. (7)

Sonra Muallâka sahibi Tarafe b. el-Abd'i kastederek :

—«Şâbb-i katîl'dir.

Sonra kendisini kastederek:

—«Şeyh Ebû Ukayl'dir.» demiştir.

İmruu'l-Kays'ın kral oğlu olduğu malûmdur. Tarafe b. el-Abd'in de genç iken öldürüldüğü birinci cilddeki (s. 195) verdiğimiz bilgilerden anlaşılmaktadır. İmruu'l-Kays'ı dalâletinin çokluğuyla nitelemiştir ki, bu nitelemenin Hz. Ali'ye ait olduğu rivâyetleri de vardır.

(Halfeteyn)den Lebîd'in deve boğazlama ve halka yedirme ile ilgili yeminleri kastedilmiştir. (Illât) kelimesi de haller anlamında kullanılmıştır. (Ale'l-Illât) sözü her halû kârda demektir. (Kûm) kelimesi bir bölük deve anlamındadır. (Sühıbet) kelimesi çekmek ve sürümek anlamındaki se-ha-be fiilinden mazî meçhuldür. Zûyûl : etekler kelimesi onun naib-i failidir.

Bu beyitler Lebîd'e ulaşınca onların cevabını vermeyi kızı Yüsra'ya

(7) Melik-i Dıllîl yerine Melik-i Mudıll de denilmiştir.

havale etmiş (8). Yüsra da ona karşılık olarak tesekkürü iceren şu beyitleri söylemiştir :

اذا هبّت رياح أبي عقيل دعونا عند هبّتها الوليدا
أشمّ الأنف أصيد عبشميًا أعان على مروئته لبيدا
بأمثال الهضاب كأنّ ركبًا عليها من بني حام قعودا
أبا وهب جزاك الله خيراً نحرناها و أطعمنا الثريدا
فعد انّ الكريم له معاد وظنّي بابن أروى أن يعودا

(Eşemme'l-Enfi) tâbiri Lebîd'in şemailini, yahud kinaye yoluyla onun izzet ve azâmetini beyan olup (Asyed) de Melik, kibir ve azâmet sahibi anlamındadır. Atvâku'z-Zeheb'in dokuzuncu makalesinde :

ونكرلهم رؤس الصيد

fıkrasında olan «Sîd» işte bu Asyed'in çoğulu olduğu halde hataya düşülerek sonradan Mütenebbî'nin Kâfur el-İhşîdî hakkındaki:

من علم الأسود المخصّى مكرمة أقومه البيض أم آباؤه الصيد

beytinde görülerek tashih edilmiştir. (Abşemî) lâfzı Abdişems'e mensup demek olarak övdüğü kişiyi ecdadıyla anmaktır. (Hidâb) yassıca dağ mânâsına olan (Hadbe)nin çoğuludur. Ki Velid'in, Lebîd'e yardım olarak toplayıp verdiği develer büyüklükte dağlara benzetilmiş demektir. Alt tarafı da hörgüçlerinin büyüklüğünü ve siyahlığını beyandır. (Ebû Vehb) adıgeçen Velid'in künyesidir. (İbn Ürvâ) da odur. Çünkü Velid Hz. Osman'ın annesi olan Ürvâ bintu Küreyz'in oğlu olup Hz. Osman ile ana-bir kardeştirler. Hz. Osman halifeliği sırasında onu Kûfe valisi yapmıştı. Kur'an-ı Kerîm'de kendisi Fâsık, babası Ukbe b. Ebî Muayt da Zalim isimleriyle anılmışlardır (9).

Yüsra yukardaki beyitleri babası Lebîd'e arzedince:

—«Kızım pek güzel söyledin. Fakat keşki ziyade talebinde, yani son beytin mânâsıyla yardıma dönüşü temennisini ziyade etmiyeydin.» demiş, Yüsra da cevabında :

---

(8) Beyitler Lebîd'e ulaşınca teşekkür etti ve: «Nasıl cevap vereyim? Şiir söylememeyi adadım.» dedi. Yanında kendisinin şiirlerini rivâyet eden küçük kızı vardı. Dedi ki: «Ben ona cevap verebilirim. İzin verir misin?» Lebîd: «Söyle.» dedi. «Yanında ne varsa.» O da yukarıda verdiğimiz beyitleri söyledi.

(9) Furkân Sûresindeki (âyet: 27) :

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ

âyeti ile Hucurât Sûresindeki (âyet: 6) :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا ...

âyet-i kerîmesine işaret edilmektedir.

—«Kendisi kral ve emîrlerden olduğu ve onlardan da sıkılınmadığı için o temennîde bulundum. Eğer sıradan biri olsaydı böyle yapmazdım.» diyerek babasının âferinini almıştır.

Şair Lebîd, İslâm'dan sonra şiir söylememiş, hatta Hz. Ömer (R.A.) bir gün kendisine :

—«Şiirinizden bazı şeyler okusanız da dinlesek.» buyurmuş olduğu halde :

—«Cenab-ı Hak bize Bakara ve Âl-i İmran sûrelerini ihsan etmiş ve öğretmiş olduktan sonra bizim şiir söylememiz lâyık olamaz.» cevabını vermiş ve Hz. Ömer (R.A.)'in ihsanına mazhar olmuştur.»

Bazı kitablarda Lebîd'in İslâm'dan sonra söylediği tek şiirin :

ما عاتب المرء الكريم كنفسه والمرء يصلحه القرين الصالح

hakîmane beytinden, bir rivâyete göre de yukarda verdiğimiz Allah'a hamdü senâyı içeren beytinden ibaret olduğu zikrediliyorsa da, Lebîd ölümüne sebep olan hastalığında kızları Yüsra ve Esmâ'ya hitaben şu beyitleri söylemiştir :

تمنّى ابنتاى أن يعيش أبوهما وهل أنا إلّا من ربيعة أو مضر
وفى ابنى نزار عبرة أن سالما وأن تَسْأَلَاهُمْ تلقيا فيهما الخبر
وفيمن سواهم من ملوك وسوقة دعائم عرش هذه الدهر فانقعر
فإن حان يوماً ان يموت أبوكما فلا تخمشا وجهًا ولا تحلقا الشعر
وقولا هو المرء الذى لا حليفه أضاع ولا خان الصديق ولا غدر
الى الحول ثم اسم السلام عليكما ومن يبك حولًا كاملًا فقد اعتذر

Bu beyitlerinde Lebîd, kızlarının kendi hayatını temennî eden yani babalarının ömrünün devamını dileyen hayırlı evlâtlar olduklarından bahisle kendilerine «Alçak veya yüksek, şerefli ya da hakîr hiç kimsenin dünyada payidar olmadığı tesellisini verdikten sonra :

«Arkasından yas tutmak, yüzlerini yırtıp başlarını tıraş etmek gibi cahiliye âdetlerini uygulamamalarını ve yalnız tam bir seneye değin kendinin iyiliklerini saymakla meşgul olmalarını.» tavsiye etmiştir. Onlar da babalarının bu vasiyyeti üzerine Kûfe'de tam bir sene her sabah Ebû Cafer'in meclisine varıp ilâvede bulunup ifrata kaçmadan babalarını övmüşlerdir.

(10) «Soylu kişiye kendi nefsinden daha iyi bir ayıplayıcı olmaz. Kişiyi salih arkadaşı salâha kavuşturur, iyileştirir. demektir.

B. Ç.

Son beytin ilk mısrâı Tefsir kitablarında Fâtiha ve Â'lâ sûreleriyle :

بِسْمِ اللهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسٰيهَا

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

âyetlerinin tefsirinde, Usul ve Kelâm kitablarında ısmin müsemmânın aynı mı, yoksa gayrı mı olduğu münakaşasında delil olarak getirilmiştir.

Yüseyre İbn Esîr'in beyanına göre ilk sahabî hanımın isimleridir (13).

1160 — YEÂD ve YEMÂD

Birinci cildde (s. 143) Mecmeu'l-Emsâl ve İbn Esîr'in el-Kâmil'inden naklen beyan olunduğu üzere eski arap reislerinden Muaviye b. Bekr el-Alikî'nin meşhur iki şarkıcı cariyesidir. Cerâdeteyn diye bilinirler. Haklarında :

تركته تغنيه الجرادتان - صار فلان حديث الجرادتين - ألحن من الجرادتين

darb-ı meselleri söylenir.

Bunlardan birinci atasözü nimet, rahat ve eğlence içinde bulunan, ikincisi hal ve şânı şâyi ve meşhur olan kimse hakkında olup üçüncüsü de maharetli şarkıcılar hakkında söylenir.

Mecmeu'l-Emsâl'de, birinci atasözünün açıklamasında şöyle anlatılıyor :

Âd kavmi Hûd (A.S.)'u tekzib ettiklerinde üç sene hiç yağmur yüzü görmeyip kurakta kalmışlardı. İçlerinden bir cemaat seçip yağmur dûası etmeleri için onları Mekke'ye göndermişler; başlarına da Kayl b. Unuk, Lakîm b. Hezâl (?) ve Lokman b. Âd adlı ilerigelenleri başkan tayin etmişlerdi.

O vakit Mekke ahalisi Amalika'dan ibaret olup Amlîk b. Lâvez b. Sâm evlâdından idiler. Reisleri de Muaviye b. Bekir idi. Bu elçiler Mekke'ye geldiklerinde Muaviye'ye misafir oldular. Gelenlerden kimisi Muaviye'nin dayısı, kimisi eniştesiydi. Bir ay süreyle Muaviye'nin yanında kaldılar. Bu esnada Muaviye onlara ikramda bulundu. Cariyeleri Cerâdeteyn de onlara şarkılar söylerdi. Bu şekilde bir ay eğlence içinde kalıp kavimlerinin hallerini unuttular.

---

(11) Hûd Sûresi, âyet: 41

(12) Vakıa Sûresi, âyet: 74

(13) Bu sahabî hanımlar şunlardır :

a) Müleyl b. Zeyd b. Halid b. Aclân'ın kızı Yüseyre. Ansardan olup Rasûlullah (S.A.V.)'a biat etmiştir.

b) Yüseyre Ümmü Yâsîr el-Ansarî. Künyesi Ümmü Humeyda. Biat eden muhâcirlerden ve Yâsir kızı Yüseyre olduğu rivâyetleri de vardır. (İbn Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, VII/296)

B. Ç.

Muaviye b. Bekir onların bu hallerini görerek:

«Dayılarım ve akrabalarım ötede helâk olmakta, bunlar burada eğlenmekte. Kendilerine bunu hatırlatacak olsam belki cimrilik ve istiskal mânâsı verirler.»

deyip aşağıdaki beyitleri yazdı ve cariyeleri Cerâdeteyn'e verip onlara şarkı olarak okuttu :

ألا يا قيل ويحك قم فهبتم ... لعل الله يبعثها غماما
فيسقي أرض عاد ان عادا ... قد امسوا لا يبينون الكلاما
مزا لعطش الشديد فليس يرجو ... لها الشيخ الكبير ولا الغلاما
وقد كانت نساؤهم بخير ... فقد أمست نساؤهم أياما
وإن الوحش يأتيهم جهاراً ... ولا يخشى لعادي سهاما
وأنتم ههنا فيما اشتهيتم ... نهاركم وليلكم التماما

Cerâdeteyn bu beyitleri şarkı olarak okuduklarında gelenler birbirlerine :

—«Gerçekten kavmimiz bizi buraya yağmur dûası için göndermişlerdi.» deyip yağmur dûasına çıktılar. Reislerden Lokman b. Âd geride kadlı.

Dûaya teşebbüs ettiklerinde «Her ne dilerlerse verileceği» kendilerine semâdan nidâ olundu. Onlar da dûa edip yağmur istediler. Dûalarına icabetin eseri olarak biri beyaz, biri kırmızı ve diğeri siyah olmak üzere üç bulut göründü.

Onlardan birini seçmesi için semâdan Kayl'e bir nidâ geldi. Kayl de :

«Beyaz olanı boştur, kırmızı olanı gelip geçicidir. Onların siyahı sağanaklıdır.»

deyip siyah bulutu seçince semâdan :

اخترت لقومك رماداً أرمداً ... لا تبقي من عاد أحداً لا والداً ولا ولداً

nidası ile o azâb bulutu Âd kavmi üzerine gönderildi.

Sonra Lokman'a nida olundu. O da kerkes kuşlarından üçünün ömrünün kendine verilmesini diledi. Dûası makbul olup birer birer o kuşları yavru iken yuvadan alıp ölünceye kadar yanında tutar; onlardan her biri-

(14) «Kavmin için külü seçtin. Âd'dan kimse kalmıyacak. Ne baba, ne de evlâd (hepsi kül olacak).» demektir.

B. Ç.

nin ölümüyle kendinin de ömrünün üçte biri giderdi. Sonuncuları Lübed idi ki şair Nabiğa onun hakkında şöyle demiştir :

أضحت خلاءً و أضحى أهلها احتملوا أخنى عليها الذى أخنى على لبد

Mecmeu'l-Emsâl'de anlatılanlar burada bitiyor. Nüsûru Lokman hakkında Hâ harfinde bir münasebetle malûmat verilmiş ve sayıları üç değil de yedi olarak zikredilmişti.

Arapların cahiliye devri cömertlerinden olup da birinci cildde ve bu cildin 253. sayfasında adı geçmiş olan Abdullah b. Cüd'ân da kendinin iki şarkıcı cariyesine burada beyan olunan ve Âd kavmine mensup Cerâdeteyn'in adını vermişti. Son günlerinde onları, bir rivâyete göre de istediğine göre seçmek üzere birisini Ümeyye b. Ebi's-Salt es-Sekafî'ye hediye etmiştir. Ümeyye b. Ebi's-Salt Abdullah b. Cüd'ân'ın bu ihsanına şu beyitleri yüzünden nâil olmuştur :

أأذكر حاجتى أم قد كفانى حياؤك انّ شيمتك الحياء
وعلمك بالأمور وأنت قوم لك الحسب المهذّب والنساء
كريم لا يغيره صباحٌ عن الخلق السنىّ ولا مساء
تبارى الريح مكرمة ومجداً اذا ما الكلب اجحره الشتاء
اذا أثنىٰ عليك المرء يوماً كفاه من تعرضه الثناء

Ümeyye'nin Abdullah b. Cüd'ân'ı bu beyitlerle övmesi Abdullah'ın ihtiyar, hasta ve ihtiyaçlı bir zamanına rastlamış olduğundan Ümeyye'ye adı geçen cariyeleri Cerâdeteyn'i göstererek :

—«Şu cariyelerden hangisini istersen al, beni de mazur gör.» deyip ihsan etmiştir.

Eğanî'de anlatıldığına göre Tabiûn'un ileri gelenlerinden Süfyan b. Uyeyne Hazretlerine sorarlar :

—«Ey Ebû Muhammed, Rasûlullah (S.A.V.)'ın: «Benden önceki peygamberlerinin ekseriya dûaları :

لا اله الّا الله وحده لا شريك له له الملك و له الحمد و هو على كلّ شئ قدير

idi.» buyurmalarının mânâsı nedir? Bu dûa değil zikir ve Allah'ı övmeden ibarettir.»

Süfyan b. Uyeyne :

—«Siz Malik b. Harîs'in hadisini biliyor musunuz? Cenab-ı Hak bir hadîs-i kudsîde :

«Benim kulum beni övme ile dûa ve bir şeyler istemekten meşgul olursa, ben o kuluma sâil ve dûacı kullarıma verdiğimin daha fazlasını ve güzelini verir, ihsan ederim.»
buyurmuştur. İşte bu hadîs-i kudsî, o hadîs-i şerifin şerh ve tefsiridir.» deyip sonra da :

—«Malûm değil midir ki Ümeyye b. Ebi's-Salt, Abdullah b. Cüd'ân'a ondan ihsan talebinde bulunmak umuduyla vardığında :

أأذكر حاجتي أم قد كفاني حياؤك إن شيمتك الحياء
إذا أثنى عليك المرء يوماً كفاه من تعرضه الثناء

demiştir. Cömert olan bir mahlûkun hali böyle olup ona: «Bizim sana olan övgümüz bizi istemekten müstağnî kılıyor.» denilirse yaratıcının hâl ve şanının nasıl olması lâzım gelir?»
buyurmuştur.

1161 — YAĞMANAZ

Eskiden Çin Hakanının kızı olup eski İran şahlarından Behram Kûr'un karısı idi (Burhan'dan).

1162 — YELKUTLU (?)

A'yân-ı asr-ı Safedî'de zikredildiğine göre Abğa b. Hülâgû'nun kızı ve Hülâ'gû mel'ununun torunudur. Moğol krallarından olan Gazan b. Hırbendân'ın (?) halası, hayır ve salâh ehli bir kadın idi.

Moğollar içinde kadri yüce ve anısı güzel idi. Makamı ve cesareti, binicilik sanatında meleke ve mahareti vardı. Kocası öldürüldüğünde hemen atına binerek gidip bizzat kendisi kocasını öldürenin kellesini alıp atının kayışına asarak geri dönmüş ve bir zaman onu öylece gezdirmiştir. Ondan sonra da kimseye varmamıştır. 723/1323 tarihinde hacca gitmiştir. Haremeyn'de sadaka olarak dağıttığı akça 30 bin altına ulaşmıştır derler.

Dımaşku'ş-Şam'a geldiğinde Emir Seyfeddin Tengiz onu karşılamaya çıkmıştır. Muhterem ve cömertlik denizi bir kadın imiş.

1163 — YEMÂME

Gözünün keskinliği ile tanınan ve hal tercemesi daha önce geçen Zerkâ'dır ki, hakkında üç merhale mesafede olan atlıyı gözü seçerdi diye söylenir.

Üç merhale yerden atlı adamı görecek kadar gözleri keskin bile olsa dünyanın yuvarlak olması cihetiyle görmeye bu mesafenin yükseklikleri mani olur. O kadar mesafeden ancak yüksek dağların zirveleri görünebilir.

Yemâme'nin zihninin kuvveti ve keskinliği hakkında daha önce geçen :

ليت الحمام ليه - الى حمامتيه - ونصفه قديه - تم الحمام ميه

şiirine bedel :

ياليت ذا القطا لنا ومثل نصفه معه
الى فتاة أهلنا اذا لنا قطا مائه

demiş olduğu Hayâtu'l-Hayvân'da kaydedilmiştir. (15)

Buna göre Yemâme'nin gördüğü ve kendisinin olmasını temennî ettiği kuşlar güvercin olmayıp bağırtlak kuşlarıdır. Nabiğa ez-Zübyanî'nin bu kıssayı içine alarak Numan b. Münzîr'e söylediği beyitlerden :

واحكم كحكم فتاة الحي اذ نظرت الى حمام سراع وارد الثمد

beytinde (Sürâ') lâfzına bedel «suya başladı» mânâsına olarak şin ile (Şürâ') şeklinde de rivâyet olunmaktadır.

Eğanî'de ise Nabiğa ez-Zübyanî'nin hal tercemesinde bu rivâyet Asmaî'den İbnetu'l-Huss hakkında nakledilmiştir.

1164 — YEHEBULLAH el-HABEŞİYYE

İmam Suyûtî'nin el-Müncem fi'l-Mu'cem adlı eserinde zikredilen muhaddîs hanımlardan ve kendi hocaları cümlesindendir. Hâfız Takıyüddin b. Fehd'in cariye asıllı annesidir. Habeşistan'dan 816/1413-1414 tarihinde ve on yaşında iken Mekke-i Mükerreme'ye gelmiş ve orada yetişip Şemseddin b. el-Cezerî'den Müsnedu imam Ahmed'i ve daha bazı muteber kitabları okumuş, müteaddit zevattan icazet almıştır. Kendisi, İmam Suyûtî'nin hadîsten icazet aldığı zevatın doksan dokuzuncusudur.

---

(15) Bu rivayet Kemaleddin Demîrî'dendir. Câhız diyor ki: Yemâme Lokman b. Âd'ın kızıdır ve ismi de Anz'dır. Bu aynı zamanda Zerkâ'dır. Zebbâ' da Zerkâ' idi. Besûs de Zerkâ' idi. (Demîrî de bunları naklediyor.)

1165 — YUHABEZ

Yahut Yuhanez (1) bazı mev'iza kitablarının anlattığına göre Hz. Musâ (A.S.)'nın annesi olup kendilerinin :

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ

vahyine mazhar olduğu Kur'an-ı Kerim'de haber verilmektedir. Mukaddes kadınlar içinde isimlerinin Kur'an-ı Kerîm'de açıkça geçmesi şerefi Hz. İsâ'nın annesi Hz. Meryem'den başkasına nasib olmamıştır.

———o———

MEŞAHİRU'N-NİSÂ' Bİ-İZNİLLÂH BİTTİ.

11.7.1981 Cumartesi
Saat: 5.30
Zeynepkâmil - İSTANBUL

(16) Allâme Hâfız b. Nâsıruddin bu ismi Yuhâbez şeklinde tesbit etmiştir. Makdisî'nin Şerhu'l-Emâlî'sinde de böyledir. İmam Suyûtî ise Şerhu Nikâyetu'l-Ulûm adlı eserinde Yuhanez olarak kaydetmiştir. (Şerhu'n-Nuhbe'den).

(17) Kasas Sûresi, âyet: 7.

FİHRİST

Not :

1 — İsimlerden sonra gelen romen rakamı o ismin geçtiği cilt numarası; sondaki sayılar da sayfa numarasıdır.

2 — Eser içindeki «Bintu», «İbnetu» ve «Sittu» kelimeleri bazı yerlerde bir zühûl eseri olarak «Binti», «İbneti» ve «Sittî» şeklinde yazılmışsa da fihristte doğru şekilde gösterilmiştir.

ALFABETİK FİHRİST

(Hal Tercemesi Verilen Hanımlar)

— A —

Abbâdiye II, 44.
Abbâse bintu Ahmed II, 45.
Abbâse bintu'l-Fadl II, 44.
Abbâse bintu'l-Mehdî, II, 45.
Abde II, 46.
Abde bintu Abdurrahman b. Mus'ab II, 46.
Abde bintu Ebî Şevvâl II, 46.
Âbide el-Medeniyye II, 28.
Âbide et-Tanbûriyye II, 47.
Âbide bintu Ebî Kilâb II, 47.
Âbide bintu Muhammed el-Cüheniyye II, 27.
Absal I, 23.
Acâizu'l-Cenne II, 50.
Acfâ' II, 51.
Acfâ' bintu Alkame es-Sa'dî II, 51.
Acûzu Benî İsrâîl II, 51.
Acûzu Kureyş II, 52.
Acûzu'l-Yemen II, 52.
Âfâkî I, 15.
Afrâ bintu'l-Ahmer II, 65.
Afrâ bintu Muhâsır b. Mâlik II. 64.
Afrâ bintu Ubeyd II, 66.
Afsâ II, 64.
Aişe II, 26.
Aişe bintu Abdullah II, 19.
Aişe bintu Abdurrahman II, 25.
Aişe bintu'l-Acmâ' II, 20.
Aişe bintu Acred II, 26.
Aişe bintu'l-Adl II, 21.
Aişe bintu Ali II, 21.
Aişe bintu Cerîr b. Amr II, 25.
Aişe bIntu Ebî Süfyân b. el-Hasîs II. 25.
Aişe bIntu'l-Hâris b. Halid II, 25.
Aişe bintu Kudâme II, 26.
Aişe bintu Muaviye II, 23.
Aişe bintu Muhammed II, 21, 22, 23.
Aişe bintu'l-Mu'tasım II, 23.
Aişe bintu'n-Nesîf II, 24.
Aişe bintu Talha II, 17.
Aişe bintu Umeyr II, 26.
Aişe bintu Yusuf ed-Dimaşkıyye (eş-Şeyha) II, 25.
Aişe ibn Nemîr II, 27.
Aişe ibn Usem II, 27.
Akîle II, 69.
Akîle bintu'd-Dahhâk II, 68.
Alanko I, 16.
Alem el-Medeniyye II, 71.
Alem es-Semâ' II, 71.
Alemşah Begüm II, 71.
Aliye II, 43.
Âliye bintu Harun Reşîd II, 43.
Âliye bintu Zabyân II, 42.
Amâyim bintu Eyyûb II, 79.
Âmine er-Ramliyye I, 22.

Âmine bintu Ali I, 443.
Âmine bintu'd-Demhûcî I, 22.
Âmine bintu Ebân I, 443.
Âmine bintu Vehb I, 16.
Âmine imraatu İbn Demîne I, 21.
Amre el-Has'amiyye II, 84.
Amre bintu Abdurrahmân II, 82.
Amre bintu Dureyd II, 80.
Amre bintu'l-Hamâris II, 80.
Amre bintu'l-Hâris II, 85 (dip not).
Amre bintu Hazm II, 85 (dip not).
Amre bintu Kays II, 86 (dip not).
Amre bintu Mes'ûd II, 86 (dip not).
Amre bintu Mirdâs II, 82.
Amre bintu Muâviye II, 86 (dip not).
Amre bintu'n-Numan b. Beşîr II, 83.
Amre bintu Revâha II, 85.
Amre bintu Sa'd II, 86 (dip not).
Amre bintu's-Sa'dî II, 86 (dip not).
Amre bintu Ye'âr II, 87 (dip not).
Amre bintu Yezîd b. el-Cevn II, 86 (dip not).
Amre bintu Yezîd b. es-Seken II, 86 (dip not).
Anâr II, 88.
Ani Fâtıma Hatun I, 22.
Anûd II, 91.
Anz II, 91.
A'râbiyye I, 49.
Ârâm-cân I, 8.
Arîb II, 54.
Arslan Hatun I, 32.
Arûdıyye II, 53.
Âsıye I, 13, 15; II, 42.
Âsıye bintu Cârullah b. Salih I, 15.
Âsıye bintu'l-Ferec el-Curhumiyye I, 15.
Asmâ' el-Yahudiyye II, 63.
Âtike II, 41.
Âtike el-Ğıneviyye II, 41.
Âtike bintu Abdullah b. Yezîd II, 41.
Âtike bintu Abdülmuttalib II, 35.
Âtike bintu Avf II, 40.
Âtike bintu Esîd II, 39.
Âtike bintu Halid b. Munkız b. Rabîa II, 39.
Âtike bintu Mellâe II, 40.
Âtike bintu Muaviye b. Ebî Sûfyân II, 41.
Âtike bintu Nuaym b. Abdullah II, 40.
Âtike bintu Şehde II, 35.
Âtike bintu'l-Velîd b. Muğîre II, 40.
Âtike bintu Yezîd II, 40.
Âtike bintu Zeyd II, 28.
Avrâ' bintu Sûbeyr' II, 93.
Ayle II, 46, 47.
Ay-Melek I, 443.
Âzâd I, 8.
Âzer Hûmâyun I, 7.
Azrâ' II, 53.
Azze el-Meylâ II, 58.
Azze bintu Cemîl II, 56.
Azze bintu Ebî Sûfyân II, 58.
Azze bintu'l-Hâris II, 58.

— B —

Bâdiye bintu Ğaylân I, 27, 138.
Bağdat Hatun I, 154.
Bahiyye I, 143.
Bahiyye el-Medenlyye I, 142.
Bâne I, 138.
Bâne bintu Ebl'l-Âs I, 138.
Bâne bintu Katâde b. Di'âne I, 139.
Bânû I, 139.
Bânû-yı Bihişt I, 139.
Basbas I, 153.
Bedeviyye I, 143.
Bedru'd-Dûcâ I, 144.
Behiyye el-Bekriyye I, 161.
Bekâre el-Hilâliyye I, 449.
Belkis I, 154, 450.
Benâtu A'nâk I, 155.
Benâtu'l-Hârîs b. Hişâm I, 450.
Benâtu Hemmân I, 156.
Benâtu Nasîb I, 451.
Benâtu Târık I, 155.
Berâkış I, 144.
Bereke el-Habeşiyye I, 147.
Bereketu's-Sit el-Celîle I, 146.
Bereke bintu Sa'lebe I, 147.
Bereke bintu Yesâr I, 147.

Berîke I, 151.
Berîre I, 150.
Berre ibntu Abdülmuttalib I, 147.
Berre bintu Mürr I, 149.
Berre bintu Ümmi Seleme I, 148.
Besûs I, 151.
Betûl I, 139.
Bezl I, 144.
Bezm-i Âlem I, 151.
Bîbâ I, 162.
Bî-dest I, 451.
Bih-Âferîn I, 161.
Bihrûze Hatun I, 161.
Bintu'd-Devâmî I, 158.
Bintu Ebî Ali eş-Şebevî I, 451.
Bintu Hüdâverdi I, 158.
Bintu'l-Kayyim I, 158.
Boşnak Şerife Hanım I, 397.
Bûrân I, 159, 161.
Bûrân-dûht I, 160.
Büdûr I, 449.
Bülbül I, 154.
Bülbüle I, 154.
Bünân I, 157.
Büseyne bIntu'd-Dahhâk I, 142
Büseyne bintu'l-Hayâ I, 139.
Büseyne bIntu Mu'temed I, 140.

— C —

Ca'de I, 175.
Ca'de bintu'l-Eş'as b. Kays el-Kindî I, 175.
Canfeda Kadın I, 173.
Cebrâ' bintu Kasâme I, 174.
Cehîze I, 185.
Celâyî I, 175.
Celbân-Hund I, 455.
Celîle es-Sultâniyye I, 177.
Celîle bintu Mürre I, 176.
Cemâ'a I, 177.
Cemâlu'n-Nisâ' I, 178.
Cemîle I, 179.
Cemîle el-Muğanniye I, 179.
Cemîle bintu Vâsıle I, 180.
Cenûb I, 182.
Cenûb bintu Aclân I, 182.
Cerâde I, 174.
Cerâdetân I, 174.
Cerîre I, 175.
Cevher I, 183.
Cevhere I, 183.
Cihan I, 185.
Cihan Hatun I, 185.
Cinân I, 180.
Ci'râne I, 175.
Cum'a bintu Hâbis el-İyâdî I, 178.
Cümâne I, 178.
Cüveyriyye I, 183.
Cüveriyye bintu Ebî Cehl I, 184.

— D —

Da'd I, 256.
Da'f I, 433.
Dâhiye el-Hilâliyye I, 482.
Dahtenûs I, 254.
Dârimiyye el-Hacûniyye I, 462.
Dav'u's-Sabâh I, 434.
Dayfe Hatun I, 434.
Dehnâ bintu Mishal I, 265.
Delâle-i Muhtâle I, 465.
Delûke bintu Zebbâ' I, 260.
Demîne I, 260.
Denânîr I, 261.
Denânîr Câriyetu İbn Künâse I, 262.
Devlet Hatun I, 265.
Difâk I, 257.
Difre 'I, 258.
Dilârâm-Çengi I, 258.
Dilâşûb Saliha Sultan I, 465.
Dilşad Hatun I, 259.
Dubâ'a I, 432.
Dubâ'a bintu Âmir I, 432.
Dubâ'a bintu Âmir b. Kirt I, 482.
Dubâ'a bintu'z-Zübeyr I, 432.
Düğa bintu Mün'ic I, 256.
Dünyâ I, 264, 465.
Dürrü Şehvar Hanım I, 256.

— E —

Elfiyye I, 51.

Élif bintu'l - Cemâl I, 51.
Elif bintu Hüsâmeddin I, 51.
Emetu'l - Azîz I, 447.
Emetu'l - Azîz el-Bağdâdiyye I, 61.
Emetu'l - Azîz Şerife I, 60.
Emetu Benî Advân I, 59.
Emetu'l - Celîl I, 59.
Emetu'l - Hâlik I, 59.
Emetullah I, 57, 58.
Emetullah bintu Ebî Bekre es-Sekafiyye I, 58.
Emetullah bintu Razîne I, 58.
Emetu'r - Rahîm I, 447.
Emetu'l - Vâhid I, 448.
Ernevâz I, 32.
Ervâ I, 444.
Ervâ bintu Abdülmuttalib I, 35.
Ervâ bintu'l - Hâris I, 32.
Esmâ I, 445.
Esmâ bintu Abdullah I, 42.
Esma bintu Ebî Bekr I, 37.
Esma İbret I, 445.

— F —

Fadl II, 136, 137.
Fadl el-Medeniyye II, 139.
Fâhıte II, 101.
Fahriyye bintu Osman II, 132.
Fâkıra II, 130.
Fâria bintu Ebi's - Salt II, 101.
Fâria bintu Hemmâm II, 103.
Fâria bintu'l - Misver II, 105.
Fâria bintu Şeddâd el-Murriyye II, 103.
Fâtımetu'z - Zehrâ II, 105.
Fâtıma II, 127.
Fâtıma (Ümmü'l - Bahâ) II, 127.
Fâtıma Ani II, 128.
Fâtıma el-Cüzdâniyye II, 125.
Fâtıma el-Fakîhe II, 125.
Fâtıma en-Nebeviyye II, 109.
Fâtıma en-Neysâbûriyye II, 126.
Fâtıma Şeb - Safa Hatun II, 125.
Fâtıma Ümmü Abdullah II, 111.
Fâtıma bintu Abbâs II, 117.
Fâtıma bıntu Abdülmelik II, 118.
Fâtıma bintu'l - Acemî II, 118.
Fâtıma bintu'l - Ahcem II, 112.
Fâtıma bintu Ahmed II, 113.
Fâtıma bintu Ahmed el-Hasenî II, 114.
Fâtıma bintu Ahmed er-Radıy II, 114.
Fâtıma bintu Ahmed es-Sâ'atî II, 114.
Fâtıma bintu Ebi'l - Esed II, 111.
Fâtıma bintu Esed II, 110.
Fâtıma bintu'l - Haristânî II, 115.
Fâtıma bintu'l - Haşşâb II, 116.
Fâtıma bintu'l - Hattâb II, 128.
Fâtıma bintu'l - Hurşûb el-Enmârlyye II. 116.
Fâtıma bintu İbrahim II, 111, 12.
Fâtıma bintu İlmüddîn II, 119.
Fâtıma bintu'l - Kadı Kerîmuddîn II, 120.
Fâtıma bintu'l - Kâsım II, 119.
Fâtıma bintu Mervân II, 118.
Fâtıma bintu Muhammed II, 120, 121.
Fâtıma bintu'l - Müncâ II, 122.
Fâtıma bintu Mürr el-Has'amiyye II, 121.
Fâtıma bintu'l - Müsennâ II, 120.
Fâtıma bintu Nasrullah II, 123.
Fâtıma bintu Ömer II, 119.
Fâtıma bintu Rabîa II, 127.
Fâtıma bintu'ş - Şağrâ II, 117.
Fâtıma bintu'ş - Şihâb Ahmed II, 115.
Fâtıma bintu Takıyyüddîn II, 115.
Fâtıma bintu Yahyâ el-Afîf II, 123.
Fâtıma bintu'l - Yesîr II, 124.
Fâtıma bintu Yezkür II, 123.
Fâzile el-Ansâriyye II, 105.
Fazîletu'z - Zaman II, 105.
Fekhe bintu Zeyd II, 144.
Ferengis Bânü II, 133.
Ferha II, 132.
Ferîde II, 133.
Ferîde (Şaire) II, 134.
Fevâtım II, 128.
Fidda II, 135.
Fidda-i Nebevlyye II, 136.
Fitnat Hanım II, 139, 140.
Fitne II, 131.
Fükeyhe bıntu Katâde II, 144.
Fürey'a II, 134.

— G·Ğ —

Gençşikeb il, 171.
Gevher Begüm Azerbaycânî II, 173.
Gevher Han Sultan II, 173.
Gülnüş I, 58.
Gülsüm II, 170.
Gülsüm (Seyyide—) II, 170.
Gülsüm Emetullah I, 58.
Gülsüm bintu'l-Hâfız II, 170.
Gülsüm bintu Muhammed II, 171
Ğâdir II, 94.
Ğadûr bintu Kays II, 97.
Ğânime bintu Âmir II, 95.
Ğarîbe II, 98.
Ğassâniyye II, 100.
Ğâye el-Münâ II, 96.
Ğâzîye II, 95.
Ğâzîye Hatun II, 95.
Ğazzâle II, 99.
Ğufeyra bintu Rebâh II, 100.
Ğumeysâ' II, 100.
Ğuzeyye II, 99.

— H —

Habâbe I, 189.
Habbe I, 190, 191.
Habbe bintu Abdülmuttalib I, 191.
Habîbe I, 191.
Habibe el-Haferiyye I, 194.
Habibe Hanım I, 193.
Habîbe bintu Abdurrahman I, 193.
Habre I, 191.
Hacer II, 286.
Hâcer (Ümmü'l-Hayr) II, 287.
Hâcer Hând II, 287.
Hacı Kadın I, 186.
Hacnâ I, 195.
Hadîce el-Kübrâ I, 229.
Hadîce I, 457.
Hadîce (Ümmü'l-Fadl) I, 234
Hadîce bintu Abdullah I, 235.
Hadîce bintu Bedrân I, 231.
Hadîce bintu Cafer I, 231.
Hadîce bintu'l-Hasen I, 232.
Hadîce bintu'l-Kayyim I, 232.
Hadîce bintu'l-Melik I, 458.
Hadîce bintu'l-Me'mûn I, 233.
Hadîce bintu Muhammed b. Ahmed I, 457.
Hadîce bintu'l-Mülkın I, 234.
Hadîce bintu'l-Nüveyrî I, 234.
Hadîce bintu'l-Ubeyrî I, 232.
Hadîce bintu Zeynüddîn I, 232.
Hadîce es-Selçûkıyye I, 231.
Hadîce es-Sit I, 230.
Hadîce eş-Şahcâniyye I, 231.
Hafsa I, 206.
Hafsa bintu'l-Hâc er-Raküniyye I, 207.
Hafsa bintu Hamdün I, 209.
Hafsa bıntu Hâtıb I, 210.
Hafsa bıntu Sîrîn I, 210.
Hafsa Sultan I, 210.
Hakîmâtu'l-Arab I, 210.
Hakîme-i Dımaşkıyye I, 210.
Hâle bıntu Huveylld II, 288.
Hâle bintu Vüheyb II, 288.
Halfâ I, 211.
Halîde el-Mekkiyye I, 238.
Halîme bintu Ebî Züeyb I, 212.
Halîme bintu'l-Hâris I, 213.
Halîme bintu Muhammed Sâdık I, 456
Halîme el-Müzeniyye I, 214.
Hali I, 238.
Hamde el-Hîtiyye I, 215.
Hamdüne I, 216.
Hamdüne bintu İsa I, 217.
Hamdüne bintu Zeryâb I, 217.
Hame-tu I, 456.
Hamîde el-Berberiyye I, 221.
Hamîde bintu Numân I, 221.
Hammâletu'l-Hatab I, 214.
Hamne bintu Cahş I, 220.
Hamne bintu Ebî Süfyân I, 221.
Hamne el-Muazzebe I, 220.
Hamrâ bintu Damre I, 217.
Handef I, 239.
Hanîfe I, 457.
Hanîfe bintu'l-Kımnî I, 224.
Hamne I, 224.

Hansâ I, 240.
Harkâ' I, 235.
Harkâ' es-Sahâbiyye I, 236.
Hasene I, 206.
Hassâne el-Müzeniyye I, 206.
Hassâne et-Temîmiyye I, 205.
Haşef el-Vâhıdıyye I, 238.
Hatun I, 228.
Hav'eb I, 225.
Havlâ' I, 225.
Havle bintu Cafer el-Hanefiyye I, 251.
Havle bintu'l-Ezver I, 460.
Havle bintu Sa'lebe I, 249.
Havmel I, 226.
Havvâ (Hz.) I, 225.
Hayre I, 251, 252.
Hayru'n-Nisâ' Begüm I, 252.
Hayyât I, 227.
Hayruzân I, 253.
Hayzürân I, 252.
Hazâml I, 198.
Hediyye II, 288.
Heleni II, 330.
Heycümâne II, 329.
Hırnık I, 237.
Hırnık bintu Kuhâfe I, 459.
Hızâne I, 459.
Hind bintu Avf II, 313.
Hind bintu Esmâ II, 297.
Hind bintu'l-Hâris el-Mürriyye II, 298.
Hind bintu'l-Huss II, 299.
Hind bintu Ka'b II, 319.
Hind bintu Nu'mân II, 314.
Hind bintu Târık II, 303.
Hind bintu Utbe II, 307.
Hind bintu Uzâfir II, 313.
Hind bintu Üsâse II, 296.
Hind bintu Zâlim II, 303.
Hind bintu Zeyd II, 301.
Hind Câriyetu Muhammed II, 319.
Hindu'l-Hünûd II, 321.
Hirr bintu Yâmîn II, 288.
Hizâm bintu'r-Reyyân I, 456.
Hubbâ I, 187.
Hubbâ bintu Mâlik I, 188.
Hubbâ Kadın I, 188.
Hubeyde bintu Atîk I, 194.
Hubey'e bintu Rabâh I, 228.
Hubeyşe I, 194.
Hukeyme I, 211.
Huraka bintu Numân I, 199.
Hurre I, 198.
Huzâfe bintu'l-Hâris (Şeymâ) I, 197.
Hümâ Bânû II, 291.
Hümâ bintu Behmen II, 295.
Hümâşâh Kadın II, 296.
Hümeyrâ I, 224.
Hüneyde bintu Sa'saa II, 324.
Hürr-Dâd I, 458.
Hüseyne bintu'l-Ma'rûr I, 206.
Hüsn I, 206.
Hüsn el-Muğannîye I, 206.
Hüzeyle II, 289.

— I —

Isâm II, 59.
Itâbe Ümmü Cafer II, 47.
İbnetu'l-Huss I, 23.
İbnetu Kelemen I, 28.
İbnetu's-Selâm I, 26.
İbnetu Ukayl I, 26.
İğtibât I, 51.
İsâ I, 137.
İsmetî II, 61.
İ'timâd I, 49.
İzzetu'l-Melik II, 59.

— K —

Kâ'ib II, 165.
Kalem el-Endelüsiyye II, 161.
Kalem es-Sâlihiyye II, 161.
Kamer II, 163.
Kantûrâ' II, 163.
Kebşe II, 165.
Kebşe bintu Ma'dîkerib ez-Zübeydiyye II, 167.
Kebşe bintu Urve II, 165.
Kemâliyye II, 171.

Kemâliyye bintu Ali b. Ahmed II, 171.
Kenze Ümmü Şemle II, 171.
Kerâ II, 169.
Kerîme II, 169.
Kerîmetu'd-Dâreyn II, 169.
Kerîme bintu Abdülvehhâb II, 169.
Kerîme bintu Esed II, 170.
Kerîme bintu Gülsüm el-Himyeriyye II, 170.
Kesîre II, 168.
Kesîre bintu Cübeyr II, 169.
Kesîre bintu Ebî Süfyân el-Huzâiyye II, 169.
Kılâbe bintu Saîd II, 161.
Kleopatra II, 162.
Konkuşat Hatun II, 164.
Kösem Valide II, 173.

— L —

Lakîta II, 178.
Lala Hatun II, 174.
Latîfe II, 177.
Leylâ II, 193.
Leylâ el-Ahyeliyye II, 179.
Leylâ el-Âmiriyye II, 183.
Leylâ bintu'l-Cûdî I, 158.
Leylâ bintu Hâbis II, 195.
Leylâ bintu'l-Hâris et-Tağlebiyye II, 185.
Leylâ bintu Hassân II, 186.
Leylâ bintu Kurrân II, 190.
Leylâ bintu Mes'ûd II, 195.
Leylâ bintu Tarîf II, 187.
Leylâ Hanım II, 194, 195.
Lübâbe bintu Abdullah II, 174.
Lübâbe bintu Ali II, 175.
Lübâbe el-Kübrâ II, 174.
Lübâbe el-Kürdiyye II, 175.
Lübâbe el-Müteabbide II, 175.
Lübeyne II, 176, 177.
Lübnâ II, 175, 176.
Lümeys II, 178.

— M —

Mâcide el-Kuraşiyye II, 197.
Mahama II, 203.
Mahbûbe II, 209.
Mahçiçek Hanım II, 203.
Mahfî Begüm II, 209.
Mahmelek Hatun II, 204.
Mahpeyker Sultan II, 202.
Mahum Ana II, 203.
Mal Hatun II, 200.
Mâride II, 198.
Mâriha II, 198.
Mâriye II, 199.
Mâriye bintu Ca'd el-Abderiyye II, 199.
Mâriye el-Kıbtiyye II, 198.
Mâriye Zâtu'l-Kurtayn II, 198.
Mâu's-Semâ II, 197.
Mâviye II, 201.
Mâviye bintu Abdimenât II, 201.
Mehistî II, 242.
Mekkiyye II, 223.
Meknüne II, 223.
Melekî Eveste (?) II, 224.
Melike II, 224.
Melike bintu Ebi'l-Hasen en-Neysâbüriyye II, 227.
Melike bintu'ş-Şeref II, 224.
Melike Hatun II, 224.
Menfüse II, 229.
Mennûse II, 230.
Menşem (Menşim) II, 229.
Merâcil II, 210.
Merd Hatun II, 211.
Mervâniyye II, 211.
Meryem el-Basriyye II, 214.
Meryem bintu Ahmed II, 215.
Meryem bintu Ebî Yakub II, 214.
Meryem bintu İmrân II, 212.
Meryem bintu'l-Kelûlâtî (?) II, 215.
Meryem el-Mecdellyye II, 215.
Merzübân II, 211.
Mesâbîh II, 218.
Mev'üde II, 231.
Meylâ' II, 244.
Meymûne II, 244.
Meymûne es-Sevdâ II, 244.
Meysûn II, 243.
Meyye bintu Dırâr ed-Dabblyye II, 246.

Meyye bintu Tılâbe II, 246.
Mısırlı Hanım II, 219.
Mısırlı Zeyneb Hanım I, 345.
Mihrî II, 242.
Mihrî Hatun II, 241.
Mihrimah Sultan II, 240.
Miklât II, 222.
Muâze II, 220.
Muhha II, 220.
Mûnise II, 239.
Mut'a II, 204.
Mutribe II, 220.
Muzğa II, 220.
Mühce el-Kurtubiyye II, 239.
Mülâe II, 223.
Müleyke II, 226, 227.
Müleyke bintu Dâvud el-Leysiyye II, 227.
Müncâb II, 227.
Müncibât II, 228.
Münîje II, 230.
Münye el-Kâtibe II, 230.
Müsnidetu'ş-Şân II, 218.
Mütemenniye II, 205.
Müteyyim el-Hâşimiyye II, 207.
Müzne bintu Mervân II, 216.

— N —

Nâbiğa bintu Harmele II, 251.
Nâciye bintu Cürm II, 253.
Nadra el-Abdiyye II, 265.
Nâhid II, 253.
Nahle II, 256.
Nâile II, 247.
Nâile bintu Âtike II, 251.
Nâile bintu Fürâfüsa II, 247.
Nâile bintu Sa'd b. Mâlik el-Ansarlyye II, 250.
Nâime et-Tâiyye II, 267.
Nazîre II, 264.
Nebt II, 254.
Nefîse II, 270.
Nefîse bintu Ümeyye II, 270.
Nefîse Sultan II, 270.
Nefîse et-Tâhire II, 267.
Nefîse et-Tarablusiyye II, 269.
Nehdiyye II, 276.
Neseb Hatun II, 259.
Nevşâ II, 260.
Neşvân bintu Abdullah el-Askalânî II, 260.
Nevâr II, 271, 275.
Nevâr bintu Hıll b. Adiyy b. Abdimenât II, 274.
Nevâr Müriyye II, 274.
Nezhûn II, 257.
Nihâlî II, 276.
Nilüfer Hatun II, 277.
Nu'm II, 266.
Nurbânû II, 275.
Nur Cihan Begüm II, 275.
Nusaybin II, 260.
Nüdâr I, 262, 264.
Nüseybâ II, 259.
Nüseybe bintu Ka'b II, 260.
Nüteyle II, 255.

— O-P-R —

Osmaniyye II, 49.
Padişah Hatun I, 138, 448
Perîduht I, 150.
Pertevniyâl I, 149.
Rabîa I, 469.
Rabia el-Adeviyye I, 275.
Rabia el-Bermekiyye I, 466.
Rabîa eş-Şâmiyye I, 276.
Rabîha I, 281.
Râme I, 466.
Ramle bintu Ebî Süfyân I, 293.
Ramle bintu Şeybe I, 294.
Ramle bintu Zübeyr I, 293.
Rebâb I, 280.
Rebâb bintu İmruu'l-Kays b. Adiyy I, 278.
Rebâb Zevcetu'l-Ukayşır I, 279.
Reyhâne bintu Sem'ûn I, 297.
Reyhâne-i Vâllhe I, 298.
Reyta bintu Aclân I, 303.

Reyta bintu Âsım I, 300.
Reyta bintu Cizl I, 299.
Reyta bintu Sa'd I, 300.
Reyyâ I, 296.
Reyyâ el-Ukayliyye I, 468.
Rikâş I, 467.
Rub' Matta I, 296.
Rukayka bintu Nevfel I, 290.
Rukayye (Hz. Rukıye) I, 291.
Rukayye I, 467.
Rukayye bintu Muhammed I, 292
Rumeykiyye I, 295.
Rumeysâ' I, 295; II, 100.
Ruveyde Hanım I, 467.

— S —

Sa'de I, 368.
Sa'de bintu Abdullah b. Amr I, 368.
Sa'de bint Kumâne I, 368.
Sadûf I, 481.
Sadûf el-Azerlyye I, 416.
Sa'dûne I, 369.
Safiyye I, 429, 430.
Safiyye el-Bâhiliyye I, 427.
Safiyye bintu Abdülmuttalib I. 420.
Safiyye bintu Huyey I, 418.
Safiyye bintu Mecdüddin I, 419.
Safiyye bintu Müsâfir I, 481.
Safiyye bintu Şerefüddin I, 419.
Safiyye bintu Yakut I, 427.
Safiyye Hatun I, 429.
Safiyye-i Zâhide I, 428.
Sâfürâ I, 418.
Safvet Hanım I, 417.
Sahbâ' bintu Rabîa et-Tağlebiyye I. 431.
Sâhibetu'l - Cemel I, 412.
Sâhibetu'n - Ne'âme I, 412.
Sâhibetu'r - Rüyâ I, 412.
Sahrâ I, 414.
Sâliha bintu'l - Mülkın I, 413.
Sâre I, 346, 347, 473.
Sâre bintu Abdurrahmân I, 346.
Sâre bintu Muhammed b. Âdem I, 473.
Sâre bintu Takıyyüddîn es-Sübkî I. 347.
Sârre bintu'r - Rabaî I, 346.
Savâhibu Yüsuf I, 431.
Secâh bintu Hâris I, 355.
Seffâne bintu Hâtem I, 370.
Sefrâ bintu Yakub I, 371.
Sehîka I, 359.
Sehîle I, 361.
Seken I, 372.
Selîme I, 386.
Sellâme I, 376.
Sellâme bintu Âmir I, 377.
Sellâme bintu Beşîr el-Berberlyye I. 377.
Sellâme el-Kuss I, 374.
Şellâme ez-Zerkâ' I, 373.
Selmâ I, 385.
Selmâ el-Bağdâdlyye eş-Şaire I, 381.
Selmâ bintu Avf b. Rabîa I, 385.
Selmâ bintu'l - Haşram I, 385.
Selmâ bintu Malik I, 379.
Selmâ bintu'l - Muhallef I, 380.
Selmâ bintu Umeys I, 378.
Selmâ el-Mütedelliye I, 382.
Selmâ el-Yemâniyye I, 383.
Selûl I, 376.
Semiramis I, 403.
Sevâ el-Anziyye I, 388.
Sevdâ el-Arûs I, 479.
Sevdâbe I, 388.
Sevde bintu Abdullah I, 388.
Sevde bintu İmare b. el-Esed el-Hemedâniyye I, 476.
Sevde bintu Zem'a I, 388.
Sevsen I, 389, 390.
Seyyide I, 391.
Seyyide bintu Abdurrahim I, 391.
Seyyide el-Halebiyye I, 391.
Sıdkı Emetullah Kadın I, 415.
Sırrî Hanım I, 363.
Sîrîn I, 392.
Sittu'l - Arab bintu Seyfeddin I, 350.
Sittu'd - Dâr I, 475.
Sittu'l - Edeb I, 348.
Sittu'l - Ehl I, 379.
Sittu'l - Fukahâ I, 351.

Sittu Ğazzâl II, 99.
Sittu Hadek I, 349.
Sittu'l - Hutabâ' I, 475.
Sittu Kelîle I, 352.
Sittu'l - Kudât I, 351.
Sittu Kureyş I, 351.
Sittu'l - Küll I, 475.
Sittu'l - Melek I, 352.
Sittu Miske I, 352.
Sittu Rukayye I, 292.
Sittu Sükeyne I, 373.
Sittu Şakrâ I, 400.
Sittu'ş - Şam I, 350.
Sittu'l - Ulemâ' I, 350.
Sittu'l - Ümenâ' I, 349.
Sittu'l - Vüzerâ' I, 353, 354, 475.
Sittu Zeyneb I, 327.
Sittî bintu Ebî Osman es-Sâbûnî I, 355.
Sittî Hatun I, 355.
Su'âd I, 365.
Su'âd bintu Râfi' I, 366.
Su'âd bintu Seleme I, 366.
Su'dâ I, 366.
Su'dâ bintu Kureyş b. Rabîa I, 367.
Suhr I, 414.
Sultan Baht I, 476.
Sübey'a I, 347.
Sübey'a bintu'l - Ehab I, 474.
Sübeyte I, 172.
Sübeyte bintu Ye'âr I, 171.
Süleke I, 377.
Sümeyye bintu Habbât I, 387.
Süteyte I, 476.
Süteyk bintu Muammer I, 355.
Süteyte Hatun I, 354.
Süreyyâ I, 453.
Süveybe I, 172.

— Ş —

Şâden I, 393.
Şah Sultan I, 394.
Şairetu'l - Endelüs I, 394.
Şakîka bintu Abbâd I, 401.
Şakîka bintu Mâlik I, 401.
Şakrâ bintu Müslim et-Tâî I, 400.
Şârih bintu Yesîr b. Yakub (A.S.) II, 51.
Şâriye I, 393.
Şa'sâ' I, 398.
Şa'vâne I, 398.
Şeceru'd - Dürr I, 395.
Şeğab I, 399.
Şehde I, 409.
Şehde bintu Ömer I, 408.
Şehde el-Kâtibe I, 408.
Şehr-i Bânû I, 409.
Şehr-i Nâz I, 410.
Şekerpâre I, 401.
Şelebiyye I, 402.
Şemmûs bintu Kays I, 407.
Şemmûs el-Cedîslyye I, 404.
Şemram I, 403.
Şemsu'l - Mülûk I, 481.
Şeref Hanım I, 396.
Şeşd I, 480.
Şevle I, 407.
Şeymâ I, 411.
Şifâ bintu Abdullah I, 400.
Şifâ Hatun I, 399.
Şîrîn el-Muğanniye I, 410.
Şuâneyn I, 397.
Şurâhâ I, 396.

— T —

Tabaka I, 435.
Tâce bintu Zi'ş - Şefr I, 163.
Taçlı Hanım I, 164.
Tağûy el-Huvende el-Kübrâ I, 438.
Tahıyye I, 165.
Tâhire I, 483.
Takıyye I, 451.
Takıyye bintu Ahmed I, 168.
Takıyye bintu Emûsân I, 168.
Takıyye bintu Fehd I, 168.
Takıyye el-Ermenâziyye I, 166.
Taseriyye I, 437.
Tatrân I, 483.
Taybe I, 440.
Tekrît I, 168.

Temîme bintu Vehb I, 452.
Tennüse I, 170.
Tezkâr Bay Hatun I, 165.
Tuhfe I, 164.
Turfe el-Kayyine I, 438.
Turhan Hatice Sultan I, 166.
Tütî Kadın I, 439.
Tümâdar I, 168, 170.
Tümâdar bintu Manzür b. Reyyân I, 169.

— U —

Ufeyra el-Âbide II, 66.
Ufeyra bintu Ğıfâr II, 67.
Uhtü Ali I, 444.
Uhtü Hâzük I, 30.
Uhtü'l-Mukassıs el-Bâhiliyye I, 30.
Uhtü'l-Müzenî I, 444.
Ukraşe bintu'l-Atruş II, 69.
Uleyye II, 76.
Uleyye bintu'l-Mansur II, 76.
Uleyye bintu'l-Mehdî II, 71.
Uleyye bintu Şureyh el-Hadramî II, 76 (dip not).
Umâre Câriyetu Abdullah b. Cafer II, 76.
Umeyra bintu Ebi'l-Hakem II, 88 (dip not)
Umeyra bintu Hamâse II, 89 (dip not).
Umeyra bintu Kays II, 87 (dip not).
Umeyra bintu Mes'üd II, 87 (dip not).
Umeyra bintu Sa'd II, 87 (dip not).
Uneyze II, 92.
Unküde II, 91.
Ureyb Câriyetu'l-Me'mün II, 55.
Utbe bintu Afîf b. Amr II, 49.
Utbe bintu Zürâre b. Ades II, 49.

— Ü —

Ümâme bintu Ebi'l-Âs I, 52.
Ümâme bintu'l-Hâris I, 52.
Ümâme bintu Hazrec I, 53.
Ümâme bintu Nüşbe b. Mürre I, 446.
Ümâme bintu zü'l-Isba' I, 55.
Ümâme el-Mürîdiyye I, 57.
Ümeyme bintu Abdişems I, 133.
Ümeyme bintu Abdülmuttalib I, 135.
Ümeyye el-Ğıfâriyye I, 137.
Ümmehâtu'l-Mü'minîn I, 132.
Ümmü Abbâs I, 99, 100.
Ümmü Akîl I, 102.
Ümmü'l-Alâ I, 102.
Ümmü Ali Takıyye I, 104.
Ümmü Âlkame el-Hâriciyye I, 103.
Ümmü Amr I, 107, 108.
Ümmü Amr bintu Cündüb b. Amr ed-Devsiyye I, 108.
Ümmü Amr bintu Vakdân I, 105.
Ümmü Amr Uhtü Rabîa I, 104.
Ümmü Âsım I, 98.
Ümmü'l-Benîn I, 67.
Ümmü'l-Benîn bintu Abdülazîz I, 68.
Ümmü'l-Benîn bintu Hızâm el-Kilâbiyye I, 70.
Ümmü Bestam I, 66.
Ümmü Cafer I, 70, 71.
Ümmü Cemîl I, 71, 72.
Ümmü Cemîl bintu'l-Erkam I, 72.
Ümmü Cündüb I, 72, 73.
Ümmü'd-Derdâ I, 86.
Ümmü Ebân I, 61.
Ümmü Ebân b. Utbe I, 63.
Ümmü Envek I, 64.
Ümmü Eymen I, 64.
Ümmü Eyyüb el-Ansâriyye I, 65.
Ümmü'l-Fadl I, 109, 111.
Ümmü'l-Fetâ I, 109.
Ümmü'l-Feth, I, 109.
Ümmü Gülsüm I, 114.
Ümmü Gülsüm bintu Abdived I, 144
Ümmü Gülsüm bintu Abdullah b. Âmir I, 117.
Ümmü Gülsüm bintu Amr b. Cervel el-Huzaî I, 118.
Ümmü Habîbe bintu Cahş I, 75.
Ümmü Habîbe bintu Ebî Süfyân I, 74.
Ümmü Habîbe Zeyneb I, 75.
Ümmü Hakîm el-Beyzâ I, 76.
Ümmü Hakîm el-Hâriclyye I, 77.

Ümmü Hakîm el-Mahzûmiyye I, 78.
Ümmü Hakîm el-Vâsıle I, 79.
Ümmü Hâni' I, 127, 130.
Ümmü Hâni' bintu Ebi'l-Fevâris I, 128.
Ümmü Hâni' Meryem I, 129.
Ümmü'l-Hannâ I, 130.
Ümmü Hârice I, 80.
Ümmü Harun I, 126.
Ümmü Hassân I, 75.
Ümmü Haşim I, 126.
Ümmü Hâşim el-Ansâriyye I, 126.
Ümmü'l-Hayâ el-Enbâriyye I, 80.
Ümmü'l-Hayr I, 446.
Ümmü'l-Hayr el-Bağdâdiyye I, 81.
Ümmü'l-Hayr bintu'l-Hureyş I, 82.
Ümmü'l-Hayr bintu's-Sahr I, 85.
Ümmü'l-Hayr bintu Yusuf I, 81.
Ümmü'l-Hayr Hadîce I, 81.
Ümmü'l-Hayr Hâcer II, 287.
Ümmü'l-Hennâ Saliha I, 130.
Ümmü'l-Heysem I, 130, 131, 132.
Ümmü'l-Hıyâr I, 81.
Ümmü'l-Hüdâ Zeyneb I, 344.
Ümmü İmâre I, 104.
Ümmü Îsâ I, 108.
Ümmü Kays ed-Dabbiyye I, 111.
Ümmü Kırfe I, 111.
Ümmü'l-Kirâm I, 113.
Ümmü Kühha I, 113.
Ümmü Ma'bed I, 119.
Ümmü Mâlik I, 118.
Ümmü Ma'mer I, 121.
Ümmü'l-Mesâkîn I, 119.
Ümmü Muhammed I, 118.
Ümmü Muhammed bintu Salih el-Miskîn I, 119.
Ümmü Muhammed es-Sekafiyye I, 119.
Ümmü Mûsâ I, 122.
Ümmü Mûsâ bintu Mansûr I, 122.
Ümmü'n-Nahîf I, 122.
Ümmü'n-Nisâ' I, 124.
Ümmü Ri'le el-Kuşeyriyye I, 86.
Ümmü Rümân I, 87.
Ümmü Sa'd I, 91.
Ümmü Sa'd Kebşe I, 91.
Ümmü's-Sarîh el-Kindiyye I, 96.
Ümmü Seleme I, 92.
Ümmü Seleme Hadîce I, 93.
Ümmü Sinân I, 95.
Ümmü Sinân el-Müzhicîyye I, 446.
Ümmü's-Sultan I, 92.
Ümmü Süleym I, 93.
Ümmü Süleym bintu Sühâm I, 95.
Ümmü Şerîk I, 96.
Ümmü Tuveys I, 97.
Ümmü Ukbe I, 100.
Ümmü Ünâs I, 63.
Ümmü'l-Verd el-Aclâniyye I, 125.
Ümmü Zer' I, 88.
Ümmü'z-Zeyyâl el-Absiyye I, 446.

— V-Y —

Vâfide II, 279.
Vahşiyye el-Cermiyye (?) II, 281.
Vaile ve Vâhile II, 279.
Vâsıle II, 279.
Vecîhe bintu Evs ed-Dabbiyye II, 280.
Vefâ II, 283.
Vehbe II, 285.
Vellâde II, 284.
Vellâde bintu'l-Abbâs II, 285.
Veşîke II, 282.
Vezîre II, 282.
Virse II, 281.
Yağmanâz II, 340.
Yâkûte bintu'l-Mehdî II, 332.
Yâsemin es-Seyrâvendiyye II, 332.
Ye'âd ve Yemâd II, 337.
Yehebullah el-Habeşiyye II, 341.
Yelkutlu (?) II, 340.
Yemâme II, 341.
Yuhabez II, 342.
Yüsra bintu Lebîd II, 333.

— Z —

Zabye I, 441.
Zabye bintu Vehb I, 441.

Zabye bintu Vezîr el-Bâhiliyye I, 441.
Zafer Hanım I, 484.
Zahide Selma Hanım I, 385.
Zâtu'l-Hâl I, 267.
Zâtu'l-Hımâr I, 268.
Zâtu'l-Hufûf I, 267.
Zâtu'l-Kurtayn I, 269.
Zâtu'n-Nihyeyn I, 269.
Zâtu'n-Nitâkayn I, 270.
Zâtu'l-Üzüneyn I, 267.
Zebâle bintu Uteybe I, 312.
Zebbâ I, 308.
Zebbâ bintu Alkame I, 311.
Zebîbe I, 313.
Zebrâ' 312.
Zebrâ' el-Kilâbiyye I, 469.
Zelfâ' I, 271.
Zelfâ' Câriyetu İbn Tarhan I, 273.
Zeliha I, 324.
Zerkâ' bintu Adiyy I, 323.
Zerkâ' bintu Züheyr I, 468.
Zerkâ' el-Yemâme I, 319.
Zeynu'l-Arab I, 326.
Zeynuddâr I, 326.
Zeyn Hatun I, 473.
Zeyne I, 473.
Zeyneb (Hz.) I, 327.
Zeyneb I, 344, 345.
Zeyneb bintu Abdullah b. İkrime I, 344.
Zeyneb bintu Abdurrahman I, 337.
Zeyneb bintu Ahmed I, 328.
Zeyneb bintu Ahmed Kemaleddin I, 328.
Zeyneb bintu Amr b. Kindî I, 338.
Zeyneb bintu'l-Avvâm I, 338.
Zeyneb bintu'l-Bağdadiyye I, 158.
Zeyneb bintu Cahş I, 329.
Zeyneb bintu Ebî Seleme I, 328.
Zeyneb bintu Hadîr I, 331.
Zeyneb bintu Hâris el-Yahûdiyye I, 330.
Zeyneb bintu İkrime I, 469.
Zeyneb bintu'l-İnâd I, 472.
Zeyneb bintu İsmail I, 329.
Zeyneb bintu'l-Kadı I, 472.
Zeyneb bintu'l-Melik I, 472.
Zeyneb bintu Muhammed I, 472.
Zeyneb bintu's-Sa'dî I, 332.
Zeyneb bintu Safvân I, 344.
Zeyneb bintu Süleymân b. Rahmet I, 333.
Zeyneb bintu'ş-Şa'rî I, 333.
Zeyneb bintu'ş-Şenûhî I, 334.
Zeyneb bintu'ş-Şüveykî I, 334.
Zeyneb bintu Yahyâ I, 340.
Zeyneb bintu Yusuf b. el-Hakem I, 340.
Zeyneb Hanım (Mısırlı) I, 345.
Zeyneb Hatun I, 341.
Zeyneb el-Hilâliyye I, 343.
Zeyneb el-Mihriyye I, 342.
Zeyneb es-Suğrâ I, 328.
Zeyneb et-Taseriyye I, 334.
Zeyneb Ümmü'l-Müeyyed I, 198.
Zeyneb el-Vâsıle I, 343.
Zeyneb zevcetu Yusuf I, 341.
Zeytûne I, 326.
Zılme I, 441.
Zinnîre I, 324.
Zübde II, 220.
Zübeyde el-Kostantıniyye I, 318.
Zübeyde Ümmü Cafer I, 314.
Züğar I, 324.
Zühre I, 325.
Züleyha I, 324, 469.
Zümrüd I, 324.
Zümürrüd I, 469.